

RECEIVED

11-10-6

17-23

Reg. no. 317

76

11-10-6

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૩૭૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૫૨૨-તાને ખાગલ

વિષય ૬-૧૩

પરસ્તાને પાગલ !

ઉદ્દેશ

ચક્રમોનું પ્રદર્શન !

એક રમુજી નોવેલ.

૧૫૫૧૨ — એડવોકેટ જનરલ શહેરિયાર ધરાની

૧૫૫૧૨ — એડવોકેટ જનરલ શહેરિયાર ધરાની

આ નોવેલમાં જાપેલા સ્કેચીઝનો નૈમામ દક્ષ એના લખનાર “મશરેક” તે મી. સોહરાય શહેરિયાર ધરાનીને હસ્તક છે, માટે એ નોવેલમાંના કોઈપણ સ્કેચને કોઈએપણી જાપાવવો નહીં. આ કોઈપણ નાટકમાં એના લેખકની પરવાનગી સીવાય કોઈપણ સ્કેચ યા એનો કોઈપણ ભાગ આમેજ કરી દેવો નહીં—જો એમાંના સ્કેચનો ઉપયોગ લેખકની રજા વગર કરવામાં આવશે તો તેમ કરનારને સીર જોખમ રહેશે.

પ્રકાશકની સન ૧૯૨૨.

ઈ. સ. અક્ટોબર ૧૯૨૨.

કામલ રૂપીઆ એ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
૧૯૮૮
ગુજરાત પીરાઈર સંગ્રહ

૧૦૩૭૮

૪ ૨

આ “પરસ્તાને પાગલ” નામની નોવેલ “મરાઠેક” તે મીં સોહરાબ શહેરિયાર ઇરાનીએ મુંબઈ, ઘોલીલલાવ, નવા આતશબહેરામ પાસેના લીમરડીવાલા હાઉસમા પોતાને માટે લખી ને પ્રગટ કીધી છે, અને મીં ફરામરોળ ફસ્તમજી ઇરાનીએ મુંબઈ, ૨૪૪, બજારગેટ જીટ, ફોટમા આવેલા પોતાના એકસ્પ્રેસ પ્રીટીંગ વર્કસમા મીં મરાઠેકને માટે છાપી છે.

અર્પણ :

મુંબઈ શહેરમાં અને હિન્દુસ્તાનમાં જે બધાં
અરધીયાંઓ અને કાતરીયાંઓ હોય

તેમને મહારી ઘણી

સલામ સાથે

અર્પણ.

“ મશરેફ ”

*
"Every time a man smiles, but
much more so when he laughs, he
adds to the length of his life!"

"Blessed are those who laugh, for they shall grow fat. Blessed are those who make them laugh, for their presence is a benediction, and their speech sends the blood dancing with joy through all its channels of circulation, giving fresh vigour to the body and new impulses and inspirations to the mind, sweetening the sorrows, and aiding us to bear the burdens of life!"

"Fun is more than physic, and whoever
invents or discovers a new
supply deserves the name of a
public benefactor."

બ્યારે પણ તમારો જીવ ધરથી કંતાળિયો હોય,
 બ્યારે પણ પરપોટાની માફક ઉગી નિકળેલા કુટકળીયા
 દુકાનદારોથી તમારો જીવ નાસીપાસ થયો હોય,
 બ્યારે પણ થોડે પૈસે સોળો માલ મેળવવા ઉપરથી
 તમારો વિશ્વાસ ઉઠી ગયો હોય,
 ત્યારે

જરૂર, પ્રીનસેસ સ્ટ્રીટમાંની એનજીન્યર બીલ્ડીંગ
 વાલી હુમારી પ્રોવીઝન અને પરચુરણ
 સામાનની નવી દુકાન

ધી યાદગાર સ્ટોર્સ

ને

એક ત્રાયલ આપજો.

એકજ ભાવ, ઉત્તમ માલ તેથી વધુ ઉત્તમ રીતભાત.
 ભલે માલ ખરીદો યા ના ખરીદો, પણ જરૂર એક વખત
 હુમારી મુલાકાત લેઓ-તેમાંજ તમારો ખરો લાભ સમાયલો છે.

નવું જાણવું, નવું જોવું,

અને દરેક ચીજમાં સંતોષ મેળવવો હોય તો
 હુમારાં નામની નોંધ ખસુસ કરી તમારી
 નજર સામે હમેશા રાખજો.

ધર સંસારને તંદરોસ્તી સાથે નીલાવવા માટે

સોજળ અને વગર ભેલના સારા મસાલાની
જરૂર છે, તેમજ ઉંચામાંની ચા, કૌફી,
ખાંડનીખી જરૂરત રહેછે; તે ઉપરાંત બધાં
કરીયાણાની ધરમાં ગરજ પડેછે.

સારો માલ, પ્રમાણીક
દામ, એક બચ્ચા-
નેખી દગાવાની
ધાસ્તી નથી.
ધી.

અમારી દુકાને પધારશો
તો ઉપલી હમા ચીને
ઉપરાંત દરેક ભતને
તુકકો સોજળો મેલો
પણ મલશે.
સુરજ છાપનું
ઉંચામાં ઉંચું
કેશર
વેચીએ
બીએ.

મેમણ મહમદ ગની મસાલાવાલા
કુંબહ, કાફુડ મારફીટમાં, દુકાન નાં. ૧૮૬.

રાંધવામાં
સાડ ને ઉંચું
ધી નહીં
વાપરવામાં આવે
તો તંદરોસ્તીને
તુકસાન પહોંચેછે
અને જાંદગીને કંટાલા
બરેલી કરી નાંખવામાં
આવે છે, માટે જમવાની
ચીનેમાં સફાઈ વધારે જે
ચીજ પર તમહારે ધ્યાન
આપવાની છે તે 'ધી' છે.

કાફુડ મારફીટની
જુની અને
બરોસેદાર
દુકાન.

અમારે ત્યાં
દરેક ચીજ
છુટક
તેમજ
જથાખંધ
મલશે.

ભેલસેલ વગરનું, ચરખી
વગરનું, કોઇખી દગા-
ખાજ વગરનું ઉંચામાં
ઉંચું
 ધી
અમારે ત્યાં મલશે, જે
તમહાને તંદરોસ્ત રાખશે.

બનામે પાક ચઢ્યાં.

દીબાચો.

પુસ્તક આકારે બાહર પડેલી મ્હારી નોવેલ્સમાની આ ચઢદમી ક્રીતાબ છે. મ્હારી પડેલી નોવેલ “પરસ્તાને ચક્રમ” હતી અને તે રમુજ પુસ્તકથી શુરૂઆત કીધા પછી ફરીથી તેવીજ એક રમુજ ચોપડી બાહર પાડવા માટે વચમા બાર ક્રીતાબોનો એક લાખો માલો પડી ગયો છે, જે માટે મ્હારે એટલોજ ખુલાસો કરવાનો છે જે ત્રેજીક અને સાધારણ વાર્તાઓની નોવેલ્સ બનાવતા નેટલી મહેનત પડે છે તેથી ધણી વધારે મોટી જહેમત કોમીક નોવેલ બનાવવામા હોય છે એક ચીઝ એવી લખવી કે જે વાચવાથી વાચનારને અને સાંભળનારને હું દઈને એક હસ્તુ આવી જાય તે ચીઝ હું બાર મુઝીને કહું છું કે જેવી તેવી જહેમતથી નથી બનતી! મગર, એખી યાદ રાખવાની વાત છે કે પત્રીત્ર કુદરતે અમ નાચીઝાને એક બક્સેસ કીચી હોય છે જેના પ્રતાપેજ આવી વલાણુ લઈ શકાય છે બેશક, પાક પરવરદેગારે દરેક ઇન્સાનમા ખામી સાથે ખુબીબી બરેલી છે, અને તેજ ખુબીબી બરકતથી એક લેખક રમુજ જેવી અથડી ચીઝને આસાન બનાવી તેને કાગઝના સકાઓપર રૂબૂ કરી શકતો હોય તો તેમા આલી શાન તે પત્રીત્ર કુદરતનીજ છે

પરસ્તાને ચક્રમ અને પરસ્તાને પાગલ વચ્ચે લગભગ સાત વરસનો માલો થયો એટલે એ સાત વરસો દરમ્યાન હું પાગલોની પુઠેજ લાગેલો હતો એમ જો કોઈ માને તો તે એક બૂલ થાય! કેમ જે સાત વરસ પછીજ

આંદરેડના બાળીતા
“એ વન”
રેસ્ટોરાંના માલિકનો
નવો સાહસ.

સઉથી પહેલા
ધરાની જરથોસ્તી
મીઠાઈવાલા.

આખી મુંબઈના
જરથોસ્તીઓને
આમંત્રણ દેતી એક
મોટી નવી દુકાન.

જરથોસ્તી ધરાની
ધંધાદારીને તેના નવા
સાહસમાં ઉત્તેજન આપી આગલ
વધારવો એ તમહારી ફરજ છે.

જિજ્ઞાસુઓને જણાવવા
કે જે પ્રજાસત્તાક સરકારે શિયો

તમહારો કીમતી વખત અને
સંકમધનો પૈસો કાઢત
જતો બચાવવો એ
અમારી ફરજ છે.

કંકડી જલેબી
નરમ સુતરફેળી
મલાહીનાં ખાન
બતબતના હલવા
હલવા કીરીસ
હલવા આલખમ્સ
ઉકોરેટ્સ મેસુર
ફરમાસુ બેવર
કઠીના લાડવા
મોરા મીઠા પેંડા
માવાનો મેસુર
ફુધનો હલવો
ભરચની મીઠાઈ
હર હમેશ
તૈયાર મલશે.

વાર તેહેવાર
સાલગરેહ નવબેત
લગન પ્રસંગનો એક આરટર
આપી જુઓ.

તમહારી ફેમીલી ને દોસ્ત આરામનાં
ખુશી યદિનય તેવી લીઝતદાર
મીઠાઈ પુરી પાડીશું.

એક વખત અમારી સાથે
કામ પાડી એક તાજલ દાખલ
આરટર આપી
પાત્રી કરો.

હંજુધી, સોળ્લે માલ,
આહકો તરફ સચ્ચતા,
પ્રમાણીકપણું એ
અમારો મુદ્રાલેખ છે.

“એ વન”
સ્વીટમીટ માર્ટ,
યુલામહુસેન બીલ્ડીંગ
આંદરેડ,
ત્રામ તરબીનસ.

લાયકની લાયક કદર
બુજવી, કોમનો પૈસો
કોમમાંજ ફરતો
રાખવો, એ તમહારો
ધર્મ છે.

મેં ફરીથી એવી વાતોને મનપર લીધી છે અને ઘણા ટુંક વખતમાં આ ચોપડીમાંના સ્કેચીઝ ચીતરી કાઢ્યા છે. જે માટે હું કોઈ જાતની વડાઈ નથી લેતો, કેમ જે ઉપર લખ્યા મુજબ એ એક કુદરતી બક્ષેસની વાત છે.

મેં આ મ્હારી નોંધેલમાં ટુંકી ટુંકી રમુજ ઉપજાવે તેવી વાર્તાઓ લખી છે અને એ બધા સ્કેચીઝ ખ્યાલાતમાં અને શબ્દોમાં નીરદોશ રહે તેની મેં સંભાલ લીધી છે. કેટલીક વખતે લોકો હલકું બોલીને અને ગાલ ગલોળ બાંડીનેથી રમુજ (!) કરી શકે છે, મગર તે રમુજથી પાક ખુદા ખરા રમુજ લેખકોને દુરજ રાખે એવું મુજ કમતરીનનું ઈચ્છવું છે. આ પુસ્તકમાંના મ્હારા ઘણાખરા સ્કેચીઝમાં સુચના અને મતલબનો સમાવેશ મેં કીધો છે, અને તેથી એ ને “વીટ” અને “હયુમર” એ બેથી ભરેલું તમહને જણાય તો હું મ્હારી મહેનત સફળ થયલી સ્દમજશ અને ખુશી થઈશ. પણ, વધી કેટલાક સાહેબોને એમાંની કોઈક ચીજ “નોનસન્સ” જેવીથી લાગે તોખી યાદ રાખવાની અને દરગુઝર કરવાની વાત છે કે (તે ને તેમના વીચાર મુજબ એકબારથી નોનસન્સથી હોય છતાં) તે “ઇનનોસન્સ” છે.

આ પુસ્તકમાં જગેજગ બાપાનું ખુન થયલું જોવામાં આવશે અને તેથી હું દરગુઝર ચાહીને તેના કારણમાં જણાવીશ કે કોમીક ચીજીજ એવી છે કે જોને ચાંચનારાંઓની જનાબમાં મુકતા બાપાને મરડી નાંખવી પડે છે. જો કે બધાજ સ્કેચીઝ અને હાસ્યમાં તેમ લખવાનું નથી, છતાં ઘણું મોટે ભાગે “કોલોકવીયલ સેનટનસીઝ” મુકતા થાને સંસારને પેશ પડતા વાકયો સંસારી બાપામાંજ ગોઠવતા “બાપાનું ખુન” ખાસ કરવુંજ પડે છે ! અને એવી રીતે ખુન કરતી વખતે લોહી નીકલતું નથી એટલે લેખકોને આવા સંજોગમાં એ ખુન માફ છે !! વધી, આજકાલ જોડાક્ષર વીગેરેપર અમે પારસીઓના પત્રોજ ખાસ ધ્યાન આપતા નથી તો તેવી રીતે લખેલી ચીજો ફાકટ જતી જોઈને અસહી ખરી આદત લાચારીએ ખાસ છોડી દીધેલી હોય

તહેવાર
 પુરાણમતી કરેલા તહે-
 વારના દીનસોએ ધરના અને
 ધંધાની દુકાનના દરવાજા શોભાવવા માટે
 તહેવાર પુરાણુદાર કુલોની તોરણો મેલવવા
 સાથે તમહને કડાકટ કરવાની જરૂર નથી.
 મેલએ તેવી મનગમતી સુંદર તોરણો
 અમારી દુકાનોપરથી મલશે.

આ નામ

હેકાણું નોંધી રાખજો.

સાલગરેહ
 તમારી સાલગરેહ પમરતી
 રાખવા માટે તમહને હાર, તુર,
 ગજરા, બટન વગેરેની જરૂર પડશે
 જેવા બેઠએ તેવા નહાના મોટા હાર તુર
 બનાવી આપશું નેવાથી બે થડી છત્રક થશે,
 બનાવી આપશું કુશ થશે, અને તમારે ત્યાંના
 પમરતીથી કુશ થશે, અને તમારે ત્યાંના
 પહોણાંઓ વખાણુ કરશે.

મુંબઈ, કાફેડ મારકીટની અંદર (ફલાવર મારકેટમાં) બે દુકાન નાં. ૧૭ અને નાં. ૪૨.	જીવા ધનજી કુલવાલા.	મુંબઈ, આંદરોડપરની (પન્નાલાલ બીલડીંગમાં) બે દુકાન નાં. ૨ અને નાં. ૧૪.
--	--------------------------	---

પીલા, સફેદ, ખસરધ
 ને પોલનેરન ગુલાબ,
 મોધરા, અંબેલી, નંદ,
 ગુલછડી ને નેવાલી.
 દેલીયા, સનફલાવર
 અને
 ખતભતના રંગબેરંગી
 ડાંખલીવાલા
 વેલાતી કુલ.

કાફેડ મારકીટમાં
 અને
 આંદરોડ ઉપર
 અમારીજ દુકાને પારસી
 બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો હાર
 તુરા ને કુલ માટે પધારે છે
 તેનું મુખ્ય કારણ એજ છે
 કે અમે તાજ અને સુંદર
 કુલો કીફાયત દામથી
 આપીએ છીએ.

જે જે કુલોની
 સીઝન હશે તે
 કુલો તે સીઝનમાં
 મલી શકશે.
 અમારાં ગા-
 મડી અંપા અને
 વેલાતી અંપા
 (મેથનોલીયા)
 ની ખુશખુની મળહ તો
 એકવાર લેજો.

છે અને તેથી એની ભૂલો ખોટી આવડત તરીકે પારસી લેખકો વચ્ચે હવે વગર સંકેતે જતી છે. મતલબ કે અમારા પારસીઓમાં ખરી ગુજરાતી ભાષામાં લખનારા તો છે, પણ તેઓ જ્યાં લખે છે તે પ્રેસમાં ખરાપણાને મરડી નાંખવામાં આવે છે અને તેથી શુદ્ધનું અશુદ્ધ મળખુરન થઈ જાય છે ! અને તે મળખુરી એક આવડત તરીકે ઠસી ગઈ છે !

મુંબઈની સ્મોલ કોલેજ કોરટના વડા જજ સાહેબ મીં કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીએ મ્હારા પુસ્તક “પરસ્તાને ચકરમ” માટે (જન્મતનશીન બાઈ હાજમહમદ અલારખ્યા શીવજના નાળીતા “વીસમી સદી” માં) લખ્યું કે “ખુબીવાહુ હાસ્યજનક પુસ્તક છે.” અને તે તેવળનો વગર માંગવે અપાયલો અભીપ્રાય હું બહુ માનથી યાદ કરતો રહું છું અને જીવીશ ત્યાં સુધી સદા મોટા માન સાથે યાદ કરતો રહીશ. નાળીતા રમુજ લેખક શેક બેહાંગીર ખી. મરઝબાનના પુસ્તક “કૌતક સંગ્રહ” માટે લખીને તે બાદ મ્હારી કીતાબને એ મદદરે જે મરતબો આપ્યા છે તે સાદું હું એમનો બહુ બહુ આભારી છું અને આ પુસ્તક પણ એમને ગમશે એવી આશા રાખું છું. આવા સાફદીલના સ્વતંત્ર અભીપ્રાયનીજ મોટી કદર કરવામાં એક લેખક વાળખી મગરૂરી લઈ શકે.

અને, હવે એક ફરજની યાદ કરીને હું આજના આ નોવેલનો દીબાચો ખતમ કરું છું. હું ઘણા ખુશી છું કે મ્હારી આ ચઢદમી નોવેલ એક મ્હારા જાતવાલા બાઈના પ્રેસમાં છપાય છે. મીં ફરામરોજ રસ્તમજી ઈરાની એક ચાલાક જવાન છે અને જે ક્રીહન અમારા જાતીબાઈઓમાં હસ્તી ધરાવે છે તે ક્રીહન એમનામાં છે જેથી ઈનસાલલાહ થોડા વખતમાં એવળ બહુ આગલ થઈ જશે. મહેનતને મહેનત નહીં સ્ત્રમજનારા અને તેને આસાનીથી ઉપાડી હરેક કામ ખત અને ધીરજ રાખીને કરવાની શક્તી ધરાવનારા જેઓ આ દુનીયામાં ફાતી શક્યા છે તેમાંના એક મીં ફરામરોજ રસ્તમજી ઈરાની છે. આજે “પરસ્તાને પાગલ” ને છાપવાથી એવળે પોતાના પ્રેસમાં બુકવર્કની શુરુઆત કીધી છે, પણ હું એટલું જ ખરા દીલથી ઇચ્છું છું કે ભવીષ્યમાં

એક તંદરૂસ્તી! હજાર ન્યામત.

દવાદારૂથી કંટાળેલા ચાલુ દરદી પીડાતા લોકો માટે
દવા વગરનો ડાકટર ભાગ ૧ લો ... કી. રૂ. ૧-૦-૦

- (૧) કબજ્યાત, તેને દુર કરવાના ઉપાયો (ખીજ આવૃતિ) ૦-૮-૦
- (૨) હવા તથા તેના ગુણુ-ચીત્ર સાથે ... ૦-૮-૦
- (૩) ખોરાકથી શક્તિ કેમ મેળવાય, તેની કીમતી ખબર ૦-૬-૦
- (૪) દુધનો ખોરાક, તેના ચમત્કાર ખીજ આવૃતિ
વધારા સાથે ... ૦-૧૨-૦
- (૫) ખહી, ક્ષયરોગને મટાડવાના કુદરતી ઉપાયો
ચીત્રો સાથે ... ૦-૮-૦
- (૬) હાઇડ્રો થીરેપી, પાણીથી દરદીને આરામ આપવા વીધે
જીવન શક્તિનું અંધારણુ-ખીજ આવૃતિ (ચીત્રો સહિત) ૨-૮-૦

 તદ્દન નવું પુસ્તક છપાયું છે.

“મહોત્તને મુલતવી કેમ રખાય?” અથવા

તંદરૂસ્ત લાંબી સુખીજીંદગી કેમ લોગવાય? (કી. રૂ. ૩ ૨.)

સાદી ઘરમાં કરવાની કસરતો, મરદ તથા ઓરતો માટે.

- (૧) કમ્મરને મજબુત કરવાની કસરતનો નકશો કી. રૂ. ૦-૪-૦
- (૨) ગરદન-ખાંડુ વગેરે મજબુત કરવા માટે નકશો ... ૦-૪-૦
- (૩) સવારે ખીજાનામાં લેવાની (A) ઓરતો માટે
ખાસ (B) કસરત ... ૦-૮-૦
- (૪) જોર-શક્તિ મેળવવાની-ખાસ કસરતનો નકશો (C)(D) ૦-૮-૦
- (૫) કસરતનો કાયદો ... ૦-૪-૦
- (૬) જડા અંગ (obesity)ને પાતલું કરવાની કસરતો ૦-૮-૦
- (૭) કબીર વાણી ... કી. રૂ. ૩-૦-૦

દવા વગરનો ડાકટર-ભાગ રજો અથવા અપવાસ નવી આવૃતિ છપાયેલ.

પ્રગટકર્તા—એ. પી. માદન. હૈથ્થહોમ, સાંટાકરજ.

મુખ્ય છાંય—કોટમાં જનરલ પોસ્ટ ઓફીસ સામે.

એવી એવી રહેંકડો બલકે હઝારો અકેકથી સરસ ન્હાની મોટી કીતાબો એવણુ છાપતા રહે. ભાઈ ફરામરોઝ ઈરાની અને બાણીતા બતીવાલા રોકની ભાગીદારીનું આ “એક્સપ્રેસ પ્રીટીંગ વર્ક્સ” છે, જે નવા પ્રેસમાં આવી સફાઈદાર અને સુંદર રીતે આ પુસ્તક છપાયું છે, આથી હું મેસર્સ ઈરાની અને બતીવાલા મેહેરબાનોને આ ભાઈનમાં એક ચલકતું ભવીષ્ય ઇચ્છી ઘણી સુબારકબાદી આપું છું.

છેવટે, હું બહેરખખર આપનારા બીરાદરોનો, અગાઉથી ધરાક થઈ નામ નોંધાવનારાં મેહેરબાનોનો, અને હવે પછી થનારાં આ પુસ્તકના ધરાકોનો ઉપકાર માનું છું. ખુદા પીશ.

બીમરડીવાલા હાઉસ,

બોમ્બીતલાવ,

મુંબઈ, તા. ૧-૧૦-૨૨.

“મશરેફ.”

દમણને
દરીયે કીનારે

વરસો સુધી દમણમાં મચેલા
દાદરેવાલા હોટલના માલિકે
આ વરસથી પેસેનજરોના
ધસારાને પુગી વલવા એક ન-
લુંજ કુશાદે મોટું હોટલ દમ-
ણને બરાબર દરીયે કીનારે બહુ
અપ-ટુ-ડેટ સ્ટાઇલમાં,
બાંધ્યું છે.

દાદરેવાલા હોટલ
નહું

દમણની આગોહવા ઘણી
સારી છે જેથી મોજમજાહ
કરવા ઉતરી પડનારાં સહે-
લાણીઓ અને ખીમારી-
માંથી તુરતનાં સાબ થયલાં
માણસોને ત્યાં આવવું
ઘણું ફાયદાકારક હોય છે,
અને જે સઘલાં અમારા
હોટલમાં આવી ગયાં છે
તેઓ અમારેજ ત્યાં ફરી
ફરીથી આવે છે અને મહી-
નાઓ સુધી રહે છે.

હોટલમાં લાંબો
વખત રહેવું હોય
તો આગમજથી
લખી બંદોબસ્ત
કરવો.

લીસબનના વાઇ-
ન્સ ખોરાકી વીંગરે
માટે
૧ કાર્ડ લખી
બાવતાલ
મંગાવો.

ખીલાનાની સફાઈ સુધ-
રાઈમાં અમારે હોટલ
પહેલા નંબરનું છે. ખાવા
પીવાની બાબતમાં તો
“એ. વન” છે.

ધરના જેવીજ ઉમદા
મેનેજમેન્ટ છે.

અકેક પછી એક સુંદર
ન્યામતની ભરપુર દીરીઝ
એવી જમાડશું કે તમહે
કદીખી “દાદરેવાલા
હોટલ” ને ભુલી જશોજ
નહીં.

દમણ

એહેરામશાહ અરદેશર દાદરેવાલા,
દાદરેવાલા હોટલના માલિક અને
લીસબનના ઉંચા પોરટો, વાઈન્સ, લીકયોર, બ્રેન્ડી,
તથા ખોરાકી સામાનના વેપારી.

દમણ

આરડર મલ્લે મુંબઈ કે દેશાવર ધરબેઠાં માલ પહોંચતો કરવામાં
આવશે. વી. પી. સ્વીકારી શકાય તેવો માલ વી.પી. થી મોકલવામાં આવશે.

“પરસ્તાને પાગલ”નું

સાંકલ્યું :

:૦:

સ્કેચ.	પેજ.	સ્કેચ.	પેજ.
રેસકોર્સનો ઘોડો ...	૧૭.	આદરજી ઘાસલેટનું ...	૧૦૫.
સીલવર વેડીંગની મેટ ...	૨૨.	સીંહાવલોકન ...	૧૧૧.
વીચીત્ર ફાણસ સલગાવનાર ...	૨૫.	કવી કાવસ કંટોલું ...	૧૧૮.
ચીવવટ વેપારી બચ્ચો ...	૨૬.	ધરાની બાગબાન ને ...	૧૨૧.
ઉધ લાવવાનો ઈલાજ ...	૩૩.	કાજ કરનારી ...	૧૨૩.
દાલભાતમાં મસુરચંદ ...	૩૬.	માહતાબબને કસેલી કસોટી ...	૧૨૬.
નવો વાયુચક્રાસ્ત્રી ...	૩૬.	રાબ એદલજીની સાલીના લગન ...	૧૨૯.
આકાશીયાનો ચકાશીયા ડાઘ ...	૪૩.	પ્રાણીયો પહેલવાન ...	૧૨૯.
લાંબા નાદરની ટુંકી સુના ...	૪૬.	આંતરડામાપુ દીલસોઝ ...	૧૨૯.
ગામડેની જાંદગી ...	૫૧.	મેજલેટ ...	૧૩૪.
અમારી આયા જતી રહી ...	૫૫.	માથામાઝ માખણીયો ...	૧૩૭.
મેચરલ કે અનમેચરલ ...	૬૧.	બાનુઆની સખા ...	૧૪૨.
આવડ વગરની ખેતી ...	૬૩.	ફલી ફીલસુફની ફીલસુફી ...	૧૪૭.
દુખતો દાંત ...	૬૬.	નજલાની દવા ...	૧૫૦.
અમે મચ્છી પકડવા ગયા ...	૭૧.	ધરાનીની દાઢી ...	૧૫૩.
સુકન અને અપસુકન ...	૭૪.	સ્ટેમપ હયુટી વધી ...	૧૫૭.
લીમજી ખીસકોટનો કુતરો ...	૭૭.	વગર ધરનાના હજાર ધર ...	૧૫૬.
ધના પટેલની ખીલાડી ...	૮૨.	વીમા કંપનીનું લફરું ...	૧૬૪.
રાણીના બગીચામાં દેશી સંગીત ...	૮૪.	હું ડાક્ટર થયો ...	૧૭૧.
મોહબતના મેદાનનો શરમાલ ...	૮૮.	એક વીચીત્ર છાંડ ...	૧૭૪.
શીકાર ...	૮૮.	બાપની શીખામણ અગાસી ...	૧૭૭.
ચાંદ સુરજથી રોશની ઉધાર ...	૯૩.	સુધી ...	૧૮૨.
લે છે કે ...	૯૩.	Know Thyself ...	૧૮૬.
જમશેદનો અંદકાર ...	૯૮.	હું બટાલીયનમાં નેડાયો ...	૧૮૬.
ધરમાં બનાવેલું માખણ ...	૧૦૩.	જુરી હાઉસમાં ગડબડ ...	૧૮૨.
		જુલાબની શાદી ...	૧૮૨.

એક્સપ્રેસ
પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સ

૨૪૪, બજાર ગેટ સ્ટ્રીટ, ડાઉ, મુંબઈ.

અમારે ત્યાં
લગન અને નવજોતની
ચીટીઓ, હર કીસમના
નહાના મોટા પોસ્ટ કાર્ડસ
અને વીઝીટીંગ કાર્ડસ, એનવેલોપસ,
હેન્ડબીલ્ડસ, ન્યુસપેપર, ચોપાન્યા, ચોપડીઓ
વીગેરે કીફાયતે વાચદાસર છાપી આપવામાં આવે છે.
એકવાર કામ છપાવી ખાત્રી કરી જુઓ.

HIGH CLASS PRINTERS, STATIONERS,
BOOK-BINDERS, ETC.

Prompt attention to the URGENT WORKS.

LOWEST RATE.

BEST WORK.

Trial Solicited.

EXPRESS
PRINTING WORKS,
244, Bazar-gate Street,
FORT,
BOMBAY.

ખનામે પાક ચઝદાં.

મીં “મશરેક” કૃત “પરસ્તાને પાગલ!”

૧

રેસકોસના ઘોડા.

હું એક ઘોડા લેવાનો થયો. મહારા કયાં ભોગ લાગ્યા કે મેં રસ્તમ રેસીયાની તે માટે સલાહ લીધી ! રસ્તમે વખાણ પર વખાણ કરીને કહ્યું “હીકરા સોરાખ, મહારાં માને તો રેસમાં રદ ખાતલ થયલો એક ઘોડા લે !”

“રદ ખાતલ થયલા ઘોડાને કાંય લેઉં ?” મેં પુછ્યું.

“અરે તું એમાં નહીં સમજે !” રસ્તમે ખુલાસો કીધો “રેસ કોરસમાં રદ થયલો એટલે ગાડીમાં જોડવા માટે તો અવલ નંખરનો ! મહારા ધ્યાનમાં એક ફરસ્ટ ક્લાસ ઘોડા ત્હારી ગાડીને જોડવા માટે છે જે રેસમાં હંમેશા શીફથ આવીને કુલુક થશે !”

“તે ઘોડાનું નામ શું ?” મેં પુછ્યું.

“ખલેક એનડ વહાઇટ !” રસ્તમે કહ્યું “એના ટાંટીયા ખલેક છે અને માથું વહાઇટ છે !”

“ખલેકનું નામ ?”

“કેકાઉસ કરારીયા.”

“કેકાઉસ કરારીયાનો ખલેક એનડ વહાઇટ !”

“હા, એ રેસમાં હંમેશા વીન આવતો પણ ધેરાનો ખાધો ઉતાવલી યોજ ધોળો તે જોડીને નાંખી દઇને વગર સવારે વીન થઇ મરે! એટલે નામ વાયડું પડી ગીયું, નહીં તો થોડો “એ.” વન!! જે વખત સત્તર થોડાની રેસમાં એ સોલમો થયો! ને એક વખતે માથાભાર દુર થઇને છડેડો ગા-યો! છેલ્લી ત્રણ રેસમાંની જેમાં પોતે ટપકાઇ પડવાથી પલેસ થતો રહી ગયો, ને એકમાં જોડીને નાંખીને વીન થયો!! કેકાઉસના એ થોડાની એવી દોલાના થોડા જેવી ચાલ હોવાથીજ નખખોદગીયો રેસમાંથી ખાતલ થયો, નહીં તો જનવર તો એવું અશરાફ છે કે ભલા ભલા ટીપ લેનારાઓ ઉધી પાધડી પહેરવામાંથી બચી ગીયા! મહારે માને તો તહારી ગાડી માટે એજ થોડો ખરીદી લે, તહારી ગાડી તો એવી એમ પાણીની માફક ખેંચી જશે કે જેથી અંદર ખેસનારાંઓ બધાં ખુશ ખુશ થઈ જશે.”

આટલી બધી વખાણ! અને પછી દોસ્તનો બોલ તોરાય કે વાર? મેં તો કરારીયાની દાદીમાં હાથ ધાલીને તેને સહમજબી પડાવી તેનો રેસનો થોડો સસતામાં પડાવી લીધો અને ઘરે જઈને છોકરાંઓને હરખભર વધાઈ આપી!! છોકરાંઓખી ખુશી થયાં કે રેસનો થોડો છે એટલે હવે ગાડીમાં ઝડપથી ફરવાની મજાહ આવશે!

ખીજે દીવસે ગાડીમાં તેને જોડયો તો મહને એ જોઈને ધણી અજાયબી લાગી કે થોડો આગલ જવાને બદલે પાછલ જતો હતો!! તે થોડાને પોતાને માટે જાણે એવું મત હતું કે કુદરતે તેના આગલા પગો પાછલ મુકી દીધા છે અને તેની આંખો પુછડી તરફ છે! એટલે જ્યારેખી હું લગામ ધીલી મુકીને “ચચચચચ” કરીને હાકું કે તે આગલ ચાલવાને બદલે પાછલ જાય! જ્યારે ધણા જોરમાં ચાલુકના ફટકાઓ લગાડે ત્યારે તેને ખયાલ આવે કે આગલા પગ આગલજ છે!

એક દહાડો એમજ આગલા પગ પાછલ સમજીને તેણે જે પાછળ પાછળ ચાલવા માંડયું કેની કે તે એક લઈયાની દુધની દુકાન સાથે ગાડી અઠડાવી મુકી! અને તે પછી વહી ગાડી ખરૌબર દુકાન સાથે લાગી છે કે નહી તે

જેતો હોય તેમ બલેક એનડ વહાઈટે ઠોકુ ફેરવીને પાછલ જોયું અને ઠોકુ ફેરવતાજ મુંડું દુધની કઢાઈમાં દુધ પીવા માટે ખોસયું. નખોદ ગીયાનો જીવ સખખે જતો હતો તે દુધ પીવા ગયો ! પાણુ મુંડું કઢાઈમાં ખોસતાંજ ગરમ ગરમ દુધની જે વરાળ લાગી કેની તે મહુને લઈને જાણે રેસકોરસમાં ગીન થવા દોરતો હોય તેમ આંખ વીંચીને ચાહોમ આગલ ને આગલ દોરવા ને ધસવાજ લાગ્યો !

બઈયાના દુધથી દાઝી ગયલો તેથી રેર લેતો હોય તેમ રસતામાં તેણે એક દુધવાલીને ઝીઝી નાંખી અને તેની સાથે ચાલતા એક ગવલીને માથું મારીને ફુટખોલની માફક હટારી નાંખ્યો ! પછી એક કામાડી અને બે કુલીને ટપકાવી નાંખ્યા બાદ એક થાંભલાને જઈને અઠડયો તયારેજ ડાકીને દમ ખાતો હશે ! મેં હતરીને તેની ગરદનપર “બુચ-બુચ” કરીને હાથ ફેરવતાં ફેરવતાં સહમનવવા માંડયું, તો મહારા પગના મુંધારા લેવાને મસે ઘેરાના ખાધાએ ગુફાણ આગલતું ખોટું કાહાડી લેવાનો વીચાર કીધો ! પાણુ મહારા વડ વાંચાતા પુણુ મહુને આડે આવ્યા તે મેં સમયસુચકતા વાપરીને પગ તુરતજ ખેંચી લીધો !

રેસકોરસમાં એના બરડાપર કોઈ દહાડે જીન નાંખ્યું હશે કે નહીં, તે જ્યારે બી હું જીન નાંખવા જઈ કે જોલાળ પીતી વખતે આપણે જેમ કમકમીએછ તેમ એ બંધો કમકમીને ધરજી ધબકી રહે ! ને જીન લાંબા પછી બે ચાર લાત દીવાલને મારીયા વગર કે જમીનપર પગ પછાડયા વગર બલેક એનડ વહાઈટે ચાલવાના તો જાણે એના બાપ બપાવાના સમ સોગંદજ લીધેલા !

એક દહાડો હું એને ધોલીતલાવથી મારકીટને રસતે પાયધુણી લઈ જવા માંગતો હતો, પણ મારકીટ આગલ આવ્યો કે પાયધુણી જવાને બદલે એણે તો કોટ તરફ ચાલવા માંડયું !! ચાબુક મારી મારીને જેટલુંબી સહમનવ્યું કે “પાયધુણી ચાલ,” પણ એ તો એકનો બે નહીં થાય ને જઈ જઈને બસ ખોરીબંદર તરફજ જવા માટે ! ચાબુક મારયાં, માણસો લગાડયા, ને લગામ ખેંચાવી, પણ બલેક એનડ વહાઈટ સુધર્યો નહીં ! મેં જાણ્યું કે હશે ! ચા-

લોની ખોરીખંદરનું હોરયું લઇને કાલખાદેવીથી પાયધુંણી જઈશું કરીને એ જેમ જ્ય તોમ જવા દીધો તો વહી પાછો ખોરીખંદરથી સરકલ તરફ ચાલ્યો !! મુઝે સરકલમાં સહેજ સહાજ દરીયાની ઠંડી હવા ખાઈને પછી પાયધુંણી લઈ જવાનો હશે, કરીને સરકલ જવા દીધો તો ચાલ્યો ટાઢન હોલ તરફ !! અરે તહારી! આએ ઘોડો છે કે ગધેડાનો ખી ગધેડો !! આપણને જોઈએ તયાં નહીં જય, અને એને ગમે તયાં એ ચાલ્યા કરે ! અરે તહારા રસ્તમ રેસીયાને અને કેકાહસ કરારીયાને શું કેહું ? નખખોદના ગયાઓએ મહુને આએ તે કે વીક બલા ગજે ઓળવી દીધી ?”

આખરે જેમ તેમ કરીને ગલે ગાંઠને મોંઢે હુચ્યા મારીને પાખું એ જય તયાં જવા માંડયું. તો કોટની મારકીટ સામેના કુવારા આગળ આવી લાગતાં એને પાણી પીવાનો શોક થઈ આવ્યો. પાણી થોડુંક પીધું અને થોડુંક નહીં પીધું તેટલાં વળી નાહવાનો શોખ થઈ આવ્યો કે શું તે પાણીના કુંડમાં બલેક એન્ડ વહાઈઈ પહેલાં પોતાનું માથું આખું હુખાડી દીધું અને આસ્તે આસ્તે તેમાં પગ ઉંચકીને મુકતાં સુઈ જવાનો વીચાર કીધો ! મેં જોયું કે એ જો પાણીમાં હમણાં નહાવા સુશે તો ચાલી ગાડીનો ખુરદો થઈ જશે. તેથી ખેચાર હેલકરીઆને બોલાવીને એને પકડ્યો અને જેમ તેમ અમે લોકે લાત ધક્કા ખાઈને બાહર કાઢ્યો.

તો પછી કોણ જાણે એના મનમાં શું ખી આવ્યું હોય તે ડાહ્યો થઈ ને હું જ્યાં ચલાવા લાગ્યો ત્યાં એને ચાલવા માંડયું ! તે દહાડે ઘર પુગયા બાદ ઘોડાવાળા પાસે જરા બલેક એન્ડ વહાઈઈની ચાબુકે ચાબુકે ચંપી કરાવી, પણ મ્હારી બઈરી ખુમ પાડવા લાગી કે “અરે મરેરે, ઘોડાને એટલો માર મરાવશે તો મરી જશે.” તેથી વધારે મારવાના આખાડા કરાવ્યા.

ઘોડાવાળાએ ચંપી મજબુત કીધેલી તેથી ખીજે દીવસે બલેક એન્ડ વહાઈઈ ખીમાર પડી ગયો. પાસેજ એક માખમાર ઘોડાનો ડાકટર હતો તેને બોલાવી લાવ્યો તો તેણે ઘોડાને તપાસીને કહ્યું કે એને “ઈપુઝીટી” નું દરદ થયું છે.

અને તયારે પછી તે ઈપુઝીટી પીપુઝીટીને દુર કરવા સાર તે માખમારજી એ એક બાલકની ભરીને ટરપેનટાઈન મંગાવયું અને ઘોડાવાળાને તે લગાડવા કહ્યું. બલેક એન્ડ વહાઈટ બીમાર હતો છતાંબી ઘોડાવાળાને તેા પોતાની પાસે જવા દેતોજ નહી અને હવામાં પ્રગ ઉછાલતો, એટલે ડાકટરે પોતેજ પેલું ટરપેનટાઈન ઘોડાના આખા દીલપર ખુબ ચોલી ચોલીને મસલયું, અને વળી થોડું ટરપેનટાઈન પીવાડયું.

અરથો એક કલાક ગયો નહી કે ઘોડો તેા ચચાર પગે કુદવા લાગયો અને તખેલાની દીવાલપર લાત મારી મારીને તખેલો બાંગી નાખવા માંડયો ! ઘોડા અને જનવરના બીજા ડાકટરને ખોલાવયો તેા તેણે પેલાં ટરપેનટાઈન પીવાડ નારા ડાકટરને ઘેલામાં ખપાવીને ઘોડાના દીલપરનું બધું ટરપેનટાઈન ઘોવડાવી નખાવયું અને કહ્યું કે ‘તમારા ઘોડાને ‘બોટસ’નું દરદ છે એટલે એની ફસ ખોલવી પડશે.’

ઘોડાની તે વળી ફસ કેમ ખોલતા હશે કરીને હું અસતો વીચાર કરું તેટલાં પેલા ડાકટરે એક ચલકું હથીયાર ઘોડાની પાંસલીમાં દાખી દીધું જેથી ફસ ફસ ફસ થોડું લોહી ગયું અને પછી ડાકટરે મારેલી એક પટીથી તે લોહી બંધ તેા થયું પણ બલેક એન્ડ વહાઈટ પોતે લાંબો થઈને ભોંયપર સુઈ ગયો ! ડાકટરને મેં તેનું કારણ પુછ્યું તે કહેજે “એ જરા રેસટ લેજ” ઘોડો રેસટ લેજ કરીને ડાકટરે તયાંથી ચાલવા માંડયું અને અમે બધાં બલેક એન્ડ વહાઈટને આરામ લેતો એમનો એમ છોડીને ઘરમાં ગયાં. ઘોડાને રખે “રેસટ” લેવામાં “ડીસટરબ” થાય કરીને મેં ને મહારી બઘરીએ બધાં છોકરાંએને દમ ભરાવીને મુંગા રહેવા કહ્યું.

બે કલાક રહીને અમે બલેક એન્ડ વહાઈટને પાછો જોવા ગયા કે એની તખીઅત કેમ છે ? તેા મને જોઈને ઘણી અજબબી લાગી કે એ ચારે પગ લાંબા છટ કરીને શાનો “રેસટ” લેતો હશે ? પાસે જઈને માથું પસવારવા માંડયું તેા મહને વહેમ પડયો, એટલે મેં તેની આંખો બે આંગલીએ ચીરીને તપાસવાં માંડી તેા માલુમ પડયું કે બલેક એન્ડ વહાઈટ તેા ગરોથમાન બેહેસતની રેસટમાં દાખલ થઈ ચુકેલા.

મેં મહારી બઘીરીને બોલાવી તો તે મુઝેલા બલેક એન્ડ વહાઇટ માટે રડવા લાગી ! મેં તેને સહમજવી લીધી કે બીચારો બહેસતી પોતેજ પાધરો નહીં હતો તો તેના મરણ માટે રડવું નકામું હતું. બહેસતીને આવે દુનીયામાં રેસના મેદાનમાંથી હાંકી કાઢ્યા હતા તો હવે આપણા રડવાથી કદાચ પેલી દુનીયાની રેસમાંથી બી બાતલ કરવામાં આવે તો બલેક એન્ડ વહાઇટનું બીચારાનું કેવાન તદનજ રખડી જાય !

બઘીરીએ તો માનયું, પણ મેં નહીં માનયું ; મેં તો જમને પહેલાં કેકાઉસ કરારીયાને સો ગાલ દીધી, અને પછી રસ્તમ રેસીયાને બોચીમાંથી પકડીને ખુબ મારવા માંડ્યો ; રસ્તમે મુંગા મુંગા માર ખાધો, પણ કેકાઉસે કબુલ કરતાં કહ્યું “મેં તો રસ્તમ રેસીયાના કહેવાથી જુલું કહ્યું” કે એ રેસનો ઘોડો હતો, નહીં તો બહેસતી ઘોડો તો અસલ ગંધેરાચાના ખાનદાનથી પેદા થયેલો હતો !”

૨

“સીલવર વેડીંગ”ની ભેટ !

જમશેદજી જળપોરીયા બીલકુલ અપ-દુ-રેટ હતો ! ઠંડીની છેલ્લી મોસમમાં તેવણના “ફેપેરી લગન” નો હીંગામ થયો. અને તે શુભ પ્રસંગની ખુશાલીમાં તેવણે પોતાના સગાવહાલાં અને જોળખીતાંઓમાંથી લગભગ અઢીસો માણસોને જમવા બોલાવ્યા ! નામ તયારે “જમવાનું”. પણ જમ-શેદજીએ સુઘ્રી સુઘ્રીને એવાઓને બોલાવેલા કે તેઓ જમવાને મસે આવીને ભેટ સોગાદ ને પરપેહેરામણી કરે !!

તે ખુશખબતી ભરેલા દીવસે જમશેદજી અને તેવણના ધણીઆણી ખુબ કઠેરામાં હતાં અને ત્રણ વાગતેથી પહરોણાઓ આવનાર હોવાથી બપે.રનું જમી ખાઈને જે તઈયાર થવા માંડ્યું તે 'મીસીસ જમશેદજીએ ખાસ્સાં ત્રણ કલાક લીધા ! આખરે ઠાહ્યાં ઠોકાં ને ઠાહ્યા બનીને બેઠે માટી બઈયર પહરોણાંઆને 'રીસીવ' કરવા ઉભાં. પહરોણાંઆ જેમ આવતા ગયાં તેમ તેઓ જે પહેરામણી લાવેલા તે જમશેદજી અને તેવણના ધણીઆણીને 'લાંબી જીંદગી અને ઘણું સુખ'ના ઉદગારો સાથે ભેટ કરતા ગયાં.

નવરોજ તબોલી અને તેવણના મોહરદાર આવયાં તો તેઓએ હસી હસીને શેકહેનડ કરી લીધા બાદ જમશેદજીને એક સુંદર શાલ પેહેરાવી.

એદલજી સકલાતવાલાએ આવતાને વાર "લોંગ લાઈફ એન્ડ પ્રોસપેરીટી" કહેતાંજ જમશેદજીના હાથપર એક શાલ મુકી દીધી !

આદરજી અંદુસ તો કામને લીધે નહીં આવેલા પણ તેવણના ધણીઆણી એક બનદુસ જેવો શાલ લઈ આવેલા જે જમશેદજીના હાથ પર મુકતા કહ્યું "મર મહારા આદરજી આવી શક્યા નથી, પણ આએ શાલ ભેટ મોકલીજી."

થોડે વારે એદલજી આંઈઆંઈ પોતાનું મોટું પખાળ જેવું પેટ હીલવતા હસતા હસતા આવયા, અને તેવણે બી જ્યારે ભેટ તરીકે એક શાલજ જમશેદજીને આઢાડી તયારે તો પહરોણાંઆથી હસ્થા વગર રહેવાયું નહીં !

પણ નવરોજ આંડીયા પોતાના મહોરદાર સાથે અંદર આવયા અને તેઓએબી જ્યારે એક શાલનીજ ભેટ કીધી તયારે તો હસાહસ વધી ગઈ !

બમનજી બેલગામવાલાનું આખું કુટુંબ તેટલાં આવી લાગ્યું અને જમશેદજી સહુમજયા કે તે તવગર કુટુંબીઓ તરફથી જરૂર બા જરૂર હીરા મોતી કે સોનાની કીમતી ભેટ મલશે. પણ જ્યારે બમનજીએ અને તેવણના બેટા અને બેટીઓએબી જમશેદજીને છ સાત લાલ પીલી શાલનીજ પહેરામણી કીધી તયારે તો જમશેદજી અને તેવણના મોહરદારનો ચહેરો ચીતારી લેવાને લાયક થયો !!

ખેલગામવાલા પછી અમલસારવાલા આવયા અને તેઓએબી બે શાલ પહોરોનીજ પેહોરામણી કીધી ત્યારે પહોરાણાઓએ ખડખડ ખડખડ ખુબ હસવા માંડ્યુ અને જમશેદજી બધો લાલપીલો ને લીલો થઈ ગયો !!

વાંદરેથી ડી. એચ. ઈ. ધચી. આવયો તો તેબી એક થરડ કલાસ શાલ લઇનેજ આવી મુએલો !

જમશેદજીનો માસો સસરો આવયો તો તેબી એક લાલ રંગની શાલ લઇનેજ આવયો !!

શાલ!- શાલ!- શાલ!! શાલનાજ બધાં વહાણુ ફાટયાં! જાણે બધાં પહોરાણાઓએ એક સપ કીધો હોય તેમ બધાંજ શાલની ભેટ લઈ આવેલા! જમશેદજી માથાથી પગ વેર શાલમાં લપેટાઈ ગયા, ત્યારે તેવણુના મહોરદારને કોઈએ એક અરધા તોલાની વીટીબી નહીં કીધી!

જમશેદજી અંદરના ઓરડામાં નહાસી જવાનું મન કરતા હતા તેટલામાં કાવસજી દમોરી એક મોટું બંદલ લઇને હસતો હસતો અંદર આવયો. જમશેદજી અને તેવણુના ધણીઆણીએ નક્કીજ માનયું કે તે બંદલમાં કોઈ કીમતી ચીજ હશેજ હશે અને તેથી તેઓ છુટકારાનો દમ ખેંચવા ગયાં તેટલાં તો દમોરીએ આરતે રહીને તે બંદલ ખોલતાંજ હજીદીઆ રંગની એક શાલ ખેંચી કાઢી, અને તેણે એક મોટો તીલો જમશેદજીના કપાલ પર ખેંચીને પછી જમશેદજીના ખભાંની બાજી રહેલી જગ્યા પર પેલી શાલ ઠેસવી દીધી !!

“યા પાક પરવરદેગાર!” કરીને જમશેદજી તો હઠયા અને પછી ભેટ મલેલી બધી શાલો ફફડતા ચટકતા જઈને દીલ પરથી સેરવી કાઢી પાસેની ટેબલ પર તેનો ઢબલો મુકયો અને બીજી કોઈ શાલ ભેટ નહીં મલે તેથી તેવણુ અંદરના ઓરડામાં ચાલી ગયા.

અંદરના ઓરડામાં ચાલી ગયાને પા કલાક થયો હશે કે બાહરથી બુમ આવી “જમશેદજી! ચાલો, માસીનો કાવસ આવ્યો છે!”

જમશેદજીએ જવાને બદલે અંદરથીજ પોક મુકી “માસીનો કાવસ શું લાવયો છે?”

ધણીઆણીએ કહ્યું “એક શાલ.”

“શાલકો ચુલેમે દાલ!” દાંત કચકચાવીને જમશેદજીએ શાલ સાથે દાલનો પ્રાસ મેલવવા માટે ઉરદુમા ચલાવ્યું, અને પછી પાણું ગુજરાતી પર આવી જતાં કચવાઈને ખુમ પાડી “નવાજ! આપણે ઓઢશું, આપણા ખચ્યાં કચ્યાં વાપરશે, અને આપણી સાત પેઢી દર પેઢી ચાલશે તોખી નહીં ઘટશે એટલી તો શાલ ભેદ મલી છે. તો વધારે શાલ જોઈતીજ નથી! મહને અહીંજ ગગરવા દે ને પહોરેણાંની તુંજ ખાતરદારી કર! બાપરે, બાપરે, બાપરે! નખખોદગીયાઓને ભેટ આપવા માટે ખીન્તું શું કાંઈ મલયુંજ નહીં કે બસ શાલ-શાલ-ને શાલ!!”

ખીજે દીવસે લીલાઉંવાલા સાથે ગોઠવણ કરી આવીને મીઠ જબલપો-રીયાએ ભેટ મલેલી લગભગ પોણી બસો શાલ “થીરી તાઈમસ” કરાવી દીધી! અને તે પછીથી “ગાલડન વેડીંગ” કે “ડાયમંડ વેડીંગ” નો જો વખત આવે તોખી તે નહીજ ઉજવવાનો મજબુતમા મજબુત વીચાર મક્કમ કીધો!!

૩

વીચીત્ર ફાણસ સલગાવનાર!

કચરાવાળાઓએ જેમ હમણાં મુંબઈમાં હડતાલ પાડેલી તેમ ૧૮૬૫ના સાલમાં રસ્તાપર સલગાવવામાં આવતાં ફાણસવાલાઓએ હડતાલ પાડેલી! અગાઉ વીજલીની લાઈટ એટલી બધી નદારદ હતી એટલે એ ફાણસોથીજ રસ્તાઓ શોખી રહેતા હતા!

ફાણસવાલાઓની હડતાલથી રસ્તા અન્ધારા રહેવા લાગ્યા એટલે મોટો હોહાકાર મચી રહ્યો અને શેહેરીઓએ જે ગડબડ કરી મુકી તેથી શેહેરી-ખાવાઓએ એક કોનક્રેકટરને શોધી કાઢ્યો જેણે દીવાબતી સલગાવવાનું

માથે લીધું.

કોનત્રેકટરે માથે તો લીધું પણ તેની ફાણસ સલગાવવાની રીત ઘણીજ વીચીત્ર જણાઈ! જે રાત્રે ચકચકીત ચાંદની હોય તે રાત્રે તો સ્હાંજથી શહેરના તમામ ફાણસો સલગાવવામાં આવે! અને તે છેક સહવારે છ વાગે ખુલ્લવવામાં આવે! અને જે રાત્રે ચાંદ નહીં હોય તે રાત્રે જોય તો એકદમ સીયાહમાં સીયાહ અંધાર!!

આખરે લોકો એ વીચીત્ર ફાણસવાલાથી હચરન થયા અને મયુની-સીપાલીટીપર ફરીયાદ લખી મોકલી! મયુનીસીપલ ખાતાના વડાએ પેલા કોનત્રેકટરને બોલાવીને કહ્યું “મીસ્તર, લોકો તમહારા કામથી નારાજ થયા છે અને ફરીયાદ કરે છે કે તમહે ચાંદરણી રાત્રે રસ્તાપર તપપર જેવા દીવાખતી કરો છો અને જે વખતે એકદમ કાણું અંધાર હોય છે ત્યારે શહેરની એક ખતીબી સલગેલી હોતી નથી! એ કેવું વીચીત્ર છે!”

“મહને પોતાનેબી એ ઘણુંજ વીચીત્ર તો લાગે છેજ, પણ તેનો ઉપાય નથી! મહને તો કેલેનડર પ્રમાણે ચાલવાનો ફૂકમ છે અને હું તે પ્રમાણેજ અમલ કરું છું.”

“શું તે કેલેનડરમાં ગઈ કાલે રાત્રે ચાંદ નહી હતા એમ લખેલું?”

“હાસતો અને તેથીજ તો મેં દીવા સલગાવેલા!”

“પણ કાલે રાત્રે તો ચાંદની ચકચકીત રોશની હતી!”

“હું ઘણોજ અન્યથા પામયો છું.” કોનત્રેકટરે કહ્યું “કેલેનડરમાં ના કહેલું છે છતાં ચાંદ શું કરવા ઉગયો હશે તેની મહને સ્હમજ પડતી નથી! કદાચ ચાંદરમામાં કાંઈપણ ઘોંટાલો થઈ ગયલો હશે! આજ કાલ મહને લાગે છે કે ચાંદની તખીયત બરોબર ચાલતી નથી એટલે નાદરસ્ત તખીયતને સબજે એની ચાલમાં ફેરફાર થઈ ગયો હોય!”

“હું નહીં ધારતો!”

“હું તો ધારું છું, પછી તમહે ગમે તો ના ધારો.” પેલા કોનત્રેકટરે

કપાલપરનો પસીનો નુછતો કહ્યું “હું કેલેનડર પ્રમાણે ચાલું છું અને પછી જો ચાંદ કેલેનડર પ્રમાણે નહીં ચાલ્યો હોય તો તેમાં મહારા વાંક નથી પણ ચાંદનો પોતાનો વાંક છે! જે લોકો ફરીયાદ કરે છે તે લોકોને કહો કે કોન્ટ્રેક્ટરનો એમાં એક જરાકખી વાંક નથી, જે બધો વાંક છે તે ચંદરમાનો પોતાનોજ છે!” અને તે પછી ફરીથી પસીનો નુછીને તેણે વધાર્યું “અને લોકોને એમખી કહેજો કે કોન્ટ્રેક્ટર કેલેનડર પ્રમાણેજ ચાલશે, કેલેનડર જો અધારી રાતની વીગત બતાવશે અને આકાશમાં એકને બદલે તે વખતે એકસો ચાંદ ઉગેલા હશે તોખી હું તો દીવા સલગાવવાનોજ! હું કહ્યાસરનો માણસ છું અને મહને કેલેનડર પ્રમાણેજ ચાલવાનો હોકમ થયલો છે એટલે હું તો તે પ્રમાણેજ ચાલ કરવાનો.”

“અરે પણ તમહે વાત કેવી કરોછ! ચાંદ હોય ત્યારે લાઈટ કરો ને ચાંદ નહીં હોય ત્યારે અધાર રાખો તો પછી તમહને કોન્ટ્રેક્ટ આપવામાં ફાયદો શું?”

“બા હું તો હોકમનો નોકર! કેલેનડર પ્રમાણે ચાલવા કહેલું છે તે કેલેનડર પ્રમાણેજ ચાલવાનો!” પેલા કોન્ટ્રેક્ટરે પાછું તેમનું તેમજ હાણ્યા કીધું.

“વાર પણ એ કેલેનડર છે કોણનું? હોકમના આપનારે તમહને આપ-ચુંછ કે?”

“હોકમના કરનારે હોકમ કીધો ને મેં મહાર કેલેનડર લીધું.”

“વાર તો તમે કેમ બાણ્યું કે તમે જે કેલેનડરમાં જુઓ છો તે ખરજ છે? કાંચ નહીં તે ખોટું હોય?”

“કેલેનડર ખોટું? અરે, કેલેનડર જેવું કેલેનડર કદી ખોટું હોય!” કોન્ટ્રેક્ટરે મોટી લખોટી જેવા ડાળા કાઢીને કહ્યું “તમહે ને હું એકબારખી ખોટા થઈએ, પણ કેલેનડર તો કોઈ કાલેખી ખોટું નહીજ થાય.”

“વાર તમહે જે કેલેનડરમાં રાજ જુઓ છો તે ક્યાં છે? હમણાં તમહારી પાસે છે કે?”

“જેમ હું મારા બનને મહારી સાથનો સાથ તનબદનમાં લઇને ફરું તેમ મહારી વેપાર ધંધાના એ સાધનનેળી હંમેશા સાથેજ લઇને ફરું.” કોનત્રેક્ટરે કહ્યું, અને તે પછી પોતાના મોટા ખીસામાં હાથ ધાલી તે ખીસામાંથી એક ચોપડી ખેંચી કાઢીને ખોલતા દેખાડ્યું “જુઓ અ કલેનડર, જુઓ, એમાં ગઈ કાલની તારીખે ચાંદ નથી એમ લખેલું છે નહીં?”

કોનત્રેક્ટરના હાથમાંનું તે ચાંદ સુરજની ગણતરી હીસાખ ખતાવના તારીખવાર સાથનું પંચાંગ જોઈનેજ પેલાએ બુમ પાડી “અરે! એ તમહો! ઘોંટાલો કરો છો! આ ચાલુ છે તે સાલ ક્યું છે?”

“ક્યું વલી? ૧૮૯૫.”

“પણ ત્યારે યહાં જુઓની આ કલેનડર તો ૧૭૯૫ નું છે! મહા! સાહેબ તમેળી એક સહી અગાઉનું પુરાણ કલેનડર જોઈને પછી ચાંદને ગ પડોછ ને ચાંદની ચાલમાં ખામી દેખાડોછ!”

“અરે તહારી!! એમ થયું દેખું! હું તો બાણું જે ધુમકેતુ સાથે આ અકડયો હશે ને તેથી ચાંદની તખીયતમાં ફરક પડી ગયો હશે! પણ યહાં તે કેહો કલેનડરોનો ઘોંટાલો નીકલ્યો! ત્યારે ચાંદની ભુલખી નથી ને કલેનડર ખાટું નથી, પણ મહારી પોતાની આંખોમાં કસર છે!” એમ કહીને કોનત્રેક્ટર ગયો અને તેણે તે પછી ખામી સુધારી!

ચીવટ વેપારી બચ્ચો !

એક દહાડો હું ઝાંરીસમાં બેઠેલો હતો તેટલાં ધરધર કરતો એક મેલો ઘેલો માણસ બગલ નીચે એક લાંબું પોહોલું મોઢું બંડલ લઈને આવ્યો, અને આવતાને વાર તેણે તે બંડલને નીચે મુકીને છોડ્યું અને તેમાંથી એક ચીત્ર જેવું કાંઈ ખેંચી કાઢીને મહને દેખાડતાં કહ્યું “શેઠીયા, હું હિંદુસ્તાનની સહથી પંકાયેલી પીકચર ગેલેરીનાં એક ઉધરતો ને ચાલાક સભાસદ છું, અને મેં એ ગેલેરીમાં આવતા અમેરીકન અને ઇંગલીશ પીકચરોનું વધેલું સંગ્રહસ્થાન વેચીને એ ગેલેરીના નીભાવ કુંડને મદદ કરવાનો વીચાર કરેલો છે-આશા છે કે તમે આ બધા ચીત્રોમાના કેટલાક ખરીદી લઈને અમારી પીકચર ગેલેરીને એક મદદરૂપ થઈ પડશો”.

મેં તેની તરફ જોયા કાંબું અને વીચાર કાંધા કે રખે થાણેથી કાંઈ ઘેલો છુટીને નહાસી આવ્યો હોય ! મેં તેથી એક બે સવાલ કરવાનો ઈરાદો રાખતાં મોઢું ખોલ્યું તો તુરતજ મહને બોલતો અટકાવીને તે ખાતેજ બોલ્યો “ઘેરનાં છોકરાં ઘંટી ચાટે અને પાટોશીને ખીર ભાયે” તેવું કાંઈ હું કરવા માંગતો નથી તેથીજ આપણા હિંદુસ્તાનની પોરતેટ ગેલેરીના ગમે તેવા સોજળમાં સોજળ પીકચરોખી વેચીને હું સહથી પહેલા તે ગેલેરીના નીભાવ કુંડને મદદ કરવા તક્યાર છું, અને તમેજી એક હિંદુસ્તાનના વતની તરીકે મહારા આ કામમાં આ મોટા સાહસમાં મદદ આપશો એવી આશા રાખું છું ! “ધરટે પીરોંકો તેલકા મલીદા !” ની કહેવતવાલો લીસાબ કીતાબ હું કરવા માગતોજ નથી અને તેથીજ ધરના પીરોને પહેલા ધીનો મલીદો ખવાડવાના હેતુથીજ હું કહું છું કે આ ચીત્ર જરૂર બાજરજ ખરીદો.”

“મહારે ચીત્ર જોઈતાજ નથી તો શા માટે ખરીદું ?”

“હિંદુસ્તાનને મદદ કરવા માટે ! હિંદુસ્તાનના ઉદ્યોગને મદદ કરવા માટે !” પેલાએ ચીત્ર મુકીને હાથપર હાથ થોક્તાં કહ્યું અને તે પછી પાછું

તેજ ચીત્ર ઉપારતા તે બોલી નાંખ્યું અને તેના વખાણ ક્રીધાં “નુઓ એ કોલમબસનું ચીત્ર છે, જે કોલમબસે અમેરીકા શોધી કાઢ્યું! બેહસ્તીનીલપર ભેકે પુરા પાધરાં કપડાં નથી છતાં એવાજેજ અમેરીકા શોધી કાઢે એમ સોએ સો ટકાની ખાતરી સાથે હું બાર મુક્રાને કહું છું! બેહસ્તી કોલમબસને આવા મેલા ને ફટલા કપડાંમાં ચીતારયાછ એજ તો એ ચીત્ર ખુબી છે, કેમ જે, જે વખતે બેહસ્તીએ અમેરીકા શોધ્યું તે વખતે અમેરીકાજ એકબી દરજી અને એકબી ધોળી નહીં હતો!”

“ધોળી ને દરજી નહીં હતો પણ પીકચરમાં તો સારા કપડા પહેરે પારવા હતાની! મહારા સાહેબ, કોણ જાણે કયા બીખારડાને ફેટો ઉપાલાવયાજ ને તેને કોલમબસ ઠોકી મારેછ!” મેં સહેજ ગુસ્સાથી કહ્યું.

“ચચચચચચ! અરેરે શેઠજી એ તમે શું વાત કીધી? આવા એક મહા બેહસ્તીને તમે બીખારડો કહ્યો? હું કસમ ખાઈને કહું છું કે એ ફોં સ્વરગવાસી કોલમબસનોજ છે! બેહસ્તીએજ અમેરીકા શોધી કાઢ્યું અને ત જાહેને સાત દહાડા સુધી કાંઈ ખાવાનું નહીં મલ્યું તે ઝાડના પાંદડાં ખાઈ ગુઝારો કીધો! તમહે કહો છો કે પીકચરમાં તેવણને સારા કપડામા સજ થયલા બતાવવા હતા, પણ ત્યારે તમને કુદરતી, બસ, “નેચરલ ઈમપરેશન નો કોઈ “આઈડીયા”જ નથી તો હીંદુસ્તાન આટલું બધું પછાત રહી ગયું કેની? તમારા જેવા આ હીંદુસ્તાનમાં હોતે નહીં—”

પણ મેં તેને વધુ બોલતો અટકાવીને બુમ પાડી “ચીસ્તર, મહ ચીત્રની જરૂર નથી, તમે ચલાંથી જાઓ.”

“તમને એ ચીત્રની જરૂર નથી તો આ બીજું ચીત્ર જુઓ” એ બોલીને પહેલું મુકી દઈ બીજું એક ચીત્ર બોલતા તેણે કહ્યું “આએ જુલે જ્યોરજ વોર્શિંગટનનું ચીત્ર છે. વોર્શિંગટન બસો વરસ સુધી જીવેલે એકસોમે વરસે બેહસ્તીનાં બાલ બધા પાકી ગયલાં, સવાસોમે વરસે બેહસ્તી દાંત પડી ગયલાં અને તે વખતે આજની માફક દાંતના ડાકટરો નહીં હોતેથી મરહુમને મલઇ લે પનીર ખાઈને બાકીના પોણાસો વરસ ગુજારવા પડેલ

બેહેસ્તી દોઢસોમે વરસને પહેલે પગથીએ ચઢ્યાં કે તેવણની આંખ નબળી થઈ ગઈ તે એક દહાડે ખુરસીપર બેસવા જતાં ટપકાઈ પડીને ભોંય માપી જેથી માથાનું તાલકું છોલાઈ ગયું ને ભેંજ પર થોડી અસર થઈ!—પોળીબસોમે વરસે જીનનતગુજીન વોર્શીગટનને નવા બાલ, નવા દાંત, નવી આંખ આવેલી એટલે કે જાણે તેવણ પાછા જવાન થઈ ગયા! નવી જવાનીના વખતની મોજમજલ ભોગવી લેવા માટે નવું ખાવા પીવાનું બેહેસ્તી શરૂ કરે તેટલા તો તેવણ ખાપરી ગયાં! પાક પરવરદેગાર બેહેસ્તીને ઉચામા ઉચા સુખમાં તથાં રાખે અને સાતમા આસમાનપરના સહથી શરેષ્ટ બેહેસ્તની શાંતી બક્ષે!”

“બાઈ, તમણે માથું ના ખાઓ, કોણ જાણે ચોર બન્ટરની કઈ ગલીમાંથી એ પીકચર ઉચકી લાવયાછ ને વગર ફોકટનું માથું દુખવોછ! તમે જાણો, ચાલી જાણો” મેં સ્થેજ દાટીમાં કહ્યું.

“ચોર બન્ટરની ગલીમાંથી?” પેલાએ ચીત્ર મુકી દઈને કમરે બે હાથ દઈ મહારી તરફ ટગર ટગર જોઈને એક પુકાર માર્યો “અરે આએ બધા પીકચરોને માટે અમારી ગેલેરીના સભાસદોએ માથે માથા ફેડી નાખયાછ અને બધા ખીસાથી ખાલી થઈને તે લોકે છેક વેલાત ને અમેરીકાથી મંગાવ્યા છે! આએ બધા પીકચર ખાસ અગીઆરમી સદીના છે એટલે જીનનામાં જીનની હીરાની ખાણ છે.”

“ખાંડ હોય કે ગોલ હોય! મને નથી જોઈતાં માટે જાણો.” મેં પાછી જીમ પાડી.

પણ પેલાએ ધીરજનો હાથ કરીને કહ્યું “તમે જરા મહાત્ત્વ માનો, ધીરા પડો, તમે ઓશીસર છો તો હુંખી એક વેપારી બન્યો છું, એમ દમદાટી ના કરો, જરા ધીરા પડીને જાણો ને કાંઈખી ખરીદીને મહારા જેવા વેપારીને ઉત્તેજન આપી દેશના ઉદ્યોગને ટકા આપો.” અને તેટલું બોલી

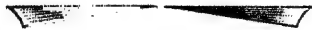
રહીને તેણે તુરતજ એક ત્રીજું ચીત્ર ઉપાડતા કહ્યું “આએ જુઓ, આએ સર વોલટર રેલેનું પીકચર છે ! એવણે રાણી ઈલીઝાબેથના વખતમાં પપેટા શોધી કાઢેલાં અને જે એવણુ વધારે જીવતે તેા કાંદાળી એવણુ પોતાને હાથેજ શોધી કાઢતે ! પણ કમનસીબે નસીબે તેવણુને ચારી આપી નહીં ! અહાહા ! જે મરહુમ કાંદાળી પોતેજ શોધતે કેની તેા રાણી એલીઝાબેથને કાંદાળી ક્યુંબર ખાવાની કેવી મનહ પડતે ! ને કેવી તે રાણી—”

પણ તેટલાં તેા મેં એકદમ ચીરડાઈને જીમ પાડી “જાઓ મીસ્તર, તમે થહાંથી જાઓ, નહીં તેા હું હવે કાંદા પપેટાથીજ તમને માર મરાવીને ખાહર કાઢીશ.”

“ખસા !” તેણે ગજવામાંથી રૂમાલ કાઢીને હાથ મોંહ સાફ કરતાં કહ્યું “હીંદુસ્તાનમાં કોઈથી જાતના વેપારીને ઉત્તેજન આપવા માટે ખેતરજ નથી ! દેશના ભાઈઓ એક ખીજને મદદ કરતાજ નથી ! જે કરતા હોય તેા હીંદુસ્તાનનું આજે તારણ થઈ જાય !”

“હવે જાઓછ કે નહીં તેા, આએ શેલરથી તમારા બેજનું હું તારણ કરી નાંખશા !”

પેલાએ એક દમ ખેંચ્યા ! એક નીસાસો નાંખ્યા ! અને પછી પેલા રહદી ચીતરોનું બંદલ પાછું ખાંધી લઈ બગલમાં મારીને ચાલતી પકડી !!

ઉંઘ લાવવાનો ઇલાજ.

આદરજીને રાતના બરોબર ઉંઘ આવતી નહીં હોવાથી તરેહવાર ધોપાન્યા ને ન્યુસ પેપરોમાં ઉંઘ લાવવાનો ઇલાજ વાંચતો ને શોધતો ફરે! બાપરે એક પત્રમાં એક દીવસે ‘ઉંઘનો ઇલાજ’ તેણે વાંચ્યો, અને તે મુજબ અમલ કરવાનો વીચાર મજબુત કીધો. પેલા પત્રવાલાએ લખેલું ‘અગર જો તમને રાતના ઉંઘ લાવવી હોય તો તમે તમારા મનમાં એવો વીચાર લાવજો કે તમહે કોઈ એક ટેકડીપર ચઢ્યા છો અને તે ટેકડીપર બે વાંચ હવેલ બકરાં ચારો ચરે છો! તે પછી તમે એમ ધારવો કે ચારો ચરતાં ચરતાં પહોંચે આવી જવાથી અકેક પછી અકેક બકરે ટેકડીપરથી પોતાને ટીંચની ખીણમાં નખાવી દે છે! અકેક પછી અકેક જેમ બકરાને પડતાં પડતાં તેમ મનમાં “એક, બે, ત્રણ, ચાર” એમ જ્યાં સુધી ગણાય ત્યાં સુધી ગણી જવાથી કોઈની વખતે તમહને ઉંઘ આવી જશે!”

તે મુજબ આદરજીએ તે રાતના બીજાનામા સુતા પછી ટેકડી અને બકરાંની વાત મનમાં ધારી! અને અકેક બકરે ટેકડીપરથી પડવાની વાત જોવી પાદરજીએ મનમાં માની લીધી કે ‘આ એક બકરે ટેકડીપરથી નીચે ખીણમાં ડૂબું’ કે તેજ વખતે આદરજી પોતે ધમમમમમ દઈને ધોલ્યાપરથી ભોંયપર ગયાયો!! “શું થયું? શું થયું?” કરીને આદરજીની સાસુ ને તેની બધરી દોડી આવી! ખરાબ લાગશે કરીને આદરજી અખાડા તો કરી ગયો અને વાત બદલી ખીંપી, પણ તે મનમાં સ્ફુલ્લ તો ગયો કે બકરે ટેકડીપરથી પડવાને બદલે લેનસ ખોલી દઈને તે પોતે ધોલ્યાપરથી આરીયા થઈ ગયેલો!!

ધોલ્યા પર છોડેથી સુવાયલું અને તેથી પોતે પડી ગયેલો એમ ધારીને પાદરજી બરોબર વચેથી સુતો, અને લેટયા પછી ઉંઘ લાવવા માટે પાછો ટેકડીપર ચઢવાનો અને બકરાંના ચરવાનો અને બકરાંના ખીણમાં પડવાનો વીચાર મનમાં કરવા લાગ્યો!

“એક બકરે પડ્યું!”—“ખીજી પડ્યું!”—“ત્રીજી પડ્યું!” એમ ગણતા ગણતા એકસો ને એકની ગણતરી સુધી આદરજી આવયો અને આંખમાં રહેજ રહેજ લહેકી આવવા લાગી તેટલા કોઈએ બુમ પાડી “આદરજી!”

“કેમ નહીં? શું છે?” આદરજીએ ગભરાઈ અકલાઈને ખીજાણામાં ઉઠી ઉભો થતા પોતાને હાંક મારનાર હાથની ધરતીને પુછ્યું.

“આદરજી! મહુને લાગેજ કે આપણા ચોરડામાં ઉંદર આવ્યોજ!” નહંએ ખીજતા ધુજતા કહ્યું.

“અરે પાણુ તું તે કંઈ બઠીરી છે! તુને લાગેજ કે ચોરડામાં ઉંદર આવ્યોજ તેથી તેં મારી સુનના જેવી ઉંઘ લીધી? એક તો જેમ તેમ ખવરીયાં ખાંધાં પછી આંખમાં લહેકી આવતી, તેમાં તેં અધુરામાં પુરું કીધું!”

“તે શું ઉંદર આવ્યો તે તમે જાગવાના નહીં!” નહંએ ખરાબ પાડી “તમે માટીડા છેઓ કે કોણ છેઓ?”

“હજીજ છેઉં!” આદર જોડાયો! “ઉંદર તે કંઈ વાધ બાગ છે કે તું રાત અરધી રાતે જાણે વાધ આવ્યો હોય તેમ ખીજની ઉંઘ લેજ? સુઈ જ મુંગી મુંગી, ને ખીજનેખી સુવા દે!”

આદરની બઠીરી ઉંદરના આવવાની વાતપર તકરાર કરી કરીને ઉંઘાઈ ગઈ એટલે ફરીથી આદરે પોતાની ઉંઘ લાવવા માટે “એક બકરે પડ્યું” “ખીજી પડ્યું!” એમ નવેસરથી બકરા પડયાની ગણતરી શરૂ કીધી!

પનચીયાસી બકરાં ટોકરીપરથી નીચે ખીજીમાં પડેલા ગણાયા હશે કે તેજ વખતે આદરની સાસુએ ઉંઘમાંથી ઝબકી ઉઠીને કહ્યું “આદરજી બા! ઓ આદરજી!”

“કેમ શું છે સુનામાસી?” આદરે જરા કોર મરડીને સાસુને પુછ્યું.

“અરે મકુજે બા જરા ઉઠીને જોવની કે સાંહજના ટોપલા તરે પેલી આપરી કોરીચારી મરધીએ ઇંડુ મુકેહું તે ઇંડુ સહીસલામત છે કે?”

“ચચચચચચ!” આદર લાલ ને પીલો ને લીલો થઈ ગયો “નખખોદગીયા તમે લોકો ઘેરમા માણસ રહેાછ કે દેવસતાન? ભુત દેવ પલીદની માફક બધાને રાતનાજ ઇડા ને મરથાં શોધવાનું યાદ આવેછ કે?”

“પણ બા એ ઇડું તો સહવારે આબેલ કરીને તમુનેજ આપવાનું છેની! તે મકુળે જરા ઉઠીને જોવ, નહીં તો સહવારે ઘાટણુ મુઈ ચોલીમાં સંતાડીને લઈ જશે તો હું ક્રેંહ મરસ!”

“ચુલામાં જઈને મરજો! ઘાટણુ ઇડું લઈ જશે તો પીડા જશે! પણ હું કંઈ યોલયાપરથી સુતેલો ઉઠીને ચરધી રાતે ઇડું જોવા નથી જવાનો!”

“મરેરે! તહારે ઇડાંપર પાણી ફરી ગીયું કે?”

“તમારીપર ને મારીપરબી પાણી ફરી જાય તો પીડા જાય!” આદરે કંઠાલો કીલો અને તે જવાબ પછી તેની સાસુ વાત પડતી મુકીને સુઈ ગઈ!

આદર પાછો બકરાં ગણવા લાગ્યો!! “એક પડયું!”—“બીજું પડયું” —“ત્રીજું પડયું!” એમ ગણતાં છેક બસો બકરાં સુધી તે આવ્યો કે તેને પાછી બુંફણ આવવા લાગી તેટલા ઘોળ દઈને કોઈના પડવાનો અને તે પછી રડવાનો સાદ આવ્યો! એ તો ફેલી આદરની બુચી જોરીમાંથી ઉઠલઈ પડેલી અને ઉઠલઈ પડતાં સાથેજ તેણે મેંકારો તાલ્યો!

“અરે તહારી ઉઘની માયનું પેઠ બલે!” આદરે કચવાઈને કહ્યું “બઈરીને ઉંદરની વાતથી ચુપ કીધી! સાસુને મરધીનાં ઇડાંથી ખામોશ રાખી! પણ આએ વેગણાં જોટલી નહાની પોરીને કેવી રીતે મુંગી રખાય?”

આખરે આદર તે ઓરડામાંથી બીજા ઓરડામાં જઈને સુતો, ને ત્યાં તેણે પાછા બકરાં ગણવા માંડ્યા! ચહાં તેણે ચહારસોને ચોવીસ બકરાં ગણ્યાં કે ઉઘ આવી ગઈ! અને આખી રાત બકરાંનાં અને મેંઢાના સ્વપના જોતો જોતો ઉઘાયો!!

દાલભાતમાં મસુરચંદ !

આફતમાં આવી પડેલાં હીંદુસ્તાનનાં વતનીઓ માટે જેમ કેટલીક વાર “રીક્ષીફ ફંડો” થતા આપણે જાણ્યા છે તે મુજબ આખી એક રીક્ષીફ ફંડનેજ મેળાવડો હતો ! પણ એ ફંડ માટે જેઓ ખેલ કરવાનાં હતાં તેઓ બધાં મોટે ધરનાં હોવાથી આખા પ્રોગ્રામમાં બધું ધણુંખરૂં ઇમેજીજ હતું ! ભજવનારા દોઢીયાવાલાં તેમ સ્કીટ-ફારસ-અને નાટકના ભાગોળી આશા અને હંચાજાં આખા પ્રોગ્રામમાં શેક્સપીયરના નાટકોમાંથી વધારે કરીને ચૂંટણી થઇ હતી, અને બહુ એરીસ્ટોક્રેટીક જમેલો જમાવ થવાનો હતો એટલે તેમને રીખવવા માટે વીલાયતી કાંઈ નવું નવું ઢર્તીંગ હોય તો સારું એમ કેટલાંક ભાગતા વલગતાઓએ સુચવ્યું ! જે સુચનાને અનુસરીને એક જરમન ત્રમપેટર જે લડાઈ પછી પહેલવહેલોજ હીંદુસ્તાનમાં આવેલો તેને કોઈએ શોધી કાઢ્યો ! ભાઈ જરમન, જરા જરમન ક્યસર જેવી મરોહદાર મુછવાલો હતો, અને જોકે તેને ઇમેજીજ ધણું જ્ઞાન નહીં હતું તોણી તે આવા એક મેળાવડામાં “દાલ-ભાતમાં મસુરચંદ” મીસાલ થઇ પડ્યો હતો !

“કીંગ જોન” નામના શેક્સપીયરના નાટકના એક ભાગને ભજવતી વખતે પેલા જરમનને જ્યારે મેનેજર મીંઝ બાધા ઇશારો કરે ત્યારે બચુગલ વગાડવા માટે ઇમેજી ભાષામાં સમજવયું હતું, જે ભાષા તે “મસુરચંદે” વાંકા ટીંકા થઈને છાતીએ હાથ દઇને ભાંગી તુટી સાંભળી લીધી ! વીલાયતી માણસ પડ્યો એટલે ગામડી માણસો કરતાં તે હંચા જેથી ઝાઝુ તેની સાથે માથા ઢુખણ થાય નહીં ! અને વળી જરમન પોતેથી ભેજાં ફટિલ મુએલો ને સાથે લાગો વસણાયલી દાલ જેવો હતો તેથી તેને સ્ટેજના ઇલેક્ટ્રી-સીટીના એક માળવાલા ભાગમાં બેઠક આપવામાં આવી ! મસુરચંદે તો બેઠક પર બેસવા અગાઉ તે નહાના ચોરડાને એક દરવાજો હતો તે “ડીસટરબ” નહીં થાય કરીને અંદરથી બંધ કરી લીધો ! અગાઉથી મસુરચંદને “કીંગ

જેન"ની કેરેક્ટર કરનાર જવાન બતાવી દીધેલો અને કહેલું કે તે જવાન સ્ટેજ પર આવે અને તેના બોલવાને વખતે જ્યારે મીં બાથા ઇશારો કરે કે બયુગલ શરૂ કરવું!

પ્રોગ્રામ શરૂ થયો અને બે ત્રણ હીંદુસ્તાની ઉસ્તાદી ગાયણો ગવાયા પછી એક ઇમેજ ફારસ અને સ્કીટ થયો, અને પ્રોગ્રામના પહેલા ભાગની આખરીએ "કીંગ જેન" વાલા નાટકનો તે ટુકડો રજૂ કરવા માટે જવાન ડોક્ટર ગુસ્તાદ સ્ટેજ ઉપર કીંગ જેનના ડરેસમાં દાખલ થયો. ડોક્ટર ગુસ્તાદે કીંગ જેન તરીકે બોલતા શરૂ કરીયું: "આહ, મી! ધીસ ટાઈરેનટ ફીવર બરનસ મી અપ!"-હજી તો તે વાક્ય પુરો થાય તેટલા મેનેજર મીં બાથાના નાંકપર એક મચ્છરે જે ચટકો માર્યો કેની તે બાથાએ તે મચ્છરને ઉડારવા હવામાં હાથ ઉછાલ્યો! પેલો મસુરચંદ જે કોઈનેજ નહીં પણ મીં બાથાનેજ તયારનો બારીકીથી જોતો બેઠેલો તે એમ સહમજ્યો કે બયુગલ વગાડવા માટે મીં બાથાએ હાથની નીશાની કીધી, જેથી તેને યોતાનો હુમ્મર બતાવવા માટે ગાલ કુલવીને ખુબ જોરમાં ત્રમપેટ કુક્યું!

કીંગ જેનનો વાક્ય બયુગલના સાદ તલે દબાઈ ગયો તેથી તે તો લાલ ને પીલો ને લીલો થઈ ગયો!! અને બાથાએ યોતેબી હાથ હીલવી હીલવીને પેલાને બયુગલ બંધ કરવાની ઇશારત કીધી, પણ મસુરચંદ તેને ઉલટોજ મીનીંગ કરીને એમ સહમજ્યો કે વધારે જોરમાં ત્રમપેટ ફૂકવા કહે છે! અને તેથી તે યોતેબી લાલ લીલો થઈ થઈને જોર કરીને બયુગલ વગાડવા લાગ્યો!!

જેમ જેમ કીંગ જેન વધારે છેડાઈને પગ ઠોકીને બુમ બરાડા પાડે તેમ તેમ બાથો પેલા મસુરચંદને બયુગલ માંડી વાલવા માટે લાંબા ટુકા હાથ કરીને સહમજ્યો! અને પેલો અનનાડી એ બેઠની ગોલા લડાઈમાં વધારે ને વધારે ગલા ને ગરદનની નેસ બધી કુગવી કુમવીને ત્રમપેટ કુક્યાજ કરે!!

એ ગડબડ ઘોંઘાલાનું પરીણામ નીચે મુજબ આવ્યું:

કીંગ જોન—“આહ, મી ! ધીસ ટાઈરેનટ—”

જરમન બયુગલર—“ત-તારતી, ત-ત-ત, રતી, રત-તત તારતી-તારતી-તારતી ! ત-ત-તા તતારતી-આરતી-તેતારતી—”

કીંગ જોન—“શીવર બરનસ—”

જરમન બયુગલર—“રત-તાત-તારતી, પુપન આરતી, ઉપન-આરતી, ત-તારતી-આરતી-ઉપન-આરતી-પુપન આરતી”

(કીંગ જોન પોતાનો વાક્ય નહી સંભલાયલો જોઈ પાછું બોલ્યો.)

કીંગ જોન—“આહ, મી ! ધીસ—”

બયુગલર (પેટ પાંસરાં કુગવીને ખુબ જોશમાં ઉપન-પુપન ઉપન-પુપન-તારતી પારતી-આરતી-તારતી-ઉપન આતી-ઉપન આરતી—(હવે કીંગ જોન વીનગ તરફ જઈ દાંતપર દાંત પીસીને બાથા તરફ જોઈને છેડાયો.)

કીંગ જોન—અરે બાથા જાતે જઈને એનો તાંતીયો ધરીને ઘેરાના બાધાને નીચે ખેંચી કહારની !!

બયુગલર—ત-તા-તારની-તારની-તારની—

કીંગ જોન—“અરે જાની, ખેંચી કહારની”—

બાથા (વીનગમાંથી)—અરે પણ દરવાજો ખંધ કરી મુઝોછ તે હું શું કરું ?

(જુલાસો કરીને બાથાએ જોયું કે ફેસતો થાય છે એટલે કીંગ જોનને ચુપ થવા કહીને પેલા અનનાડી તરફ જઈ પાછા ને પાછા હાથ ઉછાલ્યા ! એટલે તે વહી પાછો એમ સહમજ્યો કે હજી વધારે જોરમાં વગાડવા હશે છે !!)

બયુગલર (ડાળા ચઢાવી ચઢાવીને નેસ ફાટી નહીં જાય તેટલી હદમાં જોટલી બને તેટલી કુલવીને)—“તા-તા-તુટી-તા-તા-તુટી-એએએએએ-ઉપન પુપન-ઉપન પુપન-તરે તરે તરે તરે—

કીંગ જ્ઞેન (છેડાઈને)-તહારો બાપ મરે-તારો દાદો મરે-હું નડતો પડતો આવતો મરે—

લોક પહેલાં તો સહમજ્યું કે કીંગ જ્ઞેનનો નાટક વેલાતમા એવીજ રીતે લજવાતો હશે!! પણ જ્યારે કીંગ જ્ઞેન દાંત કચકચાવીને ગુજરાતી ભાષામાં છેડાયો ત્યારે શું ઘોંટાલો થતો હતો તેની સહમજ પડી ગઈ!! અને તે પછી ઘણી હસાહસ આખા ઓડીયનસમાં ચાલી તેથી મેનેજર બાથાએ અને કીંગ જ્ઞેન સાથે દોડી જઈને પેલા જરમન અનનાડીનો દરવાજો ખોલો ખડખડાવી નાંખ્યો ને તેને બાહર બોલાવીને મુંગો મરવા કહ્યું!!-તે દીવસ પછીથી પેલો જરમન એમ સહમજે છે કે હીંદુસ્તાનના લોકોમાં અકકલ નથી! અને બાથા ને ડોક્ટર એવું શીખ્યા છે કે આપણા દેશી લોકોમાં વીલાયતી ઘોંટાલાની જરૂર નથી!!

૭

નવો વાયુચક્રશાસ્ત્રી!

અમારા દેશી રાજ્યમાં અમથાલાલ વલસાડીયા જ્યોતીષ વીદ્યામાં ‘પ્રવીણ’ ગણાતા હતા! અમથાલાલ સાડા ચાર ચોપડી ઇંગ્રેજ ભણેલા હતા અને આખો આખો દીવસ જ્યોતીષ વીદ્યા, ખગોળ વીદ્યા, હુસ્તર શાસ્તર વગેરે વગેરે બાબતોમાં રોકાયેલા ને રોકાયેલા રહેતા હતા એટલે એવણુ ગામનાં ‘મોઠા માણસ’માં ખપતા હતા! પેલી કહેવત છે તેમ ‘આંધળાઓમાં કાણો રાખ!’ તેવી રીતે અમે અભણો વચ્ચે અમથો ભણેલો હતો તેથી એને બધાં મોઠાબામાં ખપાવી માન આપતાં હતાં, અને રાજ દરબારમાંથી રાખ ને તેના મંત્રી અમથાની અમથીની તારીફ ખર તારીફ કરીને તેને શાલ દુસલાથી નવાળ નાંખતા હતા!!

અમથાના મનમાં નવરં એસતાં એક દીવસે વહારં જે આવયું કેની તે તેણે વાયુચક્રશાસ્ત્રના નવ નવા બે ચાર પુસ્તકો અને ત્રણ ચાર સાંચાકામો મંગાવીને પોતાના માળામાં ગોઠવી દીધા ! લોકો દાંતમાં આંગલી પકડીને અમથા વાયુચક્રશાસ્ત્રીની અમથી અમથી તારીફ પર તારીફ કરવા લાગ્યાં, અને દરબાર નામદારેખી તેથી દોડધામ કરીને અમથાલાલના વખાણ સાંભલતાંજ તેમને “ જંગ બહાદુરે વાયુચક્રશાસ્ત્ર ” નો જંગી મોટો ખેતાબ ઈનાયત કરી દીધો !

પોતાના નવા ચંત્રોની મદદથી આજે હવામાં શું ફેરફાર થવાનો છે તે અમથાલાલ ત્રણ દીવસ અગાઉથી કહી દેવાનો દાવો કરતો હતો !!—અમારી દેશી સરકારે ખેતાબ આપયા પછી અમથાલાલ કહે તે પ્રમાણે ચાલવાનો આખા ગામને હુકમ આપ્યો અને પોતેખી હવામાં કેવો ફેરફાર થનાર છે તેની ભવીષ્યવાણી અમથાલાલથી નાણુયા પછીજ કોઈખી સંગીન કામ હાથમાં લેવાનું નક્કી કરીધું !

એક દીવસે અમારા ગામની એકપુરી નીશાલ જેમાં નહાતા છોકરા અને છોકરીઓ બેગાં શીખે છે તે નીશાલના વડાએ અમથાલાલ પર પુછાવયું કે “ છોકરાંઓને મોજમજાહ કરાવવા માટે મંગલવારે જંગલમાં લઈ જવાનાં છે માટે કહો કે મંગલે જંગલ જવામાં વાંધો છે કે ? વરસાદ તો નહી પડે ! ” —અમથાલાલે કીતાબો ખોલી અને પોતાના મીતરમાં અરધો કલાક સુધી માંથું ઢુબવયું અને પછી કહયું “ ખુશીથી નાઓ, છોકરાંઓને છત્રી ઉપાડવાની તકલીફ પણ નહીં આપતા, કેમજે મંગલવારે એક ટીપુખી પાણી આકાશમાંથી ઉતરશે નહીં . ”

હેડમાસતરે અમથાલાલને ભરોસે તમામ છોકરાંઓને જંગલમાં લઈજવા તેડયાં. એકખી છત્રી લેવાની તકલીફ નહીં લીધી, અને જંગલમાં છોકરાંઓને આ બનાવી આપવા માટે સુકી ચા અને ખાંડના પોટલાં બાંધી લીધા ! જંગલમાં જઈ પહોંચ્યાને પાંચેક મીનીટ થઈ હશે કે આકાશ ઘેરાઈ આવ્યું, અને ખીબા ભાસ્તરો અને છોકરાંઓએ હેડ માસ્તરને ચાલી જવા માટે કહયું,

છતાં હેડ માસ્તરે રૂબાબમાંજ ખુમ પાડી, “ નહીં ! આપણા વાયુચક્રાસ્ટ્રી અમથાલાલ જંગ બહાદુરે સાફ ના પાડી છે કે આજે એક ટીપુબી વરસાદ નહીં પડશે ! ”

અને હેડ માસ્તરના તે “ નહીં ” પડવા ” ના બોલવા સાથેજ તેનાં નાંકપર વરસાદનાં ટપા ટપ ટીપા આવી પડ્યાં ! અને બોલ બોલતામાં તો અખરદસ્ત એક મોટું ઝાપટું તુટી પડ્યું !! હેડ માસ્તર-માસ્તરો-છોકરાં બધાં બીંબઈ ગયાં અને પાણીમાં બોલી કાઢેલાં કુતરાં જેવો તેમનો દયાજનક અવતાર થઈ પડ્યો !! જ્યારે ચા અને ખાંડના પોટલાં તો વગર ચા બનાવવે પાણી પાણી થઈને તમામ પીગલી ગયાં !!-જેમ તેમ નહાસા નહાસી ને ભાગા ભાગી કરીને બધાં ગામમાં આવી પહોંચ્યાં, અને તેઓએ અને તેમનાં કુટુંબીઓએ વાયુચક્ર(મ)શાસ્ત્રી, અમથાલાલને ખટારો ભરીને ગાલો દીધી !!

અમારા ગામમાં કોઈએ “ શુગર ફેક્ટરી ” કાઢવાનો વીચાર ક્રીધેલો અને તેણે પોતે કેવી કેવી જાતની ભડી પાંટલી સફેદ પીળી ખાંડ બનાવનાર છે તેના નમુના રજુ કરવા માટેનું એક નહાનું પ્રદર્શન પોતાના કારખાનાના સામાન સાથે ભરવાનું એક સોમવારે નક્કી ક્રીધેલું ! એ પ્રદર્શન જવડી અને ચટાઈના માંડવા નીચે કરવાનું હતું એટલે દરબાર તરફથી ફેક્ટરીવાલા પર ખાસ હુકમ ગયો કે “ રાજ્યે નેમેલા વાયુચક્રશાસ્ત્રીની સલાહ લઈને હવા પાણી અનુકુળ થાય તોજ સોમવારે પ્રદર્શન ખુલ્લું મુકવું અને લોકોને જોવા માટે તકલીફ આપી બોલાવવા ! ” તે મુજબ ફેક્ટરીવાલાએ અમથાલાલની સલાહ પુછી તો તેણે પોતાના ચંત્રોમાં ચાર કલાક સુધી માથું દુખવીને પછી સાફ ના પાડતાં કહ્યું “ સોમવારે તો મોટું તોફાન થઈ વાવીઝોડાં સાથેનો વરસાદ પડનાર છે, માટે પ્રદર્શન તે દીવસે નહીં ભરવું ! ”

પેલા ફેક્ટરીવાલાને બીજે ગામ કામે જવાનું હતું એટલે તે સોમવારે પ્રદર્શન ભરવાની ઉતાવળમાં હતો. પણ અમથાલાલે ના પાડી એટલે તેનાથી પ્રદર્શન તે દીવસે ભરી શકાય તેમ નહીં હતું !-આખરે તે સોમવાર આવયો અને ગયો છતાં તે દીવસે જ્યારે વરસાદનો એક છંટોળી પડ્યો નહીં ત્યારે

ફેક્ટરીવાલાએ મનમાં ને મનમાં અમથાલાલને સત્તરસો ને સતાવન સરસ્વતી (!) બાણી કાઢી ! ત્યારે દરબારશ્રી સ્હમજયા કે “ રાજ્યના વાયુચક્રશાસ્ત્રીના ગણતરીમાં કાંઈક ભુલ થઈ ગઈ !! ”

થોડાં દીવસ પછી અમારા રાજ સાહેબને ક્રીકેટ મેચ રમવાનો શોખ થઈ આવ્યો જેથી વરસાદ નહીં હોય તો અમુક દીવસોપર મેચ ગોઠવીએ એમ ધારી રાજ્યના જંગ બાહાદુર અમથાલાલ વાયુચક્રશાસ્ત્રીની સલાહ પુછાવી ! અમથાલાલે જે દીવસો રાજ્યને નક્કી કીધેલા તે દીવસોપર વરસાદ નક્કી પડવાનોજ એવું કહેવડાવયું એટલે રાજ્યે મેચ માંડી વાલી ! પણ, તે દીવસો આવયા ત્યારે આકાશ ખુલ્લું રહ્યું અને પાણીનું એક ટીપુબી આસમાનથી ઉતર્યું નહીં ત્યારે રાજ સાહેબને જરા જરા અમથાલાલ માટે શંકા થવા લાગી !!—અને પછી તેજ મેચ દીવસો પછી અમથાલાલે નક્કી કીધેલા દીવસોપર ખેલવામાં આવી તો ત્રણે ત્રણ દીવસ સખત પવન સાથેના વરસાદ પડ્યો અને રાજ પોતે અને આમન સામનની ટીમ ભીન્નઇને પાણીમાં પલાલી કાઢેલી મેથીની બાજુ જેવા થઈ ગયાં !!

અમથાલાલને વસમું તો બહુ લાગ્યું ! અને તે ઉડો વીચાર કરવા લાગ્યો કે “ આમ કેમ થતું હશે ? ” આખરે તેના મગજમાં એમ વાત ઉતરી કે યંત્ર જે કહે તેનાથી ઉલટીજ સલાહ આપવી !!—તે પછી ચાર દીવસ રહીને રાજને પોતાના રસાલા સાથે એક પારથી બીજે પાર એક નદી આવેલી જવાનું હતું જેથી તેણે અમથાલાલની સલાહ પુછી ! અમથાલાલે યંત્રમાં જોયું તો તે દીવસે “ વરસાદ પડવાનોજ ” એમ જણાયું જેથી નવી રીત પ્રમાણે યંત્રથી ઉલટા ચાલીને તેણે રાજને વરસાદ નથી પડવાનો કહીને નદીમાં મોકલ્યો તો તેજ વખતે વરસાદ ધોધમાર તુટી પડ્યો અને રાજ પોતાના રસાલાના માણસો સાથે નદીમાં ડુબી જતો સહેજમા બચ્યો !!

બીજેજ દીવસે રાજ્યે અમથાલાલનો “ જંગ બાહાદુર વાયુચક્રશાસ્ત્રી ” ને ખીતાબ છીનવી લીધો અને તેને પોતાના રાજ્યમાંથી એકદમ નીકળી

જવાની સખત તાકીદ કીધી.

અમથાલાલે અમારું ગામ છોડી જવા અગાઉ એક કોડાલી લીધી અને પોતાના માળપર જઈને હાઈદરોમીટર હાઈગરોમીટર બેરોમીટર અને થર્મોમીટર ચત્રોનો ખુરદો કરી નાખ્યો ! વાયુચક્રશાસ્ત્રીની તમામ કીતાબો એકઠી કરીને તેને માચીસ લગાડીને બાલી નાખી અને પોતે કોણ જાણે કયાં ચાલી ગયો તેની આજ સુધી ખબર પડી નથી !

અમારા ગામમાંથી તે વાયુચક્રશાસ્ત્રીના ચાલી જવા પછીથી હવાપાણી સારા સુધર્યા છે.

૮

આકાશીયાએ બનાવેલો “ચકાશીયાડાઈ!”

એદલજી આકાશીયાની અસલ અટક તો હતી અવાસીયા, પણ તેવણને આસમાનપરના તારા સીતારાની ગણતરીમાં હર હંમેશ મશગુલ બેઈને તેવણના દોસ્તોએ “અવાસીયા” પરથી આકાશીયા નામ આપ્યું, અને આકાશીયાને બદલીને કેટલાક ઠોક્યાઓએ તેવણને માન ઇજ્જત સાથે વળી “ચકાશીયા” ની ઓખરથીબી બોલાવવા માંડ્યું !!

તયારે એદલજી અવાસીયા હરફે આકાશીયા લકબે ચકાશીયાએ જોયું કે આજ કાલ ધંધાધાપા ચાલતા નથી અને એમજ બેઠા બેકાર રહ્યા તો બે પાંચ વરસ જતાં “ખીચરીનાં વાંધા” જેવો હીસાબ થઈ જશે એટલે બેઠા બેઠા હુન્નર પરચુટણની ચોપડીમાંથી કોઈ ‘ફોરમયુલા’ લઈને એકાદો ચમકાવી નાંખનારો વેપાર શરૂ કરવાનો ઈરાદો કીધો !

“શું કરે? શું બનાવે?” કરીને લાંબા ને લાંબા ખચાલાતો પછુ કોઈ વાત બંધ બેસતી તેવણના ભેળનાં મીળંગરાઓમાં ઉતરી “દુધ પાઉડર બનાવે? કે બર્ફરાઓના માથામાં નાંખવાના નવી કોઈ તેલથી નામ ચમકાવી દઉં?” એવા એવા અનેક ધંધાનો હીસાબ કઠઠયા બાદ તેવણને લાગ્યું કે “હેર ડાઇ” બનાવવાથી બહુ મોટો ફાયરો અને મોટા પ્રમાણમાં ખર્ચ ચાલવાથી નામની નીકલશે!-ડાલા ને જ બેઉ હાથમાં માથું ભેરામાં પકડી રાખીને બહુ લાંબા સોચ વીચાર પછી હજાર ને એક હુન્નર”ની તે ચોપડીમાંથી બાલ કાલા કરવાની દવાઈ બનાવી રીત ભેદ અને તે મુજબ હેરડાઈ તઈયાર કરીને બાઉલીઓમાં ભરી તેનું આપ્યું “ચકાશીયા કલપ!”

એદલજીની પાસેજ એક અધોર મહસ્થ રહેતા હતા જેવણ એદા ખાસ “ફ્રસ્ટ ક્રેનડ” હતા અને તેવણ એક વકીલખી હતા! પોતાના દોસ્તને એદલજીએ કહ્યું ‘દાદી, તું કેહેતો’તો કે આએ કલજુગના વં તહારા બાલ તું પચીસ વરસની ઉમરનો હતો તયારથી બધા સફેદ થા હતા અને ગમે તેટલા કલપ લગાડવા છતાં તહાર કંઈજ નહી વળ્યું, તે મહારો આએ કલપ તો લગાડી જો! મહારો વીચાર છે કે હું એ ક ‘ફ્રસ્ટ ત્રાયલ’ તહારીપરજ લેઉં.”

“કલપથી તો હાથ જોડયા બા!” દાદીએ કહ્યું “એક કલપ લગા એવો હતો કે જાણે વીકટોરીયા ગારડનસમાંથી ભુરા રંગનો વાંદરો આવ્યો હોઈ તેવો લાગું! ને બીજો લગાડયો તો બાલ બધા લાલ ને થઈ ગયા! ત્રીજો લગાડયો તે બધો નવસાગર જેવો ગંધાઈ, ને ચોથો લ તો બીજેજ દીને નહાવાના પાણી સાથે ઉતરી ગયો!! સત્તરસો ને સ કલપ મેં તો વાપરી જોયા ને આખરે ઠાકીને એ વહેળાં છોડી દીધાં.

“અરે આએ મહારો કલપ તું વાપરી તો જો” અવાસીઆએ કીધી “વાપરીને મને જાણી મુધી ચાદ કરશે.”

“લાલ, ત્યારે તું બહોંસજ કરેછ તો તારો કલપળી લગાડી જોઈ.”

“હા, પણ એક વાત છે ! મહારો કલપ લગાડયા પછી કાંઈ એક કલાકે ધોવાય નહીં ! તે લગાડયા પછી બે દહાડા એમનો એમજ માથાપર રહેવા દેવાનો ને ત્રીજેજ દહાડે માથું ધોઈ નાંખવાનું ! બાલ તો એવા થઈ જશે કે જાણે આગાની દાઢી !”

“આગાની દાઢી તો સફેદ આવે ! ને ઉપર જો આગાએ મેં હુદી લગાડી હોય તો લાલ દેખાય ! તે લાલ ને સફેદ બાલ બનાવીને તું મારાં વરસ તો નહીં વેચશે ?”

“પણ જીવાન આગો હોય તો તેની દાઢી કાળી હોય કે નહીં ?” આકાશીયાએ સ્હમજવડું ! અને આખરે એવીજ ગોલમગોલ સ્હમજવટ પટાવટ પછી મીં દાદીજી વકીલે પોતાના બાલ ઉપર તે “એક્સપેરીમેન્ટ” રજૂ કરવા દીધો ! !

થયું એમ કે હેરડાઈ લગાડયો તેજ દીવસે મીં દાદીજીને કોરટમાં જવાનું થયું જેથી તેવણ મામુલ મુજબ પોતાનો ઇંગલીશ ડ્રેસ પેહેરી માથે ઇમેજ ટોપી મુકીને કોરટમાં ખીરાજ્યા !

મેજસ્ટ્રેટના આવવાનો વખત થયો અને જેવો તે નયાયધીશ દાખલ થયો કે ઇંગલીશ ડ્રેસ પેહેરનારા સરવે જાણે રીવાજ મુજબ પોતાને માથેની ટોપી ઉતારી નાખી અને તે મુજબ મીં દાદીજી કરવા ગયા પણ ટોપી માથેથી ઉતરીજ નહીં ! એક ઝટકો દીધો—બે આંચકા માર્યા—પણ બાલ સાથે ચીટકી બેઠેલી ટોપી નીકલતા નીકલે નહીં ! !

હવે ? કોઈને કહેવાયળી કેમ ? વકીલ જેવો વકીલ અને અધોર ઉમરે આવી વાત સ્હમજાવે તેખી કોણને ? આખરે જાણે કશામા હોય નહીં તેમ વકીલ તો ટોપી સાથેજ ઠસી રહ્યો !

ચોક્કસ મેજસ્ટ્રેટનું ધમાન બેંચાયું ત્યારે તેનો મીઠાજી ગરમ થઈ ગયો ! એક તો તે ધરમા બંધરી સાથે આજે જરા ‘વહેંચી લઈને’ આવેલો એટલે

તેના ગુસ્સાની સ્ત્રીમ ચઢેલી હતી, તેમા અધુરામાં પુર આવે એક ‘અનમેનરલી કેસ’ તેના કેસીસ ચુકવવાના કમમા એક મોટામા મોટી દબલ સમાન હતો!! વલી, મીં દાદીની ટોપીપર બીજા વકીલોનું બી ધ્યાન ખેંચાવાથી તેઓબી અનબબી સાથેજ દાદીને જોતા હતા પણ “ગલે ગાંઠ ને મોંઢે કુચો” હોવાથી અખાડા કરી જતા હતા! પણ તે અખાડા સામે મેજસ્ટ્રેટ પોતે તો આંખ-વીંચામણા કરી શક્યોજ નહીં. તે તો ગુસ્સાથી પુકારી પડ્યો “મીં દાદી! તમહે વકીલ મંડળના એક જુના સભાસદ છો અને તમહારે તો બીજાઓને ધડો આપવો જોઈએ, તેને બદલે તમહે પોતે ખોટી રીત વાપરો છો એ જોઈને મહને મોટી લાગણી થઈ આવી છે! મને લાગે છે કે તમહે કેટલાક દોરવાઈ ગયલા લોકોની રીતે ચાલીને આ કોરટનું અપમાન કરવા માટે આજે એટીકેટથી ઉલટા ચાલો છો! તમહારી આજની રીતભાતથી ખુલ્લું જણાય છે કે તમને મહને અપમાન આપવાનીજ ઇચ્છા છે! પણ હું તમને હુકમ કરું છું કે તમે તમારી ટોપી માથેથી તુરતજ અને એકદમ તુરતજ ઉતારી નાંખો”

“સાહેબ, મેં મહારી ટોપી મહારે માથે રાખી--”

“મેહેરબાની કરીને તમહે કાંઈબી બોલ્યા વગર તુરતજ તમારી ટોપી ઉતારશો?”

“પણ, હું કહું છું કે--”

પણબી નહીં ને બનબી નહીં! ઉતારો, એકદમ તમારે માથેની ટોપી ઉતારી નાંખો! તમે ઉતારતા નથી ને ઉપરથી બહોંસ કરો છો એ ખોટી વાત બને છે” મેજસ્ટ્રેટ વધારે ગરમ થયો.

“અરે પણ સાહેબ, મહારી ટોપી--”

“મીં દાદી” મેજસ્ટ્રેટ ગડગડાટ કીધો “હું તમને હુકમ કરું છું કે તમે એક શબ્દબી બોલ્યા વગર ઝટ તમારી ટોપી ઉતારી નાંખો! આવી ચાલ કોરટને અપમાન આપવા જેવી છે!”

“મેજક્ષેટ સાહેબ, તમે જો મને ચાનસ આપીને બોલવા—”

“નહીં! નહીં! તમારે તુરતજ તમારી ટોપી સહથી પહેલાં ઉતારી નાખવી પડશે! આવી જાતની બહોંસ કરવાથી તમે વફાત મંડળને એક અપમાન સમાન મેમબર થઈ પડશો તેની તમને—”

“અરે પણ તે સાહેબ—”

“બસ! ચુપ રહો! શું તમે આ કોરટને અપમાન આપવા માંગો છો! ન્યાયના આ પવિત્ર મંદીરને તમારા જેવાની બહોંસથી ખમતું પડે એ બહુજ ખરાબ વાત છે મી. દાદી! તમારી ટોપી એકદમ ઉતારી નાખો, નહીં તો તમહને કોરટનું અપમાન કરવા માટે દંડ કરવામાં આવશે.”

“તે વાત ખરાબ છે તેમ મારી વાતળી દુખદાયક છે કે મેં આકાશીયાએ—”

“આકાશબી નહીં ને પાતાલબી નહીં, તમે બસ ટોપી ઉતારો. નથી ઉતારતા? આવી રીત કોઈબી ન્યાયધીરા ખમી શકે નહીં મી. દાદી, હું તમહને રૂપીયા પચાસનો દંડ કરું છું, અને ફરીથી હુકમ કરું છું કે તમારી ટોપી માથેથી ઉતારી નાંખો.”

“સાહેબ—

“ઉતારો! હજી નહીં ઉતારતા? આ વખતે હું તમહને બસો રૂપીયા દંડ કરું છું.”

“અરે પણ તે સાહેબ—”

ઈન્ટરપ્રેટર, બંઓ, આ જકકી અને બીજી માણસની ટોપી તમહે તમહારે હાથે ઉતારો” મેજક્ષેટ દુભાશયા તરફ જોઈને ખુબ પાડી.

દુભાશયાએ જઈને મેજક્ષેટના હુકમ મુજબ ટોપી ઉતારવા ખેંચી તો તે નીકલી નહીં! તે મામલો જોઈને પાસેના બીજા એક વકીલે જોર મારીને ટોપી ખેંચી તોબી તે નીકલી નહીં!! દુભાશયાએ અને પેલા વકીલે સાથે મળીને ચાર હાથે પોતાના તમામ જોરથી ટોપી જે ખેંચી કેની તે દાદીના

થોડાક ખાલને લઈને ટોપી અરધી ચીરાઈને છુટી થઈ ગઈ!! અને તેના છુટી પડવા સાથેજ દુખાશ્યો, ને વકીલ એક તરફ ઝીખાયા, ને દાદી બીજી તરફ ઘોસમોરડું થઈ ગયો!!

મેજસ્ત્રેટે ખુલાસો પુછ્યો તો આંખમાં આવેલા પાણી સાથે મી. દાદીએ સ્હમનવયું “મારા એક માખમાડ અને પહેલા નંખરના ઈડીયટ દોસ્તે એક હેરડાઈ બનાવયું તે મહારા ભોગ લાગેલા જે લગાડીને હું કોરટમાં આવ્યો!!”

“પણ કલપ લગાડીને પછી માથું ઘોઈને આવીએ કેની?” મેજસ્ત્રેટે નરમ પડી જઈને સ્હમનવયું.

“માથું તો બે દાહડા સુધી નખોદના ગયાએ ઘોવા ના કહ્યું! તેથીજ તો હું કલપ સાથેજ ટોપી પેહેરીને આવ્યો! હું શું જાણું જે વેરાના ખાધાએ કલપમાં ગુંદર ભેલ્યો! જાણતે તો લગાડતે નહીં, ને આવો મહારો ફેસતો થતે નહીં! તમે તો જરાકખી મહારૂં સાંભલ્યું નહીં!

“વાડું કાંઈ નહીં!” મેજસ્ત્રેટે ઠંડો થઈને કહ્યું “તમારો દંડ માફ કરવામાં આવે છે, બીજી વખત આવો કલપ લગાડીને ના આવતા!”

પણ બીજી વખત આવો કલપ લગાડે તે શું ધુલ મુકવા? દાદીએ તો ઘરમાં જતાંને વાર આકાશીયાપર આકાશ તોડી પાડ્યું! “નખખોદ ગીયા ચકાશીયા! તુને લોક ચકાશીયો કેહેછ તે ખરોખરજ કેહેછ! અકકલના ઓઠ. મીર, કોઈને તારૂં એ કલપ વેચી ના મરતો! નહીં તો કોઈ દામીજની ફરીયાદી ઠોકરો તો મરવા પડશે! કલપ બનાવયોછ કે ખાવલીયો ગુંદર?”

અને પોતાના “એક્સપેરીમેન્ટ”ને આવો ફટકો પડેલો જાણીને આકાશીયાએ જેટલું હવું તેટલું કલપ કોઈ જોય નહીં તેમ હલ્લુથી ગટરમાં ઢોમાવી દીધું!!

લાંબા નાદરની ટુંડી સુનાં!!

સંબાળુની સુનાં સાથે નવસારીનો નાદર પરણ્યો તો ખરો, પણ થોડાજ વખતમાં બેઠ ને છુટાછેડા લેવાનો વીચાર થયો! કેમજે બેઠનું જોડું કળેડું થયું! નાદર હતો સરકારી ફાણસના જેવો સાડા છ ફીટ ઉંચો—ને સુનાં અચારના પીપ જેવી સવાચાર ફીટ બટકી!

પેહલા તો પચાર ને મોહબતની જીમમાં ને જીમમાં બેઠ પરણ્યાં, પણ પાછલથી એ હંટ બટકની જોડીએ જ્યારે પોતાની બુલ જોઈ ત્યારે જો મલી શકે તો સંમતીથી છુટાછેડાનું હુકમનામું મેલવવાનો વીચાર કીધો!

ફરે શું? છુટાછેડા મેલવયા વગર છુટકોજ નહીં હતો! બેઠને ફરવા જવાનો મોટો શોખ, અને વલી બુલપર લેપડું એક બીજથી છુટા ફરે નહીં! અને તેમ છુટા ફરે નહીં એટલે બેઠ સાથે ચાલે ત્યારે લોકોને જોવાની ઘણી મનહુ પડે!

નાદર પોતાના લાંબા લટાક પગલાં જે ભરે કેની તે એક પગ એલાર ને બીજે પગ પેલાર! જ્યારે સુના હુસુક હુસુક બટકની માફક ચાલવાથી પાછળ પડી જાય એટલે છેડાય! “ઓવાય મરેરે! આએ કંઈ માટીડો છે? બધરીની અદર કદરજ નથી! મરે, હું પછવાડે પછવાડે રહી જઈ તેનીબી દરકાર કરતા નથી!”

“બુલ વાલી એના નામપર” કરીને નાદર મનમાં બડબડી લે, અને તે પછી ઘરમાંથી નીકલતાં રેસના થોડાઓ જેમ એકસરખા ઉભાં રહીને પછી પોતાની મંજલ રાફ ફરે તેમ બેઠ માટી બધયર પહેલાં સાથે સરખાં ઉભાં રહે, ને પછી ચાલવા માટે! પણ હજી તો ચાર પાંચ કદમ મુક્યાં, નહીં મુક્યાં કે કુદરતી રીતે લાંબો નાદર બટકી સુનાથી આગળ થઈ જાય! ને તેથી સુના વળી પાછી-છેડાય!

નાદર પોતે જો સુનાની બટક ચાલ તરફ જોઈ જોઈને ધયાન રાખીને ધીમે ધીમે ચાલે તો રસ્તાપર ચાલતાં લોકો તેમને જોવા હભાં રહે! કેટલાકો ટગ ટગર ટીકે, કેટલાકો પાછળ ફરી ફરીને જોય, અને તેઓ હસે તો સુના તેને વાસ્તેથી છેડાઈ પડે!!-મશકેરી કરતા લોકોને સુનઈ દમ કરે કે ગાલખેલ દેવ માંડે એટલે તેને ઘેલી સહમજીને રસ્તાપર માણસોનું ટોલું વધારે પ્રમાણુમ એકઠું થઈ જાય! જે જોઈને નાદર શરમઈને તયાંથી છટકી જવા માંગે તે છેડાયલી સુના તેનીબી જાટકણી રસ્તામાં ને રસ્તામાંજ કાઢી નાંખે! ખોલે હવે કેમ થાય? ચાલે તો દુખ! નહીં ચાલે તોળી દુખ!

તયાર પછી સુનઈએ વહી એવી ગોઠવાણુ કીધી કે તેના વર એક પગલ ભરે તો તેણે પોતે બે પગલાં ભરવાં! અને તે મુજબ ચાલવા જતાં તેને માલમ પરચું કે તેના પોતાના અઢી પગલાં ભરાય તોજ તેના વરનું એ પગલું થઈ રહે!! હવે તયારે કેમ કરે?

બહુ લાંબા બીચાર કરીને પછી સુનાએ નાદરના એક પગલા સાથે પોતે અઢી પગલાં કેમ ભરી શકે તેની ધરમાં ખુબ પ્રેક્ટીસ કરવા માંડી! પ્રેક્ટીસની માથા દુખાણુ પછી સ્થાંજે વર સાથે ફરવા જતી વખતે તેણે આ પગલાં કુદી કુદીને ભરવાં માંડ્યા તો હવે નાદર છેડાયો! “સુના! જો મહાન સાથે ચાલતી વખતે તું એમ “પોલકા ડાનસ” કરવાની હોય તો પદ મહાને ઘેરે પાછો જવા દે! ધોરી રસ્તાપર એમ ‘પોલકા મેજારકા’ની ચા ચાલશે તો નહીં જોતાંબી જોવા હભા રહી જશે, ને પછી તું છેડાશે, ને પદ હું છેડાવશ, ને તેમાંથી કચ્ચો થશે ને કોઈ સાથે બોહણી પર હું ઉતાં પડીશ તો કોરટમાં જવાનો સોદો થશે, ને છેવટે આખા ગામમાં તારી મારી ફજેતી થશે!! તેનાં કરતાં આપણે સાથે ફરવાજ નહીં જઈએ તો કેમ?

“તયારે તેનાં કરતાં આપણે છુટા છેડાજ લઈ લઈએ તો કેમ?” સુના આંખમાં આંસુ લાવીને બોલી, અને પછી અફસોસના એક લાંબા નીસાર સાથે તેણે આગલ વધાર્યું “નાદર, હું કેવું ઈચ્છું કે હુંબી તારા જે લાંબી હોતે!”

“તું લાંબી હોતે કે નહીં તો હું ટુંકો હોતે તોખી પરવડતે!” નાદરેખી એક ઠંડા નીસાસાથીજ કહ્યું.

બોલો, આ કુનીયામાં આવા બરફ જેવા ઠંડા નીસાસા કેટલાં કનેડાંઓ નાખે છે?

૧૦

ગામડેની જાંદગી.

મુંબઈમાં બધી વસ્તી વધી ગઈ છે અને હવા તમામ ખીગડી ગઈ છે એવું મારી સાસુ અને હાથની ધરતી રોજ માથું ખાયા કરે એટલે મેં ખી ગામડામાં જઈને રહેવાનો વીચાર કીધો! “ક્યાં જઈ? ક્યાં રહું?” એવો વીચાર કરતા કરતા આખરે સાનતાકુરસ રહેવા ગયો. સાનતાકુરસ રહેવા જવાથી એક તો ગામડેની જાંદગી ભોગવેલી કહેવાય, તાજી હવા મલે, અને એકીસતું કામખી સંભાલી શકાય. “દવાઈકી દવાઈ અઓર મીઠાઈકી મીઠાઈ!”

મેગર, તે મીઠાઈ ગરમ પડી ગઈ, કેમલે ત્રેનથી, ત્રેનના ટાઇમ ટેબલથી અને ઠંડાઈ વચરના ધડીયાલોથી હું થોડાજ વખતમાં બેઝાર થઈ ગયો! ૭-૨૫ ની ફાસ્ટ લોકલ છે એમ જોઈને નીકળું અને સ્ટેશનપર હસતે મોંઢે તે પકડવા દાખલ થાઉં કે ઓરડપર જોઈને તે હસતો ચેહેરો એરંડીયું પીધું હોય તેમ ઉતરી જાય! ફાસ્ટ ત્રેન તો કેહી પંદર મીનીટ અગાઉની મને લીધા વગરજ ઉપડી ગયેલી!!

દોડધામ ને ઉતાવલ કરીને ફાફરડ મારફીટમાંથી ખીસકીટનાં ડબ્બા વીગેરે ખરીદીને ધડીયાલ જોઈ તો તેમાં મુંબઈ છ વાગેલા! જરા આગલ જઈને

ખોરીખંદરના ધડીયાલમાં જોઈ તો સ્ટેનડરડ સાડા છ વાગેલા !! જરા જઈને રાતખાઈ ટાવરના ધડીયાલમાં જોઈ તો તેમાં દુશમનના પુરેપુર વાગેલા !!! અને સ્ટેશનપર જઈને જોઈ તો સ્ટેનડરડ સાડા સાત થયે ધડીયાલ બધા ચા પીએ-ફાસ્ટ લોકલ ટ્રાંઝેરોડબી છોડી ગયલી હોય- ચરચગેટપરજ ધકેલા ખાયા કરે !!

આમ ધડીયાલ બધા ચા પીએ તેની ફીકરમાં ને ફીકરમાં હું ગેટના સ્ટેશનપરની દુકાનમાં ખેસીને કાફી પીયા કરે !! અને કાફી જઈને ધડીયાલની ચા ક્યારે નદારદ થઈ જશે તેનો સોચ વીચાર કર કયા ધડીયાલ સાથે મહાઈ ધડીયાલ સરખું ચલાવવું તેનો લાખો લય દોડાવયા બાદ રેલવે ટ્રેનના ધડીયાલ પ્રમાણે મહારા ધડીયાલને ગોઠ પછી રાહતનો એક દમ ખેચીને છેક અરથે કલાકે આવેલી ટ્રેનમાં ખે

એક દહાડો એમજ ધડીયાલના ઘોંટાલાથી સાનતાકરસ નહીં ગાડીમાં ખેસી ગયા અને વીરાર ઉતરયા ! અને તયાંથી ખે કલાકે ગાડીમાં ખેસીને ધકેલા ખાતો છેક રાત્રે બાર વાગતે હયરાન પરીશાન થઈ જઈને ગામડેની જાંદગીને ખુબ ચોપડી કાઢી !! તો વલી ખીજ ધડીયાલને ભરોસે રહીને ખોરડ જોયા વગર ઉપડતી ગાડીમાં કુદકો મારે તો વાંદરામાં તે પુરી થઈ, અને સાનતાકરસની ખીજ ટ્રેનને આવતા ખીજે દોઢ કલાક નીકળી ગયા ! થોડાજ વખતમાં હું એવીજ રીતે ધકેલાથી ખેનર થયેલો હતો તેમાં વલી એક દહાડો એવો ખનાવ ૦ છેડાઈ પડીને ગામડામાં રહેવાની વાતનેજ ગોળી મારી દીધી !!

એક દીવસે સહવારના હડીને મેં ધડીયાલમાં જોયું તો જે ટ્રે જવાનો હતો તેને ધણો વખત બાકી હતો, જેથી મેં લેહેર લહેકે કીધું અને પછી તેવીજ ઢબે બહીઆન અને ખાટલુન ચોલવી લ પહેર્યાં. દગલો પહેરેવા અગાઉ નાસ્તો ખાવા ખેડો કે સ્ટેશનપર આવવાનો ધટો વાગયો ! મહારી ધણીઆણીએ તે સાંભળીને “તમારી ટ્રેન વીલેખારલેથી તો ઉપડીખી !”

ઓ તહારી ! હવે ? ઉતાવલ કરવા માંડી, જલદી જલદી હાફ ખોઈલ ઇંડુ ભાંગવા ગયો તો એકનો ચુરો ધઇ ગયો અને સફેદી કે દાલ કાંઇળી હાથમાં નહીં આવી !! તેટલીજ ઝડપે બીજું ઇંડુ ભાંગીને મોંઢામાં નાંખ્યું તો જીભ દાઝી ગઇ અને છાતી સેકાઇ ગઇ !! આ પીવાય તેવી છે કે તે ઝડપથી ભેવા મરે આંગલી અંદર ખોલી તો આંગલી દાઝી ગઇ ! કુંક મારીને એક ગોટ ચાનો સહરૂકો ભર્યો કે જીભ ને ટાલવાની ખબર લેવાઇ ગઇ !!

આખરે આ પીધી, નહીં પીધી, કે પાઉંનો ડુચો મોંઢામાં મારીને છત્રી લઇને હું તો દોડ્યો ! રસ્તામાં ઉતરતાં બાદ આવ્યું કે બધરીએ તેની કુઇને આપવા કહેલું પોટલું રહી ગયલું ! બધાની પંચાતી પરવડે ખલુ બધરી છેડાય તે નહીં પરવડે ! જેથી હું પાછો ફર્યો ધરમાં, અને પેલું પોટલું લઇને સ્ટેશન તરફ ગાંડા હાથીની માફક ગાડી પકડવા દોડ્યો !

સ્ટેશનથી અરધે રસ્તે આવ્યો તેટલાં મેં આગગાડીની સીટી સાંભલી ! સીગનલ નહીં આપેલી હશે તેથી વહીસલ ભારતી હોવી જોઇએ એમ માનીને સીગનલ નહીં આપનારને મનમાં કેટલીક કુઆ દઇને હું દોડતોજ રહ્યો ! સ્ટેશનથી હવે થોડેજ છેટે હતો તેટલામાં સ્ટેશન પાસેના નવરોજી નાનખટાઇનો કુતરો સામે મલ્યો ! કુતરો મહને દોડતો જોઇને મહારી પુઠે દોડવા લાગ્યો, અને નાનખટાઇના કુતરાને દોડતો જોઇને તેની ભતવાલા-માંના ચાર પાંચ કુતરાંઓળી દોડવા લાગ્યાં !

પુઠે પડેલાં કુતરાં હવે પાસે કુદીને મારા પગના ખોટાંને હીસાળ ચુકતે કરવા માંગતાં હતાં ! જેથી ખુબ ખરાડા પાડવા સાથે હાથમાંની છત્રીને ગોલ ગોલ તલવારના પટાની માફક ફેરવવા માંડી ! રસ્તે ચાલતા રાહદારીઓ મહને તેવા અવતારમાં જોઇને એમ સ્તબ્ધતામાં કે ચાણેના મેડહાઉસનો દરવાજો ખુલ્લુકમાં ખુલ્લો રહી ગયો હશે અને હું તેમાંથી છટકીને આવ્યો તરફ ઉતરી પડ્યો હોઇશ !

કુતરાં ભોંસે ને મારી પર કુદવા જાય! તો હુંબી ખુમ ખરાડા પછત્રી સાથે તેમના પર હુમલો લઇ જઈ! એવી રીતે કુતરાંની લડાઈ પડ્યો કે ત્રેનને ભુલ્લીજ ગયો પણ ત્રેન જેવી સ્ટેશનમાં દાખલ થઈ! કુતરાં તરફથી ફેરવીને સ્ટેશન તરફ જો જોયા વગરજ દોડવા મ કેની તે મહારી અડક્ટમાં એસી વરસની એક ડોસી આવી ગઈ, “ઓઓઓઓ, મરી ગઈ!” કરીને ડોસી તો લાંબી છર થઈને ભોંસુ ઘડી ગઈ!!

હું તો સમજ્યો કે ચાલ ડોસી ખાપરી ગઈ!! અને જેમ મોટર કોઈ આવી જાય ને દોડતી મોટર કેમ ચપક દઈને ઉભી રાખવામાં તેમ મેંબી મહારી સ્પીડ એકદમ દાબી દીધી, ચાને હું દોડતો તરતજ રહી ગયો!! વાંકો વહીને ડોસી મરી ગઈ છે કે કેમ તે જોવા ગયો ડોસીએ ભોંચપર પડેલી ને પડેલી રહીનેજ મહને સ-તરસોને સ-ત ગાલો દીધી!!

ડોસી ખાપરી નથી ગઈ એમ જોઈને જીવમાં જીવ આવ્યો! તેમ ડોસીને ઉઠાડીને ખેસાડી તો આસપાસ જમા થયલા લોકોએ ધુળ ખખોડવા માંડી! “મહારા સાહેબ, આંધલાં ઉઠતી કાણી દોડાડ તમને આગલ પાછલ જોવાની આંખખી નહીં મલે!!”

એકે મહને આંધળો કહ્યો! ખીનએ કહ્યું “અરે એ તો દી હય!” તો વળી ત્રીનએ તાપસી પુરી “બાબા! ઇસકા દીમાગ ખાનેકુ ગયા હય!”

“માફુ થયું તે સારાને કાજે!” ડોસી અડક્ટમાં આવી ગઈ એક વાત એ બની કે પેલાં પાછળ પડેલાં કુતરાં ત્યાંથી પોખારા ગણી કુતરાંની પીડામાંથી છુટ્યો, પણ “પેલામાંથી ચુહલામાં પડ્યો!” જેમ બધાંને સમજતી ઝડપથી પેલી ડોસીને ખીસામાંથી પાંચની એક નોટ ડીને આપી દીધી અને પછી ત્રેન પકડવા દોડ્યો કે તેજ વખતે “હાહાહાહા” કરીને એક ચીસ પડી, અને “હુહુહુહુહુ” કરીને ત્રેન ઉપડી ગઈ!!

હું તો તે દીવસે ઓફીસમાં જવાને બદલે ધરેજ ગયો અને બધરીને સમજાવી પટાવીને પોટલાં જોટલાં બાંધીને પાછો મુંબઈ આવ્યો ! બા, હજી આપણું મુંબઈ પરવડે, પણ તાજી હવાવાહું તમહાણે ગામડું નહીં પરવડે !! મુંબઈમાં તો કેંઠે જવું હોય તો ચપક દઈને ત્રામ મલે અને તેમ ચપક દઈને કદાચ નહીંબી મલી તો ચપક દઈને એકાદ વીક્ટોરિયામાં કુદી પડયા, કે નહીં તો પછી ટેક્સીમાંબી વખતસર ઓફીસમાં પહોંચી જવાય, પણ આએ તો કૂતરાનો અવતાર લઈને દોડતા જાઓ અને તેવેજ અવતારે ધકેલા ખાતા આવો, ને જો ત્રેન નહીં મળી તો ક્લાક બે ક્લાક સ્ટેશનપર માંખજ મારયા કરો !! નારે બા, ગંધાતી હવા છે પણ તેમ વળી સુખ સગવડબી છે કેની !

૧૧

અમારી આયા જતી રહી !

કોઈ કાંઈ નવું નવું શોધે તો તે શોધકને ઉત્તેજન આપવા માટે મારો જીવ ધણો ખુશ થઈ જાય ! આપણા દેશમાં જેટલા પેટનટો લેવાય તેટલા માટે મને ખુશાલી ઉપજે અને દરેક પેટન્ટે મને એકેક શેર લોહી વધે !

એમજ એક દીવસે કોઈએ એક નવી જાતની નીસરણી બનાવી, જેમાં એવી તરેહની તરતીબ વાપરેલી કે જેથી એક ચાંપ દાખવાથી તે નીસરણી એક નહાની ટેબલમાં બદલાઈ જાય ! અને વધી તે ટેબલની ચાંપને દાખીએ કે ટેબલ એક બાજટમાં ફેરવાઈ જાય ! —મેં એ નીસરણીના શોધકને મુબારકબાદી લખી મોકલી અને તેની એક નીસરણી મોંઘી કીમતે ખરીદી !

વાહ ! વાહ તે ભેભને ! જેણે આવો એક “ત્રાયો” એકજ ચીજમાં સમાવી દીધો ! નીસરણી !—નીસરણીમાંથી ટેબલ !—ટેબલમાંથી બાજટ !!

તે નવી ભતની નીસરણી મેં ખરીદી અને જે દીવસે તે મહારા ઘરમાં આવી કે મેં તેને રાંધણીમાં મુકાવી દીધી ! મહને કાંઈ અગત્યનું કામ હતું એટલે તેજ વખતે તે નીસરણી તપાસવાની વાત બની નહીં !

અરથો એક કલાક ગયો હશે કે હું ને મારી બધરી જે ચોરડામાં બેઠેલાં હતાં ત્યાં એક દુખ ભરી મોટી ચીચીયારી સંભલાઈ ! અમે ગભરાઈ ગયાં ! મારી બધરી કહે જે રાંધણીમાંથી સાદ આવ્યો અને મારી સાસુ કહે જે ગોડાઉનમાં ભુત ભરાયો !!

હજીજી તો હું વમાસણમાંથી નીકળું તેટલાં મારો યુએ દોડી આવીને કહેવા લાગ્યો “મમમા, પપપા, આપરી નવી નીસરણીપરથી આચા પરી ગેઇ ને આચાનો પગ ભાંગી ગયો !”

તે સાંભળીને અમે બધાં રાંધણીમાં દોડી ગયાં, અને ત્યાં જઈને જોયું તો ખરેખર ! નવી લીધેલી નીસરણી ટેબલના આકારમાં એક બાજુએ પડેલી, અને અમારી આચા બીજી બાજુએ ઢચલો થઈને કલવઈ કલવઈને રહે !!

પુછતાં જણાયું કે ઉપરથી લાકડા પાડવા માટે આચા નવી નીસરણી-પર ચઢી તો નવી નીસરણી ઠીમચા જેવી આચાના બોળથી વલી ગઈ ! અને વલી જતા સાથે ફેરવાઈને ટેબલમાં બદલાઈ ગઈ ! ને આચા બોળના ગોલાની માફક નીસરણીપરથી ઉડીને મોરીમાં પડી ગઈ ! અને મોરીમાં પડવા સાથેજ શુંટણમાં એવું લાગું કે આચા ચીસ નહીં પાડવા માંગતી હતી છતાં તેનાથી ચીસ પડાઈ ગઈ !!

આચાને વાસતે લીમ બોલાવ્યો અને લીમ આવીને પાટા બાંધી ગયો કે પછી દવા આપવા માટે ડાક્ટર બોલાવ્યો !! શું કરીએ ? એક તો જેમ તેમ આચા મલેલી તેમાં વળી જો એ જતી રહી તો પછી મારી બધરીને બણી આબદા પડે !

જેમ તેમ આયાને સાજી સમી કીધી તો આયા એવું સન્નતનું ફરજાંદ કે બહોસે પેલી ટેબલ વાપરવા લાગી ! આયાને ઘણીથી સહમનવી, પણ તે તો જાણે પોતાને વાગ્યું હતું તેનું વેર લેવાની થયલી હોય તેમ પેલી ટેબલ પાસે મહેનત મજૂરી કરાવવા લાગી !

તે વીચીત્ર ટેબલે એક બે દીવસ તો આયાને નહીં સતાવી, પણ પછી ત્રીજે દીવસે પાછું તેને વહાડ આવી ગયું કે શું ? તે આયા ટેબલ પર ખાલા રકાખી મુકીને પોતે હાથ મુકી મહારી બધરી સાથે કાંઈ વાત કરવા ગઈ, કે તેજ વખતે ટેબલ પચાક દઈને ડખાઈ ગઈ, તેની ઉપરના ખાલા રકાખી ગરમ ગરમ કાફી સાથેજ ઉડીને આયાના દીલ પર પડ્યાં, અને ટેબલ સરકસના કસરતખાજોની માફક બે ચાર ગોલાંટ ખાઈને એક બાજુમાં બદલાઈ ગઈ !!

પેલી વખત આયાનો પગ લચકઈ ગયલો અને પાંસરામાં બાલરી ભોંકઈ ગયલી ! ન્યારે આચે વખતે આયા માથે મોંઢે સખત રીતે ગરમ કાફીથી દાઝી ગઈ !!

હું તે નવી નતની વસતુ માટે પછસા બરબાદ ગયલા નાજીને જોઈલો અફસોસ નહીં કરતો હતો તેટલો મારી બધરીની મદદગાર આયા માટે કરતો હતો !! કેમજે, આયા તો મારી બધરીના હાથપગ સમાન હતી. આયા નહીં હોય તો બધરીખી પગથી માથાવેર બનદુસ ઓઢીને ધોલ્યાપર ખુશાલ આખા આખા દહાડા સુધી સુઈ રહે !! પુછું કે “ શું છે ? ” તો ફેહે કે “ તણીયત બરોબર નથી.”

મગર, મારી ગમે તેટલી સહમનવત છતાં આયા તો છેડાઈને ચાલીજ ગઈ-હુંખી છેડાયો ! મેં જોયું કે નખોદગયા બાજુને માટે સુનના જેવી કામકાજની કરનારી ચાલાક આયા ચાલી ગઈ તો પછી મેંખી છેડાઈને તે વીચીત્ર બાજુને ગોદાઉનમાં જુદારી દીધો ! ગોદાઉનમાં જઈ પડવાની સાથેજ બાજુને પાછું વહાડ થઈ આવ્યું ! તેણે બે ચાર ઢંધા ચટ્ટા સમરસોલટસ ખાધા, અને ઉડી કુડીને ફરીથી ટેબલના આકારમાં બદલાવા માંડ્યું !!

હું તે વીચીત્ર શોધક માટે હવે મુખારકબાદીના રાખદોને બદલે માલ ગલ્લોજના રાખદો ખોલવા લાગ્યો ! કેમ જે એવો તે ક્યો તે ઉજબન ને અનનાડી મુએલો હશે કે તેની નીસરણી આપણી મરજી પ્રમાણે નહીં ચાલે અને પોતાની મરજીમાં આવે ત્યારે ગમે તે વખતે બદલાઈને ટેબલ કે બાજટ બને !! આપણા હીનદુસ્તાનના પેટનટ લેનારાઓ એ હીસાબે કાચચા તો ખરા !

ખચર ! હીંદુસ્તાનના પેટનટ લેનારાઓ કાચચા હોય કે પાક્કા તેની ચુનોચેરા કરવાનો મને વખતજ નહીં હતો કેમ જે અમારી આચા જતી રહી હતી અને હવે બીજી આચાને શોધી લાવવાના વમાસણમાં અમે બેઠ માટી બધચર પડયાં હતાં !

“ હવે ? નવી આચા કેવી રીતે મેલવવી ? ” મારી હાથની ધરતી મહુને પુછવા પડી.

મેં તેનો તોડ શોધી કાઢીને કહ્યું “ આપણે બહોર ખબર છપાવીએ તો એક આચા મલી આવે ખરી.”

“ પણ, આજે તો આચાઓનેબી કાંઈ થોડો મીનજ બરયોછ કે ? ” મારી બધરી મહુને સ્હમજાવવા લાગી “ એ નોકર લોકો આજે શેક બાઇ પર દોર ચલાવેછ ! અગઉના વખતમાં આચાઓ બાઇની નોકર કહેવાતી’તી પણ આજે તો બાઈ લોકો આચાઓની ઘોરસઇ કરતી કરતી બધી મરવા પડેછ ! વાડ, તમે બહોર ખબર કેવી રીતે છપાવવાના છેઓ, તેનો ખરડો મને ઘડી કાઢાડીને બતાવોની.”

અને મેં અરથોક કલાક કાગજ ને પેનસીલ સાથે ફાંફાં મારીને તે ‘ખરડો ઘડી કાઢાડ્યો,’ અને મહારી બધરી આગલ વાંચ્યો “ જોઇએ છે ધરના ઉપરના કામકાજ માટે એક આચા—જો આચાને રાંધણીનો સામાન મમતો નહીં હશે તો અમે બાવરચીખાનાના તમામ વાસણો બદલીને ચાંદીના બનાવવા ખુશી છીએ—વળી ધરમાં જેબી ભાંગ તુટ આચા કરશે, તે તરફ

ચામણા કરવામાં આવશે—ધરમાંથી જે કોઇથી ચીઝના આયા પગ ખરો થાને પેતાની કોઇ કચતાન ખેન કે અનતુન ભાઈને સુપચાપ દેશે તો તેને માટેથી વાંધા લીધામાં નહીં આવશે. દર આતવારે જવાની આયાને રજા આપવામાં આવશે, અને દરરોજ સાંજના રવાબી જવા દીધામાં આવશે.—વલી દીવાળતી કરતી વેળા જે ૥સલેટ સલગાવી મુકીને ઘેરને આગળી લગાડશે તો તેમાં અમે વાંધા લઈશું નહીં પણ ઉલટા ખુશી થઈશું કેમ જે તેના તેવા શેહેરના ખુબાખાતાને કસરત મળશે,—લાયક માણસને ધણો સારો માપીશું.”

રી બધરી તો ડોળા આસમાનસે ચડાવીને તે સુદ્રીચાળી બહેર સાંભળવા લાગી ! અને હું વાંચી રહ્યાં કે તેણે ખુમ પાડી “અરે, બકલપર અરેયા શેર એડીયું પડે, એવી તે કંઈ બહેર ખખર લખાય ? મુઠ કોઈ સહેજ સહાજ ધતરાત વગરાતવાલી હોસે તો તેનું હેર ખખર વાંચવાથી પુરું કાતરીયું ખસી જશે !”

તયારે તું કેહે તેમ બહેર ખખર લખું,” મેં નાખતી કાઢી.

ખસ ફકટ લખો કે એક આયા બોધયેછ, ને લાયકાત મુજબ પગાર

પુ મને તે વખતે કાંઈ યાદ આવી ગયું તેથી મેં કહ્યું “બોની ૥ને તો જે વધારે નાલાયક હોય તેજ પગાર વધારે માંગેછ ! જે ધારે અજ્ઞાન એટલે કામની માહીતી વગરના હોયછ તે લોકો કામ માણસોથી વધારે પગાર લેવા માંગેછ ! આ તબક્કે મને એક આવેછ જે એક ઇમેજ નાટકના સંબંધમાં છે, જે નાટકમાં ગામ-છોકરી એવીજ રીતે આજકાલની આયાઓની માફક મોટા મોટા ધરાવેછ ! તુંબી ઇમેજ તો થોડું ધણું બણેછ એટલે પછી “કોલીન નામ તો સાંભળ્યુંજ હશે.”

કાણે બોમ્બ માર્યો ?” મહારી બધરીએ પુછ્યું.

“અરે જોમ્મ શાનો મારે જો ?” મેં કંટલધને કહ્યું “કોલીન જોન !
કોલીન જો—જો—”

“પણ તે એ જો તે કીયા જનાવરનું નામ છે ?”

“જનાવરનું શાનું નામ ?” મેં જુમ પાડી “કોલીન જો ! કોલી જો !
Colleen Bawn નામનો નાટક છે તે !”

“હોસે, તે શું ?”

“તે નાટકમાં મદુજે તેના લેખક મી० બુસીકોલ્ટે—”

પણ તેટલાં તો મહારી બધરીએ મહને અટકાવયો અને વચ્ચે જોડી
“જોવની, તમને હું એક આયા શોધી લાવવા કેહું છું તો તમે બુસી કોલટ
ને બુસી કોલટ ને તેના જો ને બુને કહ્યાં સેકો તાણીછ ? અમથો ને જૂઠડો
લવારો બકારો કરીને વખત ગુમાવોછ તે કરતાં યગલો પહેરીને દોડી જાઓ
ને સાંજ સુધીમાં મને એક આયા તો જરૂર લાવીજ આપો.”

દગલો આલવીને છત્રી ખભે મારીને હું ચાલ્યો ! બાવા, બધરીથી
હાથ જોડયા ! એ પરણીને આવીછ ત્યારની આજે દશમી આયા અને
વાસ્તે લઈ જઈછ ! ધોખીના વાગાની માફક આયાઓ બદલાતી જાયછ, ને
દર વખતે નવી આયા લાવવા જવા માટે મનેજ ધકેલા બાવા પડેછ !
માટે બાવા, મારી બધરી જેવી બધરી મલવાની હોય તો મારી સલાહ
માનીને પરણવાના અખાટાજ કરી જાઓ !

નેચરલ કે અનનેચરલ ?

મુંબઈના એક ઘણા જાણીતા આરટીસ્ટને એક વખત એક મદદનીશની જરૂર પડી આવી ! મેં મારા એક દોસ્ત પેસી કરાકરીને તે હોદાપર મોકલી આપ્યો.

હવે પેસીને કેઠી તલાવમાં, નદી નાલામાં, અને દરીયામાં પડીને નાહવાની આદત ! જે આદતની મહત્ત્વે પોતાનેથી ખબર નહીં અને પેલા ફોટોગ્રાફર આરટીસ્ટનેથી ખબર નહીં !

નોકરી રહ્યા પછી ચાર પાંચ દીવસ તો ગાડું ઠીક ઠીક ગળડયું, પણ તે પછી એક દાહાડે જ્યારે આરટીસ્ટે એક દરીયાનો દેખાવ ચીતારીને પોતાના સ્ટુડીઓમાં મુક્યો ત્યારે પેસીએ થોંટાલો વાલ્યો !!

આરટીસ્ટ દરીયાનો દેખાવ કેનવાસ પર પાડીને તે કેનવાસને લાકડાની ફ્રેમમાં જડીને બાહર કોઇને મલવા માટે ગયો અને તેના બાહર જવા દરમ્યાન પેસીને તે પીકચર જોવાની મરજી થઇ આવી.

પેસી ઉભો રહીને તે ચીત્ર ખુબ ધ્યાનથી જોવા લાગ્યો અને ઘણા ધ્યાનથી એમ જોતાં જોતાં તે પેલા આખેહુખ પીકચરના ઉડાણમાં એવો ઉતારો ગયો કે તેનું મગજ ચક્રભ્રમ થઇ ગયું અને તે એમજ સહુમજ્યો કે પોતે દરીયાના પીકચર પાસે ઉભેલો નથી પણ ખરેખર તે દરીયા કીનારેજ ઉભેલો છે !!

દરીયા કીનારે ઉભેલો છે એવો વીચાર આવતાંજ પેસીની જે આદત હતી તે તેને હર્ષએ ધાઈ આવી !! તેણે આસ્તે આસ્તે પોતાનો દગલો ઉતાર્યો, પછી બહીઆન કહાડીને સદરો ઉતારી કસ્તી છોડી, અને દરીયાના પીકચર તરફ ટગર ટગર જોતાજ રહીને તે ચાર પાંચ કદમ પાછલ હઠ્યો, પાછલ હઠીને તેણે ગરદન નીચે નમાવી, અને હાથ પહોળા કરીને જે

ભુસકો મારયો કેની તે કેનવાસને ચીરીને ધમમમમમ દઈને ભોંયપર ઝીકાયો !

આરટીસ્ટના માળા નીચેલા માળપર કોઈ એક બાહ્યગામથી આવેલું કુટુંબ રહેતું હતું તે એમજ સહમજયુ' કે મુંબઈમાં ધરતીકંપ થયો છે ! !

ઝમીન માપવા પછી પેસી કરાકરીને સહમજ પડી શકી કે પોતે કાંઈ દરીયા કીનારે ઉભેલો નહીં હતો, પણ દરીયાના પીકચર સામે ઉભેલો હતો ! !

લોહીથી ઝઝરતું નાંક લઈને તે મદદની ભુમ પાડતો નીચે ગયો, અને તેજ વખતે નીચેવાલાઓએબી બાણયુ' કે ધરતીકંપનો આંચકો લાગ્યો નહીં હતો પણ એ તો કરાકરીના ભેજનાં વાંધાનો આંચકો લાગ્યો હતો ! !

તેટલાં આરટીસ્ટ પોતે બાહ્યથી આવી લાગ્યો ! અને તેણે પેસીને! અવતાર જોઈને આવો એક ચકકર મદદનીશ મલવા માટે અફસોસ કીધો ! —પેસુ તો સહમજયો કે આરટીસ્ટ હવે તેને રજા આપી દેશે ! પણ નહીં ! ! આરટીસ્ટે તો કહ્યું કે “આના જેવી કોમપ્લીમેન્ટ અને સરટીફિકેટ આજ સુધી તેને (આરટીસ્ટને) કોઈએ આપીજ નહીં હતી ! !”

તેના દરીયાના પીકચરને ખરેખર દરીયો સહમજને તેમાં ભુસકો મારીને તેની મુંબી કીરતી વધારવા માટે આરટીસ્ટે પેસુના પગારમાં પાંચ રૂપીઆનો વધારો કરી આપ્યો ! !

આવડ વગરની ખેતી !

મુંબઈમાં ઘણા ઘર તોડી પાડવાના છે અને ઘરો રહેવા માટે મલતા નથી તેથી કેટલાકોએ સંપ કરીને જઈને ખોરીવલીમાં કેટલીક જગ્યા લીધી ! જેમ તેમ કરીને જોઈતી ચીજોની ગોઠવણ કરવાં બાદ ત્યાં ખેતીવાડીનું કામ શરૂ કરીશું.

આ કામમાં બધાંની અંદર “હોલીનું નાળીયર” થઈ નીકલનાર પાહલી પસતું હતો ! અને તેથી પસતાંએ ખેતીને માટે મુંબઈ આવીને પોતાને હાથે જાતે તરકારીના બીયાં ખરીદ્યાં. ઉલટમાં ને ઉલટમાં જોઈએ તે કરતાં વધારે બી ખરીદીને ગુણની ગુણ બરી પાહલીએ ખોરીવલીમાં રવાના કરીધી !

ઘણા બીજ ખરીદેલાં હોવાથી તેમાંથી બીતરફ અને કાંદાના બી પાસે આસેના બે ત્રણ પાડોશીને આપ્યાં, અને પછી પોતાના ખેતરમાં બાકીના સક્કમ, મુળા, કોબી, સેલેરીનાં બીજ છાંટી દીધાં !

પસતાના બાપદાદાએ ખેતી કરી હોય તો કે ? ખોરીવલી વસાવવા સાથે મગજમાં તેણે ખેતીની ધુણ વસાવી લીધી અને બીયાંવાલાએ જે બીયાં આપ્યાં તે લાવીને ખેતરમાં નાખ્યાં ! બી ઉગ્યા ત્યારે એવું માલુમ પડ્યું કે કાંઈ ખોટું થયું છે, જેથી ખેતીવાડીના એક એકસપરતને તપાસ કરવા માટે પાહલી પસતાએ બોલાવેલા !

ખેતીવાડીનો તે ખાં હતો પુણાનો મરાઠો, અને પાહલી પસતાને ઇંગરેજ ઠાકે નહીં ! એટલે પછી પાહલીએ અરધી ગુજરાતી અને અરધી મરાઠીમાં જ ફેંકવા માંડ્યું ! હવે અધુરામાં પૂરું રાવ સાહેબને કેહું ગુજરાતીમાં બોલવાનો શોખ હતો એટલે તેણે ગુજરાતીમાં જ ખબરડા કરવા માંડ્યા ! !

“ બંસા રાવ સાહેબ, ઈહા ‘સલગમ’વર નજર તાકા ! આણી માલા સાંગા કી હેલા કાય ખાલા કે અસા ખાલા ? ” પાહલીએ ચલાવયું.

અને જ્યારે પાહલીએ ‘સલગમ’વર નજર નાખવા કહી ને રાવ સાહેબ કીરતીકરે તે ‘સલગમ’ને ‘કાય ખાલા કે અસા ખાલા’ જેવા માંડયું કે તે ફાટીજ ગયો ! !

“ શું ? તમહે શું કહયાં ? આ સલગમ ચે ? ” રાવ સાહેબ બંસા ચઢાવીને બોલ્યો “ સલગમના પાન હીરવા અસતે કે લાલ અસેચ ? ”

“ અસતે તો સલગમચા પાંદડાં લીલાં ! પરંતુ મી સમજલા કે એ હોલીચા મહીના ચાલેછ તે સલગમના પાંદડાંખી લાલ રંગ દીક્ષપર લગાડીને જમીનમાંથી ઉગી નેકજેછ ! ”

“ અરે સલગમ કઇ માણસ ચે કે હોલી કરેચ ? ” રાવ સાહેબે સહેજ ગરમ થઇને કહયું અને પછી ખુલાસો કીધો “ એ તો લાલ ભાજ ચે ! ”

“ લાલ ભાજ ? મી તો સલગમચા ખીયાં સહમજને ઈકત ઘેતલાં ! ” અને પાહલી પસતું સહમજ તો ગયો કે ખીવાલાએ સલગમને બદલે ભાજના ખીયાં દફરાવી દીધેલાં ! છતાં પોતાનું અજ્ઞાનપણું નહીં જણાય તેથી તે ઝટ વાત ફેરવી તોલવા ખીજ તરફ રાવ સાહેબને લઈ ગયો.

“ એલા પાહા ” પાહલીએ ખીજું ખેતર ખતાવીને કહયું “ એ લાલ મુલાચા રોપા ખાલા આહે ! ”

“ લાલ મુલા ? ” રાવસાહેબે પાછી જુમ પાડી “ અરે એ લાલ મુલા નથી, એખી લાલ ભાજજ ચે ”

“ એખી લાલ ભાજ છે ? અરે તેચથી ! ” પાહલીએ જુમ પાડી.

“ હા, એ લાલ ભાજજ લાયવા તમહે ! ” રાવસાહેબે બોલવા માંડયું, પણ પાહલી ફરીથી વાત બદલવા માટે તેને ખીજ ગમ લઈ ગયો.

“ આ ખેતરમાં કોળીયા ખીયા તાકેલા આહે ! ” પાહલી બોલ્યો
 “ લડી લડી વખાણુ કરન કરન દુકાનદારને દીલા આહે ! ”

“ અરે પણુ એળી તો લાલ ભાજ્યાજ રોપા આહે ! ” રાવસાહેબ
 પગ જમીનપર ઠોકીને બોલ્યો.

“ અરે તેચચી ! કાય ? કાય મનતા ? એળી લાલ ભાજ ? રાવસાહેબ
 આજે તુમી ખતુમરાચી લાલ ભાજ્યા નાશતા કરન તો નાઈ આલા ? હે
 કાય ! તુમી તો સલગમલા મનતે લાલ ભાજ ! મુલાલા મનતે લાલ
 ભાજ !-કોળીલા મનતે લાલ ભાજ !-સરવેલા મનતે ખસ લાલ ભાજ ! ”

“ પણુ તુમી લાવેલા ચે લાલ ભાજ્યા ખી ને ડગેલાખી ચે લાલ
 ભાજ ! તો પીછે હું કાય સાંગુ તેને ? તુમી તો એટલા લાલ ભાજ
 લાવેલા ચે કે તુમી ખાએચ, તુમહારા ઘેરના માણુસા ખાએચ, તુમહારા
 સગાસોઘરા ખાએચ, તુમહારા સાત આઠ પેઢી ખાએચ, તીતકા મુધી એ
 લાલ ભાજ પુરી નહીં થાયચ ! ખીજી કાંઈ જેવણુ નાહીં જેવેલ, ને રાજ
 લાલ ભાજ જેવેલ તોખી એટલા બધી લાલ ભાજ તુમહારા ખેતરમાં
 પાકેલા ચે કે પનનાસ વરસ મુધી એ ખાયેચ ને ખલાસ નહીં થાયેચ ! ”

“ તો શું માલા ખીયાંવાલાએ ફસાવલા ? ” પાહલીએ મનમાં ચીરડા-
 ધને પછી મોટીથી ખુમ પાડી.

“ તુમાલા કાય લાગતે ? ફસવલા, સાબુત ફસવલા સલગમ, મુલા,
 કોળી બધા સાડ ભાજનાજ ખી દફરાવલા ! ”

“ તો મી એક દાંડા જેકન તેંચા ડોકા જકન દફરાકન તાકીલ ! ”
 પાહલીએ “ માંદો તો માંદો પણુ તંગરી લંચી ” રાખીને વાત કીધી.

“ અરે તુમી ખીવાલાચા માથા તોડન તાકેચ તે આઢી તે તુમચા
 પાડોશી આવીને તુમચા ડોકા તોડી નાખેચ ! ”

“ કેમ ? ”

“ તુમી તેનલાખી કંઠા ને ખીતરત સાચુન લાલ ભાજ્યાજ ખીયાં
 દીલા. ”

“ પણ તેચા પઇસા કોની દીલા ? તે બીચાં તો મી તેલા મુક્ત દીલા ! ”

“ મુક્ત દીલા ખરા ! પણ તુમચેહ બરોસો રાખીને કાંદાં ને બીતરત સમજુન બી તાકલા, તેની ઉપર મેહેનત કેલા, ને પીછે આખી વાડી બરન લાલ બાજી ઉગલા, તો તે સાથી તેલા ગુસ્સા નહીં લાગે ? કાહે વાત સાંગતા ! ”

પાહલી પસતાંચે જોયું કે આવે “ વગર ખાધીની મોરચી ” થઇ ! મક્તમાં બી આખીને ઉલટો ઉપરથી અપજશનો સોદો થયો !

રાવ સાહેબને ફી આખીને વીદા કરી તેણે જઇને પાડપાડોશીને પગે હાથે લાગી લીધું ! અને તે બાદ બોરીવલીના સો બસો ધાટી ને દુબલા મજુરોને એકઠા કરીને પેલી તમામ લાલ બાજી ખેતરોમાંથી ઉમેડી નાંખી !! તે દીવસ પછી પાહલી પસતાંચે ખેતી કરવાનું માંડી વાલ્યું !!

૧૪

દુખતો દાંત !!

આજ કાલ જરા જરામાં લોકોનાં દાંતમાં “ પસ ” બરાવાનું “ ફસ ” થઈ આવે છે ! દાંતના ડાકટરો મુંબધમાં વધી ગયા છે અને તેટલાજ પ્રમાણમાં અચાનક દાંતના દરદીઓબી સંખ્યાની બાહર થઇ ગયાં છે !! અધુરામાં પુરું દાંતના ડાકટરો ઉપરાંત કેટલીક ચીનીઓ દાંતમાંથી કીડા કાઢવા માટે એક લાકડી અને એક સુધ્ધો એવા બે મોટા કીમતી (!) હથિયારો લઇને ઉતરી પડી છે, અને “ કીરા કારો ” નો રાગડો ચીનાઇ દબે

કાઢીને પછી બે પાંચ છ કીડા દાંતમાંથી કાઢાડીબી બતાવે છે !! ટુંકા પગની આ ચીની ડાકટરભો નીકળી છે, છતાં દાંતના ડાકટરોનો ધંધો તો અસલીજ ટબે જોરમાં જેમનો તેમ ચાલુજ છે !

એવીજ રીતે એક દાહડે એદલ તુરીયાનો એક દાંત દુખવા લાગ્યો અને એદલ જરા 'કાંગલો' વધારે હતો તે તેણે તો બધું આપું ઘર ગળવી મુક્યું !!—એદલની બંધરી કહે કે “કાલનવોટરમાં બોરીને રતું પુમર મુકો !” તેમ કીધું અને જ્યારે તેથીબી નહીં વધ્યું તો એદલની સાસુએ સુચના કીધી કે “મરે મરે, જ ભરે, જરા તપકીરનો સહરકો ભરીને તમાકુનું પાતર ચાવો !” સાસુની સુજે તુરીયું ચાલ્યો તો માથામાં ઘેણ ને મોંઢામાં ફીણ જેવો હીસાળ થયો, અને એદલ તો ચોકવા ને ઉલટી કરવા લાગ્યો !

“ઓ માયરે ! મરી ગીયોરે !” ફરીને એદલે સાસુની બધી સાત પેઢી ઘાઈ નાંખી !! તેટલાં પાસેથી આસી ખસર ખસર સપાટ ઘસડીને આવીને બોલી “ઓ વધરે માય ! તપકીર સુધીને તમાકુ કોણ ખાય ?” અને તેણે તે પછી સલાહ આપતાં વધાર્યું “બાવા તુરીયાંજ, તમહે બાવા મરીની બે ચમટી નાંખીને ગરમ ગરમ ચાએ પીઓ ને દાંતમાં ખાડો પરીયો હોય તોંહ લવંગ મુકો.”

તમાકુની ઘેણમાં એક ધુધલાયલો હતો તેમાં આસીની સલાહ મુજબ મરીની આ પીધી તો પેટમાં જવાલામુખી પરવત ફાટી નીકલ્યો હોય તેવું થયું ! અને એક તુરીયું વાંકો ચોકો તુરીયાં જેવો થઇને ધીલો ઢબ બની ઘોલ્યાપર મુવા મુડદાં જેવો પડયો !!

બીજે દહાડે બીજાનાપરથી ઉઠતાને વાર તે કપડાં પેહેડીને દાંતનાં ડાકટરને તથાં ગયો. ધરમાંનાં બીજ સગાંઓએ ગમે તેટલી નવી નવી દવા ફરમાવી તો તે માનીજ નહીં, ને તુરીયું ગુપચુપ હડપચીએ હાથ મુકીને ડાકટરને તથાં ઉતરી પડયો !

જે દીવસે એફુ તુરીયું દાંત પડાવવા ગયો તે દીવસે કેહું બહા માણુ-
સના ફરજંદ ડાકટરને અમેરીકાથી તુરતજ આવેલા એક મશીનથી દાંત પાડવાનું
સુજ્યું ! ડાકટરે તુરીયાને ખુરસીમાં બેસાડ્યો અને પછી પેહું નવું મશીન
ફુખતા દાંત પર મુકીને પગે મશીનનો એક ભાગ દાખ્યો કે તુરીયાએ એક
ભયંકર મોટી ચીસ પાડી !—તુરીયું વળ ખાઈને ખુરસી પરથી બેઘડો થઈને
ઉછલ્યો ! અને ભોંયપર પછડાઈ પડતાંજ તેણે યુમ પાડી “ઓ ડાકટર, મરી ગીયો !”

“ડાકટર કાંહુ મરી ગીયો ? હું તો જીવતો છું !”

“અરે તમહે મરી જતે તો પીડા જતે ડાકટર ! ઓ બાપરે ! ઓ
માથરે ! તમહે મહુને મારી નાંખ્યો ડાકટર !”

“પણ શું થયું ?” ડાકટરે ગભરાઈને પુછ્યું.

“અરે એવી રીતે દાંત પાડવાના ધંધા કરોછ તેના કરતાં કરોપના
અસતરાએ લોકના ગરાંજ કાંચ નહીં વેતરી નાંખતા ?”

“તમારો દાંત તો તુટી ગયોછ !” ડાકટરે સધીયારો આપ્યો !

“અરે પણ દાંતની સાથે મહારો જીવળી જતો રહ્યોછની ! ઓ બાપરે !
ઓ માથરે !”

“આલો ઉઠીને ઉભા થાઓ, હું દવા મુકું, એટલે નરમ પડી જશે.”

જેમ તેમ લપેડા ખાઈને એફુ તુરીયું અફલાતો ક્રીકાતો ઉઠ્યો અને
ખુરસીમાં બેઠો ! ડાકટરે કોગલો કરવાની દવા આપી જેથી કોગલો ક્રીકો, અને
તે પછી એફુએ પોતાનું આંગણ મુકીને જોયું તો ડાકટરે જે દાંત ખવાઈ
ગયલો તે નહીં પાડેલો ! પણ કેટલો બીજો દાંત જે આપ્યો ને સારો હતો તે
ખેંચી કાઢેલો !

તુરીયાએ ગરમ થઈને ડાકટર આગલ ખુલાસો ક્રીકો ! ડાકટરે ભુલ થઈ
હતી તેની માફી માંગી અને ફરીથી પેલો ફુખતો દાંત તોડવા માંગ્યો !
એફુએ કહ્યું “ડાકટર તમહે જે દબે દાંત પાડોછ તે દબે હું એક લાખ
રૂપીઆ આપો તોબી દાંત નહીં પડાવું ! દાંતના સહેકડો ડાકટરો છે અને

તેઓ જે રીતે વગર દરદ કરવે દાંત પાડેછ તે બાણીને મહારા કાંઠ ભોગ લાગેલા કે હું તમહારી પાસે આયો ! તમહે તો દાંત નથી પારતા, પણ જીવતું આપરેશન કરોછ ! ”

“જીવતું આપરેશન તે શું મીઠુ તુરીયા ?” ડાક્ટરે પુછ્યું. લેકીન તેનો જવાબ તુરીયાએ આપવાને બદલે છત્રી લઈને ચાલવા માંડ્યું, અને ચાલતાં ચાલતાં ડાક્ટરને એક હજાર ને એક ગાલ દીધી !!

ધરે જઈને તુરીયું ચાર દાહાડા સુધી ‘સીક’ રહ્યો ! પાંચમે દહાડે જે કે તે સાંભે થયો તોળી પેલો કોહેલો દાંત તો જેમનો તેમ દુખતોજ જણાયો !

ધરનાંઓની સુજે ચાલીને ધરધટ ઇલાજ તો કીધેલાં-તે પછી દાંતના ડાક્ટરને હાથે સુખળી જોઈ ચુકેલો-એટલે હવે એક તુરીયું પોતે હાથે જતે તે દુખતા દાંતને ખેંચી કાઢવાની અકક્લ દોરાવવા લાગ્યો !

એકાએક કોઈ ચોપાન્યામાં વાંચેલું કે “એકાદ સખત કોહેલો દાંત વગર દરદે પાડી નાખવો હોય તો તે દાંતને એક દોરીથી મજબુત બાંધવો, અને પછી તે દોરીને બંદુકની ગોલી સાથે બાંધીને પછી તે ગોલી ફેડવી ! ”

તુરીયાએ તે મુજબ કરવા માટેનો વીચાર મજબુત કીધો, લેકીન બંદુક લાવે ક્યાંથી ? પણ ભોગ જોગે બંદુકળી મલી ગઈ !-તુરીયાની બહેનનો છાકરો નવલ જે પારસી બેટલ્મનમાં એક સીપાહ બચ્યો હતો અને જે આવતી કાલ સહવારે કેમપીંગે જવાનો હોવાથી આજ રાતથી ઘરમાં પોતાની બંદુક લઈ આવ્યો હતો તે બંદુક પર તુરીયાની નજર પડી ! નજર પડતાને વાર તુરીયાએ રાતના બધાં સુધે જ ત્યારે દાંત પાડવાનો ઠરાવ કીધો !

આખરે બધાં સુતાં કે તુરીયાએ પોતાના ઓરડાને દરવાજો અલગો બંધ કીધો ! એક મજબુત પાતલી સુતલીથી દાંતને બાંધ્યો ! તે સુતલીને એક ગોલી સાથે બાંધી દીધી ! અને તે ગોલીને બંદુકમાં મુકી લઈ બંદુકની આંખ દાખી !

બંદુકની ગોલી છુટતાંજ તુરીયું એક મોટી ગોલાંટ ખાઈને જમીન પર ગબડી પડ્યો ! અને છુટેલી ગોલી પેલા તુટેલા દાંતને સાથે લઈને એંદુના નવા લીધેલા જંગબારી પોપટને લાગી !

ગોલીના અવાજથી બધાં એંદુના આરડામાં દોડી આવ્યાં ! એંદુ બેસુધ થઈને જમીન પર પડેલો ! અને જંગબારી પોપટ પીંજરામાં તાંતીયા ઉઠ્યા કરીને જીંઘા કરી ગયેલો !

જેમ તેમ કાંદો-કોલનવોટર-ગોલાબ વીગેરે અગરમ અગરમ સુંઘાડીને એંદુને સુધધીમાં લાવ્યા, અને ખુલાસો પુછ્યો ! ખુલાસો સાંભળીને બધાંએ દાંતમાં આંગલી પકડીને તુરીયાની અક્કલ પર દોધી માર્યું ! (અરે નહીં રે) તુરીયાની અક્કલ પર આફ્રીન કીધી !

દુખતો દાંત તુટી જવાથી એંદુને કરાર થયો અને તે ઉકમછથી પોતાના મનમાં પોતાના વખાણુ કરીને કહેવા લાગ્યો “ધરના માણુસોના ઉપાયથી કંઈ નહીં વલ્યું !-દાંતના ડાકટર જેવા ડાકટરથી કંઈ નહીં વલ્યું !-પણુ રોવકે પોતે બળવી ! અઢીસો રૂપીઆનો પોપટ મરી ગયો તો બીજાં આવશે, પણુ મેં તો બળવી ! ”

અને તુરીયાએ પોતે પોતાની પીઠ ઠોકાંને શાખાશી લીધી !

અમે મચ્છી પકડવા ગયા !

બંધમાં જ્યારે અમે હતા ત્યારે “બજારની માછલો મચ્છીનો ઘણો છે અને મોંઘી રામસ ને બોધ ખાતા પઈસાનો ઘણા નીકલી જાય આપણા પંધસાથી માછલો મોટા મોટા સુતનાં કડાં પેહેરે છે !” નમાં ફફડી ચઢકી લેતાં જ્યારે અમે ગામડામાં બે મહીના હવા ખાવા પારે ત્યાંની એક નદીમાં જઈ અમારે હાથે જાતે મચ્છી પકડી લાવીને તંકરે-બે પક્ષી મારવાનો” વીચાર કીધો ! એક તો મચ્છી પકડવાની પડશે એમ ધાર્યું, અને બીજું તો મફતમાં મચ્છી ખાઈશું એવું !

માછલી પકડવાને માટે બે ગળ લઈ, બોટમાંજ જમવા માટે બપોરે કંકું પાકંકું બે માણસનું ખાવાનું અમે બે જણે બાંધી લીધું, અને ડીનારે ગયા.

માં એકજ બોટવાલો જણાયા, જે બીમાર જેવો હતો ! અમે મચ્છી નદીમાં જવા માંગીએ છીએ કહીને તેની બોટ બાંડે માંગી તો બીમાર તેણે ના પાડી ! હવે ? અમે બેઠાએ મસલહત કીધી કે બોટવાલો જો પોતાને બોટના હલેસા મારવા દે તો પછી તેને બદલે અમે પોતે લાવી લઈ જઈએ ! અમારા ફળદ્રુપ ભેજનો તે વીચાર બોટવાલાને તો તેમ તે કબુલ થયો.

બપોર સુધીમાં તો જોઈએ તેટલી મચ્છી પકડીને ત્રણ વાગતામાં રે આવી જઈશું અને રાતના આપણીજ પકડેલી મચ્છી તળીને ખાઈશું” ! તચીત કરીને અમે બે વાગા સુધીની બોટ પકડીને તેમાં બેઠા ! ૥ તો એક બાજુએ સુકાન આગલ ઉકરેં કુકરેં થઈને બનદુસ ઓઢીને મને અમે બેઠે જણા આમણસામણના બે હલેસાપર મંડી ગયા !

“વહી મીંચા દરબારમે, વહી મીંચા ચુલા કુંકનેમે!” તે મુજબ મુખ્યમાં જે અમે જે મોટી ઓફીસમાં જઈને મોટા માણસમાં ખપીએ તેજ અમે જે ગામડામાં મચછી પકડવાની સહેલધાહે ઉતરયા તો માછીમારની અમે ! અને મહવાદારની અમેજ !

પણ મહવે પા કલાક સુધી ચલાવયા પછી પેલા બુધ્ધા બીમાર ખોટ-વાલાએ અમારી ભુલ ભાંજ કે જ્યાં મચછી વધારે નહી હતી તે તરફ અમે ખોટ રસ્તે ઉતરી પડયા હતા !!—“ અરે તહારો દાદો મરે ! પહેલાથીજ ભસી મરીએ કેની ? ”

આખરે જે ચાર ચોપરમાંડી ચલાવીને ફક્કીને અમોએ ખોટ પાછી જે તરફથી આવી હતી તે તરફ ફેરવી, અને અમારો અસલ કીનારો છોડીને તેની ડાબી તરફ ગયા !

બીજે અરથો કલાકની નહીં ગયો હશે કે મહારા દોસ્તે તો હલેસું મુક્રી દઈને કહ્યું “ ઓફ ! જે થોડો વખત હું આસાએસ નહીં લેવસ તો જરૂર ખેસુધ થઈ જવસ ! ”—જેથી મેં બી હલેસું મુક્રી દીધું અને મેં તે ટકનો લાભ લઈને મહારો પસીનો મોઢા માથા ને હાથપરથી ખુણ સાફ કરી લીધો !

થોડો વખત રેસ્ટ લઈને નદીમાં હાથ ધોઈને અમે પાછા ખેડા અને હલેસા મારવા લાગયા ! જ્યારે ખોટવાલો કહે કે “ આ જગ્યાપર મચછી મહી શકશે ” ત્યારે અમે ખોટ ઉભી રાખીને ગળ નાખવાનાં હતા જેથી તે જગ્યા સુધી તો અમે હલેસા મારયાજ કીધા !

થોડાક વખત સુધી એમ હલેસા મારવા પછી મહારા દોસ્તે ઠાકી જવાની ફરીથી ફરીયાદ કીધી ! હું પોતે બી ઠાકેલો તો હતો પણ “ અલે ગાંઠ ને મોંઢે હુચો ! ” કેમજે મેંજ માછલી પકડવાની સલાહ આપેલી !

અમોએ થોડો વખત પાછી ઠાક ખાધી અને પછી અમારી જગ્યા બદલીને હલેસા મારવા ખેડા !

ખીજે એકાદ માઈલ ગયા હોઠશું તેટલાં પાછા અમારા હાથ ફાપવા લાગયા, અને ખખાં આગળથી હાથ કઢીને નીકળી પડે તેવું થયું ને છાતીમાં જાણે દમ નહીં રહ્યો ! ખોટ નદીને એક પારે લઈ જઈ ઉભી રાખી અને સખત તડકું પડતું હોવાથી કીનારે ઉતરીને ખાડની છાયા તલે અરધો કલાક આરામ કરવાનો વીચાર કીધો !

ઝાડ નીચે ગયા તો મહારા દોસ્તે ખુબ લાગવાનું કહ્યું ! બપોરખી લગભગ થવાજ આવી હતી કેમ જે એક કલાકના પોણા માઈલની ઝડપે અમે ખોટ કીડીની ચાલે ચલાવી શક્યા હતા અને સુરજ માથે આવીને ઉભો હતો ! જમવાનું જે લાવેલા તે બધું લઈને અમે તો ખેસી ગયા, અને પાક પરવરદેગારનું નામ લઈને જે ઈનસાફ આપવા માંડ્યો કેની તે વાસણ કોરા છોડીને શુકરાના કરી ઉઠ્યા !

ખાધા પછી પાણું નરું જોર આવ્યું, જેથી નદીનું પાણી પીને પાછા નદીમાં હલેસા મારવા લાગ્યા ! હલેસા મારતા મારતા બેઝાર થઈ ગયા ત્યારે ખોટવાલાએ ખુમ પાડી કે “ચાલો, હવે મચછી ધણી મળી શકશે જેથી હોઠી થોભાવીને ગલ ફેંકવા.”

અમે થોભ્યાં અને ગલ ફેંક્યા ! માછલી પકડવામાં ધીરજ ધણી રાખવી પડે છે એમ અમે જાણતા હતા એટલે હડપચીએ હાથ દઈને અમે ગલ ક્યારે ખેંચાશે તેની વાત બોલતા બેઠા !

બચક દઈને મહારા ગલપર ડાચું પડ્યું, અને ઝટક મારીને મેં ગલ ખેંચીને જોવા માંડ્યું તો એક કરચલું પકડાયલું જણાયું !

કરચલાને મેં છોડાઈને ચોપડવા માંડી તો મહારા દોસ્તે ખુમ પાડી “મહારી પકડાઈ !” અને તેની માછલી શું પકડાઈ હતી તેની તપાસ કીધી તો એક ચોર ખુમલો !

ફરીથી ગલ નાંખીને ફરીથી પા કલાક ખોટી થયા અને ફરીથી જ્યારે અમારી દોરી ખેંચાઈ ત્યારે અમે માછલીને ખેંચીને જોવા લાગ્યા તો બેઠના મક્કમાં બે નહાની પીસતાં જેવી બોઈ આવેલી !

ત્રીજી વાર ગલ નાંખીને અરથો કલાક થોભયા પછી ખેંચી બીધાથી માણુમ પડ્યું કે માછલી ગલ સાથે રમત કરીને અમને બનાવીને પસાર થઈ ગયલી ! ગલમાં કાંઈખી નદારદ !

ફરફી ચટકીને ખેઝાર થઈને ચોથીવાર અરથોક કલાક ખેઠા અને પછીજ ગલ ખેંચાયા ! અમે ખેડએ ગલ ઉઠાવી લીધા તો જણાયું કે અમારા ખેડના ગલ એક ખીજમાં ભેરવાયાથી આ વખતે ખેંચાણ થયલું !

આખરે જ્યારે કાંઈજ નહીં વડ્યું ત્યારે માછલીને ને માછલી પકડવાના ફાંફાંને ખટારો ભરીને ગાલ દઇને અમે પાછા હાડમાર થતા, હલેસા મારી મારીને ઠાકીને પરેશાન થયલા, બુખા, છેક રાતના સાત વાગે કોલમી જેવી બે નહાની ખોઈ, એક ચોર બુમલો, અને એક કરચલું લઇને ઘરે પાછા ફર્યા !

હવેજ અમે જોયું કે માંછણો કમાય છે તો તેમના વરની માછલી પકડવાની સખત મેહેનતને સખખે ! અને તેથી અમે માછલીના ધંધાની અદેખાઈ કરવાનુંજ તે દીવસથી છોડી દીધું !

૧૬

સુકન અને અપસુકન !

હું છું વેલાતી દબનો, ને મહારો સસરો ગામઠી ! લગન પછી પહેલ-વહેલી વખતે ગામમાં સસરાને ઘરે જવાનું થયું અને સાસુ સસરાએ અમને ખુબ ખાતરદારી કરીને રાખ્યાં.

મહારા સસરાની ગામમાં દુકાન હતી જેથી તે સહવારના પોહરમાં ઉઠીને પાંચ વાગે અંધારે અંધારે દુકાને જાય. હું તો મુંબઈમાં હતો ત્યારે ઘોઘાપરથી સાત વાગે ઉઠનારો માણસ, છતાં સસરાને ત્યાં જીવપર મેટા પાહાડ ઉઠાવીનેખી જેમ તેમ સકાલે ઉઠવા લાગ્યો ! સકાલે ઉઠવામાં એક તો કુલસુગણું નહીં જાયે-ખરાબ નહીં લાગે-અને વળી ઉંઘ આવેજ શાની ? ડાસો ચાર વાગેથી ઉઠીને કસતી કરવાનું ને ચાહે પીવાનું જે રોખડ કરી મુકે કેની તે ઉંઘ કોણના બાપની આવે ? મેટા મેટા “ખશનુથર અહુરેએ મઝદાઓ”થી જે શરૂ કરે તે ગણગણ ગણગણ સાદપરથી અવાજ આસતે આસતે વધારી દે ! અને પછી બોલવાની રપીડબી જલસતી કરે, અને તે સાથે વળી ચાના કાંસીયા રકાબી અક્ષણે તો એવાં કે જાણે પચીસ પચાસ માણસનું બોણું રાંધતો હોય !

સસરાની ગડબડથી સહવારના પહોરમાં હુંબી ઉઠું અને જરા ચઢાંથી ત્યાં લટાર મારું ! આવી રીતે સકાલેથી ઉઠવાથી મેં એક વીચીત્ર ચીઝ જોઈ ! આ પીને ડાસો દુકાનપર જવા નીકળે તો ધરના દરવાજાની પાસે જઈને પાછો ફરે ! પાંચ એક મીનીટે પાછો જઈને પાછો આવે ! વળી, પાછો જઈને વળી પાછો ફરે ! એવી રીતે કંઈ સતર ફેરા ખાઈ ખાઈને પછી દરવાજાની બહાર નીકળે !

મહારાથી રહેવાયું નહીં તે મહારી બધરીને પુછ્યું ! બધરીએ શરમાઈને સાસુને પુછવા કહ્યું ! મેં જઈને સાસુને પુછ્યું, તો સાસુ કેહેને “ બાવા, એ તો એવણને સામે હજમ મલતો હોસે કેની તેથી પાછા ફરેજ ! ”

“દુકાનપર જતી વખતે સામે હજમ મલે તો પાછા ફરે ! એબી વીચીત્ર વાત ! ” હું બોલ્યો “ તમહે હજમોના મહોલ્લાની પાસે તો રહેજા, એટલે હજમ તો સહવારના દાઢી બોડવા જતો હોય તો જરૂરજ સામે થાય ! ” મેં ઉમેર્યું.

“હા બાવા ! તેથીજ તો મેં એનાનને કહ્યું કે તમહે ઘેડાના મોહલ્લામાં રહેવા ચાલો ! ” મહારી સાસુ બોલી.

“જી! જી! જી! ઘેડાના મહોલ્લામાં રહેવા નય! કાંચ?” મેં સાસુને પુછ્યું.

“બાવા! વડવાઓની કેહેતી છે કે સહવારના પોહોરમાં બાહર જઇએ અથવા ધંધેધાપે નોકરી ચાકરીએ નીકલીએ ને આંગણુની બાહર સામે ઘેડો મળે તો રોજ મલે.”

“તમેબી કઇ માણસો છેઓ? ઘેડો સામે ચાય તો રોજ મલે, અને હનમ ભુઓ તો રોજ નયે એ શું ધખારા!” મેં ભવાં ચઢાવીને કહ્યું.

“અરે બાવા એકલો હનમ મલે તોજ નહીં! ઘેરમાંથી બાહર નીકલતા ને બીલાડીબી આડે ફરી નય તો રોજ નય!” સાસુએ ડોળા આસમાન તરફ તો નહીં પણ ઘરના ભારવડીઆ તરફ ચઢાવીને ગંભીર થઇને કહ્યું!

“જયારે હું મુંબઈમાં ઓફીસે જવા નીકલુંછ તયારે ઘણી વખતે રસ્તા પરથી બીલાડી આડે ફરી નયછ ને સામે હનમ મલેછ, તો હું તો નથી ઘેરમાં પાછો ફરતો? એમ તો મુંબઈમાં જગેજગ હનમેનીજ દુકાનો છે અને ગટરની ગલીઓ છે જેમાંથી ચપક દઇને બીલાડી નીકલીને આડે ફરી જઇને એક ગલીમાંથી બીજી ગલીમાં નહારી નયછ!”

“તેમાં તમારી મોટી ભુલ છે બાવા! હનમ મલે કે બીલાડી આડે ફરે તો મહાઈ માનીને ઘેરમાં પાછા ફરજે” સાસુએ ગંભીરમાં ગંભીર ડાચું કરીને કહ્યું “ઘેરમાં પાછા ફરીને જરા ખેસીને, પાણીનો ગોટ પીને, પછી ફરીથી બાહર સીધારજે.”

પણ મેં છેડાઇને કહ્યું “કપપાળ તમહાઈ! એમ ને પાછો ફરે તો આખો દહાડો મહને ઘેરમાંથી બાહર ને બાહરથી ઘેરમાં પચચીસ ધકેલા બાવા પડે! અને તેવા ધકેલા ખાતાં આખો દહાડો નીકલી નય, ને રાત પડે તો ઓફીસમાં જયા વગરજ પાછું ઘેરમાં મગડું પડે!

“એ તો બાવા તયારે જેવી જેની બુધધી!”

અને મેં બી જોયું કે એ બાબતમાં બુદ્ધિની બુધધીજ નહીં હતી ! તેથી લાંબી તકરાર છોડી દીધી—હજમ ને બીલાડીના સામા થવાની વાત પર મોટો જેવો પુરો મુકી દીધો—એકદમ અખાડા કરી ગયો, ને જાણે જાણતોજ નહીં હોઈ તેમ સસરાને કાંઈબી પુછ્યું પરછ્યું નહીં !

૧૭

લીમજી બીસકોટનો કુતરો !

મહારા પાડોશી લીમજીભાઈની આખાર તો હતી “બીસકોટવાલા” પણ તેને લીમજીભાઈ બીસકોટવાલાના લાંબા નામથી આજખવાને બદલે ટુંકમાં પતાવીને અમે બધાં “લીમજી બીસકોટ” ને નામે બોલાવતાં હતાં!—અમે ઘણીવાર તેને બોલાવીએ ત્યારે બીજાઓ એમજ રહમજે કે ઇરાનીની દુકાન પર મલતી લીમજી બીસકોટની કાંઈ વાત ચાલતી હશે ! પણ પછસાની એકવાલી લીમજીને બદલે એક પછસાવાલો મોટો જાડો પારસી આવીને સામે ઉભો રહે ત્યારે બીજાઓ જાણી શકે કે હાથની હથેલી જેટલી આ એક બીસકોટ નથી, પણ હાથીના બચચા જેવો સાડાપાંચ ફુટનો માણસ છે !

એ અમારો લીમજી બીસકોટ હતો પછસાવાલો, અને તે બેંકમાં મુકેલા નાણાંના વચાજનો નવરો બેસીને ધાણ કાઢ્યો જતો હતો ! એટલે ‘ના કામ કે ના કાજ’ તેવા તે માણસને “નવરો બેઠેલો નખખોદ વાલો” તેમ નવા નવા ‘શોખ’ થઈ આવે ! એવા તરેહવાર શોખમાનો એક શોખ એ હતો કે બપોર પડે કે દરીયે નહાવા જવું !

એવી રીતે દરીયે નહાવા જતા એક દહાડે એક સાહેબને દરીયે નહાતી વખતે સાથે કુતરાને લાવેલો જોઈને લીમજી ખીસકોટને અદેખાઈ થઈ આવી ! તેથી તેણે પોતેખી એક કુતરો વેચાતો લીધો ! ને તે નવા લીધેલા કુતરાને લઈને ખીજે દહાડે બપોરે દરીયે નહાવા ગયો .

એક મોટા પતથર પાસે “બુચ બુચ બુચ બુચ” કરીને કુતરાને સ્હમજાવી પટાવીને બેસાડ્યો, અને કુતરોખી જરા કાંસી કરાંજીને પછી ઠાહ્યો થઈ આંખ બંધ રાખીને ગુપચુપ તાંતીયા લાંખા કરીને લેટી રહ્યો !

કુતરાના લેટવા પછી લીમજી ખીસકોટે કપડાં ઉતારવા માંડ્યાં, અને કપડાં બધાં ઉતારીને કુતરા આગલ મુઠ્ઠી પોતે લંગોટબર થઈને દરીયાના પાણીમાં ઉતર્યો ! અરધોએક કલાક સુધી ખારા પાણીમાં નહાઈ દરીયાના મોજાઓ સાથે ખેલ કરીને લીમજી ખીસકોટ જ્યારે પાણીની બાહર નીકળ્યો ત્યારે કુતરોખી લેટી ચુક્યો હતો અને તેખી દરીયા તરફ નજર રાખીને જાણે દરીયાને નીહાળતો હતો !

કુતરો હતો નવો અને તેણે પોતાના નવા શેઠને લંગોટબર જોયલો નહીં તેથી તે એમ સ્હમજ્યો કે કોઈ ખીજે માણસ છે એટલે ખુલ્લેબલ્લે કરીને તેણે તો ધુરકવા માંડ્યું ! અને લીમજી ખીસકોટ સ્હમજ્યો કે કુતરો વેલાતી છે એટલે તેણે તેને (લીમજીને) લંગોટબર જોઈને કોઈ અસહકારી સ્હમજીને ધુરકવા માંડ્યું છે કે કેમ ?

લીમજી જેમ જેમ આગલ આવે તેમ તેમ કુતરો વધારે અને વધારે જોરમાં ધુરકે ! અને લીમજી તેને પોતાની આલખ આપતો દુરથીજ “ જેકી જેકી, બુચ બુચ, જેકી જેકી બુચ બુચ ” કરે !

કુતરો જ્યારે નેટલાથી નહીંજ સ્હમજ્યો ત્યારે લીમજી ખીસકોટે તેને વધારે સ્હમજાવતા કહ્યું “ જેકી, તું વેલાતી છે અને તેથી વેલાતી લોકોની માફક સહકારી છે, તો જાણ કે હું પોતેખી એક સહકારીજ છેઈ ! જેકી જેકી બુચ બુચ ! જેકી જેકી બુચ બુચ. ”

પણ જેથી સહમતજ શાનો ? લીમજી ખીસકોટ જરાક આગલ વધે કે જેથી બાચકું ભરવા દોડે ! અને કુતરાને બાચકું ભરવા આવેલો જોઈને લીમજી દરીયામાં છુસકો મારે !

કુતરો મનમાં સંતોષ માને કે પોતાના શેઠનાં કપડાં આગલ આ કોઈ લગાટયાને નહીં આવવા દઈને શેઠની મોટી સેવા બજાવતો હતો ! જ્યારે શેઠ પોતે તો વગર કપડે દરીયામાંથી જમીનપર ને જમીનપરથી દરીયામાં હાડમાર થઈને ધકેલા ખાતો હતો !

આખરે ખીજે અરથોએક કલાક પાણીમાં રહીને પછી જેથી ખીજી તરફ જોવા લાગ્યો ત્યારે હલહુ રહીને લીમજી ખીસકોટ પાણીમાંથી નીકળ્યો અને જો બની શકે તો પહેલા દીલનુંછનું લઈ લેવા માટે આગલ વધ્યો ! પણ તે હજુલુ તો દશબાર કદમ આગલ વધ્યો તેટલાં પોલી બનાવીને દરીયાને ચઢાવવા માટે જો પારસી બાનુઓ એક ખુમચો લઈને તે તરફ આવી લાગી, કે તે બધરાંઓને જોઈનેજ લીમજી શરમાઈને જીવ લઈને નહાડો, ને નહાસી ને પાછો દરીયામાં પડ્યો !

“ કાણુ બાણુ કાણુનું મોંદું જોઈને આજે ઘેરમાંથી નીકળ્યો કે આવી રીતનું કેદખાનું મહ્યું ! ” લીમજી દરીયામાં પડ્યો પડ્યો મનમાં વમાસવા લાગ્યો !

લીમજી તેમ વમાસતો હતો અને ક્યારે દરીયામાંથી નીકળારો ને કુતરાની પીડાથી બચી જવાશે એવી કીકર કરતો હતો તેટલાં પેલી પોલીવાલી એક બાધએ લીમજીને દરીયામાં પડેલો કોઈ ઘાટો કે કુખલો સહસજીને ખુમ પાડી “ નરે મુઆ, ફુર બ, દરીયામાયને વાસતે સગનની પોરી છે તે ખાવા સાથે મુઆ અહીં દપકયા કરેછ કે ? ”

તે બોલનાર બાઈ હતી જવાન, જેને ખીજી બાઈ જે ખુટી હતી તેણે તુરતજ ટેકો આપતાં મોટેથી જીવ કાઢ્યો “ આઘો મર ! ભસતે ભરાયો, આઘો મર ! તુને મહારા ઘેરનો અરોધરો આપું, મુઆ પોરી ખાવા ઓંદનો ઓંદ પાણીમાં ધકેલા બાધ મરેછ કે ? આઘો મર. ” અને ખુટીએ તો જીવ કાઢી નાખવા સાથે ઉચ્છ્રી શકાય તેટલો એક મોટો પતથર લઈને છુટો

મારયો !-સાર થયું કે લીમજ એક આંચકો ખાઈને ખસી ગયો, નહીં તો તેના માથાનું ટાલકુંજ શેકાઈ ગયું હતે !

લીમજએ જોયું કે પાણીમાં એમ કલાકના કલાક પડી રહેવાથી સીક પડીને બપાવા મમાવાને મલવા સાર ખોદાયજીને ઘેર જવાનું થશે. તેથી તેણે ગભરાઈને ખુલાસો કરી પેલી બાઈઓની મદદ માંગવાનો વીચાર કરતાજ કહ્યું “હું તો પારસી છઉં-”

અને “હું તો પારસી છઉં” કહીને આગલ બોલે તેટલાંજ પેલી મતારીએ ફરીથી જીવ જીખાતી નાખ્યો “ઓ તુને અમારા પારસીનો અરોધરો આપું, મુઆ ઘેરા ! મુઆએ અમુને જોઈને દુરીયામાં જુસકો મારયો ને ભરઈ છુપઈને અમારા જવા પછી માનની પોરી ખાવાનો વીચાર કીધો ને હવે કહેજ કે હું તો પારસી છઉં ! મુઆ, પારસીએ એમ વગર વસતરના હોય કે ? મુઆ નસાબંદાના દીલપર એક ફાટેલો સદરોળી નથી ને પારસી સા વરે થઈ મુઆછ !”

“જવા દેઓ, આવા ડોસાં ! એ તો મુઆ કોઈ મેટ લાગેછ.” પેલી જવાન બાઈએ નાંખતી કીધી “ચાલો આપરે પોરી ચરાવીએ, એ મુઆને ચુલામાં નાંખો.”

“ચુલામાં શું નાંખે ? એવા મુઆ હરામખોરોને તો ખરતામાં નાંખીને બારી નાખવા જોઈએ.”

“અરે બાઈ, હું પાણીમાંજ છઉં, છતાં એમજ સ્કમજો કે બલતામાંજ છઉં !” લીમજ હવે ગદગદ કંઠે બોલ્યો “હું તયારની વાત થઈ પેલા મહારા કુતરાની મોંઢકાણુમાં હાડમાર થાઈંછ !”

તે સાંભળીને પાછું ફરીને તે જેહ પારસી બાઈઓએ જોયું તો એક કુતરો મળેહથી એક પતથર અને થોડાક કપડાંની ધાસે ગુપચુપ ઠસી રહેલો ! હવે પેલી બાઈઓને કાંઈ વહેમ પડ્યો નેથી જવાન બાઈ બોલી “તમહે કેવી રીતે હાડમાર થાઓછ ?”

“કુતરો મહારો છે પણ નવો લીંચેલો છે અને એ મહને કપડાં લેવા માટે પાસે જવા દેતો નથી ! જરા મહેરબાની કરીને તમહે બાનુઓ કાંઈ રીતે એને દુર કરશો ? ”

“ઓ નહીરે માય, કુતરા પાસે કોણુ જાય ? ” પાછી પેલી ડાસીએ બુમ પાડી !-પણુ જવાનબાઈ સહમજી હતી તો તેણે કહ્યું “ તમહે બાહર આવો, અમે કુતરાને હાટહુશ કરીને દુર કરશું ”

“હું બાહર તમહારી સામે આવી શકું તેવી રીતના મહારા દીલપર મહલાન ભરેલાં કપડાં નથી, મહેરબાની કરીને મહારા દીલનું છતુંખી મહારી તરફ ફેંકશો તો તે ઓઢીને હું બાહર આવી શકીશ.”

પેલી જવાન બાઈ પરોપકારી હતી, તે કુતરા પાસે એકદમ જતા તો બીધી, પણ હીમત રાખીને ગઈ. પહેલાં તો કુતરાને તેણે દાલની પોલીને એક ટુકડો ભાંજીને નાંખ્યો જે ખાવામાં જેકી મશગુલ થયો કે બાઈએ હલવેથી દીલનું છતું લઈ લીધું ! બાઈને દીલનું છતું લેતી જોવા છતાંખી દાલની પોલી ખાવામાં રોકાયેલા સંત્રીએ કાંઈખી દમ ભરાવ્યો નહીં !

દીલનું છતું લઈ લીમજી તરફ પેલી બાઈએ તે ફેંક્યું અને પછી બનને જણીઓ પીઠ કરીને ઉભી રહી. જેથી, લીમજી ખીસકોટ પાણીની બાહર આવીને દીલનું છતાં દીલ નુજી લઈને તેજ દીલનું છતું દીલપર નાંખી આગલ આવ્યો.

લીમજી ખીસકોટને દીલનું છતા સાથે આવેલો જોઈને દાલની પોલી ખાતા જેકીએ હવે અખાડા કીધા ! અને તે વખતે તો લીમજીએખી અખાડા કરી જઈને પહેલાં વહેલાં કપડાં ઉપાડી તે પેહેરી લીધાં.

પણુ બધાં કપડાં પહેરી લીધા પછી પોતાને ખાસા અઢી કલાક સુધી દરીયામાં કેદખાનું આપનાર જેકીને લીમજી ખીસકોટ કકડાવીને એક લાત મારી ! લાત પડવા છતાં જેકીએ દમ નહીં કીધો તેથી લીમજીએ રાઈ લેફ્ટની પેરેડ કરતો હોય તેમ પાંચ છ બીજી આડી અવલી લાતો મુકી દીધી !

ધુરંધરા અને કરડવાને બદલે જેથી “ ક્રીઆંઈ-ક્રીઆંઈ ” કરીને એક તરફ દોડ્યો, તો લીમણ ખીસકોટ પેલી બાઈએનો ઉપકાર માનવા ખીજ તરફ ફર્યો !

બાઈએને તકલીફ પડી તેથી લીમણએ માફી માંગી, જ્યારે લીમણને ઘેરો કહ્યો તેથી બાઈએ માફ માંગી. એમ ચરસપરસની માફી પછી લીમણ ખીસકોટ ઘરે ગયો, અને તેણે તે દીવસ પછીથી કુતરાને સાથે લઈને દરીયે નહાવા જવાની વાતનાં અખાડાજ કીધાં !

૧૮

ધના પટેલની બીલાડી !

હું અને ધના પટેલ બેઉ ગોરેગામમાં એક બીજાની પાસે રહેતા હતા. પહેલાં પહેલાં તો અમારા બનનેના કુટુંબમાં સાડાં હતું, પણ પછી પાછલથી બેઉ કુટુંબોમાં બર્ધરાંઓની મોહકાણે પંચાતી થઈ ! પંચાતી થવાથી મહારી બધરી ધના પટેલની કુંવરને જોય કે મોંદુ મરડે, અને ધના પટેલની કુંવર મહારી બધરીને જોય કે ચેહેરો ફેરવે !

હવે ધના પટેલની બધરીને કેટલો બીલાડી પાલવાનો શોખ ! જેથી તેણે એક કાલી બીલાડી પાલેલી, અને તે બીલાડીને તે મુંબઈ જાય ત્યારે બી સેકંડ ક્લાસના ડબબામાં પોતાની સાથે બેસાડીને લઈ જાય !- એ બીલાડી અમારેથી થોડે દુર બે ત્રણ ખીજ કોમવાલાના બંગલા આવેલા ત્યાં બી બપોર સ્થાંજ લટાર મારી આવે, અને લહેકે લહેકે લટાર મારી આવવા ઉપરાંત તેઓના ચુલામાંની રાખમાં બેસીને નયુસનસ કરી આવે !

એ નયુસનસની મોહકાણુમાં કોઈએ એક દીવસે બીલાડીને એવી મારી કે તે અધમુદ્ધ થઈને ઘરમાં ગઈ, અને ધના પટેલની કુંવરના હાથમાં જઈ પડીને લાંબી થઈ ગઈ!

ધના પટેલની બધરીએ બીલાડીના મરણપર બધો મોટો શોરબકોર કરી મુક્યો, અને ધના પટેલે તો એમજ માની લીધું કે તે બીલાડીને અમે લોકેજ મારી નાંખેલી!

મહારા ઘરનાઓમાંથી કોઈએ બીલાડીને મારેલી એમ માનીને ધના પટેલે બીલાડીનું વેર લેવા માટે તેની લાશ મહારા કમપાઉંડમાં ઉડારી! મહને જે ચીડ ચઢી તે મેં તે લાશ ઉંચકીને ધના પટેલના કમપાઉંડમાં પાછી ફેંકી! ધના પટેલે તે પાછી મહારે ત્યાં ફેંકી, અને મેંબી તે ફરીથી ધના પટેલને ત્યાં ફેંકી!

એવી રીતે બીલાડીની લાશ એક બીજાના કમપાઉંડમાં ફેંકતાં દરા વાગી ગયા અને મુંબઈમાં ઓફીસે જવા માટે ત્રેન પકડવાનો વખત થયો છતાં મેં ને ધના પટેલે તો તે લાશ ઉડારી ઉડારીને એક બીજાના કમપાઉંડમાં ફેંક્યાજ કીધી! લાશ ફેંકવાના કામમાં અમે એવા હોંઝ તોણપર આવયા કે ત્રેનબી ચુકી ગયા, અને ઓફીસનો તાઇમબી થઈ ગયો!

બધોરે મેં અને ધના પટેલે ખાધુંબી નહીં અને એક બીજાના કમપાઉંડને તે બીલાડીની લાશથી પાવન કરવાનું કામ ચાલુ અને ચાલુજ રાખ્યું!! આખરે જ્યારે હું અને ધના પટેલ લાશ ઉડારતા ઉડારતા ઠાકી ગયા ત્યારે અમારી ધણીચાણીઓએ તે કામ ઉપાડી લીધું!! અને બધરાંબી ઠાકાં ત્યારે ઘરના બે નોકરોને તે કામ કરવાનો હુકમ આપ્યો!

નોકરોએ એક બીજાના કમપાઉંડમાં એટલા જોરથી તે મુએલી બીલાડી ફેંકવા માંડી કે બીલાડી જે આખી હુતી તેના ત્રણ કટકાં થયાં! અને તેનો એક પત્ર મહારે ત્યાં તો બીજો પત્ર ધના પટેલને ત્યાં, એવી રીતે પડ્યો!

આખરે તે મુચ્છલી બીલાડીના બાકી રહેલા બે તાંતીયા તુટી રહ્યા કે પગ વગરનું ઘડ ઉડવા લાગ્યું ! અને તે પછી ઘડબી છુટું પડી ગયું ત્યારે અમથું માથુંજ ઉડવા લાગ્યું !! આખરે માથું ખલાસ થયું ત્યારે ફેંકા ફેંકીબી ખલાસ થઇ, અને અમે લડતા ઝહધડતા બંધ થયાં !

બીલાડીની લાશ ઉડારવામાં જે મોટા ઝહધડો થયો તે ઝહધડાએ પાછી અમે બેઠ કુટુંબની દોસ્તીબી સાંધી લીધી !! અને અમે બીલાડીની લાશને હબરો દુઆ દઇને અને તેને બેહેસ્ત ઇચ્છીને પાછી વાતચીત કરવા માંડી !

૧૯

રાણીના બગીચામાં દેશી સંગીત !

વીક્ટોરીયા ગારડનસ ઉરફે રાણીના બગીચામાં પહેલાં પહેલાં વેલાતી બેંડ વાગતું હતું, અને હવે દેશી સંગીત થવા લાગ્યું તેથી હું વીચારમાં પડી ગયો કે એનું શું કારણ હશે ?

મેં એ સવાલ મહારા ધરમાંથી પુછવાનો શુર કીધો: પહેલાં મહને મહારી સાસુ સામે મલી તેને મેં સવાલ કીધો “ આલી કાકી, વીક્ટોરીયા ગારડનસમાં એ લોકો હીંદી સંગીત કાંય વનડેછ ? ”

હવે મહને શું બખર કે તે દહાડે સહવારે આલી કાકીના કાનમાં એક કુલ્લી થયલી અને તે કુલ્લીના અકસ્માતે કાકી કંઠાલવા ઉપરાંત બેહેરાબી બની ગયલા ! મેં પુછ્યું, અને કાકીએ કાંસતા કરાંજતા તેનો જવાબ આપ્યો “ બલા બાણે મહારી કે વીક્ટોરીયામાં લોકો હીંદી કાંય બરેછ ! ”

“ વીક્ટોરીયામાં લીંદી સાની બરે ! ” મેં અભયબી સાથે ડાસી તરફ ટગર ટગર બેઠેને કહ્યું “ આલીકાકી, હું તો એમ પુછું કે રાણીના બગીચામાં હવે દેશી ગાયલુ કાંય ગવાયચ ? ”

“ કેણુ બાણે બા ! રાણીએ બગીચામાં દેશી ગાય પાળી તે આવ્યે મુંબઈનાં લોકોએ ગડબડ કીધી તેથી હોસે ! ”

તેમ આલીકાકી બોલી, અને પછીજ હું સહમજી શક્યો કે કાકીના સાંભળવામાં આવે કાંઈ જરા ફરક પડી ગયો છે ! તુરતજ મેં મોટેથી બુમ પાડીને કાનના બેહર ફાડી નાંખે તેમ ખરાડા મુકીને કહ્યું “ સાસુજી, હું તો એમ પુછું કે મુંબઈના રાણીના બગીચામાં હવે હીંદુસ્તાની ગાયલુ કાંય ગવાય છે ? ”

“ મહને લાગેજ કે બધા બેંડવાલાઓ હવે સીનેમેટોગ્રાફવાલાઓને તોંહ નોકરીએ ગીયા હોસે તેથી હીંદુસ્તાની ગીત ગવાયજ. ” સાસુએ જેમ તેમ કાંસી કરાંછને તે વાક્ય પુરો કીધો, અને હું સાસુની વાતપર લાંબો વીચાર કરતો આગળ વધ્યો.

શું એ ખરી વાત હશે ? બધા બેંડવાલાઓ નોકરીએ રહી ગયા અને રાણીનો બગીચો તે લોક વગર રખડી ગયો ! મહને એ વાત ખરી નહીં લાગી, જેથી નોકરી પર જતી વખતે રસ્તામાં એક દોસ્તને પુછ્યું :

“ કાવસ ! દીકરી, નયુસપેપરમાં આવેજ કે વીક્ટોરીયા ગારડનસમાં હવે હીંદુસ્તાની સંગીત ગવાયજ, તે હું એમ પુછું કે હીંદુસ્તાની સંગીત કેમ ગવાયજ ?

“ પાંત્રીસ વરસનો લઘધો થયો ને હસતો સંગીત કેમ ગવાયજ તેનીબી અખર નથી ? ” મહારા દોસ્ત કાવસે તો પહેલેથીજ ઉધરો લઈ લીધો ! વળી હીંદુસ્તાની સંગીત કેમ ગવાય ? એક હારમોનીયમ, બે તબલા, એક પેટીવાળો, એક તબલચી, ને એક બે ગાનાર કે ગાનારીઓથી સંગીત ગવાય ! વલ્લી, કેમ ગવાય ? ”

“તહારો દહારો બરે નહી તહારો ! કાવસ, હું તો એમ પુછવા માંગું કે દેશી સંગીત હવે શા માટે ગવાયછ ?” મેં કહ્યું.

“તયારે એમ બસની કે શા માટે ગવાયછ ?-તું તો પુછેછ કે હીંદુસ્તાની સંગીત કેમ ગવાયછ !”

“અરે પણ આપણી ગુજરાતી ભાષાજ એવી અલલટપપુ છે તેમાં મહારો શું વાંક ?” મેં કાવસની ભુલ ભાંજી !

“ભાષા અલલટપપુ નથી ! તું ભાષાનો બોલનારો પોતેજ અલલટપપુ મુઓછ !” કાવસે મહને દમ કીધો.

“ગુજરાતી ભાષા અલલટપપુ તો બાપેદાદે !” મેં હાથ પર હાથ થોકીને કહ્યું.

“ભાવ બતાવ ! પડવ કર !” કાવસે જમીન પર પગ થોકીને કહ્યું. મેંબી ખખાર મારીને દમ લઇને કહ્યું “જે, ગુજરાતીમાં મીઠી ચીઝ જેને હીંદુસ્તાનીમાં ‘મીઠા’ કહે તેજ ‘મીઠા’ને આપણે ગુજરાતીએ ‘ખારા’ તરીકે ઓળખીએ ! મીઠા એટલે શું, ખારાસવાલી વસતુ ? અને મીઠું “સ્વીટ,” તેનેબી આપણે મીઠું કહીએ ! અવાખશે પશેમાન !”

કાવસે દાંતમાં આંગલી કરડી લીધી ! કાણુ નજે તેનાં બેનમાં વાત ઉતરી કે નહીં, પણ પછી તેણે ભાષા પર તકરાર કરવાની વાત મુકી દઇને અસલ વાત પર ઉતરી જવાનું મનાસેખ માન્યું ! અને દાંતમાંથી આંગલી પાછી ખેંચી કાઢાડીને મહને પુછ્યું

“તું વીકટોરીયા ગારડનમાં હીંદુસ્તાની સંગીત શા માટે ગવાયછ એમ પુછતો હતો ની વાર !”

“હા” મેં મહારી છત થયલી માનીને જોશમાં આવી જઇ કહ્યું.

અને કાવસ મહારા તે સવાલનો જવાબ આપે તેટલાં અમારા બેઠનો ઓળખીતો સુનાનો એક બુટો મુસલમાન વેપારી આવી લાગ્યો જેને સલામ

અલેક કરીને પછી મેં સહમજનીને પુછ્યું “ બહેમીયાં ! રાણી કે બગીચેમેં અબ હીંદુસ્તાની ગાણે કયું ગાતે હય ? ”

મીયાંએ પાનની પીચકારી મારીને, ડોળા આસમાન પર ચઢાવીને, થોડો વખત વીચાર કરીને પછી જવાબ આપ્યો “ ઇસ બારેમેં મય એ સહમજતા હું કે અબી ને કલકતેમેં ધરપકડ હો રહી હય તો ઉસે દેખકે સબ અમમીનન-તુતીનન-પીજરાનન બંબઘમેં ભાગ આઈ હય, અએર પેટકી રાટી નીકાલનેકે લીયે રાણીકે બાગીચેમેં એ ઢોંગ મચાયા હય ! ”

“ સુખદાન અલ્લાહ ! ” કાવસે ખુમ પાડી, અને પછી તેણે મહારી તરફ નેઘને કહ્યું “ દીકરી મહારાણી એજ મત છે ! ”

“ ધુલ તહારે મોંઢે પડે તે ! ” મેં કચવાઇને કહ્યું, અને ત્યાંથીબી મહારા સવાલનો સંતોષકારક જવાબ નહીં મલવાથી હું ચાલી ગયો.

ઓફીસમાં ગયો તો ત્યાંબી મહને એન નહીં પડી, અને તેનો તેજ સવાલ મહારા મનમાં ઘોલાયા ક્રીયો ! મહારી પાસેની ટેબલ પર સુંદરરાવ નામનો હીંદુ હતો જેને મેં પુછ્યું “ સુંદર દાદા, અસા કા બરા ? પહેલા પુરવી રાણીએ બાગીચેંત બેંડ વાજતા હોતા, આણી હાલલી હીંદુસ્તાની ગાલલી (નાહીરે) હીંદુસ્તાની ગાણા કસા ચાલતા ? ”

“ માલાં અસા વાટત કી રાણીએ બાગેંત સીંવ આણી વાધ મેંડ ઝાલે, આણી તેનચા મેંડનેસ દુર કરતા કરીતા સરકાર હીંદુસ્તાની ગાણે ચાલવીતે ! ”

“ હત તેચી ! અસઅ કાય ? ” મેં તે જવાબથી સંપૂર્ણ સંતોષ પામીને છુટકારાનો દમ ભરતા કહ્યું.

“ હોઈ. ” રાવસાહેબે ઉદલો સધયારો આપ્યો, અને તે સાંભલી ખુશી થઈ ગયો.

ઓ તહારી ! એ તો કેહું એમ દેખું ! રાણીના બગીચામાંના વાંચો ને સીંહો હમણાં હમણાં જરા ભેળનાં પોચચાં થયલાં હરો કેની તેથી સરકાર નામદાર વીક્ટોરીયા ગારડનસમાં હીંદી સંગીત ગવાડે છે ! એથી એક કાંકરે

ત્રણ પક્ષી મારવા જેવી વાત થાય છે !!! એક તો ગાયણ ગાનારાઓની રાજી નજે છે ! બીજું તો લોકોને મનહ મલે છે ! અને ત્રીજું ને મુખ્ય તો એકે થેલા દીવાના થઇ ગયલા વીકરાલ નનવરોનાં ભેળ પાછાં ઠેકાણા પર આવે છે !!

મહને રાવસાહેબ સુંદરરાવનું કહેવાનું ખરું છે એમ ધણું કરીને એ કારણથી લાચું કે મેં પુનામાં નજરો નજર જોયું છે કે ત્યાંના મેડહાઉસમાં દીવાના આદમીઓ આગલ હારમોન્યમ ઢોલકરાં અને સંગીત ચલાવીને તેમનાં મન ઠેકાણે લાવવાની કોશીશ કરવામાં આવે છે !

૨૦

મોહબતના મેદાનનો શરમાલ શીકાર !

હું નીચે રહું છું અને કોબાદ કસતુરીનું કુટુંબ બીજે માલે રહે છે. એક રાતે મોડી રાત નીકળી જવા પછી કોબાદનો પચીસ વરસનો છોકરો જમશેદ બહુજ હલવેથી બારણું ઠોકવા લાગ્યો ! સાડે થયું કે મહારી ઉધ તે વખતે જતી રહેલી અને હું સળગદજ હતો એટલે મેં ધીમે સાદ સાંભલ્યો અને મેં અન્યથા પામીને દરવાજો ખોલ્યો !

“ માફ કરજો દોસ્ત મહને આજે બહુ મોડું થયું.” કહીને તે દરવાજા-માંથી વીચીત્ર ચાલે ચાલીને અંદર આવ્યો અને હું જ્યારે બારણું બંધ કરતા કરતાબી પાછલ ફરીને જોતો હતો ત્યારે મહને જણાયું કે જમશેદ પોતાનો ચહેરો મહારી તરફ રાખીનેજ પાછલે પગે દાદર સુધી ગયો ! અને તેવીજ દબે તે ઠોકરાતો ઠોકરાતો ઉપરબી ચઢ્યો ! મેં મનમાં કહ્યું

“આએ પોરીયાની આજની રીત ને ચેનઆલા કાંઈ સારા નથી લાગતા !” અને તેટલું બોલીને હું સુવા ગયો. થોડે વારે જમશેદ ઉંઘાડે પગે ઉપરથી નીચે ઉતરી આવીને ઘણીજ હલવેથી મહુને સાદ મારવા લાગ્યો “પેસા ! દીકરા પેસા ! બાવા પેસા ! જરા બાહર આવ.”

“શું છે ?” મેં બાહર જઈને તેનીજ હલવેથી પુછ્યું. “શું મદદ-છની તબીયત બગરી આવીછ કે ?”

“અરે નહીંરે !” જમશેદ બોલ્યો “તબીયત તો ઘણીજ સારી છે, પણ હું આજે જરા વધારે ઠાકી ગયલો છે.”

“એ વલી ઠાકી જવાનું નવી નતનું !” મેં અન્યથા બતાવી “ઠાકી ગયલો હતો તેથી શું પાછલે પગે ચાલ્યો ? એમ ઉંઘા ઉંઘા ચાલીએ તો ઠાક ઉતરે એવી વાત તો મેં મહારા બાપજનમમાં આજે પેહલવહેલીજ વખત સાંભલી ! !”

“એમાં એક મોટા ભરમ છે, અને તે વાત જરા લાંબી હોવાથી હું તુને સહવારે કહેવસ” જમશેદ બોલ્યો “પણ પેસા, હું તુને હમણું એટલુંજ કહેવા આયોછ કે તું તહારી બધરી આગલ એ મહારી આજની વીચીત્ર ચાલની વાત કહેતો ના, નહીં તો બધરાંઓનાં પેટમાં એક તો વાત નહીં રહે અને પછી આખા ઘેરમાં મહારી ફજેતી થઈ જશે ! તું સહવારના પોહરમાં ચાહે પીતાં પીતાં તહારી બધરીને એ વાત કહી નહી દે તેથી તો હું ખાસ હમણાંને હમણાંજ તહારી પાસે આયોછ ! જો પેસા, એટલું મહારે માનજે ને મહારી લાજ શરમ રાખજે.” મહારી હડપચીપર હાથ મુકીને તે મહુને સ્હમનવવા લાગ્યો.

“ખરે પણ તે એવી તે કંઈ જીવ સટોસટની વાત છે ?” મેં પુછ્યું.

“તે વાત હું તુને સ્હવારે કહેવસ, હમણાં તો ઉંઘ આવેછ ને હું ધણોજ થાકેલો છે.” નહાં હું પેસા, યાદ રાખીને દોસ્તને બોલ પાલજે.”

મેં તેની તે રાતની વીચીત્ર ઉંઘી ચાલ માટે એક સખ્તજી કોઈને

નહીં કહેવા માટે તેને વચન આપ્યું, અને તે મળેલા વચન પછી સંતોષ પામીને સુવા ગયો.

સહવારે આવીને જમશેદ ખુલાસો કીધો અને તે સાંભળીને મ્હને હસડું અને તેની હાલતપર દવા આવી !

જમશેદ બોલ્યો “ દીકરા ખેસુ, હું માકચેનની દીકરી નવજ ઉપર આશક પરચોઈ ! રોજના મામુલ મુજબ મ્હારી અદરાયલી નવજને કાલેખી મલવા ગીયો પણ કાલે એક મોહકાણુ નડી ! આંદ્રીસેથી સાત વાગે છુટીને હું રોજ સીધો તે મ્હારી ડીયરીન મલવા જઈ અને સાડા આઠ નવ વાગા સુધી એલાર પેલારની વાતો કરીને અમે છુટા પડીએ ! નવ વાગે હું રોજ ઘેરે આઈછ તે તો તું જાણેછ ! ”

“ હા રે હા ! પણ કાલે એમ મોહું કેમ થયું, ને જેવે પગે કેમ ચાલ્યો તેનીજ વાત કરની ! ”

“ પણ પ્રથમ દરશક વાત કરયા વગર એ વાત પર કિતરી નહીં શકાય તેવું છે તેથી તુને પહેલેથીજ બધી વાત કહેજી ! ”

“ વાર, પછી ? ”

“ પછી તો કાલે એમ થયું કે મ્હારી નવજ રોજ જે એરડામાં આવે તેમ તે આવી, અને હુંખી જે ખુરસીપર ખેસું તે પર બેઠો ! પણ, મોહકાણુ એ થઈ કે કાલે કોઈએ મ્હારી ખુરસીપર સરસની ઠાળી મુકેલી જેને જોવા કે હંચકવાની દરકાર કરયા વગર મ્હારી નવજની મુહબત ભરી વાતોની ધુણમાં હું ખેસી ગયો ! અને ખેસતાની સાથેજ ખુરસીમાં ચીટકી ગયો ! ! હું સરસની ઠાલીમાં ચીટક્યો, અને સરસની ઠાળી ખુરસી પર સરસ પડેલું હશે તેથી ખુરસીની નેતર સાથે ચીટકી ગઈ ! ! ! ”

“ આત તારી ! ” મેં હસીને કહ્યું “ પછી ? ”

“ પછી શું ? હકવાનો વખત થયો ત્યારે મેં અકટવકડ કીધી, અને રોજ બોલે તેમ મ્હારી દારલીજ મ્હને કહેવા લાગી “ જો જમશેદજી, જરાક ખેસો ”

“અને હુંબી જુઠાઈએ તે બોલી તો સચાઈએ બેસીજ રહ્યો! કેમ જે રોજની માફક બહોંસ કરીને રત્ન લેવાય તેવો મામલો કાલે નહીં હતો, હું તો સરસે ખુરસીમાં વળગીજ ગયલો!”

“પછી?”

“નવજને કેમ કેહું? કેમ કેહું? કરીને મનમાં રામમંત્રને મુનવા કરે! ને વાત કહયા વગર કે ખુરસીમાં ચીટકી ગયલો તેનો ખુલાસો આપયા વગર હું તો મોડી રાત સુધી વાતે બેસીજ રહ્યો!” જમશેદ બોલ્યો “નવજ પોતેબી અજબ થઈ ગઈ કે કોઈ દહાડે નહીં ને કાલેજ હું કેમ બેસીને બોટાં જુઠાં તાણેલાંપર તાણેલાં ચલાવતો હતો! હું શરમાયા કરે ને બોલું નહીં, ને નવજ મહને જવા માટે કહેબી કેમ? કદાચ મહને અપમાન લાગે તો! પણ આખરે નવજ જ્યારે ઘણીજ બેઝાર થઈ ત્યારે પોતેજ બોલી “જમશેદજી હું તો જડંછ, ને તમહેબી જીભરાયા હવે સીધારો?”

“પણ જીભરાયા હવે સીધારે તે ક્યાંથી? જીભરાયા તો ખુરસી સાથેજ વળગી ગયલા એટલે હડીજ કેમ શકાય?”

“પછી?”

“પછી શું? આખરે નવજને કંટલાઈને જાગી જોઈ મેં ખુલાસો કીધો જેથી તે થોડી હસી ને થોડી વીચારમાં પડી! વીચારમાં એમ પડી કે અરધી રાતના ઘેરનાઓને હડાડેબી તે કેમ? અને જે સરસથી ચીટકાયતો મહને જોર કરીને ખેંચે તો મહાઈ કપડું ફાટી જાય તો બીજું પાટલુન ક્યાંથી અને કોણનું આપે? પોતાનું કોઈ કપડું તો તે મહને પહેરાવી શકે નહીં!”

“પછી?” મેં હસીને પાછું પુછ્યું.

“પછી શું? આખરે નવજે એક યુક્તી શોધી કાઢી ને ખુરસીની નેતર છરીથી કાપી તોડી નાંખી! પણ તે મહારા દીલપરથી નીકલતા નીકલેજ નહીં તે તો સરસની બરકતે એવી ચીટકી ગયેલી કે બાણે પોસ્ટના કવરપર પર ચાર પછ્તાની ટીકીટા!”

“પછી ?”

“પછી શું ? મહારી સાથે પેલી ગોલ કાતરેલી નેતરનો દુકડો અને સરસની ઠાલી એ બેઠ ચીટકાવેલાં રાખીનેજ હું નવજની રબ લઈ બાહર પડ્યો ! શું કરે ! લાચાર ! પછી બાહર આવીને એક વીક્ટોરીયા કીધી, અને ગાડીવાલો નહીં જોય તેમ ગાડીમાં ઠસી ગીયો ! ઉતરતી વખતેબી ગાડીવાલાની નજર તો ચુકાવી, પણ હવે તાહરી નજર કેમ ચુકાવવી તેનોબી પલ્લન મેં મનમાં ને મનમાં ધડી નાખ્યો અને તેજ જોયું કે રાતના મેં પાછલે પગે ચાલીને મહારી લાજ શરમ રાખી !”

“પણ, મહારી આગલ એ તાહરો ભેદ ખોલવાની જરૂરજ શું હતી ?” મેં જમશેદને પુછ્યું.

“શું કરે ? તુને કેહું નહીં તો તું મહારા મગજના ઇસકારાં ધીલા થઈ ગયલા માનીને ઉધે પગલે ચાલવાની વાત બીજાઓમાં જાહેર કરી દે તેથી હું બીધો કે કદાચ તું કહેશે જે મહારા ભેજનાં વાંધા છે.”

“ખરે તાહરાબી ભેજનાં વાંધા, ને તાહરી અદરાયલી નવાજનાબી વાંધા !” મેં કહ્યું અને પછી વધાર્યું “ભેજનાં વાંધા નહીં હોય તો ખુરસીનું ગાબડું એમ દીલને વલગાડીને કોઈ રસ્તાપર નીકલે ?”

“તો બીજો ઉપાયજ શું હતો તયારે ? તુંજ ખતાવની.”

મેં સલાહ આપી “અરે થેલા સરસ જે ઠંડા પાણીએ નહીં પીધલતે તો પછી ગરમ ખખરતું પાણી લેવાનું હતું.”

“કેમ ? ગરમ પાણીએ મહારો ધડો લાડવો કરી નાખવો હતો એમ કે ?” જમશેદે કહ્યું, ને પછી તે દાદરપર ચઢીને ઉપર જતો જતો ખોલ્યો “દીકરા પેસા, તાહારા પોતાનાજ એ હીસાએ ભેજનાં વાંધા દેખું ! !”

ચાંદ સુરજથી રોશની ઉધાર લે છે કે ?

-મહારો મોટો છોકરો બેસીને સ્કુલનું લેશન કરતો હતો, હું નયુસપેપર તો હતો, મહારી બધરી મહારી સામે મહારા બદીયાનનું ગજબું જે । ગજબું તે સીવતી હતી, અને ધરનાં બીજા બાકીનાઓ રાધાબીમાં કામ ॥ હતાં.

મહારો બેટો જે મોટીથી લેશન કરતો હતો તે ચોપડીમાંથી વાંચતાં થયો “પુનેમ પ્રસંગે ચાંદની રોશની બહુ ખુશનુમાં અને અતી ખુબસુરત । છે. આવા આખા ચંદરમાની પુર ભપકાદાર ઠંડી રોશનીમાં જે હીન-તાનમાં કોઇથી ચીઝ જોવી હોય તો તે આગ્રાનો સુંદર તાજમહેલ છે. ।સુરત તાજમહેલ ચાંદની ખુબસુરતીમાં અતી ખુશનુમાં લાગે છે. બાણે કે, બીને જોયાજ કરીએ. આવી રીતની સુંદર, ઠંડી, આંખોને ખુશ કરનારી રમાની રોશની ચાંદ પોતે સુરજથી ઉધાર લે છે.”

મહારો છોકરો હજી તો તેથીબી વધારે વાંચે તેટલાં હાથમાંની કાતર રીતપર પટકીને મહારી બધરી ભવાં ચઢાવીને ઉઠીને ઉભી થઈ ! હું ગભ- ॥ કે વહી પાછો બધરીના દીલમાં બુત ભરાયો કે કેમ ? જેથી નયુસમાંથી । બાહર કાઢીને ધીમા ધીરા સાદે પુછ્યું “કેમ આહુ, શું છે ? એકાએક રીયત બગડી આવી કે ?”

“તબીયત બગડી આવેની તમહારી જે હોય તે માસી કામીની ! આવાઈ પ્રારીપરથી સાત વખત !” બુત નહીં તો ડાકણની માફક બધરી છેડાઈ !

મેં ઠંડી મીઠી રાખતા કહ્યું “પણ તું સાજીસમી મહારા ખીસું વતી હતી તેટલાં કાતર કાંચ ભોંચપર પટકીને ઉઠીને ઉભી થઈ ?”

“ઉભી નહીં થાઉં ? કાતર નહીં પટકું ?” ગુસસે નહીં થાઉં ? બધરીએ જીભાતી નાખ્યો “આપરે પસીનાના પછસા ખરચીને છોકરાંઓને

ધરકોલે મોકલીએ, ને ધસકોલવાલા આપરા બચવાંઓને જુહું બોલતા શીખવે ? ”

“ધસકોલવાલાએ શું જુહું બોલાવયું ? ” મેં પુછ્યું.

“આએ શું ? આપરો કાવસ વાંચેછ તે સાંભલ્યું કેની ? એવું હરહરતું જુહું મેં મહારા આખા જનમારામાં સાંભલ્યું કે બાણ્યું કે વાંચ્યું નથી ! ”

“પણ તું જે ધરકોલમાં ગેયલી તેના માસતરમાંજ મીહું નહીં હોસે તો ! ” મેં સહેજ હસીને કહ્યું.

“એદલજ તમહે હસો ના હું ! આએ કંઈ હસવાની વાત નથી ! મુઘ જીવ સટોસટની જનમની પાર બાંધવાની નીસાળમાં શીખવાની વાત તે એવી જુઠી હોય ? ” મહારી બધરીએ મહને દમ કીધો.

“અરે પણ એ જીવ સટોસટની જનમની પાર બાંધવાની વાતમા જુહું શું છે તે તો કહે ને પછી ગરમ થઈ જા ! ” મેં બધરીને સ્હમજાવી.

“આએ શું ? ચોપડીમાં સાફ લખેલું છે ને આપરો કાવસ તે બરોબર વાંચીને શીખી લેતાં બોલેછ કે “ચંદરમાંની રોશની ચાંદ પોતે સુરજથી ઉધાર લે છે. ” આના જેવી બીજી હરહરતી જુઠી વાત તે કેમ હોય ? ” કમરે હાથ દધને એક વગ્રીલની માફક સ્ટાઇલમા ઉભી રહીને મહારી બધરીએ દમામથી પુછ્યું.

મહને પોતેબી એ બાબતમાં સહેજ સહાજ વહેમ હતો એટલે હુંબી વીચારમાં પડી ગયો ! મહારો છોકરો જે પોતાની માયને છેડાઇ પડેલી જોધને ચુપ થઇ હમણાં સુધી અમારું બેતું કોહું ભોપતો હતો તે હવે ચોપડીમાં, ચોપડીમાંથી પોતાની માયના ચેહેરાપર, અને માયના ચેહેરાપરથી બાપના ચેહેરા તરફ (એટલે મહારી તરફ) જોતો રહ્યો ! મહને લાગે છે કે તેનેબી ચોપડીવાલા અને સ્કુલવાલાંપર કોઠો વહેમ પડી ગયલો !

“બોલો,” મહારી બધરી તેવીજ રીતે સ્ટાઇલમાં કમરે હાથ રાખી મુક્રીનેજ રૂબાળથી બોલી “બોલો કે એ જુહું છે કે નહીં ? ચાંદ સુરજથી રોશની ઉધાર લે એ વાત કહી બનેબી ? ”

“કદાચ બનેબી!” મેં બધરીને ધીરેથી કહ્યું.

“અરે શું કદાચ બનેબી?” તે પાછી વીછછલુની માફક છેડાઈ! “માટીડા જેવા માટીડા થયા ને એટલીબી અકકલ નથી કે ચાંદ ને સુરજથી રોશની ઉછીની લે તો તે રોશની ગરમ હોવી જોઈએ, અને આપરે તો ચાંદની રોશની ઠંડી જોઈએછ!”

“અરે હા ચાર!” હું મહારા મનમાં જોઈયો “ચાંદ તદન ઠંડોગાર છે, ને સુરજ તો બીલકુલ ગરમ આગ! હવે ને સુરજથી ચાંદ રોશની ઉછીની લે તો તે રોશનીબી ગરમજ હોવી જોઈએ, અને આપણે તો ચાંદની રોશનીમાં ઠંડક અનુભવીએછ!” આતતારી! હું પોતેબી ફીકરમાં પડી ગયો! છતાં ચોપડીમાં લખેલું કદી ખોટું હોયજ નહીં ને મહારં કુલ સુધણું બધરી આગલ થાય નહીં તેથી મેંબી ખખાર મારીને કહ્યું “જેની આલુ, જેમ તહારં નામ આલુ છે છતાં તું કંઈ આલુખોખાર નથી કે જરદાલુ નથી, પણ ખુદખખુદ આલુ પોતેજ છે, તેવીજ રીતે ચાંદબી ને કે સુરજની ગરમી ચોપડીમાં લખેછ તેમ ઉધાર લે છે છતાં તે પોતે તો ગરમ નથી પણ ખુદખખુદ ઠંડો છે!”

ચાંદ ખુદખખુદ ઠંડો છે એમ સહમજબીને હું ચાહતો હતો કે મહારી બધરી પોતેબી ઠંડી પડી જઈને આવે નવું રોખરં ઠંડુ પાડી દે! પણ નહી, એ તો છેડાઈ તે બસ છેડાઈ!

“અરે જાઓ જાઓ! શું વાત લઈ આયાછ! હું આલુ છેઉં તે આલુ નથી ને જરદાલુ છેઉ છતાં જરદાલુ નથી એવી ઉઠાવનારી વાત કરીને કહેવા તે શું માંગોછ? શું એવી ખોટી દલીલથી તમહે એમ કહેવા માંગોછ કે ચાંદ સુરજથી રોશની ઉછીની લેછ?”

“અરે બા! ચાંદ સુરજથી રોશની ઉછીની નહીં લેતો હોસે ને રોશથી લેતો હોસે! તેમાં આપરા ખાપનું શું બીયું? તું મહને નુસ વાંચવા દે, એ આજે સહવારના પહોરમાં તેં શું “કુતતા મેરી કોદારી લાયા” જેવી વાત શોધીછ ને તેપર છેરાયછ! મુંગી મુંગી બેસ ને ગજવું સીવી નાંખ.”

“જો દુ હેલ ગળુ!” કોઈને ‘જો દુ હેલ’ બોલતાં સાંભળ્યું હશે એ તે યાદ કરીને દાંત કચકચાવીને પમ જમીનપર ઠોકીને આહુ રખાબમ બોલી, અને હું કોરપોરેશનમાં બઠરાંઓ ખીરાળે ને જળ તરીકે બઠરાં હો મેલવે તો શું નતીલે થાય તેનો સ્વપ્નનો મહારી બઠરીની આજની સ્થાઇ પરથી જોવા લાગ્યો !

“અરે પણ બાપુ હવે તું કેહેવા શું માગે છે ?” મેં હાથ જોડીને કહ્યું

“બસ તમહે આપરા કાવસને એકદમ એ ઇસકોલમાંથી ઉઠારી લેઓ ન આએ એવી જુડી ચોપરી વાંચવાથી એને દુર રાખો !” દુર રાખવો કે નજદ રાખવો તેનો હું પોતે વીચાર કરું તેટલાં તો કાવસના હાથમાંથી તે ચોપ જુટવી લઈને છેડાયલી આહુએ ફાડીને તેના ચાર ટુકડા કરી નાખ્યા!

મેં તે વખતે એક જુમ પાડી, ને કાવસે રડીને ગોધયાડ કરી મુકર જેથી સંઘણીમાંથી મહારી સાસુ રોટલી કરતી કરતી તવાથા સાથેજ દો આવી અને બોલી “બાહવા એદલજ, એ શું ગોધીયાડું છે બાહવા? કોઈ દુરામનને કંઈ થઇ આવું શું?”

“આએ થઇ આવું તમહારી છોકરીને!” મેં ભરાયલો ગુસ્સો બાં સાસુના માથાપર ખાલી કીધો ! “આએ તમહારી છોકરી વરી પાછી આ સહવારથી નકામું જુડું રોખરું લઇ બેઠીજ ને કેહેજ કે ચાંદ સુરજથી રોશ ઉછીની કેમ લેજ? સાસુજ તમહેજ હવે કેહોની કે હું શું એમાં સહમજ રા કે એ એવા ફેસતા કરીને સેહતા જીવને સંતાપમાં નાખેજ! હું એમાં જાદ નહીં, ચાંદપર કોઇ દહાડે વસી કે રહી આવેલો નહીં, તે મહને કેમ ખપ પડે કે ચાંદ શું કરેજ? એતો ખોદાયજનો છોકરો હોય તે જાણુ !”

“કીયા ખોદાયજનો છોકરો બાહવા?” મહારી સાસુએ તવાથા બાજુનું મુકી દઈને મહારા ચેહરા તરફ પુર ગંભીરાઈથી ટગર ટગર જોઈને પુછ્યું “આપરે તોહ પેલા ફરામરોજ ખોદાયજ આવેજ તેવજુને છોકરોજ કોહ જો તેની વાત ?”

“અરે તે ખોદાયજીની કોણ વાત કરેછે જો ?” મેં કંટાલીને ખુમ પાડી
“હું” તો આસમાનપરના ખોદાયજીને વાસ્તે કેહું છું કે તેવણુનો હું છોકરો
હોતો તો ચાંદ સુરજના બેદની વાત જાણતો !”

તેટલાં અમારી ખુમાખુમ ને ગડબડને સાદ સાંભળીને માલ પરનાં
પાંચ સાત બાહુતો “શું છે? શું છે?” કરીને ઉતરી આવ્યાં !

મહારી બધરી તો ઠસસામાંજ હતી, હું ગુસ્સામાંજ હતો, તેથી અમારા
કાવસે બર બાહુતોને અમારી શું તકરાર હતી અને શાને માટે અમેએ
ખોધયાં કરી મુક્યું હતું તે સહમજબ્યું, જે વાત સાંભલીને તે બધાં ખુબ
હસવાં લાગ્યાં !

“અરે તમહાણે બહુ થાય રે તમહાણે ! આવી છીછારા જેવી વાતને
વાસતે એટલી બધી મોટી પંચાતી ને ખુમબરાડા ?” માલપરના એક અશરાર
બાહુતે અમને ઠંડા મીઠા રાખીને સહમજબવી પટાવી લેતાં કહ્યું “ચાંદ
સુરજથી રોશની ઉધાર લેછ કે નહી તે તો કોણ જાણે, પણ આહુબાઈ
એદલજીથી નકામી પંચાતી ઉધાર લેછ તે અમે આજેજ જાણ્યું ! ચાંદ સુરજની
પંચાતીમાં આપણે માણસ જાત શું સહમજબ્યે ! તેથી જાણે બેઠ જણા
ચાએ નાશતો કરીને કામેકાળે લાગે, ચાંદ સુરજની વાતમાં તમહો કાંચ
અમથાં સેહતા જીવને સંતાપમાં નાંખો છો !”

તે વખતે અમે ધણીધણીચાણી પંચાતી કરવાથી ઠંડા તો પડયા, પણ
ખીજે દીવસથી મહારી બધરીએ મારા બેઠાંને તે સ્કુલમાં જતો બંધ કીધો !
અને નવી સ્કુલમાં મોકલ્યો !—નવી સ્કુલમાં જે જે ચોપડીઓ શીખવે છે તેમાં
ચાંદ સુરજથી રોશની ઉછીની લે છે તેની વાત નથી એ મોટી ખુશાલીની
વાત છે !

જમશેદનો અંહકાર!!

આદર લાંબાની સાસુ તો બીચારી લાંબો વખત થયો ખોદાયજીને ! ગઈ છે, પણ તેની જગ્યા આદરની કુચ્છ સાસુએ રાખી છે ! જગ્યા રા' છે એટલે કે જાણે સાસુ મહીનામાં ચાર વખત આવીને આદરને ત્યાં છ દહાડા રહી જતી હતી અને તેના ગુજરવા પછી કુચ્છસાસુ આવીને આદર માથે પડવા લાગી ! માથે પડવા લાગી એટલે માથાપર બેસવા લાગી એ નહીં, પણ દાલ ચાવલનો ધાણ કાઢવા લાગી !

આજ કાલ નયુસરેપરોમાં જમશેદ પાદશાહના અંહકારની ચર' ચાલી રહી છે, ને એક કહે છે કે “જમશેદે અંહકાર નહીં કીધો હતો જ્યારે બીજો દાખલા દલીલ સાથે કહે છે કે “જમશેદે અંહકાર કીધો હતો.” એ બધી જીવસંટોસટની વાતપર બીજા ગ્રહસ્થાને તકરારના મેદાન ઉતરેલા જોઈને આદર લાંબાના ભેજ'નો કીડોળી ચઢી આવે' !

એક રાતના પાના રમતા રમતા તેને “જમશેદના અંહકાર” નું વાહ થઈ આવ્યું કેની તે એકાએક પાના અકાળી દઈને કુચ્છસાસુને પુછવા લાગ' “કુકીઅઈમાય, તમહાઈ શું મત છે ? જમશેદ પાદશાહે અંહકાર કીધેલો કે ?

કુકીઅઈમાય તો પોતાના પાનામાં જોઈ આવેલો અને હોકમના પા ધણા મલેલા તેની ખુશાલીમાં ગંધધંધ કોટ આપવાનો કીલ્લો બાંધતી હત તે એકદમ પાનાના ધ્યાનમાંથી ઉછલીને જવાબ દેવા લાગી “જમશેદ પા શાહે અતકાર બાંધો તે ખાવાનું નહીં જરીયું હોસે તેથી ! બપોરના જ ધાનસાખ વધારે ખવાય કની તે એમજ ખાટા બત અતકાર આવે !”

“અહીંઆ ખાવા પીવાની વાત નથી, કુછ ! હું તે એમ કહેવા માંગુ કે જમશેદ પાદશાહે અંહકાર કીધો હોસે કે ?” એ કુછને સમજાવીને પુછ્યું

“અંહકાર તે શું ?” કુછ જનવર જેવી પુછવા લાગી !

ઓતતારી ! જે આદમી અંહુકાર નહીં સમજે તે વળી જમશેદના અંહુકારને તે શું સમજે ? મેં જોયું કે એ તો ભેંસ આગળ ખીન વળડ-વાની વાત થઈ ! જેથી હું અખાડા કરી જવાનું કરતો હતો તેટલાં કુદચ્છેજ પુછ્યું “આદરજી, ઓંહુકાર તે શું ? બોલોની.”

“ઓંહુકાર નહીં, અંહુકાર ! અંહુકાર, એટલે મગરૂરી.”

“અંહુ ! તેને વાસ્તે શું કહેવાનું છે ?”

“વાત એમ છે કે નયુસપેપરવાલાઓ હમણાં હમણાં એવી ચરચા પોતાના નયુસપેપરમાં ચલાવેછ કે જમશેદ પાદશાહે અંહુકાર કીધેલો કે ? ઘણાઓ એમ કહેછ કે જમશેદ પાદશાહે અંહુકાર કીધેલો હતો !”

“હારે બાવા ! એ નયુસપેપરવાળાઓના હાથમાં કંઈ બોટું આવવું જોઈએ એટલે તે પર હળર ચુંઠણા એ લોક તો પાડે !”

અને મેં જોયું કે કુદની વાત ખરી હતી કેમજે જમશેદ પાદશાહનાં અંહુકારી સવાલનું બોટું જરથોસ્તી પત્રવાળાઓએજ કંચકી લીધેલું ! ને ખરેખરજ કુદ કહે તેમ એ લોકો તે બોટાંપર ચુંઠણાં પાડેખી ! કેમજે પારસી એને ધાનસાખ અને ધાનસાખમાંના મોટાં મોટાં બોટાં ઉછાલવાને શોખ ઘણો એટલે સ્વભાવીજ એ વાતપર ચુંઠણા પડે તેમાં નવાઈ નહીં !

“જે હોય તે !” મેં કુદને કહ્યું “પણ આજ ને કાલ તો એ સવાલ મોટા જીવ સંટોસટનો થઈ પડ્યોછ કે જમશેદ પાદશાહે અંહુકાર કીધેલો કે ?”

“જોવની બાવા, એ તો પાદશાહો ને બાદશાહો ને રાજ રજવાડાઓની વાત આવે કેની તેહરે એમજ એ નયુસપેપરવાલાઓ ઉકમઈ લઈ લઈને છાપે, બાકી નહીં તો અમારા ખુમલાચોરની ગલીમાંના બાહુત નવરોજીએ એક દહાડો અંહુકાર કીધો તેની તો કોઈ છાપાછાપી નથી કરતું ?”

“ખુમલાચોરની ગલીમાંના કીયા નવરોજીએ અંહુકાર કીધો ?” મેં પુછ્યું.

“આએ પેલી બઈ જુહાકનો માતી !”

“ હોસે ! તે નવરોજીએ શું અહંકાર કીયો ? ”

“ એમ થયું કે નવરોજીની બે વરસની છુટી જેને હજુર જોરીમાં સુવાની આવત છે તે એક રાતના જોરીમાંથી ઉઠી પડી તેથી નાથ જુદા ઉઠીને છુટીનો ખાર ધણીપર કાઢતાં નવરોજીની બધી ધલ પીલ ને સ પેહેરી ગાર દધને ઘોઈ નાંખી ! પણ ખીચારો નવરોજી ખંદો આટલી આટ ગાર ખાઈનેખી એક ખોલ ખોલ્યો નહીં, પણ ગુપચુપ ગાર ખાતો જઈને ઉંઘમાંજ અહંકાર કરવા લાગો.”

“ઉંઘમાં અહંકાર કરવા લાગો ? એ તમહે શું ખોલોછ કુઈ ? તમ માથું સલામત છે કે નહીં ? ઉંઘમાં તે વરી અહંકાર કેમ થતો હોસે ?”

“આએ ‘અ’ ! અ’ ! અ’ !” કરીને અહંકાર કરીએ તે !” કુઈએ પ્રમાણે ‘અ’ ! અ’ ! અ’ !” કરી બતાવતાં સહમનવયું.

“અરે એ તો તમહે હુંકારો પુરવાની વાત કરોછ !” મેં સહે કંઠલઈને કહ્યું “ નાથએ ગાર દીધી ને આદરે ગાર ખમીને ઉંઘમાંજ “અ અ’ ! અ’ !” કીધું તેથી તો તેને હુંકારો આપેલો કહેવાય ! ”

“તેહરે અહંકાર એટલે શું ?”

“મેં તમને એક વખત તો સહમનવયું કે અહંકાર એટલે મગરરી.”

“અરે મરેરે ! મહારો સુધલો ખરેરે ! હું અહંકાર એટલે મગરરી થ એ વાત તો બુલીજ ગઈ !” કુઈએ પસતાવો કરીને કહ્યું અને પા આગળ વધાર્યું “ હું ! તે બાવા આદરજી, જમરોદજી પાદશાહે મગરરી કીધી ? ”

“ એવી મગરરી કીધી કે તે પોતેજ ખોદા છે ? ”

“ તેહરે હવે લોકો તુસપેપરમાં કેહેવા તે શું મગિછ ?” કુઈએ ગુંચ જઈને પુછ્યું.

“લોકો એમ કહેવા માંગેછ કે જમશેદ ખોદા નહી હતો.”

“અરે પણ જમશેદ ખોદાય નહીં હોસે તો ખોદાયજનો છાકરો તો હોસે કેની ?” કુઈ ખોલ્યા.

“તે કેવી રીતે ?” મેં વીચારમાં પડી જઈને સવાલ કીધો.

“જોવની આદરજી, આપરે બધાં જો છઈએ તે ખોદાયજનાંજ છાકરાં બચ્યાં છઈએ—”

પણ મેં કુઈની વાત કાંપી નાખતા કહ્યું :

“ખોદાયજને નથી માખાપ કે નથી બચ્યાં છાકરાં—”

લેકીન કુઈએ તુરતજ પોતાનો હાથ મહારા મોંઢાંપર દાખી દઈને વધારે બોલતો અટકાવીને કહ્યું “અરે ! અરે ! એમ નહીં બોલીએ ! જો એમ બોલીએ તો ખોદાયજ આપુને ચોરીયાસીનાં દોજખમાં નાખે !”

“દોજખ તો એકજ છે !” મેં કુઈનો હાથ હટાડતાં કહ્યું.

“નહીરે બાવા ! બધા મલીને નવવાણું દોજખ છે !”

“ચાલો હોસે ! માથું ના દુખવો ! હું તો જમશેદના અહંકારની વાત કરું છું ! હું એમ જાણવા માંગુછ કે જમશેદ પાદશાહે અહંકાર કીધેલો કે ?”

“પણ હું કેહુંછની કે જમશેદ પાદશાહ ખોદાયજનો છાકરો થાય નં તેને જો એકબારગી એમ કેહેયુંબી હોય કે તે ખોદાયજનો દીકરો છે તો તેમાં વાંધો શું છે ? એમ તો આપરેબી બધાં ખોદાયજનાંજ છાકરાં બચ્યાં છઈએ !”

“તમહારં કહ્યું માનીને આપરી માફક જમશેદ પાદશાહબી ખોદા-મજનો દીકરો થતો હતો, પણ અહીં તો સવાલ એ છે કે જમશેદે એમ અહંકાર કીધેલો કે તે પોતે ખોદા છે ! તેનું શું ?”

“તેનું તો તેહરે બાવા કોણ જાણે ?”

“ કોણ જાણે ? તો તયારની વાત થઈ માહાર માથું કાંચ દુખવી નાખ્યું ? હું જાણું જે તમહે બુઢાં છેએ ને તમહે દુનીયા જોયલી છે તે જમશેદની વાત જાણતા હોસો ! ”

“ પણ હું જમશેદના વખતમાં જીવતી હોઈ તો જમશેદની વાત જાણું કેની ? બાવા એ બધાં લોકો જે નયુસપેરમાં મરઈ પીખઈ જાયછ તે લોકને કહીએ જે એ વહેનું મુકી દેએ ! ”

“ કાંચ ? ”

“ કાંચજે જમશેદ પાદશાહના અહંકારની વાત જાણતી હોય તો જમશેદ પાદશાહના વખતના કોઈ જીવતા હોય તેને લઈ આવે, ને નહીં તો સેહલો રસ્તો એ છે કે જમશેદ પાદશાહને કાગલ લખીને પુછાવે, ને નહીં તો તેવણને પોતાને મોંદું મોંદે પુછા. ”

“ એ વાત બનેલી કે ? ”

“ કાંચ નહીં બને ? તમહેજ તે દહાડે નુસપેરમાં વાંચીને બોલતા હતાની આદરજી બાવા કે મુએલાએ સાથે હવે તો જીવતાએ વાત કરી શકેછ ને આએ દુનીયામાંથી પેલી દુનીયામાં સંદેશ જાયછ ! ”

“ હા ! પણ તે હવે જમશેદ પાદશાહ વાત કરશે કે નહીં તેની પુછપરછ ચલાવવી જોઈએ ! ” મેં વીચારમાં પડી જઈને કહ્યું.

“ હા તે એજ નુસપેરવાલાપર તમહે લખી મોકલો બાવા, કે જમશેદ પાદશાહ અહંકાર કાઢેલો કે નહીં તે જાણવાની અગાઉ તો જમશેદ પાદશાહ પોતે આસમાનપરથી તે લોકો સાથે વાત કરશે કે નહીં તે જાણવાની તે લોકોએ પહેલે કોશિશ કરવી જોઈએ. ”

મહારાખી ધ્યાનમાં કુઅલસાણીની વાત ઉતરી ગઈ ! જેથી મેં વાતનો છેડો લાવતાં કહ્યું “ હા, જે પેલી જેહાનમાંથી રવાન વાત કરતા હોય તો પહેલાં જમશેદ પાદશાહને પોતાનેજ એ બાબત પુછવી જોઈએ, નહીં તો પછી એ વાતપર મીંદુજ મુકવું જોઈએ. ”

અને તે વાતપર મીંડુ મુકીને કુચ્છાસાસુની ચકકલપર આફરીત કરીને આદર ફરીથી પાના દાવ રમવા લાગ્યો !

૨૩

ઘરમાં બનાવેલું માખણ !

કદમીઓના આદર મહીના ચાલે છે તેથી આદર રાજના પરભને દહાડે ચુલાને ચુનો લગાડવાની આદત એટલે મહારી બઈરીએ નવા રાખેલા માણસને ચુનો લગાડવા કહ્યો અને પોતે બાહર ગઈ ! મહારા બાવાને કોઈએ કહેલું કે બન્નરમાંનું માખણ બેળસેળવાળું આવેછે તેથી માખણ ખાતું તો ધરતું હાથે જતે બનાવેલું એટલે મહારા બાવા માણસને દુધ આપીને બન્નરે ગયા !

મહારી બઈરીએ આવીને જોયું તો ચુનો બરોબર લગાડેલો ! મહારા બાવાએ આવીને દુધ માંગ્યું અને તેવળુ તે વળોવવા બેડા કે માખણ નીકળે !

સહવારે નવ વાગે બાવા દુધનું માખણ કાઢવા બેડા તે છેક અગીઆર વાગમા તોળી એક આંગણીપર લાગે તેટલુંખી માખણ નીકળ્યું નહીં ! તે પછી બાવાએ મહાન બોલાવીને માખણ બનાવવા કહ્યું અને હું દુધ વળોવવા બેડો. દોહવી વલોવી વલોવીને મહારા હાથ ને બામાં બધાં દુધી આવયાં છતાં માખણ તો નીકળ્યુંજ નહીં ! “આજે એમ કેમ ?” મહારા બાવા બોલયા, અને તે પછી પાછા અરધો કલાક સુધી તેવળુ વળોવવા બેડા !

બાવાના હાથ ફરીથી દુધી આવયા તે પાછું મેં લાકડું દુધમાં ફેરવવા માંડ્યું ! અને લાકડી ફેરવી ફેરવીને દુધ વલોવી વલોવીને બધી તામરી હીલવી

ડોલવી નાંખી પણ માખણ તો કેહે હું બનુંજ નહીં !

“લાનો, લાનો” હવે મહારી બઠરી બોલી “તમહે માખણ બના દાહારા પાકા !”

એમ બોલીને મહારી બઠરી દુધ ખુબ વલોવવા લાગી અને પસીને ગરકાવ થઇ જઇ તોળી માખણ તો નવટાંકમાંનું નવટાંકળી નીકળ્યું ! બઠરીએ પહેલે અરથો કલાક અને પછી ઠાક ખાઈ રહીને અરથો કલાક વલોવ્યું પણ કાંઈજ નહી વળ્યું !

સહવારના નવ વાગતાની વ્રાત તે છેક બપોર પડી ગઈ ! બજમવાનો વખતળી થઇ ગયો પણ દુધનું માખણ થાયજ નહી ! જમી પછી લેટવાની બધાંને આદત હતી પણ તે દીવસે લેટયાળી નહી ને બનાવવાપરજ મંડયા અને વારાફરતી મેં, મહારા બાવાએ, મહારી બ અને મહારાં માસીના કવસે દુધને વલોવ્યું, ખુબ વલોવ્યું અને સા આર વાગયા તોળી દુધનું માખણ તો થાયજ નહીં !! પસીને પડ્યો ગયાં, હાથ દુખી આવયાં, ખભાં ઉતરી પડવા લાગયાં, તોળી બન્યું નહી !

આખરે મહારા બાવાએ “આજે દુધજ ખરાબ છે” કરીને ચી વાસણ ઉડારી મુક્યું ત્યારે દુધ જે બધું ભોંયપર ઘોળાઇ પડ્યું ! ખરો ભેદ માલમ પડ્યો !

આત્તારી ! માણસે ચુલાને ચુનો લગાડીને વધેલું ચુનાનું પા બાજુએ કરી રાખેલું તેને દુધ સહમજીને કેઠા અમે વલોવવા મંડી : અને ખરું દુધ તો રાંધણીમાંજ હવા ખાયા કરે !!

આદરજી ઘાસલેટનું સીંહાવલોકન!

નયુસપેપરવાલાઓની રીત છે કે નવા વરસના પહેલા દીવસે તેઓ પોતાના પત્રમાં ગયાં આખાં સાલમાં બનેલા બનાવોપર ટુંકમાં સરેહ ચલાવે છે. આ ટુંકી સરેહ યા વરણુનને તેઓ શુધ ગુજરાતીમાં “સીંહાવલોકન” ને નામે આળખે છે! નામ ગજબનાક તે, અને “એ ગુજરાતી નામને શોધી કાઢનાર આદમી યાતો પોતે સીંહ હોવો જોઈએ કે નહીં” તો તે સીંહથી બીહતો હોવો જોઈએ” એમ મહારો દોસ્ત આદર ઘાસલેટ મહને એક દહાડો કહેતો હતો!

આ સીંહાવલોકન કેટલાક નયુસપેપરવાલાઓ સાદી રીતે કરે છે અને કેટલાકો વળી શુક્રયુગારીનું જશન માંડીને કરે છે! વળી પેપરવાલાઓને જોઈને ચોપાનયાંવાલા કેમ બાકી રહે? તેઓ આખાં વરસમાં પોતે શું શું ખુરચણ આપીને લોકોના ભેજનું દહીં કીધું તેની એક લાંબીલચ તપસીલવાર દીપ આપે છે! નયુસપેપરવાલા સીંહાવલોકન કરે તો પછી ચોપાનયાંવાલાઓ તે સીંહ નહીં ને સીંહની સાંકળ જેવાં “સાંકળયા અવલોકન” માંથીબી રખડી નય એ વાત કદી બનેબી વાર? કુલ નહીં ને કુલની પાંખડી! કુલની પાંખડી નહીં ને કુલની ડાંખડી! કુલની ડાંખડી નહીં ને કુલની ડાંખડીપરનો કાંટો!

નયુસપેપરવાલાઓનો જીવ, ને ચોપાનયાંવાલાઓનો શું જીવ નહીં? શું તે લોકને શોખ નથી? એમ તો ધણા લોકો રાન નહીં હોવા છતાંબી રાનઓ જેવા ઠાઠમાંઠમાં રહે છે! એમ તો ધણા એવા આપણા લોકો છે જેઓ ગોવાના ગોપાલેઓ જેવા લાગે છે તોબી કોટ પાટલુન લટકાવીને “સાખ લોક”માં પોતાને ખપાવે છે! હા, તયારે સહમજે, કે પેપરવાલાના એવા સીંહાવલોકનને જોઈને મહારા દોસ્ત આદરજી ઘાસલેટ જેવણું પંદર દીવસે નીકળતું એક પખવાડીક ચોપાનયું છે તેવણું નવા વરસનાં આખા સાલનું ખયાન નીચલા રાખદોમાં પોતાના પખવાડીકનાં અંકમાં રજૂ કરે છે:—

“ ઘણું બેનું કસવાથી માલમ પડ્યું છે કે ગયા સાલમાં પુરા ત્રણસો ને પાંસઠ દીવસ પસાર થયા હતા, જેમાં એક દીવસથી ઓછો નહીં હતો ! એ ૩૬૫ દીવસના હરએક દીવસમાં ચોવીસ કલાક, અને હરએક કલાકમાં સહાઠ મીનીટ હતી ! એમાં કાંઈથી ફેરફાર નહીં થયો હતો કેમજે નામદાર ગવરનરે કે નામદાર વાઇસરોયે એ મીનીટ કલાક કે દીવસોમાં કશોયી ફેરફાર કરવાનો કાયદો કાઉનસીલમાં પસાર કર્યો હતો નહીં.—આવી રીતે વખતના ફેરફારને હાથ નહીં લગાડીને એ માનવતોએ બહુ દુરઅદેશી વાપરી છે કેમજે એમાં પખલીકને કાંઈયી ફાયદો થતો નહીં ! હા જે ફાયદો થતો તે નોકરી-વાલાઓને થતો કેમજે દીવસ ઓછા કરવામાં આવતો તે ઓછા દીવસ નોકરી કરીને પગાર નેટલો ને તેટલોજ ઉંચકી જવામાં આવતો ! નુકસાન થતો ઓફીસવાલાઓને ! વળી એ દીવસો જે એકબારગી ઘટાડવા વધારવામાંથી આવતો છતાંયી અમને તો તેમાં કાંઈયી લાભ નહીં થતો ! અમને તો મહીનાના બે, એટલે વરસના ચોવીસે ચોવીસ અંકો પુરેપુરા આપવાજ પડતે !

“અમારા સાંભળવામાં પકડે પાયે આવ્યું છે કે ગયે વરસે આ દુનીયાના દરેક માણસની ઉમરમાંથી અંકેક વરસની ચોરી થઈ ગઈ છે ! એ બહુજ મોટા દુખની વાત છે, અને સાંભળીને અમારા પોતાના પેટમાં ધણુંજ અમરઈ આવ્યું છે, છતાં તે પછી પાકકી જુસતેજુ ચલાવતા અમને એવી ખબર મળી છે કે અમે સાંભળેલી વાત સદંતર ખોટી છે ! કેમજે ખારીક નજરથી જુઓ તો દરેકની ઉમરમાંથી અંકેક વરસની ચોરી નથી થઈ, તેથી ઉલટું દરેકની ઉમરમાં અંકેક વરસ ઉમેરાયું છે ! રહમજે કે ગયા વરસની માણસને પંચાવન વરસ હોય તો ગયા સાલના પસાર થવાથી આ વરસે તેની ઉમરમાં એક વરસનો ઉમેરો થઈને છપપન થાય ! અગર વરસ ચોરાઈ ગયું હોય તો આવી રીતે ઉમર વધે કેમ ? એમ માલમ પડે છે કે કોઈ નીંદાખોરોએ આવી ગપ અમારા સ્ટાફના કાનોપર નાંખીને પોતાની કોઈ મતલબ કાઢી લીધી છે !

“ ગયે વરસે દુનીયામાં બહુ મોટી ઉઠલપાઠલ થઈ ગઈ હતી. કેમજે કેટલાંક માણસો મરી ગયાં હતાં અને કેટલાંક છોકરાં આ ફાળી દુનીયામાં

પેદા પડ્યાં હતાં! મરી જનારાંઓનું તો મોત આવ્યું તેથી મરી ગયાં, પણ આંખે નવાં પેદા થનારાંઓને કોણ જાણે શું વહેંચે લાગ્યાં છે કે નકામાં આ નાપાયદાર દુનિયાની જન્મળ ઉઠાવવા પેદા થયાં છે! ગયે વરસે મહાત્મા ગાંધીજીએ તા પાડી છતાં આ લોકો ગુલામો બનવા માટે નાહક જનમયાં છે!! એ લોકોની નાદાની પર હચક છે! અમારું આ બાબતમાં એવું મુસ્તક્રીમ મત છે કે હવે નામદાર સરકારે એક નવો કાયદો એવો બનાવવો કે હવે પછી લોકો પરજીજ નહીં કે જેથી નવા જન્મનારાં જનમે નહીં, અને વધી જેઓ મરી જનાર હોય તેઓ સરકારની રજ લીધા વગર મરે નહીં!

“ ગયે વરસે મોટી ખોટ આવી તેથી નામદાર સરકારે નવા કરો નાખ્યા હતા. એમાના બધા કરો માટે તો સ્હમજ્યા પણ માચીસ અને મીઠાં પર નામદાર સરકારે કર નાંખવાંને બદલે ઇરાન દેશમાં જેમ મીઠાના પાહાડ છે તેવા મીઠાના પાહાડ હીંદુસ્તાનમાં ઉગાડવા હતા! અને મીઠાના પાહાડ ઉગાડવા સાડ ખાસ ઇરાન સરઝમીનના મીઠાના પાહાડના મુલીયાં ઉખેડી લાવીને ચહાં રોપવાં હતાં! અમારી સલાહ માનીને હજીબી નામદાર સરકાર આ બાબતમા કાંઈ ચલવલ ચલાવશે એવી અમોને આશા છે. વધી તા. ૨૪ મી એપ્રીલ ૧૯૨૨ થી દોઢીયાવાલા પોસ્ટ કાર્ડના બે પધસા આપવા અને પર ખીડાપર ચાર પધસાની ટીકીટ લગાડવી એવો હુકમ નીકલ્યો છે તેના બદલે નામદાર સરકારે અમારૂં કહ્યું માનીને જો એમ કીધું હતે કે દોઢીયાવાલા પોસ્ટકારડને નહાનો ચાને અરથો અરથ બનાવી નાખીને લોકો પાસેથી એકજ પધસો લેતે તો એક કાંકરે બે પક્ષી મરાતે! એક તો જે લોકો ટુંકમાં થોડું લખીને પોસ્ટ એફીસને ભારરૂપ નથી થતાં તે લોકનું એકજ દોઢયું જતે, જ્યારે જે લોકો લાંબાલચ લખીને સાહી ને સુખડપેનના અક્ષરોના ભારથી પોસ્ટએફીસને મોટા બોલ સમાન થઈ પડે છે તેમને બે પધસા આપવાં પડતે! અમે ધણા દીલ-ગીર છીએ કે નામદાર સરકાર અમારી સુજે ચાલતી નથી, નહીં તો જો અમે કહીએ તેમ ચાલવાને નામદાર હા પાડે તો અમે એવી એવી તો દરરોજની એકસો અઠઠાવીસ અકકલની વાતો કહીએ.

“ ગયે વરસે ખુબ પકડાપકડી થઈ હતી, અને એટલી તો મોટી ધરપકડ ચાલી હતી કે કેદખાના બધા ભરાઈ ગયાં હતાં અને નામદાર સરકાર ગભરાઈ ગઈ હતી ! અમારી એવી સલાહ છે કે નામદાર સરકારે ખીલકુલ ગભરાવું ન હતું પણ ધીરજ રાખીને બાકીના કેદીઓને પાંજરાપોળમાં નહીં તો ભોંયરા પોલમાં મોકલવા હતા ! ભોંયરા પોલ એટલે “ અંદર ગ્રાહનડ પ્રીક્રનસ ! ” જમીનની નીચે થોડા વખતમાં ઇલેક્ટ્રીક રેલવે ચલાવવાનો જયારે નામદાર સરકાર મક્કમ વીચારણ ધરાવે છે તો તે નામદારે તેજ મુજબ જમીનની નીચે કેદખાનાખી બનાવવા એવું અમારું મત છે. અમારું ભેળું આવી આવી બાબતમાં ધ્રુવું લાંબુ દોડે છે.

“ ગયે સાલ જેઓ કોરટ દરબાર ચઢેલા તેઓમાંના જીતેલાખી હારેલા અને હારેલા તો મરેલાજ ન્હમજવા, કેમજે કોરટ દરબારે ચઢવું એ બેઠ તરફના ખીસા ખાલી થવાની વાત છે ! તમહે તડકું માંગો કે ના માંગો પણ સુરજ તો તડકું નાખવાનોજ ! તમહે પાણી માંગો કે ના માંગો પણ વરસાદ તો ખેતરોમાં પડવાનોજ ! તેમ તમહે ગમે તે બોલો પણ ખીસાથી ખાલી થયા એટલે જીતેલાખી હારેલાજ ગણાયા ! અમે નામદાર સરકારને આ સીંહાવ-લોકનપરથી એવી સુચના કરી શકીએ કે લોકો બ્રાહ્મ કોરટ દરબારે ચઢે નહીં માટે દાવા જીતનારાઓને નામદાર સરકારે છેવટે “ ચોરડર ઓવ ધી બક્કમ સ્ટીક ” નો ખેતાબ આપવો ! ખીચારા હારેલા તો મરેલા છેજ એ ટલે ખીજ વખત સરકાર દરબારને તરફી નવી આપશે, અને જીતેલાઓને આ નવા ખેતાબની બરકતે ખીજ વખત આવવા નહીં ગમશે ! એટલે એ કહધડાનું નામજ નાબુદ થઈ જશે !

“ ગયે વરસે વરસાદ બરોબર પડ્યો નહીં હતો અને અમારો દોસ્ત કાણો ભેશી હમણાંથીજ અમારા કાનમાં ગુન ગુન ગુન ગુન લવીધય વરતી રહ્યો છે કે આ વરસેખી વરસાદ બરોબર પડશે નહીં ! આતતારી, હવે કેમ થશે ? એવી રીતે જો લાગત બેચાર વરસ વરસાદ બરોબર નહીં પડશે તો લોકોને ખીવાના પાણીની તકલીફ થશે ! જે લોકો પોતાના કપડાંપરનો કે

પોતાના દીલનો મેલ આંક આંક દહાડે નાહીને કે આંક દશ દહાડે કપડાં બદલીને કાઢી નાંખતા નથી તે લોકો અમે સ્ક્રમજી શકીએ છીએ ત્યાં સુધી બહુ દાનાવ માણસો છે, કેમજે તેવાઓ જે પાણીનાં દુકાલવાલા વરસોમાં જીવતા હોય તો એક તો પાણીની કદી તંગી નહીં પડે ! અને બીજું તો એ કે દીલપરનો ભાર મેલ નહીં નીકલવાથી એછા નહીં થાય તો શરીરનું વજન વધે ! અને ત્રીજું તો એ કે કપડાંને માટે ધોબીને તકલીફ તસ્દી નહીં પડે !—અમે સુચના કરીએ છીએ તે મુજબ જે નામદાર સરકાર ચાલશે તો જયારેખી જે વરસેખી વરસાદ નહીં પડશે તે વરસે દુકાલ નહીં પડશે અને પાણીની તંગીખી નહીં પડશે ! બસ, ફક્ત કરવાનું એટલુંજ છે કે વરસાદના વખતમાં એટલે જુન જુલાઈ મહીનામાં જેટલા એરોપલેનો નામદાર સરકાર પાસે ઇંગલંડમાં હોય તેટલા બધા એરોપલેનો હીંદુસ્તાનમાં મંગાવવા, અને હીંદુસ્તાનના દરેક બીસતીને બધે પખાલ પાણીની આપીને એવા પચાસ પચાસ બીસતીઓને દરેક એરોપલેનોમાં બેસાડીને પછી હીંદના તમામ ખેતરોપર અને તાનસા-તુલસી-ને વીહારના તલાવોની ઉપરખી એ બધા એરોપલેનો ઉડતા છોડી દેવા અને સારી હવાઈએ જવા પછી બીસતીઓને બનને પખાલોના મોઢા ખુલ્લા મુકી દઈને પાણી છીપવાનો હુકમ કરવો ! બોલ બોલતાંમાં તલાવો ભરાઈ જશે અને ખેતરોમાં પાણી પાણી ઘઈ જવાથી અનાજ અને લીલોતરી ખુબ પાકશે !

“ ગયે સાલ વરસાદનો દુકાલ પડ્યો તેવો ફરીથી નહીં પડે તેથી અમે ઉપર કહી ગયા છીએ તેમ ગમે તો એરોપલેનોમાં બીસતીઓને ભરીને ઉડારવા ને નહીં તો જે એરોપલેનો છેક ઇંગલંડ વેરથી ઘણા સરખા નહીં આવે તો પછી અમે બહુ સુંદર એક બીજી સુચના કરવા માંગીએ છીએ આજકાલ ચીખાવલી ખુચીમાયો જરા જરામાં ડીખો તાણે છે, માથુકો પોતાના આશકોને ભેઈને ઠંડા નીસાસાપર નીસાસા ખેંચતા જરા જરામાં આંખો પાણીથી ભરી દે છે, અને કેટલીક બાઈઓ ઇમેજ ચોપાનચાઓમાં વાંચીને ખુબસુરત થવા માટે અમથુ અમથુખી રડે છે (અમે પોતેખી વાંચથુ છે કે

બધરાંઓ અને બચરાંઓ જેમ જેમ અમથાં ડીળાં તાણીને આંખ પાણી કરે છે તેમ તેમ લોહીનું સરકયુક્ષેશન વધીને તેઓ ખુબસુરતીમાં વધે છે !)—હા હવે જે નામદાર સરકાર આ બધી ચીજાવલી ખુચીમાયો, આશકોની માથુકો, અને ખુબસુરત થવા માગતી રડીપડું બાઇઓને જ્યાં જ્યાં ખેતીવાડી હોય ત્યાં ત્યાં જઈનેજ રહવું એવો હુકમ કરે તો એ બધરાંઓના આંસુથી ખેતરોમાં પાણી તો એટલાં બધાં ભરાઈ જશે કે ચોખા ને જુવાર, ને ઘઉં, ને બાજરી, ને મકકાઈ, ને વાલ વટાણા બધાં ભભરીને ઉગી નીકળશે જે ખાતા ખવાશે નહીં, ને તેથી દુકાળમાં સુકાળ થઈ જશે !

“ ગયું” સાલ સાડ ગયું કે ખરાબ, પણ નીચલી ત્રણ વાત બની છે એ તો ખરું. એક તો એ કે ગયું સાલ વીતી ગયું છે ! ગયું સાલ પાછું ફરવાનું નથી ! અમને ગયા સાલમાં દાણાપાણી મળ્યા હતાં ને પાક પરવરદેગારનું ચાહવાનું છે તો આ વરસમાંથી દાણાપાણી મળતાં રહશે ! અમોએ તો પાકકો વીચાર કીધો છે કે દાણાપાણી જમી ખાઈને બસ નામદાર સરકારને સલાહ આપ્યા કરવી ! સરકાર માને તો તેમ, નહીં તો તેની જેવી મરજી ! અમારા નસીબમાં કાટલાં હશે ત્યાં સુધી સરકાર અમારૂં કહ્યું નહીં માનશે, પણ પેલા કહે તેમ “પુરૂષનું નસીબ પાંદડા તળે !” તેમ એ પાંદડું જે દહાડે હવાથી ઉડ્યું કે અમારું નસીબ બસ ચમકી ઉડ્યું એમ સહમજાને ! ”

અગ્રીજ વાંચનાર, બોલો, તમહે આદરજના બુધવારને માટે શું ધાર્યું ?

કવી કાવસ કંટાણું !

અમદાવાદમાં જયારે કાંઈ નાજીતા શુજરાતી કવીનો જનમ થયો હશે તેજ દહાડે અને તેજ ઘડિએ મુંબઈની મરઘાસેરીમાં કાવસ કંટાણાનો જનમ થયેલો હોયો જોઈએ ! કેમજે કાવસને નહાનપણથીજ કવીતા જોડવાનો બહુ શોખ ! તે શોખ વળી ઝટલો બધો કે ઘરમાં અને બાહર, સગાઓ સાથે અને મીત્રોમાં, વાતચીત ચલાવે તેમાંથી કવીતાઈ ધુન સમાયલી દેખાય ! અમદાવાદની હવા કેડી મુંબઈની મરઘાસેરીમાં હડીને લાગેલી ! !

કાવસના દુધનાં દાંત કુટયાં, અને તે જરા પેંધો પેંધો ચાલવા લાગ્યો. અને તે બોબડું તોતડ બોલવા લાગ્યો, તે વખતથીજ તેનું કવી તરીકેનું પાણીથી ચમકી નીકળ્યું ! આવાં ઇઝદના મેળામાં બાવાજીની કેડપર બેસીને ગયા તથાં તેણે કવીતામાંજ સલકાર્યું :--

“ બાવાધી બાઈતીતલ અપાવો,

ઠાક્ષીળી એત દોઈએ,

ઠાક્ષીને બેતારી બાઈતીતલપર.

આપરે તમાતો દોઈએ. ”

બાવાજીની પારે એક બાઈસીકલ લેવા ઉપરાંત કાવસજીને એક ઠાક્ષીળી જોઈતીતી ! શા માટે ? માંજરા ઠાળાવાળી ઠાક્ષીને બાઈસીકલપર બેસાડીને પછી કાવસશા પોતેળી તમારો જોવાના હતા, અને ઘરનાં બીજાઓનેબી બતાવવાના હતા ! વાહ જોઈ કવી ! બચપણથીજ બેભું ચમકાવી દીધું !

તે પછી કવી કાવસ કંટાણું મોટો થયો, અને તેની સાત વરસની ઉંમર થઈ તયારે સહવારથી રાતસુધી ઘરમાં જે ટાંઈ ટાંઈ તે કરવા લાગ્યો તે બધું કવીતામાંજ ! એક દીવસ તેના માથજીએ પુછ્યું “ કાવસ આજે નાશતા પર કેવું છડું ખાશે ? ”

તો કાવસ તેના જવાબમાં બોલ્યા:—

“ આજે તો જોઈશો નાશતા પર,
 ઘડાનો એક પોરો;
 ધણો નથી જોઈતો મહને
 પણ જોઈએછ થોરો થોરો.”

માયજી બોલ્યા “ કાંય ? એમ કાંય કાવસ ? આજે નાશતો થોડો કાંય
 ખાવાનો છે વાડ ? ” જવાબ મલ્યો:—

“ રાણીના બગીચામાં કાલે જવાનું થયું,
 વાઘની ખરાડ સાંભળીને પેટમાં હોરમઈ આયું !
 કાલ પછી તબીયતમાં ફેરફાર તેથી છે,
 બુખ હડી ગઈ છે મહારી, ને ઉંઘળી કમી છે ! ”

પાસેજ કાવસની કાઠી ઉભેલી હતી જે તે સાંભળીને મોટથી હસી પડી
 “ ઓ ડોસો થાયરે તું ! સ્કુલમાંથી વીક્ટોરીયા ગારડનસ જોવા ગીયો તો
 તોહના વાઘને જોઈને પેલા કહે તેમ તહારા હાંનું જ ગગડી ગીયાં કે કાવસ ?
 હું તો જાણું જે તું કેવોક હીમતવાલો હોસે !

તેટલાં કાવસની બહેને કાવસને ખરાબ નહીં લાગે તેથી વાત ઉઠારી
 દેતાં પુછ્યું “ ભઈજી, તેહરે બપોરે જીભરાયા શું જમશે ? ” તરતજ
 કાવસ બોલ્યા:—

“ ચાર બુકા આવલ પર મોરી દાલ,
 દાલ પર ધીમાં કાંટો તલીને લાલ !
 છમનાની એક કટકી, ને સાહાસની ખોટી,
 કટકી મોટી નહીં હોય, ને ખોટી છોટી છોટી ! ”

એવી રીતે કવી કાવસ કંટોહું મોટો થયો અને તેને નોકરી ચાકરીએ
 જવાનો વખત આવયો તમારે તેના બાપની ભલામણથી એક દોસ્ત જે
 એડીટર હતો તેની ઓફીસમાં રાખવામાં આવ્યો.

એડીટરે કાવસ કવી છે એમ જાણીને ખુશી થઇને તેને રાખયો, અને સ્હમજાવ્યું “જુઓની મીઠા કાવસજી, આવતી કાલથી હું બે દાહારા માટે દમણ જઈશ, તમણે આપરા પેલા નવરોજી છે તેવણની સાથે મહીને કામ કરજો પણ તમણાં કામ જુદું અને તેવણનું જુદું રાખજો ! મહીને તો એમ લાગેછ કે તમણે ફક્ત લગન, મરણ, અને પવિત્ર યાદની કૌલમજા હાલ તુરત તો હાથમાં રાખો અને તે એવી ફાંકડી રીતે છપાવજો કે આપડું પેપર ચમકી જાય ! હું પ્રીન્ટરને તમારે માટે ખાસ તાકીદ આપી જઈશ.”

એડીટર શું જાણે કે કાવસ કંટોલા અરધા પાગલ ભેળાવાલો મુવેલો છે ! તે તો તેની લાંબી મુછ ને કેકના એકકા જેવી વલાંજુદાર દાઢી પર એમ સહમજા બેઠેલો કે આવ્યે કોઈ મોટો ચકકલવાલો છે !

તે ગયો અને કાવસ કંટોલાએ તેના પેપરને સુધારવાને બદલે તેના પુરા ખાર વગાડી દેવાનું શરૂ કરીધું !

એક પારસી પાયદસ્તની ખબર આપીને ગયો કે તે ખબર કાવસ કંટોલાએ નીચલી કવીતાના રૂપમાં બદલી નાંખી :

“ મરી ગયો ! મરી ગયો ! પેસુ પોણા પંદર,
જે હતો બહુ બલો, ને ફરતો પાલવા બંદર !
કાલે બપોરે બે વાગે તેની ચીરી લારા,
જીવ્યો નહીં બીચારો પણ થઈ ગયો કુસફાસ !
આજે સહવારે આઠ વાગે તેની પાયદસ્ત છે,
શાપુરજી રોકના ચકલાપર બેઠેસ્તીનું ઘર છે.”

તેજ દીવસે લગનની ટીપમાં રેજીસ્ટ્રારને તથાંથી અઠવાડયામાં થયલું એકજ લગન આવેલું જની ખબરને કાવસ કંટોલાએ નીચે મુજબની બનાવીને પ્રીન્ટરપર મોકલી :

“ શાપુરજી સોરાબજી કટકી પરણ્યા આતવારે,
નવાજખાઈ દીનશાહ ફટકી સાથે આતવારે.

કામાળાગનાં નહાના ઓટલાપર હતા તે લગન,
પરણતું જોડું હતું અતીથય છગન મગન !
ખેંડ હતું નાનખટક, ભોણું પાંચ રૂપીય પાંતર,
ખલું સાડું હતું પાણુ નહીં હતું રાઈનું આંધર !
પરણીને ધર તરફ ખેડ માટી બધયર ગીયા,
રીતમાં તો ફકટ મલ્યા પાંચ હજાર રૂપિયા !

અધુરામાં પુરું એક જાણુ કોઈ મુવેલાની પત્નીન વાદળી લાઈના છાગવા
માટે તેજ દીવસે આપી ગયા અને તે ચાલને કાવસ ફેરોલાઈ નાચે મુજબ
ચૂંકી નાંખી:--

“એક વરસ થઈ ગયું તે મુવેલાનું પસાર,
તેનીપર છે તેની કાકીનો ફસતમ નીસાર !
બેહસ્તીનું રૂઆન હોય બેહસ્તમાં કે દોળખમાં,
પણ શાંતી મલજો તેને એમ માંગે ફસતમખા !
ફસતમની સાથે દોસ્તી મરનારની બહુ હતી,
પણ હવે કીતતા ફરીને મરહુમ ગયો વટી !”

પ્રીનટરપર ઉપલી ત્રણ સુકીયાળી કવીતાઓ ગઈ કે તેના તો રોળાજ
આસમાનપર ચઢી ગયાં ! તે તે કવીતાઓ લઈને ગુપચુપ નવરોજ પાસે ગયાં
અને નવરોજએ એકીટોરીયલ સ્ટાફપરના એક રતનજને તે બતાવી ! નવરોજ
અને રતનજ બેઠે હરણુદાર થઈને એક બીજને પહેલાં તો ટગર ટગર જોવા
લાગ્યા પણ પછી રતનજએ નવરોજને કહ્યું “આપરા શેઠ પોતે એવા
ખેવકુફને કામ આપી ગયા ! મહને તો લાગેછ કે એ નવા આવનારનું ભેજુંજ
સલામત નથી, અને એવા વગર મીઠંગરાના માણસને બીજ વખતે કામ નહી
સોંપાય તેથી આપરે બધાએ સાથે મળીને એ ભેજના ખસેલાને અને શેઠને
બેઠને સુધારી મુકવા માટે એ કવીતાઓ આવતી કાલના અંકમાં ખાસ
છાપવા દેવીજ જોઈએ !”

બધાના પેટમાં થોડી શેઠને નામે અને ધાગી તે નવા આવનારને નામે ટાંકે હતી એટલે પ્રીતરને અસતમપસતમ સહુમનની લીધો અને તે ગડબડ-થોંટાળાની સુફીયાળી ક્વીતાઓ છાપવામાં આવી ! છાપી નાખ્યા પછીજ નવરોજ અને રતનજીએ શેઠપર દમણમાં તાર કીધો અને તેને તુરતજ ખોલાવ્યો !

બીજે દીવસે બપોરે શેઠ હાંફતો દમણથી મુંબઈ આવેલો સીધો આફ્રીસમાં દાખલ થયો !

તે દાખલ થયો તે વખતે આફ્રીસમાં હજી કોઈ આવેલું નહીં હતું. બેચાર કમપેક્ષીટરો અને એક બે આફ્રીસ બાય કામ કરતા હતા. તેને આવીને બેસવાને પાંચ દસ મીનીટ નહીં થઈ હશે તેટલાં એક જાડો પારસી હાથમાં મોઠા એક પોતાના જેવા જાડા ડીંગોલા સાથે દાદરપરથી ધરધર કરતો હપર ચડી આવ્યો “ અધીપતી કાંઈ છે ? ” આવતાને વાર તે જાડો પારસીએ અધીપતીને પોતાનેજ પુછ્યું.

“ હું પોતે છઉં ! ”

“ તું પોતે છે ? ” પેલા જાડો પારસીએ ચેહેરામાં એકદમ ફેરફાર કરી નાંખીને સીંહની માફક ખુમ પાડી “ તું પોતે છે તો ચાલ હવે ઈસ્પીતાલમાં જવાની તઈયારી કર. ”

“ કાંય ? ” અધીપતીએ ગભરાઈને પુછ્યું.

“ કાંય ને કાંય શું પુછેછ ? આએ ક્વીતા કોણે છાપી ? ” તે દહાડેનું નયુસપેપર તેના હીલપર હોડારતા પેલા જાડાએ બરાડ પાડી “ આએ તહારા નુસપેપરમા મહારા બેહેસ્તી બધ પેસુને વસ્તે આયુંછ તે તે વાંચ્યું કે ? એ તે એમ છાપ્યું કે ? ”

“ નહીં ” દમામમાંજ અધીપતી બોલ્યો.

“ જો, એમાં લખેછ કે પેસુ પોણા પંદર પાલવા બંદરપર ફરવા જતો તો ! મહારો મરહુમ બઈ બાપ જનમમાં પાલવા બંદર ફરવા ગેયલોજ નહીં ! ”

“ ભુલમાં એમ છપ્પ ગીયું ! માફ કરો ! ” અધીપતીએ નાંખતી કરવાના ધરાદાથી કહ્યું, પણ પેલાએ તો તે માફી સ્વીકારતાજ બીજી બરાડ પાડી “ ને આવ્યે શું ? ” ચીરી લાસ ને થઇ ગયો કુસકાસ ” શું બરચું ! ભઠને પોતાને જીવતા ઉતા તેરેજ ડાકરે ચીરી નાંખેલા, તે તમહારો ઉજળખ છાપનારો છાપી મરેછ કે મુવેલી લાસને ચીરી નાંખી ! ”

“ હાજી, જરા મહારા માણસના ભેળમાં વાંધા પડેલો છે ! ” અધીપતીએ તકરાર પાયદાર ભેળને નમનતાઇથી કહ્યું.

અને જવાબમાં પેલાએ પાછી બરાડ પાડી “ તો એવા ભેળનાં વાંધાવાલા માણસને રજા આપો, ને નહીં તો હું ભઠની પાયદસ્તમાથી સીધંધો અહીં આયોછ તે તેના નીકાલોજ કરી નાંખવા આવેલો છઉં, વાસ્તે તેને મહને સોંપી દેઓ, હું આવ્યે ડીંગોલાથી તેની ખબર લઈ લેઉં. તેનંબી હું મહારા બહેસ્તી ભઠ પાસે નહીં મોકલું તો આવ્યે મુજ બોરાવી નાખું. ”

અધીપતીએ જેમ તેમ તેને સહમજબીને મોકલી દીધો, ને તે જડા ડીંગોલાવાલો જડો પારસી ગયો કે બીજે એક ઇરાકી પારસી આવી ચઢ્યો ! તે રૂબાબમાંજ હતો અને ભાંગી તુટી ઇમેજ બાણુતો હતો છતાં ઇમેજમાંજ થોકતો હતો !

“ વેર ઇજ ધી અધીપતી ? ” તેણે આવતાની સાથેજ સવાલ ઉઠાવ્યો.

“ થસ. વોટ હુ યુ વોનટ ? ” એડીટરેબી દમામમાંજ ગુમાવ્યું.

“ આઈ વોનટ નથીંગ, બટ આઈ એમ કમ હીઅર તુ ટેલ યુ ધેટ આઈ-એમ મી. શાપુરજી સોરાબજી કટકી, એનડ આઈ એમ મેરેજતુ માઈ ડીયર વાઈફ નવાજબાઈ દીનશાજી કટકી ! ”

“ વેલ, વોટ હુ યુ વોનટ હુ સે ? ”

“ આઈ વોનટ હુ સે ધેટ ધેર વોઝ રાઈતું આંથરૂં ઇન ધી પાંતરૂં ! એનડ ધેટ પાંતરૂં વોઝ નોટ પાંચ રૂપીઆ પાંતરૂં, બટ દાઝ સાથે સાત રૂપીઆ પાંતરૂં ! યુ સી મીસતર, આઈ એમ વેરી મેની સોરી ધેટ યુ હેવ

છાપયું' કે આઈ એમ ટેકન ફાઇવ થાઉઝન રૂપીસ ! નો, બીલકુલ નો, માર્ઈ સસરાગીવન એનડ આઈ ટેકન એનલી દુ થાઉઝન રૂપીસ ! ”

“મહારા સાહેબ તમને ઇમેજ બરોબર ઠાકવું નથી તો ગુજરાતીમાંજ બોલોની.” અધીપતીએ સમજવયુ “ વાડં જાઓ હું આવતી કાલના પેપરમાં સુધારો કરીશ કે તમે બેજ હજારની રીત લીધેલી, ને તમારા સાત રૂપીઆના પાતરામાં આંધરૂળી હતું ! સાહેબજ આવજો.”

તે ગયો કે એક જવાન છોકરો આવયો ! અને તેતો આવતાનેવાર પુછ્યાપરછ્યા વગરજ બુમ બરાડા પાડવા લાગયો “ હું કાકીનો રસતમ છેઈ ! તમારા નયુસપેપરમાં મારા દોસ્તને દોજખમાં મોકલયોછ, ને મહને તેન ! મુવેલા રૂઆનપરથી નીસાર કીધોછ ! હું એક લાખ રૂપીઆની દામીજ માંડવા માંગુછ, ને દામીજ માંડવા અગાઉ તમારૂ બધાનું માથુ ભાંજવા માંગુછ ! ”

એમ બોલીને તેણે તો દગલો ઉતારી નાખ્યો, બદીઆન કાઢીને ટેબલપર ફેંકયું, સદરાની બોંચ ઉપર ચઢાવી, ને જેવી એડીટરને એક પહેરાવવા ગયો કે પાક પરવરદેગારે ધી પુરયું કે નવરોજ અને રતનજ સાથેજ તયાં આવી લાગયા ! બનેએ પેલાને પકડવા, ને “ શું છે ? શું છે ? કોણ છે ? ” કરીને પુછવા માંડયું.

“ હું મલ છેઈ ! પહેલવાન છેઈ ! હું આંડીયાના તાલીમખાનામાં જઈછ, ને લોકોના તાંડીયા ધરીને ફેંકી દેઈછ ! હું કાકીનો રસતમ છેઈ ! મને આવે મુજ પેપરવાલાએ રૂઆનપરથી નીસાર કીધો, ને વરી ઉપરથી મારા મરહુમ દોસ્તને દોજખમાં મોકલયો ! ”

“ પણ એવણુ કંઈ થોરા દોજખના દારોગા છે કે તમારા દોસ્તને દોજખમાં મોકલે ! ” રતનજ ઉઠાયો થયો, પણ નવરોજએ ડોળા કકડાવીને તેને ચુપ કરીને પેલા પહેલવાન છોકરાને સમજવીને ઠડો મીઠો કરીને પછી ઘરે રવાના કીધો.

તેના જવા બાદ નવરોજ અને રતનજને એડીટરની સાથે કવીતાઈ

ઘોંટાલા સંબંધી વાત ચીત થઈ ! અને અરધા કલાક પછી ઓફીસમાં ક'ટોલું આવ્યો કે તેને કારેલું (નહીં) પે'ડા આપવામાં આવ્યો !

તે દીવસ પછીથી કવી કાવસ ક'ટોલાંને તેની કવીતાની ખુબીને લીધેજ કેટેબી નોકરી મલતી નથી !

૨૬

ઇરાની બાગબાન ને કાજ કરનારી આઈ !

ઇરાની ખુશરૂ થોડાજ વખતનો ઇરાનથી આવ્યો હતો જેને બાગબાનીનું કામ સોંપવામાં આવ્યું. એક દીવસે તે લીલા ઘાસપર રોલર ફેરવતો હતો તેટલાં તેની બાઇને મળવા આવેલી કાજ વસ્તારા કરનારી આઈ અવાસ્યા ત્યાં આવી લાગી ! આઈ અવાસ્યા જરા હતી બેજનતું દહીં કરે તેવી, અને તે ઇરાનીને ઘાસપર રોલર ફેરવતો બેઠેને પુછવા લાગી

“ ઇરાની, આંચે શું કરેછ ? ”

“ બાઈ, બાગબાની ખરેશ ” ઇરાનીએ જવાબ આપ્યો.

“ હા, બાગબાની તો કરેછ, પણ હમણાં તું એ સું કરેછ ? ” આઈએ પાછું પુછ્યું.

“ ઘાસપર લોખુનના ગારા ફેરવેશ. ”

“ લોખ'ડનું ગારું ઘાસપર શું કામ ફેરવેછ ? ” આઈએ બીજો સવાલ કર્યો.

“ ઘાસ સારખા થાયશ તેથી. ” ઇરાનીએ જવાબ આપ્યો.

“ધાસ સરખું કાંય કરેછ?” આઈએ ત્રીજે સવાલ કીધો.

“સારા દેખાયરા તેથી.” ધરાનીએ જવાબ આપ્યો.

“સારું કરવા દેખારવા માંગેછ?” આઈએ ચોથો સવાલ કીધો, અને આ વખતે જવાબ આપવાને બદલે ધરાની તો આઈનો ચહેરો ટગર ટગર બોવા લાગ્યો!

“જવાબ આપ, મોંટું શું જોયછ? બોલ, સારું કરવા દેખારવા માંગેછ?” આઈએ તેનો તેજ સવાલ પાછો પુછ્યો.

ધરાનીએ સહેજ કંટલઈને જવાબ આપ્યો “સારૂં વેરી શું કરવા દેખારેશ? શીકનાં ખુશી છે તેથી.”

“શીકની ખુશી શું કરવા છે?” આઈએ પુછ્યું.

“શીકની ખુશી સું ખરવા ચે? “ધરાનીએ અન્યબી પામીને કહ્યું “શીકના વેરી કોઈ શીક ચે? શીકના ખુશી ચે કે બાગ સારા બનેશ તેથી ધાસ સારા દેખારવા કેહેશ.”

“બાગ સારો શું કરવા બને?” આઈએ વહી પાછો સવાલ કીધો અને ધરાનીએ જોયું કે આઈએ તો કોઈ તદન પાગલ બેજવાલી મુવેલી છે! તેથી ધરાનીએબી તેને છડવાનું શરૂ કીધું! ધરાનીએ હાથમાંથી રોલર છોડી દઈને કમરે હાથ મુકીને રૂબાબમાંજ કહ્યું “બાઈ, હું તુને પુરોશ તે તું મેને કેહેશ તો હું બી તુને બેરાબેર બેદર્દમના જવાબ આપેશ.”

“પુછ! શું પુછેછ?”

ધરાનીએ સહેજ દમામ રાખીને સવાલ કીધો “તું એંહી અમારા બેંગલામાં સું ખરવા આવીશ?”

“કાજ કરવા આવીશ.”

“કાચ સું ખરવા ખરેશ?”

“પેટ ભરવા.”

“પેટ સું ખરવા ભરેશ?”

“મુઝ્યા! જીવવા સાડ.” આઘએ રહેજ છેડાઈને કહયું, તે રહમજી ગઘ કે ઈરાની તેને ચીડવતો હતો!

“જીવેશ સું ખરવા? મરી જયશ તો નહીં ચાલેશ?”

“ઓ મરેરે! ઓવારી નાંખુરે તુને મહારી પરથી મુઝ્યા નસાખંદા! મહને મારી નાંખવા બેઠોછ? હસતો હું પચીસ પચાસ કાજ કરવાની છેડે! ને દશ પંદર વરસ જીવવાની આસા રાખુંછ—

“જીવવાની આસા રાખીને સું ખરેશ? કીયા કાંદા ફફીટાના નાંત જમારવાના બાકી એ કે જીવેશ? તારા જેવા માથા ખાઈ માણસ તો દુનીયા માંથી જેટલા જલદી મરી જયશ તેટલા સારા! તાહરની વાત થેઈ “સું ખરવા? સું ખરવા” પુછી પુછીને એકદમ મારા માથા ભેજ ખાઈ ગીયા! જ, ઘેરમાં કાચ ખરવા જ, નહીં તો આએ લોખુનના ખટારા મારીને તારા માથાં ભાંજ નાંખેશ!”

ઈરાનીને ગંભીરપણે છેડાયલો જોઈને આઘ અવાર્યા તયાંથી નહાસી તો ગઘ, પણ નહાસતી નહાસતી બોલી “મુઝ્યા! ઉભો રહે, તહારા બાઈનેજ કેહીને તહાડે માથું સંજલંચ! મુઝો જે સાર કરી મરેછ તે, મહાડે માથું ભાંજવા નીકરયોછ!”

“જાઆઆઆઆ!” ઈરાનીએબી દુરથીજ ખુમ પાડી, અને તે દીવસથી પછી કોઈ દહાડેબી આઘ અવાર્યા ઈરાનીનું માથું ચેરવી નાંખવા તેની તરફ જતીજ નથી!

માહુતાબજન કસેલી કસોડી !

કલકત્તાના ગાનારાંઓ મુંબઈમાં આવીને જલસા કરીને ખુબ કમાણી કરી નવ્ય તે જોઈ અલાહબાદની નવી ગાનારી માહુતાબજનને અદેખાઈ લાગી આવી ! તે અદેખાઈને લીધે તેણેની મુંબઈમાં આવીને ગાયણનો એક જલસો કીધો, પણ મોંઢકાણુ એ થઈ ગઈ કે તેના જલસામાં આમદની નહીં થઈ અને થીએટરવાલાનું બાડુંની માથે પડ્યું ! એક તો અલાહબાદમાં નરમ ચાલે, અને મુંબઈમાં વસીબ અજમાવ્યું તો તેમાંની કમનસીબી આગલની આગલજ રહી ! એટલે માહુતાબજનને ગાવાનો ધંધો છોડી દઈને પોતાના અસલ વતન રતનાગીરી તરફ જઈ ત્યાં જે થોડી ધણી ખેતીવાડી ને એક નહાતું ઘર હતું તેપર શુકાના કરવાનો વીચાર કીધો.

માહુતાબજનનો બાપની તેની સાથેજ હતો તેથી તેણે પુછ્યું “ કીયું અબબાજન, યેહી ઠીક હય ના ? અપને વતનમે જાયેંગે અઓર વહાં આરામકી રોડી ખાયેંગે ! ”

“ હો હો ! ઠીક હય ! ” બુઠાએ મેહંદીથી લાલ થયલી દાઢી પસવારતા જઈને કહ્યું “ એ પેશેમેં કોઈ દીન રસવાઈ હોતી હય ! તુમ મેરી અચ્છી નેક બેટી હો, આબરસે રહી હો, ખુશામદ કરના પસનદ નહીં કરતી હો, હસ વળેસે મેરાલી યેહી કહેના હય કે ચલો ધરકો, મય ખેતીબારી કરંગ ! તુમ ધરકો સમાલના અઓર ચયનસે મેરે હાથસે ઉગાયે હુએ કદદુ અઓર બયેગનકો હુમેશા આરામસે ખાના બેટી, આપ તો મેરી અસાએ પીરી હો. ”

તે પછી બીજેજ દીને રતનાગીરીની સ્ટીમરમાં બેઠ બાપ દીકરી બેસી ગયાં ! માહુતાબજન હતીબી થોડી થોડી માહુતાબ એટલે આંદના જેવી, અને વળી નેકચલન હતી એટલે તેની સાથે પરણવા સાડ ચાર જવાન તેનેથી પોતાનું માંયું કબુલાવવા માટે સ્ટીમરમાં કુઠી બેઠા ! !

ચારેચાર જવાન દેખાવલા હતા અને તેઓ માહુતાબજનને જો કે નવા સવાજ ચાહતા શીખ્યા હતા. મંગર જગરોજનથી તેનીપર પીયારમાં હતા! એક આશક તેને માટે દુનીયાને બીજે છેડે જવા કબુલ હતો, તો બીજે તેને માટે જન આપવા કહેતો હતો! એવી રીતે દરેક આશક માહુતાબજનનીસાર થવા તઈયાર હતો! હવે કેમ થાય? કોણને પરણે અને કોણને જવા દે? આખરે તે ખુલખુલ કંઠવાલી ખુબસુરત શકલવાલી ગાનારીએ પોતાના બાપની એ બાબતમાં સલાહ શરમાઈ શરમાઈને પુછી! બાપબી ગુંચવાડામાં પડી ગયો, કેમજે માહુતાબ જેમ ચારને પરણી શકે તેમબી નહીં હતું, તેવીજ રીતે તેના ચાર હુકડા થઈ શકે તેમબી નહીં હતું!

માહુતાબના બાપે ફરીથી પોતાની મેંહડીવાલી દાદીમાં આંગળા ખોરીને વીચારમાં પડી જઈ કહ્યું “બેટી, આપ યું કરો કી દરીયામે ગીરો. આપકે ગીરનેકે બાદ દેખો કચોણ આપકો બચાનેકો ખુદ દરીયામે ગીરતા હય! જે જવાન આપકે લીએ ખુદકી જનકી પરવાહ ન કરકે પાણીમે ગીરેગા ઉસે સચચા સહમજના, કસોટી પર ઉતરા હુઆ આબદાર હીરા સહમજના, અચોર ઉસીસે શાદી કરના.”

“વાકઈ! ચેહી હીક હય!” માહુતાબજનને કહ્યું. અને જે વખતે પેલા ચારે ચાર આશકો તેની આજુબાજુમાં વાત કરવાને મસે સહાજના એકઠા થયા કે તેજ વખતે માહુતાબજનને ફીફરે થઈ આવયું હોય તેમ કરી મુકયું, અને માથુ નીચે નમાવીને ધબક દઈને દરીયામાં નખાવી દીધું!

ચારે ચાર આશકોએ ધડક ધડક ઉડતી છાતીએ તે જોયું, અને ચારમાંના ત્રણ માહુતાબજનને બચાવવા તેની પાછળ પાણીમાં કુદી પડયા! પાણીમાંથી માહુતાબજનને કાઢીને તેના બાપ પાસે લઈ ગયા તો બાપને જોઈને માહુતાબ કાંસતી કરાંજતી પુછવા લાગી “અબ કયા કરે, અબબાજન? એ તો ત્રીન આશક પાણીમે ગીરે અચોર મેરે લીએ બીગ ગયે.”

“જીતને બીગ ગયે ઉનકો ધુપ ખાને જાને દે, તું વોહ અચોથા જે નહીં બીગા હય ઉસસે શાદી કર લે.” બડેમીયાંએ ફરીથી મેંહડીવાળી દાદીમાં

હાથ નાંખીને ઇંતસાફ ચુકાવયો!! અને તેની દીકરીના દીમાગમાં તેની વાત ઉતરીબી ગઈ!!!

માહતાબજન દરીયામાં નહીં પડનાર આશક સાથે પરણી ગઈ! અને પેલા બીચારા બાકીના તો નકામાં બીંબધને તણાઈ તુટ્યા!! પેલો બીંબધ ગયલાઓએ ફાટે ડાળે બડેમીયાને તે નવાઈની વાત પુછી તો બડેમીયાએ ફરીથી પોતાની મેંહુદીવાળી દાદીમાં હાથ નાખીને કહ્યું “યેહ બીસવી સદ્દત્તી અસલુબી હય!”

૨૮

રાજ એદલજની સાળીના લગન!

એક દેશી રાજના ગામમાં હુમણાં થોડુંક પરજ એક પાડાએ પુલ સાથે પીઠ ધસી તો પુલ તુટવાથી પાડો નીચે ગબડી મુઓ છતાં પાડાના માલેકને દંડ થયો! ખરું પુછો તો પાડાના માલેકે પુલના બનાવનારને, જે ગામમાં પુલ હોય તે ગામના ફોજદારને, તે ગામના વજરો કે રાજને પોતાને પાડાના મરી જવાથી દંડ કરવો જોઈતો હતો! કેમજે પુલના બાંધનારે જો પુલ મજબુત બાંધેયો હતો, ફોજદારે પુલ મજબુત છે કે નહીં તેની તકેદારી રાખી હતો, વજરે ફોજદારને ગામના બધા પુલો ને નહીં નાંજાં બરોબર છે કે નહીં તેની કાળજી રાખવા કહ્યું હતો, રાજજીએ ફોજદારની, વજરની, પુલની, પાડાની અને પાડાના ધણીની હીલચાલ જો તપાસી હતો તો આવો અકસ્માત કદી બનતો નહીં અને પાડાના મરવા છતાં પાડાના માલેકને દંડ થતો નહીં!

આવોજ એક બનાવ એદલજ પોણીયાના વખતમાં બનયો હતો ! એદલજ પોણીયા પાણીયાબાદ શહેરના રાજ હતો જે પાણીયાબાદની પુરવે, પસચીમે, ઉતરે અને દક્ષીણે પાણીની ચાર દીવાલો હતી ! રાજ એદલજનો કોઈ દુરનો સગો તેના શહેરમાં થોડુકનોજ આવયો હતો અને તે રાજ એદલજની સાળી સાથે પરણુવા માંગતો હતો ! રાજની સાળી સાથે પરણુવું, એટલે રાજની રજ વગર તો પરણાયજ ક્યાંથી ? અને પેલા આવનારને તો રાજજ સાથે દોસ્તી નહીં ! તો હવે કેમ થાય ?

આખરે રહી રહીને એક એવા ત્રીજા આદમીને શોધવામાં આવયો જે બેઠ તરફથી રાજને સહમજની તેની રજ લઈ આવે ! પેલા વચ્ચે આવનાર બહરથે સાદું નકકી કીધું અને રાજ એદલજ જે એક રાત્રે જમીખાધને દરખારીએ સાથે પીસનીકોટ રમવા બેઠેલો તેણે રાતના દશ વાગતાને શુમારે પાનાનો દાવ રમવાનો અધતીયાર છોડી દઈને રજના કાગજપર સહી કીધી !

રાજનો હુકમ એટલે તે તો તુરત બળવવોજ બેઠ્યો, જેથી રાજની રજ ચીઠી વજરપર ગઈ, અને વજરે રાતના બાર વાગતે એક ચીઠી ફોજદારપર મોકલી ! ફોજદારે તો ધાંધલ ધરપચ કરી મુકી અને ચાલીસ પસાસ સીપાઇઓને સાથે લઈને વરરાજને ત્યાં રાતોરાત ગયો !

વરરાજ જેઓના ઘરમાં ઉતરેલો તે ઘરના બધાં નહાનાં મોટાં ફોજદારને અને તેના પચાસેક સીપાઇઓને આવેલા બેઠને ગભરાઇ ગયાં ! અને પેલો જે પરણવાનો હતો તેણી મોડી રાતનો આ હુમલો બેઠને ધુજવા લાગ્યો !

ફોજદારે જુમ પાડી “તેહમુરસ તેમુલજ આવલખાઈ કોણુ છે ?”

“બા હું છેહ ! કેમ શું છે ?” ગભરાતમાં તેહમુરસ તો અરધો અરધ પીધલીને પાણી પાણી થઈ જઈને પુછવા પડ્યો ! તેના હાથ ને પગ બેઠ નેતરના ઝાઝની માફક ધુજતા હતા !

“તમહને રાજ એદલજ પાસે પકડી જવાના છે !”

“પણ બા, મહારો કોઈ ગુનહો ?”

“ચાલો, બસ વધારે ટક ટક નહીં જોઈએ.” એમ કરીને પેલાના બાંધીને ફોજદાર તો લઈ ગયા તેને એદલત રાજના મેહેલમાં. આખી લાલને ફોજદારે મેહેલના ભોંયરામાં રાખ્યો, અને સહવારે જ્યારે દશ રાજી ઉઠ્યા ત્યારે તેમની સનમુખ તેને ઉભો રાખ્યો!

તેજ માફક પેલી તરફ છોકરીનેળી છોકરીના માખાપના ધરથી રાતના ૧૧મે વજરે ઉંઘાયલી ઉઠાડીને પકડાવી મંગાવી, અને તેનેળી મેહેલમાંના ભોંયરામાં પાંચ સાત સહેલીઓ અને દાસીઓની સાથે બંધ કરી રાખી! ત્યાં દશ વાગતે તેનેળી રાજ એદલતની સનમુખ લઈ ગયા!

ઢાકરા છોકરી એકબીજાને જોઈને શરમાઈ તો ગયાં, પણ રાતના બાર થી સહવારના દશ વાગતા મુઘીમાં તે લોકપર જે આકૃત તુટી પડી હતી ભરાટમાં તેઓનું લોહી ઉડી ગયલું હોવાથી તેમના એહેરાપર લોહીનું ‘પુખી ઘાઈ નહી આવ્યું’!

મીઠી ધુજને રાજ એદલતને તેહમુરસ અને તહેમીનાએ પુછ્યું કે તેમને! હતા કે તેમને પકડવામાં આવ્યા હતાં? તે સાંભળીને રાજએ ખુબ “મીઠો તેહમુરસ, તમહે અમારા સાળી સાથે પરણવાની રજા ચુક્યા હો, તમારી રજા અમલમાં મુકવામાં આવી છે, દસ્તુરજી હમણા તમહે આજથી અમારા સાહુડુ થશો.”

તહારો દાહરો બરે નહી તહારો! નખખોદના ગયેલાના રાજમાં પણવા ને વાસતે આવી રીતે અરધી અરધી રાતના લોકને જબરદસ્તીથી જવામાં આવે છે, તો ચોરને એ લોકો ફોણ જાગે કેમ પકડી જતા એમ તેહમુરસ ફફડ્યો, અને તેણે પરણ્યા પછીથી રાજ એદલતનું સાતાના સાહુડુનું રાજ છોડી દીધું, અને બીજે દેશ દેશનીકાલે થવાનું બિધું!

પ્રાણીયો પહેલવાન !

પહેલવાન બનવા માટે પ્રાણુશંકરે પચાસ રૂપિયા ખર્ચીને કસરત કરવાનો સામાન ખરીદ્યો અને તે સામાનથી સહાંગ અને સહવાર બુળ કસરત કરવા પછી દુધપાક પુરી અને ખાસુદીનું માથું બાંજવા લાગ્યો !

પ્રાણીયાની ખાચડી જેમ જેમ ધણીને કસરત કરતો જુએ તેમ તેમ તેનું હૃદય ખુબ દુરખાઈને છલકાઈ મલકાઈ જાય, અને એવીજ રીતે જે કસરત તેના ધણીએ ચાલુજ રાખી તો કાંઈ નહીં તોખી કાઠીયાવાડમાં જ્યારે તેઓ જવાના થશે ત્યારે રસ્તાના જંગલમાં મલતા વાધોમાં આછામાં આછાં પચાસ વાધો તે જરૂરજ લાકડીના અકેક ફટકાએ મારી નાંખતો જશે એમ તે બાઈએ વીચાર્યું, અને તે સુખી વીચાર પર ધણી છગન મગન થઈ ગઈ !

વતન કાઠીયાવાડમાં જવાનું થાય અને ત્યાંના જંગલમાં મળતા વાધોને પ્રાણીયો લાકડીના અકેક ફટકાથી મારી નાંખતો જાય તે અગાઉ તો મુંબઈ શહેરમાંજ પ્રાણુશંકરની ખાચડીને તેના ધણીની પહેલવાનીનું પાણી જણાઈ આવ્યું !

થયું એમ કે એક રાતના આશરે એક વાગતાને શુભારે ધરના નીચલા ભાગમાં કાંઈ આવાઝ થયો, પ્રાણીયાની ખાચડી તે આવાઝથી જાગી ઉઠી અને ધરમાં ચોર ભરાયલા સ્ક્રમજીને તેણે પ્રાણીયાને જગાડવા માંડ્યો ! “ઓ નરસીંહના બાપા ! ઓ નરસીંહના બાપા !” ચારસા નીચે પોતે છુપાઈને સહેજ મોંદું બાહર રાખીને બીહતી ધરજતી તે બોલી.

પણ નરસીંહના બાપાએ જ્યારે જવાબજ નહીં આપ્યો ત્યારે ખાચડીએ પાછી જરા ભેરમાં બુમ પાડી “ઓ નરસીંહના બાપા ! જાઓ છો કે ? ઓ નરસીંહના બાપા !”

“કેમ શું છે ? વળી તહારા પેટમાં દુખી આવયું છે કે ?” પ્રાણીશંકરે આ બીજી વખતની યુમ સાંભળી અને તેણે બગરત થઈને બઈરીને પુછ્યું.

“ના પેટમાં તો નથી દુખતું, પણ ધરમાં ચોર ભરાણો છે !”

“શું હલહલ ?” ચોરનું નામ સાંભળીને પ્રાણીયાના ડોળા ઉપર ચઢી ગયા ! “ધરમાં કો-કો-કોણ ભ-ભ-ભરાણો છે ?”

“અરે ચોર !” તે બોલી “તમહે જઈને તેને પકડો.”

“ચોરને તે હું કેમ પકડું ?” પ્રાણીયા ગભરાઈ અકલાઈને બોલ્યો.

“વળી કેમ પકડશો ? હાથે !” બાચડી બોલી “તમહે પહેલવાન થયા છો ને ચોરથી બીહોછો શું ?”

“અરે બીહે છે કોણ ? પરનતુ હું ક-ક-ક-ક—”

“શું ઠંડી લાગે છે ? દાંત પર દાંત ચઢેછે ? આ આ ક-ક-ક-ક-શું કરો છો ? તમહારી પર મેં મોટી આશા બાંધેલી અને આ તમહે કેવીક પહેલવાની દેખાડો છો ?”

“એ નરસીંહની મા ! જીને, હું પહેલવાની તો કરું, હો કે ! પણ પલુ-પલુ-પલુ—”

“અરે શું પલુ-પલુ-પલુ-પલુ—”

“પલુ આજે જરા પેલો લાડુ હજમ થયો નથી તે ઉઠાતું નથી ! એ અલી, બદહજમી થઈ છે, બદહજમી !”

“બદહજમી થઈ છે કે પોતયાં લેવાયાં છે ? આ શું તમહે કરો છો ? કોઈ બાણુરો કે તમહે પચાસ રૂપીયાના સામાન સાથે દોઢ મહીને થયો કસરત કરોછો છતાંએ ચોરને પકડવા માટે ગભરાઈ ગયા છો તો મહાઈ નાંક કપાઈ જશે, નાંક.” અલી ચોર નહીં સાંભલે માટે ધીમે ધીમે બોલી.

“ઠીક બહુ છું.” નાંક નહીં કપાય માટે પ્રાણીયા જેમ તેમ બીછા-નામાંથી ફીટીને બોલ્યો “ઠીક, બહુ છું. પણ અલી, રમરાનમાં જવાની તઈચારી કરવા તો ધરનાંઓને કહે !”

“તે શા માટે?”

“આ હું જાણું છું નીચે, ચોર લોકો ઉભા હશે ત્યાં, અને હું જઈશ કે મહને એક ચોર લોકો મારશે, અને બીજા ચપ્પુ મહારી પાંસલીમાં ધુસારી દેશે કે હું રામ બોલો બાઈ રામ યદ્યપ, અહીં!” બીજો, ધરધર ધરધર, નેતરના ઝાડ માફક ધરજતો પ્રાણીઓ બોલ્યો.

“અરે આમ કહે છે તો પછે મેમદાબાદમાં જાશું ત્યારે શું કરશો?” પ્રાણીયાની બાચડીએ પૂછ્યું.

“મેમદાબાદમાં જઈ ચુક્યા હવે!” રડતો રડતો પ્રાણીઓ બોલ્યો “આજે મહારા પ્રાણ બચે તો હું મેમદાબાદ જઈશ કની?”

“અરે આમ રડો છો શેના?”

“શેના, વહી? આ નીચે તું મોકલે છે એટલે એમજ રહમજ કે થમને ધરજ મોકલે છે! હું જાણું છું, દાદરાપર પગ મેલ્યો છે, દાદરા ઉતરી જઈશ કે એક ચોર થોસો મારશે અને બીજા બાચડું મારશે!”

“ચોર તે કાંઈ કુતરાં છે કે બાચડાં ભરે?” અહીંએ કહ્યું.

“હા! તમને શું? તું તો બીજાનામાં પડી પડી બોલે છે, અને હું ચમપુરીએ જાણું છું!”

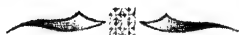
“અરે આ તે તમહે કેવાક પહેલવાન? તમહે દોસ્તની મશકેરી કરતા હતા કે તે તો બીજા છે તેથી બંદુક શીખે છે! અને આ શું? તમહે પચાસ રૂપિયાના સામાનથી કસરત કરો છો છતાં ચોરને બગાડવા માટે આટલા કંપી રહ્યા છો? પહેલવાન શા માટે બનવા માંડ્યું છે?”

“મહારા માથું ફેરવવા માટે બનવા માંડ્યું છે! આ આજે ચમપુરી પહોંચી જવા માટે પહેલવાન બનવું હતું! અહીં, મહને જરા નરસીંહને ભેટી લેવા દે! મરવા અગાઉ તેને એક બીજો તો ભરવા દે!”

અરે તમહે બચી ભરી, અને બધી લીધી ! નરસીંહને બધી કરશે
પણ એવોજ પાપડયો પહેલવાન બની જશે ! ચાલો, હટો, હુંજ નીચે
અને ચારને મારીશ.”

પ્રાણીયો કાંઈબી વધુ બોલે તે અગાઉ તેની બાચડીમાં શૂર છુટી આવયું
બીછાનામાંથી કુદીને નીચે દોડી ! બાજુ પહેલવાન પ્રાણીયાએ શર-
ત્તી તે વાત થતી વેંઘ એટલે પોતેબી નીચે જીવપર ખેડીને ઉતરવા માંડયું !
‘નિ નીચે જઈને જુએ છે, તો એક ઉંદર અને એક બીલાડો એક
પાછળ દોડીને ગડબડ કરતા હતા ! અને ખુબી તો એ હતી કે ઉંદર બીલા-
ડવા જતો હતો ! ભઘવાહ, આ તો ઘણી નવાઘ જેવી વાત હતી !!

પાલી રીતે ઉંદર બીલાડાના ખભેડામાં પાગલ પહેલવાન પ્રાણીયા-
પાણી ઉતરી ગયું ! અને તેણે તે દીવસથી પચાસ રૂપીઆના સામાન
સરત કરવાનુંજ અભડાઈએ ચઢાવયું !

૩૦

આંતરડાંમાયુ દીલસોઝ માજીએટ !

મદાર સરકારે ખાન બાહાદુર ઉકરજી રતનજી લીંબુવાલાને માજીએટ
! ! ઉકરજી એક તો બચપણથીજ એવો માથા ખાઉ અને આંતરડા-
તો કે કોઈબી ભતની વાત કરવા ખેસે તો તે વાતનું સાંપુ ને સાંપુ
માપયો ચાલ્યોજ નય ! જ્યારે તમહે પોતે ખેઝાર થઈને નહાસી
! અખાડા કરીને કેકે ખલ્લી માપી ભઓ તયારેજ છુટકારો થાય !

પણી, એવો આંતરડામાપુ હોવા ઉપરાંત ધુળપર તે પોતે દીલસોજ હોય તેમ બધાની તરફ દીલસોજી બતાવે ! પણ પેલા કહે તેમ “ તેમાનું કંઈ નહીં ! ”

એક દીવસે એક ફરંગીને કોઈની સાઈકલ ચોરવાના વાંક માટે પકડવામાં આવ્યો અને તેને ઉકરજી પાસે ઉભો કરવામાં આવ્યો. ફરંગીએ એટલુંબી કહ્યું કે તેણે પોતે સાઈકલ ચોરી નહીં હતી પણ સાઈકલના પોતાનાજ પગ એવા ખરાબ હતા કે તે બાઈસીકલપર બેઠો કે બાઈસીકલે બેઠોંસ કરીને ચાલવા માંડ્યું હતું !

“ ચેં ! આપુન ચોરી નેમ કીયા રે ! આપુન ચોરા સાઈકલ કોનસા મેકીંગકા હાએ વો દેખનેકા ખાસ્તે ચોરા ઉપર ખોંસલોં આણી સાઈકલ ચોલના લાગા, અચોર આપુનકુ લેકે ભાગ ગીયા ! ચેં આપુન સાઈકલ નહી ચોરા, ઉલટા સાઈકલ આપુણકો ચોરી કરકે ઉઠા લે ગીયા ! ”

પણ ઉકરજીએ તે માન્યું નહીં, અને નીચલો ચુકાદો પોતાની હંમેશાની આંતરડામાપુ રીત પ્રમાણે ચુકવ્યો અને સાથે સાથે ખટારો ભરીને દીલસોજીબી બતાવી ! ફરંગી ગુજરાતીબી સહમજતો હતો અને ઉકરજીએ તેથી ગુજરાતીમાંજ ચુકાદો આપવા માંડ્યો.

“ ક્યતાન ફરનાનડીઝ ! તુને એક સાઈકલની ચોરી કરવા માટે આજ રોજે મહારી તે ઉકરજી રતનજી લીંબુવાલાની સનમુખ ઉભો રાખવામાં આવ્યો છે અને સાક્ષીઓ તપાસવા પછી મહને કાયદા મુજબ ચાલીને તુને સજા કરવાની છે. મહારો ચુકાદો ઇમેજમાં લખેલો છે છતાં આ કોર્ટનેા દુભાવ્યો જેના પેટમાં એકાએક દરદ થવાથી તે બીમાર થઇ ચાલી ગયલો હોવાથી હું તહને ગુજરાતીમાં સહમજવી દઉં છું. હું તહને શીક્ષા કરતાં ધણો ધણો તહને દીલગીર થાઉં છું, અને તહારા જેવા એક અંચલ મજબના માણસને શીક્ષા કરવાથી હું અચકાઉં છું, પણ લાચાર છું. તું એક જવાન માણસ છે, તહારી જીંદગીની શરઆત હજી તો હમણાંથીજ થઈ છે, ચલ-

કતા દીવસો હજી તે તહને જીવાના છે, અંધારી પણ વીજળીના દીવાવાણી રાતો હજી તે તહને નજરો નજર નીહાલવાની છે, તું તાહારા માખાપનો છોકરો છે અને જે માખાપે તહને જનમ આપ્યો હશે તે માખાપને તહારી આજની આંખે હાલત જાણીને કેટલું બધું લાગી આવશે ! ”

ઉકરજી માલજેટ જરા થોભયો, અને ફરંગો સહમજયો કે “ ચાલ, ખાંચીયું માલજેટ કેટો મલેલો છે એટલે સળ ઓછીજ થશે ! ”

તપકીરનો એક સહરકો ભરીને ઉકરજીએ આગલ ચલાવયું “ મંગોલની મુજે વાણીઓ મુઝો ! અને પેલો એક માણસ જે “ કાણુલ ગયો, મોગલ બની આવ્યો, ખોલવા લાગ્યો વાણી ! ‘આખ-આખ’ કરી મરી ગયો, તે હવે માથા પાસે પાણી ! ” તે પ્રમાણે તુંખી બીજા ચોરોની મુજે ચાલીને આજે ફસી ગયો ! ક્યતાન, તું કહેજ કે સાધકલ તહને ચોરી લઇ ગઇ પણ તે સાધકલપર પગ મુક્યા, તું તેપર બેઠો, તે ચલાવી તયારે ચાલી કેની ? શા માટે આવો સારો માણસ થઇને તું નીરદોષ સાધકલને નાહકનો ગલે પડે છે ? ”

અને તે પછી પાછો ઉકરજી જરા થોભયો, કે ફરંગો સહમજયો કે “ અહીં કાંઈ સખત સળ થાય નહી, કેમજે માલજેટ ધણો દયાળુ છે. ”

“ તહને એક માતા છે અને તે દમણમાં છે તે તહારે તેને માટેનો વીચાર તે કરવો હતો કે તે બીચારી દમણમાં આ તહારા ગુનાહને જાણીને કેટલી બધી દુઃખી થશે ! વહી તહારો ખાપ મુંબઈમાં ગોવાની સોરટીની દીકરીટો વેચેજ ને અકેક રૂપિયાની દીકરીટ પછવાડે અરધો અરધો આનો કમીશનનો ખાચજ, તેમ તહારેખી ગોવાની દીકરીટોજ વેચવી હતી અને બીજાની સાધકલ તરફ નજર બગાડવી નહી હતી ! ગોવાની દીકરીટ વેચાતી હો તેની પાસેથી અરધો આનો લેવા ઉપરાંત તેને સોરટી લાગે તયારેખી રૂપિયા અરધો આનો કાપી લેવામાં આવે છે એથી એમજ સમજવાતું છે કે અવલોખી તમાચો અને સવલોખી તમાચો મારવા જેવી વાત છે, અને આવા એક

ફળદ્રૂપ ધંધાપર ધ્યાન નહીં લગાડીને તેં આવું એક કામ કીધું મહને તહારે માંટે બહુજ લાગી આવે છે !”

ઉકરજી તપકીર સુધવા ચહાં પાછો થોભયો કે ગેપાઉં એમ સ તેને ચેતવણી આપીને કદાચ ઉકરજી છોડી દેવાનો હશે, કેમજે તે દીલસોઝી અને દીલમીરી બતાવતો હતો !

નાંકનાં ફીફડાં ફડફડ ફફડાવીને ઉકરજીએ પાછું આંતરડું માપવ “મુંબઈમાં દીકીટ નહીં વેચવા ગમે તો તહારે બેંડ શીખવા જરૂ કેમજે પારસી લોકના લગનોમાં તમહો બેંડવાલાને દરેકને નાંખી દેતા અ કલાકના ત્રણ રૂપીયા મલવા સાથે રાતના છાંટાપાણીની બેત્રણ બ આપવામાં આવે છે. અરે ઘેલા, પારસીના લગનમાં બેંડવાળા તરીકે તો છોકરો નહાન નહાય તયારે, છોકરી વાગા સાથે નય તયારે, તરફનાઓને વાગા ભેટ થાય તયારે, છોકરાવાલાઓને સોગાટ કરવાગ તયારે, રહાંજન ફરે તયારે, જમવા નય તયારે, એમ તરેહવાર વખં બીજાં બેંડવાળાઓ સાથે ફરવા મલતે અને પગને કસરત મળવાથી પગો મજબુત બનતે અને પીપોડી વગાડવાથી ફેફસાં ખીલતે !”

ક્યતાન માયું ધવડતો જઈને તે દીલસોઝી બહુ દીલચશપીથી ર હતો કેમજે તેણે માનયું કે માછસેટ તદનજ ભોટ મળ્યો હતો, અ સદંતર છુટીજી જવાનો મયોકો હતો !

ઉકરજીએ આગળ ચલાવયું “તહારે ગોવા આવું સરસ છતાં માંટે ચહાં મુંબઈમાં ધકેલા ખાવાં આવયો ? મુંબઈમાં આવતો મુંબઈની સાર્થકલોપર નજર ટોરતે નહીં અને ગોવામાં કોણ નાણે ક્યાં કાળુનો દારૂ પીને પડી રહેલો હતો. અરવાયોરે તું, તું તે નતનો માણ નતના માણસો મહાતમા ગાંધીજી દારૂ પીવા ગમે તેટલું ના કહે તોખી પીઠામાં પાછલે અને આગલે દરવાજેથી ભરાઈનેખી દારૂ પીત તમહો ગેપાઉંઓને એકબારગી ગોવાના તીખખા કરીચાવલ વગર અ દારૂના કોપતાં વગર નહીં ચાલે એ ધણી અન્યેખી ભરેલી વાત છે.”

હવે તો ક્યતાનનેખી કંટાલો આવવા માંડ્યો અને ક્યારે ચુકાદો ચુકવી દે અને તે દીલસોઝ માણસ તેને છોડી દે એમ તે મનમાં બડબડવા લાગ્યો !

“આએ કોરટ તો તહારા જેવા ગુનહેગારોને સખતમાં સખત શીક્ષા કરવા માટેજ કહે છે, પણ કોરટનું હું જીવતું બગતું પુતલું છેઉં તે મહારો જીવ કેમ ચાલે કે તહારા જેવા જવાન માણસને બહુ સખત સખત કરે ! તું તહારા માઆપનો છોકરો, બચપણથી માઆપના સાહુયામાં ઉધરેલો, લગભગ પંદર વરસનો હશે ત્યાં સુધી માઆપનીજ પનાહમાં મોટો થયેલો અને તે પછી પારસીને ત્યાં બોય તરીકે રહેલો, અને તયાર બાદ પાંડના ટોપલા લઇને પાંડ વેચવા ગયેલો, એ બધાને યાદ કરી મહારો જીવ નથી ચાલતો કે હું તહને ઘણી મોટી સખત કરું, પણ હું કરું કે સખત કરવા વગરખી લાચાર છું !”

ફરંગો બોલ્યો “ચાલ, બુઢો પાછો કઠણ દીલનો થઈ ગયો ! પણ ગમે તેટલો કઠણ હશે તોખી પાંચ પચીસ રૂપીઆ દંડ કે નહીં તો એકાદ અઠવાડીયાનીજ સીક્ષા કરશે કેમજે આખર કરેને એ દીલસોઝ છે.”

તપકીરનો સહરકો ભરીને ઉકરજીએ પાછું ચલાવ્યું “ક્યતાન ! ક્યતાન અફસોસની વાત છે કે તું પરણ્યા અદરાયા વગર અને બધરી છોકરાંનો ધણીધોરી થયા વગરજ જેલમાં બંધ છે ! કેમ જો એક તો તું દીવાસલી જેવો માણસ છે, અને જેલમાં કદાચ બચકર રીતે સીક પડીખી બંધ !”

ક્યતાનને વળી પાછી આશા આવી કે કદાચ માજીસ્ટ્રેટ તેને આ છેલ્લી દીલસોઝીથી સદંતર છોડીખી મુકે !

પણ ઉકરજીએ તપકીરનો સહરકો ભરીને છેડો છોડવો “ક્યતાન ફરનાનડીઝ ! તહને એક બાઈસીકલની ચોરી કરવા માટે હું મોટી લાચારી સાથે એકસો રૂપીઆ દંડ, બે વરસ સખત મન્નુરી સાથનું કેદખાનું, પચીસ રૂકા બાંધીમાર, અને એક મહીનો અખારી કોઠરીમાં રહેવાની સખત કરું છું.”

કયતાન તો તે દીલસોઝ માણસની આવી જખરદસ્ત દીલસોઝી નાણીને પતથરના એક પુતલાની માફક સ્તબ્ધ થઈ ગયો ! અને ફાટે ફાટે ડોળે ઉકરજીની તરફ જોવા લાગ્યો ! ઉકરજી તો એક બીજો સહુરકો તપસીરનો ખેંચીને બપોરનો જમવાનો વખત થયલો હોવાથી પોતાની ચેમખરમાં જતો રહ્યો !

૩૧

માથામાઝ માખણીયો !

ચરચગેટ સ્ટેશનપરના વેટીંગ રૂમમાં એક પારસી જવાન પોતાના ખોળાપર એક વરસના બુચાને લઇને બેઠેલો હતો. એકાએક તે બચુ રડવા લાગ્યું અને પેલા જવાને જેમ જેમ તેને વધારે સહુમનવવા માંડ્યું તેમ તેમ તે વધારે અને વધારેજ ભેંકેરો તાણવા લાગ્યું !

થોડેવારે વેટીંગ રૂમના દરવાજાપર એક જાડો પારસી આવીને ઉભો અને તેણે અંદર ડોક્યું કરીને પેલા જવાનને એક રડતાં બચા સાથે જોઇને ખુબ હસવા માંડ્યું ! તે જાડો હસતો જય તેમ તેમ ખરીયાની જેલીની માફક તેનું પેટ ખુબ જોરમાં હીલતું જય ! બીજા લોકો જે વેટીંગ રૂમની અંદર અને બાહર ઉભેલાં હતાં તેઓ આ નવાઈ જોવો તમારો જોઇને અન્યથા થઈ ગયાં કે વેટીંગ રૂમની અંદર રડારોળ ચાલતી હતી અને વેટીંગ રૂમની બાહર જાડો ઉભો રહીને હસાહસ કરતો હતો તેની મતલબ શું હતી ?

થોડેવારે જાડો દુમ હીલાવતો હસતો હસતો અંદર ગયો અને પેલા જવાનને જોઇને બોલ્યો “ મહાઈ નામ માણેકજી માખણીયા છે. ”

માખણ હોય કે જેલી હોય, તેથી કહેવા શું માંગોછ ?” એક તો વાન બચાના રડવાથી કંટાળેલો હતો તેમાં આવે જડા માખણીયાને તેની ઇસ્તીમ થોડી ઘણી વધારે ચઢી ગઈ !

હું એમ કહેવા માંગુછ કે આવે બચાને એક બાઈ સાંપી ગેઈ કેમ ? સાંપીને તે પોતાનો લગેજ જોવા ગેઈ કેમ ?”

હા. ” પેલા જવાને હુંકમાં પડાવયું.

‘ હા ’ સાંભળતાં જ જડા માખણીયો પાછો મોટેથી “હા-હા-હા-હા” ફસી પડ્યો ! અને હસતા હસતા બોલ્યો “ અને તમહે આશા કે તે બાઈ પાછી આવશે, કેમ ?”

ખેરાક. ”

તે ‘ખેરાક’ સાંભળતાં જ જડા માખણીયો પાછો મોટેથી “હા-હા-હા-હા” ફસી હસી પડ્યો ! તે બોલ્યો “ અરે મહારા બોદાય ! હસતા હસતા ફુખી આવ્યું !”

પણ ગાંડા હાથીની માફક હસોછ શું કામ કે પેટ ફુખી આવે ?” વાન છેડાયો “ મારા સાહેબ હાથીના બચા જેવા મુવેલા છેવ ને વળી ઘેલા ગોધાની માફક હસ્યા કરોછ તે પેટ નહીં ફુખે ને પાસરાં ને તેમાં નવાઈ ? બચું રટેછ તે જોઈને તમહે શું કરવા ગમેડાની ફસોછ !”

હું ગમેડાની માફક એમ હસુછ કે મનેબી એક વખત એક બધરી બનાવી ગયલી ! અમદાવાદના સ્ટેશનપર એક દહાડે હું જોડેલો તે મેક બાઈએ આવીને મને પુછયું “ તમહે ચયાં જશો ?” મેં જલદીથી શબ્દ આપ્યો ‘સુરત.’ કે લાગલું તેણે એક પોરીયું મારા બોળામાં ને કહયું ‘એ આ હું હમણા આવી, જરા શોમોન તપાશવા જઈ’ શા આવીશ’ કહીને ગેઈ તે બસ ગેઈજ ! પેલું પોરીયું આવે પોરી- માફક રડવા લાગયું અને પછી મારા બોળામાંજ તેણે નયુસનસ કરી

નાખ્યું ! મહારો બધો દગલો પાતલુન ખરડાઈ લપેટાઈ ગયો અને તે પછીજ સ્ટેશન માસતરને જઈને હું તે પોરીયું સોંપી આવ્યો !” તેટલું બોલીને “હા-હા-હા-હા” કરીને જડો માખણીયો પાછો હસવા લાગ્યો !

“મહારા સાહેબ પેમબઇ પાટલાની માફક બસ જરા જરામાં “હા-હા-હા-હા” કરીને હસવાજ કરશો કે ?” પેલા જવાને કહ્યું અને પછી જડો માખણીયાને તેણે સવાલ કીધો “પણ પેલું પોરીયું તમને સોંપનાર બાઇ તમહારીજ બધરી હતી કેની ?”

“મહારી બધરી ? હા-હા-હા-હા !” જડો પાછો હસ્યો “હું પારસી ! ને તે પર કોમની બાઇ ! એટલે તે મહારી બધરી કેમ કહેવાઈ ? હા-હા-હા-હા ! મહારા સાહેબ તમહારાળી કાતરીયાના વાંસમાધા દેખું !”

“તથા પારસી બાઇ તમને પોરીયું સોંપીને શું પાછી આવીજ નહી ?” પેલા જવાને સવાલ કીધો અને સવાલની સાથે સાથેજ હાથમાંના ભેંકરો તાણતા બચાને મુંગુ કરવા માટે તેનેબી સહમબવવા માંડ્યું.

“સ્ટેશન માસતર કહેતો’તો કે બે કલાકે તે પોરીયાની માય મલી શપ્તી” જડો માખણીયાએ ખુલાસો કીધો, અને પછી તેણે વધાર્યું “તેજ મીસાલ તમનેબી કોઈ બધરીએ આપે બલા ચોરવી દીધીજ અને હવે બાસતે રહીને સુરતની ત્રેન આવવાને વખતે તે કોઈ બાઇ આવશે, હા-હા-હા-હા”

“મહારા સાહેબ ગવેડા છેઓ ગવેડા ! સહ કશામાં હા-હા-હા-હા કરીને મોટે સાદે હસોજ ને પારકાની વાતમાં નકામાં માથું મારોજ ?” બચાવાલો જવાન ખુબ તપી ગયો !

“હું પારકાની વાતમાં માથું મારજ તેનું કારણ એજ છે કે હું તમને ચેતવણી આપવા માંગુજ કે હમણાં હમણાં બાઇ લોકને આચાઓ નથી મલતી તેથી કેટલીક ચાલાક બાઇઓ તમહારા ને મહારા જેવા મુરખા માટીડાઓને આચા સમજીને પોરીયાં પહેરાવી જાયેજ, પોતે ખુશ ખુશાલ પોતાનું કામ અમન અમનથી કરેજ તેટલા વખતમાં આપણને પારકાના પોરીયાંનું રટવું

નેવું પડેછ ! ને એ બચાએતું નયુસનસ વેઠવું પડેછ ! ને—એ ! આએ
 જોયું કેની ? આએ પોરીયું નાપાક તમારા દગલાપર મુતરીયું તે ! કોણ
 જાણે કેઇ કમળખત બધરી હોસે જે તમને આએ બલામાં નાખી બધ ! ને
 આએ સેતાન પોરીયું—”

“એઇ જડા ! મોઢું સંભાલીને વાત કર !” પેલો જવાન હવે તદ્દન
 પધારે ગયો “કેઈ બઈરીને કમળખત કહેછ ? ને સેતાન પોરીયું કોણને કહેછ ?
 આએ પોરીયું તો મહાર પોતાનું બચું છે, ને પોરીયું સોંપી જનાર બાધ
 તો મહારી પોતાની ઘણીયાણી છે,—”

ને તે વધારે આગળ જોયે તેટલાં તો જડા માખણીઓ માખણના
 ચીકાસની માફક વેટીંગ રૂમમાંથી લપસી ગયો ! અને ચાંઈ જેવો થયેલો
 આજુબાજુ જોયા વગરજ નીચી મુડીએ તયાંથી પસાર થઇ ગયો !

૩૨

બાનુઓની સભા !

વેલાતમાં બાનુઓ બેરીસ્તરો અને જળે બની ગઈ તે જાણીને હીંદુ-
 સ્તાનની બાનુઓને બી શુર છુટી આવયું ! તે લોકે પોતાને કોરપોરેશનમાં
 બેસવા માટે અને બીજી દરેક રીતે સમાન હકક મલે તે માટે એક સભા
 મુંબઈમાં બધરી અને તે સભામાં ગામેગામથી અને શહેરે શહેરથી જાતજાતની
 બાધઓ પધારી !

સભા જોકે બાનુઓની હતી છતાં જેમ માટીડાઓ મોતાની કોઈ સભા
 કે મેળાવડામાં બાનુઓ માટે થોડીક આગલી હારો રીઝવરડ રાખે છે તેમ

આ લેડીઝ મીટીંગમાંથી જેનટલને માટે થોડીક આગલી હાર ખાસ રોકવામાં આવેલી હતી જેમાં માટીડાઓ ભરાઈ જવા ઉપરાંત ખુરસીઓના હાથ પર કેટલાક બાયડાઓ ખેઠા, અને તે ઉપરાંતથી બી ઉપરાંત હોલના ખુણે ખુણામાં અને બારીએ બારી માટીડાઓ ઉભેલા અને ખેડેલા જણાતા હતા !

સભા શરૂ થઈ, અને પ્રમુખ બાઈના બાઈણ પછી એક મોગલાની બાઈણ કરવા ઉઠી જેને ગુજરાતી થોડી થોડી ખબર હતી પણ મોગલઈ મુસલમાની બાઈનો ગોંડાલો કરતી હતી ! જેમ આપણા પારસીઓ પારસી ગુજરાતી બોલી બોલે છે, તેમ મીસીસ દીલ્લચરાપ ખાનમ મોગલઈ મુસલમાની બાઈ સાથે થોડી ગુજરાતીની ભેલમભેલ કરતી બોલી :

“ વલ્લાહ ! ખુદા ખાસેમ અમારા ઈરાન ખુત એચછા ! ઈરાન જીદેર જાઈગા ઉદેર મીવા ફેલ કુરૂત ખોઈગા એચસા ખાતલી પર સુતા સુતા પીચ ખોઈગા, કાગઝી બાદામ ખોઈગા પાસતાં ખોઈગા, દારમ ખોઈગા, દારમ દારમ છાલકે સાથ ખોઈગા, ખુદ મોબહ ફેરેગા બાગ બગીચામાં ખાટલી પેર સુતા એ બેદદમ ચીઝ મુક્ત ખોઈગા ! ઇદેર બેમખોઈ એક તરખુશ લેને જોઈગા કે ખરખુશ ખાને જોઈગાં તો ખીસામેસે બારા આના ચક્રેદા આના હર જોઈગા ! અમારા ઈરાન વલ્લાહ ખુત એચછા ! ઇદેર તુમારા બેમખોઈ સુખોકો ખીજાનામેસી ઉઠેગા ગેદેરકા ખાસ આતા હય ! હમારા ઈરાન સુખોકો નીંદમેસે ઉઠેગા ગુલાબ મોઘરા નસરીન ગુલલાલા એઈસા એઈસા ફુલકા ખુશખુ આતા હય ! બાબા, ઈરાન ખુત એચછા, ચેકદમ એચછા—”

મોગલાણી હજી તો ઈરાન “ખુત એચછા-ચેકદમ એચછા” કરીને વધારે બોલે તેટલાંજ ઉપ પ્રમુખે ઉઠીને કહ્યું કે મીસીસ દીલ્લચરાપ ખાનમ આઉટ ઓવ ઓરડર જઈને બોલે છે કેમજે સભામાં બાનુઓના હક્કની વાત ચલાવવી જોઈએ તેને બદલે મીસીસ દીલ્લચરાપ ખાનમ દારમ અને દારમ છાલની કહાણી ચીતારે છે ! તે સાંભળીને પ્રમુખે બાઈણ કરતીનું ધ્યાન ખેંચ્યું અને પ્રમુખનું સાંભળીને વલી બાઈણ કરતીએ કહ્યું “ ઉફ ! વલ્લાહ ! હમ ઈરાનકા દારમકા ખાત કરકે પીછી ઉદેરકા હવા પોણીકા ખાત ફેરેગા, અઓર પીછી

પોણીકા ખાતચીત કારકે ધરાનકા ગુલાબ અઘોર ઘટેરકા ગેટેરકા
કા ખાત કેરેગા, વલ્લાહ ! ખુદા ખારેમ અમારા ધરાન હવા ખુત એચલા,
! ખુત એચલા ! ઉદેરકા હવા ખોઇગા પોણી ખોઇગા ફલ ખોઇગા ફલ
! તો એઇસા અમારા માફીક લાલલાલ લુહીકા માફીક બન જોઇગા !
એમખોઈ સુખોકો ગલીજ બાસ દમખી અંદર જોઇગા, ઉદેર ધરાન ફલકા
કુ નાંકમે જોઇગા ! ખુલખુલકા ગાણા-અહહહહ !-ચાચચે ખુલખુલ સુનેગા
હ એઇસા એચલા લેગતા ! કે જેચસા ખીહીશતમે જનન ગેયા હય !
હહહહ ! કયા ખુબ, કયા ધરાન આમારા ! વલ્લાહ એચસા લેગતા કે
બાગ જોઇગા-અહહહહહ !—”

અને મોગલાણી ચાથી વખત “અહહહહહ !” કરે તેટલાં તો ઉપ પ્રમુખે
પ્રમુખનું ધ્યાન ખેંચ્યું, અને તેટલા વલી એક મરાઠી બાઈ વચચે
પડી “અગ કાય ! હે ધરાનચી વારતા કરતે, પરનતુ હેલા માહીત
કી આમચચે નાશીકલા ધરાનસી ફાર મોહડે મોહડે દારમ મીલતે આણી
આ દારમછાલખી લહી ચાંગલા અસતે !”

“કાય ચાંગલા અસતે ?” મોગલાણી છેડાઇ, અને ખીજ પાડીને બોલી
મારા ધરાનસે ચાંગલા ? જાઓ, જાઓ, ધાસ ખાઓ ! ખાત કેરતા
આમારા ધરાન લેહી ચાંગલા : ”

પ્રમુખે જોયું કે મોગલાણી અને મરાઠણુ ધરાન ને નાશકની વાતપર
પડશે અને મુળમાથીજ સભામાં ચાટલા ખીખારો તો કામ બગડશે; જેથી
રડર-ઓરડર” ની ખુમ પાડી ઉઠી, અને પાંચ પંદર બીજા બાઈઓએ
આવીને મરાઠણુને અને મોગલાણીને સહમજનીને ઠંડી પાડીને બેસાડી
!

મોગલાણી બેસી ગઇ કે જરબાનુ બોલવા ઉઠી, જરબાનુએ તો ઉઠતાનેવાર
પર મુકકી મારીને શર કીધું “બાનુઓ શું નથી કરી શકતી કે જેથી
દાઓએ અમોને પોતાના જેવા હકક નહી આપવા જોઇએ ? બાનુઓ
મેક વખતે “ના” કરીને કોઇને કેહેછ તો તે પછી મરતા “હા” તે

ખેલતી નથી, અને બુલચુકમાં 'હા' ખેલવાનું હોયછ તો તે એવી તો હળવેથી ખેલેય. કે નથી 'ના' માં સહમજનું કે નથી "હા" માં ગણાતું ! ખાનુઓ આયાને લઇને જયારે સહાંગને છેડે ફરવા નયછ તયારે નજી એવી લાગેછ કે નરી નરી રાણી ! રાણી આગલ ચાલે ને તેની દામન પકડીને પછવાડે જેમ સહેલીઓ ચાલે તેમ ખાનુઓની છત્રી પકડીને તેમની પાછલ તેમની આયાઓ ચાલે ! જરા જે નખલો પોતો માટી મલ્યો તો પછી તેવા ધણીને આંગલીપર કેમ નચાવવા તેની પુરેપુરી સોલ આના સહમજ ખાનુઓ ધરાવે છે ! કદીખી પોણી સોલ આના તો ઉતરતી નથીજ ! ખાનુઓને ત્રેનમાં જુદી જગ્યા હોયછ તેમજ ખાનુઓ ત્રામમાં જુદી સીટસથી હાકેમી ભોગવેછ તો પછી ખાનુઓ કોરપોરેશનમાં કાંય નહી ખીરાળે ? અને શા માટે ખાનુઓને જજ ખનવાનો એધો નહી મલે ? માટીડા જજો સમીગ અપ કરે કે ચુકાદો આપતા ભાષણ કરે તેના કરતાં હજાર દરજજે ઝટપથી અને લાંબુ લય ભાષણ ખાનુઓ કરી શકેછ, કેમ જે ખાનુઓની જીભ કાતરની મીસાલ ચાલેછ એ તો માટીડાઓ સારી રીતે નજીછ ! માટે હું દરખાસ્ત મુકુંછ કે મેં કીચેલી લલામણને ધ્યાનમાં લઇને તુરતજ માટીડાઓએ ખાનુઓને પોતાના જેવા હકકો આપવા માટે હવે ખીલકુલ ધીલ કરવી નહીં જોઇએ." (તાલીઓ !)

તે પછી મીસીસ આલેક્ઝાન્ડર મદરાસીએ લાલ પીલી ને લીલી થઈ જઈને મોટે મોટે ખાંગાતા પાડીને ઇંગ્લેન્ડમાં એક લાંબુ ભાષણ કીધું અને પછી ખેસતી વખતે એપલોસ લેતાં તેણે ધમધમાવી નાંખતા કહ્યું "yes, a woman can do everything, with but one exception : she cannot climb a tree."

મદરાસણ ખેસી ગઇ અને તેને મલેલી તાલીઓ પુરી થઇ કે એક ઈરાની ખાઈ જે પોતાની પાસે બેઠેલી પારસી ખાનુથી મદરાસણના ઇંગ્લેન્ડ ભાષણને નાજી લેતી હતી તે હવે છેડાઈને ઉભી થઇ. "શું ખેરવા માંગેસ આએ મદરાસી ? શું ઉલ્લેખ ? ગઇરાંઓ ઝાડપેર ચાલી નેહી શકેસ ? એઇ ખેરમખ,

એને કેહો તોમે કે એ જુઠઠા બોલેશ ! ખાણુ જાણે મદરાસમાં એની જેવા ભાણખાઈ બેઠરા હોયશ તે ઝાડપર નેહી ચાલતા હોસે ! પેણુ અમારા ઇરાનના બધરાં તો ઝાડપરખી ચાલેશ ને વેરી પાહારપરખી ચાલેશ !—”

ઈરાનીને બોલતી નેધને પાછી પેલી મોગલાણી છેડાઈ ! તે વાઘની માફક છલાંગ મારીને ઊઠીને બોલી “ હેમશારી એમ રાસ્ત મીગુથદ, સેઅચા એ બુલતા હેય ! ઇદેરકા અઓરત ચુવવાકુ દેખેગા ડર નેધગા, અમારા ઇરાનકા અઓરત લોગ બાધકુ દેખેગા તો બાધકુલી મારેગા, શેરકુલી મારેગા, બખર-કુલી મારેગા, ફીલકુ મારેગા, જો દેખાગા મારેગા ! તુમ ઇદેરકા અઓરત બાજકાઈ, ઇરાનકા અઓરત પીલવાન, ચેકદેમ પીલવાન ! તુમારા નેધસા પાચચીસ અઓરતકુ ઇક થુંસા એધસા મારેગા—”

કરીને મોગલાણી તો મુઠઠી વાલીને પેલી મદરાસણુ તરફ તેના માથામાં “થુંસા એધસા મારેગા” બોલીને એક મુકી દેવા ગઈ ! તેટલાં બધી બાધઓ દોડી ગઈ અને તેઓએ મોગલાણીને પકડીને બીજવાર ઠંડી પાડી !

તે પછી મીસીસ આદરજી અંદુસ બોલવા ઊઠી “ માટીડાઓને કોઈબી કામમાં બધરાં વગર ચાલેજ નહીં, તો પછી કોરપોરેશનમાં બધરાં વગર તે લોક કેમ બેસી શકે ? બધરાં જો નહીં હોય તો માટીડાના ખમીસ ને બઢીઅન કોણુ સીવશે ?”

તેટલા બેઠેલા માટીડાઓમાંથી કોઈએ ખુમ પાડી “ દરજી સીવશે !”

તે સાદની દરકાર કરચા વગર મીસીસ અંદુસે આગળ ચલાવયું “ બધરાં જો નહીં હોય તો માટીડાના પસીનાના બરેલા સદરા કોણુ બોસે ?”

“ બોલી બોસે !” પાછા એક બીજો આવાજ થયો ! પણ મીસીસ અંદુસે હમણાંબી તે સાદની દરકાર નહીં કીધી અને આગળ બોલી :—

“ બધરાં નહીં હોય તો માટીડાનું બોણું કોણુ રાંધશે ?” પણ તેજ વખતે પાછી ખુમ પાડી “ બોણું ફરંગી કુક રાંધશે, કચેરા લાલીઓ વારસે, ને—”

પણ તેજ વખતે “મુઆ ભસ્તે ગીયા” કરીને મીસીસ આદરજી અંદુસ હડી અને માટીડાઓ જ્યાં ખેડેલા હતા ત્યાં જઈને પોતાના વરને એટલે આદરજીને શોધીને છત્રી છત્રીએ તેના બરડાની ખબર લઈ નાખી! “મુઆ મેં અખાડા કીધાં પણ તું બોલ્યાજ કરેછ!” કરીને બીજી બે ચાર છત્રી આદરજીના દીલપર પખોડી કે બધી બાનુઓ તેમનો ઝહધડો છોડવવા દોડી ગઈ! મીસીસ અંદુસનો ચુસ્સો ઉતરતાં બધા માટીડા અને બધરાંઓ તેને સહમજવવા લાગ્યાં અને તે માટી બધયરની પંચાતીમાં બાનુઓની સભા પડી ભાંગી! તે પાછી તેવી સભા મલીજ નહીં!

૩૩

ફલી ફીલસુફની ફીલસુફી!

ફલી ફીલસુફ ફક્ત પાંચજ મીનીટ આ દુનીયામાં મોડો જનમયો તેથી તે ખુમલા ચોરની ગલીમાં જનમયો, નહીંતો જો એણે પાંચજ મીનીટ અગાઉથી દુનીયામાં કુદકો માર્યો હોતો તો તે યુરોપના કોઈ મોટા શેહેરમાં જનમતો અને યુરોપના મોટા મોટા ફીલોસોફરો અને વીદ્યા હુનરવાલા નરોને ટકકર મારતો! પણ બોગ લાગ્યા ફલીના પોતાના અને ફલીના બાપના, કે ફલી પંકચુઅલ નહીં રહ્યો અને પાંચ મીનીટ મોડો દુનીયામાં આવ્યો જેથી તે ખુમલા ચોરની ગલીમાં સુકકા ખુમલા બાવા લાગ્યો!

ફલીની એકડી ફીલસુફી જુઓ તો તમહે સહેજમાં પાંચે પાંચ આંગલી મોંઢામાં મુકીને દાંત વચચે કરડી નાખો, એટલે કે જાણે તમહે અભયબીના

દરીયામાં ગરક થઈ જાયો ! ફલીની ફીલસુફીનો ફક્ટ એકજ દાખલો બસ થશે અને તે દાખલો જો હું નહીં આપું તો લોકો કહેશે કે “ મશરૂક ” બખીલ છે !

ફલી એક દહાડો બપોરે જમી ખાઈને ધોત્યાપર લેટેલો હતો અને વીચારમાં ઉંડાણથી ગરક થઈને તે વીચારમાં ને વીચારમાં અંગોઠો ચુસતો હતો ! તેટલાં તેને કાંઈ યાદ આવી ગયું જેથી એકદમ કુદકો મારીને તે રાંધણીમાં દોડી ગયો !

રાંધણીમાં તેની મા હતી જે ચા કરતી હતી, ફલીએ માના હાથમાંથી ચાની કીટલી ખુંટીને મુખી દેતાં પુછ્યું

“ માયજી, જોલો, બાગમાં માખ જેઠ તો પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ? ”

“ ઝોંછા ! ” ફલીની માતાએ જુમ પાડી “ ચાએ મુકવા દે, એમ શું ઘેલાં કાઢારેજ ? ”

“ નહીં. બસ ! જોલો માયજી, કે બાગમાં માખ જેઠ તો પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ? ”

“ બલા જાણે મહારી કે નાંખમાં માંખ જેઠ તેથી પતંગ— ”

તુરતજ ફલીએ માતાનો હાથ પકડી લેતાં જુમ પાડી “ નાંખમાં માંખ નથી જેઠ ! પણ, બાગમાં માખ જેઠ તેથી પતંગીયું મરી ગીયું ! ”

“ પતંગીયું તે શું ? ચાએ દુકતાઓ મેદાનમાં પતંગ ઉડારેજ તેજ કેની ? ” ફલીની માતાએ પુછ્યું.

“ નહીં ! નહીં ! ” પણ જમીનપર ઠોકીને ફલીએ જુમ પાડી “ છટ નોનસનસ ! પતંગીયું તે પરવાનો, પરવાનો ! ”

“ પરવાનો તે શું બા ? ” ફલીની માતાએ પાછું પુછ્યું.

અને ફલીએ જવાબમાં ફીફર આવ્યું હોય તેમ વાંકાં ચુકાં થઈને લલકાર્યું “ ગીરકે ચીરાગમે પરવાના યું મર ગયા ! ”

અને “યુ” મર ગયા !” ની એક્ટીંગ બતાવતા ફલી ફીલસુફ લાંબો થઈને ભોંયપર સુઈ ગયો, અને આંખ બંધ કીધી !

“અરે મરેરે, ઉઠની ! ભોંય પરથી ઉઠની ! સરદી બરદી લાગશે તો કાંઈ મરવા પરસ ! તદ્દાર પતંગ બરે પહેલી રાતે ને માખ મરે પાથલી રાતે ! ઓહજ્યા, તું કાંય અમથો નાહકનો માખ ને પતંગની વાતમાં એમ દુસમનના ડોરા બારેછ ! ઉડી નવ્યાઆઆ !”

“લેઓ હું ઉડ્યો” ફલી ફીલસુફ કુદકો મારીને ઉડીને બોલ્યો “લેઓ હું ઉડ્યો તો ખરો, પણ હવે તમને મહને જવાબ આપવોજ પડશે કે બાગમાં માંખ ગેઈ તો પતંગીયું કાંય મરી ગીયું ?”

“પણ પતંગીયું તે શું મહને રહમનવની” તેની માતાએ કહ્યું.

“ઓ આઈ સી ! હું તો બુલીજ ગીયો ! પતંગીયું તે પરવાનો, પરવાનો ! અને પરવાનો તે પતંગીયું !”

“અરે પણ પરવાનો ને પતંગીયું એટલે શું ? હું તો બેઠ નથી રહમજતી !”

“ઓ આઈ સી !” હાથ પર હાથ થોકીને ફલી બોલ્યો “પરવાનો ઉરફે પતંગીયું અને પતંગીયું લકખે પોપટ ! આએ વાડી વંતરમાં આપરે જઈએછ ને તાંહ છોકરાંઓ “પોપટ પોપટ” કરીને પેલા ઉડતા પીરા પીરા જીણા જીણા બનવરની પછવાડે દોરેછ તે !”

“હ ! તે સું ?”

“તે એમ કે, માખ બાગમાં ગેઈ તેથી તે બીચારું મરી ગીયું ! હું પુછું કે પતંગીયું શું કામ મરી ગીયું ?”

“ઓવાય મરેરે ! તેના પેટમાં દુખી આયું હોસે તેથી મરી ગીયું હોસે !” માતાએ જવાબ આપ્યો.

“નહી ! બસ, નહી” જમીનપર પગ ઠોકીને ફલીએ બુમ પાડી “પતંગીયાને પેટજ કાંઈ છે જે તેના પેટમાં દુખે ?”

“અરે મરેરે હવે કોહ મરે ! પતંગીયાને પેટ નથી તો પછી બાગમાં શું ધકેલા બાવા ગીયું તું ?”

“બાગમાં તો માખ ગેઇ, તેથી બીચારા પતંગીયાનું મોત થયું !” ફલીએ કહ્યું, અને પછી પાછું પુછ્યું “બોલો, પતંગીયું માખના બાગમાં જવાથી કેમ મરી ગીયું ?”

“બંદો બાણે મહારી કે કેમ મરી ગીયું” ફલીની માતા કંટાલીને બોલી “તું એ માથા હુખણ મહારી આગલ ના કર બોદાયને. વાસ્તે ! બ, તહારા બાપને પુછ કે પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ?”

ફલી તથાથી નીકચેલો બાપ પાસે ગયો ! અને તથાં જઈને બોલ્યો “બાવાજી, બોલો, બાગમાં માખ ગેઈ તો પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ! તે શાથી મરી ગીયું ?”

“વરી પાછો તું શું કૃતતા મેરી કોધારી લઈને આયોજ ?” બાવાએ ખુમ પાડી “નખખોદ ગીયો અરધો ધસેલો છે તેમાં, નહીં તો આખું ધસેલું હોતે તો ચાણેબી મુકી આવતે !”

“તમહે ચાણે મુકી આવો કે કોલાબે ! પણ, બોલો, કે બાગમાં માખ ગેઈ તેથી પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ?”

“બપોરના બે કલાક માણસ ઠાકેલું હોય તેને હંધાવા દેવું જોઈએ તેને બદલે મીનગરનો ખસેલો આવીને બીબની હંધ લેલ ને ધુળ ધમાસા જેવા સવાલ પુછે ?” બાવાએ છટાવા માંડ્યું “જાણે” કે અહીંથી, નહીં તો આએ શોટો દીગોલો તહારા માથામાં મારસ કેની તો હમણાં માખ બાગ ને પતંગીયું બધું આંખ આગલ ઘેરીયા રમસે !”

“આએ સવાલમાં એક મોટી ફીલસુફી ભરેલી છે !” ફલીએ કહ્યું “અને તમહે મહારી એવી ફીલસુફીને ધીકકારી કાઢોજ એ મોટા અફસોસની વાત છે ! અફસોસ-દસ હજાર અફસોસ !”

“ભની ! મોટો ફીલસુફ થઈ આવો છો !” આપે કહ્યું “મેત્રીકમાં તો આવે વરસે ફેલ થયો, ને ફીલસુફ સાનો થઈ નીકર્યો છો ?”

“નાસીપાસ થઈને તયાંથી નીકલેલો ફલી ફીલસુફ પોતાની કુઈ ને થોડા દહાડા બાઈને ઘરે રહેવા આવેલી તેની આગલ ગયો, અને પુછવા લાગ્યો “બોલો કુઈજી કે બાગમાં માખ ગેઈ તો પતંગીયું કેમ મરી ગીયું ?”

“મુઆને જેહેર ઉતરી ગીયું હોસે તેમાં મરી ગયો ! પણ રવાન તો નહી રખરી ગીયુંની ?”

“કોણનું ?” ફલીએ અન્યબીથી ખુબ પાડી.

“વરી કોણનું ? બાગમાં નાગ ગીયો ને લવંગીયો મરી ગયો તેનું ! બહેસ્તી લવંગીયાનું રવાન રખરીયું તો નહીં કેની ?”

“તે હોસે બા ! જા જરા હંધાવા દે, માફ માયું જુએ છો !” કુઈ ફલીને પીછાણતા હતા એટલે તે થેલા વાળને ખેરવતાં દુકમાંજ બોલ્યા અને તે ગયો !

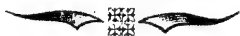
ચા પીવા સાફ જયારે ફલીના માતા, પીતા, અને કુઈ એ બધા સાથે ટબલપર આવયા તયારે ફલીએ ચા પીવા અગાઉ હડીને ઉભા થઈને કહ્યું “આજે મેં એક મોટી ફીલસુફી શોધી કહારી છો !” બાગમાં માખ ગેઈ તો પતંગીયું મરી ગીયું !” એ સવાલનો તમે કોઈ જવાબ આપી શક્યા નથી, અને હું તે જવાબમાં જે મોટી ફીલસુફી સમાયલી છે તે કહી દઉં છું.”

અને પછી તેણે એક ખખાર મારીને કંઈ વાંચેલી તે ફીલસુફી બોલી હીધી “જુઓ, બાગમાં માખ ગેઈ અને કુલપર બેઠી-કુલપર બેસીને કુલ-માનો રસ માખ ચુસવા લાગી-માખ કુલનો રસ ચુસીને હડી ગઈ અને તેણે માંખ પુડો બનાવ્યો-માંખપુડામાં તેણે કુલના રસથી બનેલું મધ ઉતાર્યું તે માંખપુડો ચાને મધ પુડો હતો મીણનો-મધને કહારીને લોકો ખાવા લાઈ ગયા જયારે મધપુડો જે મીણનો હતો તેની મીણબત્તી બનાવવામાં આવી-તે મીણબત્તી જયારે બલતી હતી તયારે તેના પર પતંગીયું એટલે

પરવાનો આવીને ભમવા લાગ્યો—અને આખરે ભમ ભમ ભમ ભમ ભમ ભમવા પછી પતંગીયું મીલુબતીના બળતામાં પડીને બહીને મરી ગીયું ! બોલો ! મહારી ફીલસુફી કેવી ઉમદા ? બાગમાં માખ ગેઇ તો તેથી પતંગીયું કેમ મરી ગીયું એ તમહે બધાએ જોયું ? ”

ફલીના બાપે આ પીતા પીતા અજયબીથી આંગલી કરડવાને બદલે ભુલથી ચાની રકાબીની કીનારીજ કરડી નાંખી ! કીનારી તુટી ગઇ, રકાબી ભાંગી ગઇ, અને ફલી એક ફીલસુફ પુરવાર થયો ! !

૩૪

નજલાની દવા !

ખેડેસ્તી મમાવાને હાથે લખાયલી હુકીમાની ચોપડીમાં જોઇને જમશેદ કટકીએ નજલાની દવા બનાવી, અને તે પોતેજ પારસીવાડામાં વેચવાખી નીકળ્યો !

પહેલાં એક ઘરમાં ચાર માળા સુધી ગયો તો કોઈએ એક બાટલીખી લીધી નહી ! બીજે ઘર ગયો તો ત્યાં પારસીના છોકરાંઓએ તેને ચેરવીને નીચે ઉતાર્યો ! ને ત્રીજે ઘર ગયો ત્યાંથી ચોથે ઘર જવાનુંજ ભુલી ગયો !

ત્રીજા ઘરમાં નીચે ભોંયતળીએ સીતર પંચોતેર વરસની એક બાઈ ખેડેલી હતી તેની પાસે જઇને જમશેદ કટકીએ કહ્યું “ ડોસાં ! નજલાની દવા જોઇએ કે ? ”

ડાસીએ તો તે સાંભલીને થોડો વખત સુધી જમશેદનો ચહેરો ટગર ટગર દીકરો અને પછી ખોંમખોનો ગોળો ફાટતો હોય તેમ એકદમ ખુબ પાડી બોલી “મુઆ ! ઘેરાના ખાધા ! ડાસાં કોણને કેહેછ ? આંધરા, હું સુ તુને ડાસી લાગું છ કે ? મુઆને આંખે જહરતું નહીં તો ચસમો કાંઈ નહીં લઈ મરતો ?”

“ચસમો લેવાનો વીચાર છે.” જમશેદે “સેતાન ડાભો” કરતાજ દુ'કમાં કહ્યું.

“વીચાર છે તો લઈ મરની !” ડાસી લાયકીથી બોલી “પછસા નહીં હોય તો કાટલી લઈને લીખ માંગ, નહીં તો પંચાતના સેકરતરી ઉપર લખ કે તુને એક ચસમો અપાવે.”

“હવે એ વાત માંડી વાલીને કેહોની કે તમુને નજલાની દવા જોઈએછ કે મમઈ ?”

જમશેદથી પાછું મમઈ કરીને બોલઈને બફાઈ ગયું કેમ જે તે સાંભલીને ડાસી પાછી છેડાઈ “મુઆ નસાખંદા ! તહારી માય મમઈ કોઈ મુછછ કે નહીં કે મને તારી મમઈ બનાવેછ ? મુઆને બજરમાં વેચવા મુક્યો હોય તો કોઈ બે પઈના ચણા નહીં અપાવે તેવાની હું મમઈ થાઉં કે ? જા જા મુઆ, સુજમાં રોજ ના બોલતો કે હું તારી મમઈ ચવસ.”

“વાર મમઈ ના થતા, પણ તમહે નજલાની દવા લેઓછ કે ? તમુને નજલો થયો હોય તો-”

“નજલો થાયની તુને ! મુઆ જો લાડ કરેછ તે ? તુને મુઆને મારા ઘરનો ચરો ઘરો પખોરી જાટકીને બધો આપુ મુઆ ઘેરા ! નજલો તુને ને તારી માય માસીને થાયની ! મુઆ મને નજલાની દવા સાતી આપી મરેછ ?”

જમશેદ તો હવે દુરનો દુરજ ઉભેલો હતો અને તે આ ઘરથી બી નીરાશ થઈને ચાલી જવાનો હતો, પણ તેણે જો ગમ ફતેહ નહીં મળી તો ગમે તેમથી કરીને આ ત્રીજો ઘર ફતેહ મેલવા સાડ પાછી અને પાછી ડોરોશ કરવાનો વીચાર મક્કમ કર્યો !

જેથી તેણે દુરથીજ કહ્યું “વાર, તમહે નહીં લેતા તો તમહારા વરને નજલો થયો હોય તો તેવણને—

“વર તો પાંચ વરસ થયા ગરોથમાન થયાજ, તુને નજલાની દવા તેવણને આપવાની હોય તો તેવણની પાસે જ, પાસેના ઘેરમાં કુવો છે તેમાં હલ્લુથી પરી જ એટલે મહારા બેહેસ્તીની આગલ તું આપો આપ ચાલી જસે.”

“તમારા બચ્ચાં છોકરાં હોસેની ?” જમશેદે ધીરે રહીને પુછ્યું.

“હા. એક દીકરી છે, ને દીકરીના અખખધ રહ્યાં છ છોકરાં છે. તેથી કેહેવા સું માંગેછ ?”

“કેહેવા એજ માગુછ કે તમારી દીકરીને ને તેનાં છ છોકરાંને મારી બનાવેલી નજલાની દવા આપો તો તે—”

ડોસી તુરતજ હડી, અને તેણે પગ નીચેનો પાટલો હાથમાં લીધો, ને જમશેદના માથા તરફ પાટલો ફેંકતાજ ખુમ પાડી “તુને ચોવારી મુકું મારી દીકરી ને તેના છ છોકરાંપરથી ! મુઆ તારો નજલો તુનેજ થઇ મરે ને નજલામાં તુંજ મરે—”

“નજલાથી કાંઇ લોક મરતા નથી.” જમશેદે હવે ધણે દુર જઈને સહમન્નવયું, પણ તે વધારે બોલે તેટલાં તો ડોસીએ બીજો એક પાટલો ફેંક્યો અને જો જમશેદ તેજ વખતે નહાસી નહીં ગયો હતો તો ત્રીજો પાટલોબી તેની પાછલ તુરતજ આવતો !!

તે દીવસ પછીથી જમશેદ કટકીએ પોતાની બનાવેલી નજલાની દવા વેચવાનીજ માંડી વાલી છે !

ધરાનીની દાદી!

રતનબાઈ નારીયલવાલા પોતાના ઘરના નોકરો તરફ જરા વગર બેકકના કળસીયા જેવા હતાં. કોઈ વખત એમ ઢલે, કોઈ વખત તેમ ઢલે, તે કોઈ વખત વલી ખડાબી રહે, એટલે કે કોઈ વખત દયા લાવીને માણસને પાન પાવલાથી ખટાવે, તે કોઈ વખત ખાઈ કરકુંની માફક માણસને વાણી હવારીજ ખાય, અને કોઈ વખત તે તેને એક મીનીટખી આરામ લેવા જવા નહીં દે! પવનનું સુકાન ફરે તેમ નારીયલવાલા બાઈના બેળનું સુકાનખી ફરતું હતું.

એક દાહાડો તેવણે બેહેરામ ધરાનીને કોઈ કામ વાસ્તે બોલાવ્યો તે લાલીયા રામાએ કહ્યું, “બાઈ, બેરામ તો દાહરૂં છોલાવવા ગીયેલો!”

બાઈ ફફડી ચટકીને તે વખત તો મુંગી રહી પણ બેહેરામ દાદી બોડાવીને નાહીને ઉપર ગયો ત્યારે બાઈએ તેને પહેલે તો દમથી ગભરાવવાનો વીચાર કાઢ્યો, પણ પછી લાંબો વીચાર કરતા દમ ભરાવવાથી તે કદાચ ચાલી જાય તો કામ રખડી જાય એવું ધારીને ધીરે ધીમેથી કહ્યું “બેહેરામ તું અઠવાડયામાં કેટલી વખત દાહરી બોરાવેલ?”

“બાઈ, ચાર દાહરા એક વખત દહારી છોલાવેસ તો મહીનામાં એક વખત માથું કપાવેશ.”

“માથું કપાવેલ?” બાઈ અજાણથી કહેવા લાગી “હરવાયા ઓળ્યા, માથું કપાઈછ કરીને નહીં બોલવાનું! એમ બોલ કે માથાના બાલ કપાવેલ.”

“હા-હા-માથાના બાલ કપાવેશ! માથા નહીં કપાવેશ, માથાના બાલ કપાવેશ” બેહેરામ ધરાનીએ ઝડપથી સુધાર્યું.

‘વાર, જેમ તું કહેછ તેમ જો ચાર દાહાડે એક વખતની દાહરી
તો હોય તો મહીનામાં કેટલી વખત એમ દાહરી ખોરાવવાની થાય ?’

હીસાબ નાંખવા માગ્યો !

‘તે તો ખોણ નાંખે ખોઈ !—મેને હેમુખ ગેણતા આવરેશ તો પેચી
તોંદ નોકરી મું ખેરવા ઘાડેલા ખાવા રેશ ?’ બહેરામે કહ્યું.

‘જો હું તુંને સમજાઉં’ ખાઈ ધીમેથી ખોલી ‘મહીનાના ત્રીસ
, ને ચાર દાહારે એક વખત દાહરી ખોરાવતો હોય તો સાત ચોક
સ, ને બે દાહારાની અરધી દાહરી એટલે આખા મહીનામાં સાડા-
દાહરી થઈ !’

‘સારા સાત દાહરી ?’ બેહરામ અજબ થઈ ગયો ‘સાત આખા
ને એક આરધા દાહરી ? તે આરધા દાહરી વેરી કેમ ખોરાયેશ ?
દાહરી ખોરેશ ને આરધા રાખેશ તો લોકો કહેશે કે બેહરામ
!’

‘એમ નહીં ! એમ નહીં ! બેહરામ, તું મહારા ખોલવાની મતલબ
હમજયો.’ ખાઈએ કહ્યું ‘હું એમ કહેવા માંગુ છું કે ચાર દાહારે
દાહરી તો મહીને કેટલી દાહરી ? વાર, એમ સ્થમજ કે ઉપરની અરધી
છોરી દઈએ તો મહીનામાં સાત વખત તું દાહરી ખોરાવેશ !’

‘હા, તદન ખેરી વાત છે.’

‘વાર, તારે તું મહને કહે કે દાહરી ખોરાવતા રોજ તુને વખત
લાગેશ ?’

‘હું રોજ કાંઈ દારી ખોરેશ ?’

‘અરે રોજ નહીં ને ચાર દાહારે ! પણ ચાર દાહારે દાહરી ખોરાવેશ
ખત કેટલો લાગેશ ?’

‘આરધા કલાક.’ બેહરામે કહ્યું.

‘ઓ મામરે, અરધો કલાક ?’

“ તેરે વેરી સુ ? આરથા કલાક દાહરી નહીં ખોરાવેશ તો પેચી હાનમના હાથ ચાલેશ કેમ ?—આસતરા ફારેશ કેમ ?—ને દાહરી ખોરાવેશ કેમ ?”

“ તારે જો ” બાઈએ પ્રાણું સહમન્તવયું “ ચાર દાહરે એક વખત તું દાહરી ખોરાવતી વખતે અરથા કલાક ખોલી દેજી, ને તેવીજ રીતે ગણવા બેસીએ તો મહીનાના સાત અરથા કલાક એટલે સારા તન કલાક મહીનામાં તું અરખાદ કરેજી ! મહીનાના સારા તન કલાક એટલે વરસના ખેતાલીસ કલાક ! આ માયરે, બેહેરામ, તું વરસના ખેતાલીસ કલાક તો એમ દહારી ખોરાવવા પછવારેજ અગારી નાખેજી ! તેના કરતાં દાહરી રાખતો કાંય નહીં કે એટલો બધો વખત અરખાદ નહીં જાય ? ”

“ દાહરી રાખેશ તો મકકાઈબાઈ જેવા લાગેશ ! એક વખત ધરાનમાં હું ઘેર છારીને એક મહીના સુધી બાહાર ગેયલા ને દાહરી ખોરાવયા વાગેર એક મહીના પાચી ઘેરે ગીયા તો મને જોઈને મારા છોકરા સીક પેરી ગીયા, મારા બધરી ગભરાઈને જમીન પર પેરીને બેહુશ થઈ ગીયા, ને મારા બુઢા કાકા બીહીને મેરી ગયા ! તે લોક એમ સમજ્યા કે કોઈ દાહરીવાલા મોટા રીનચ આયા તેથી બેદદેમ ગાભરાઈ ગીયા ! ”

“ તો શું તું દાહરી રાખેજી તો રીંછ જેવો લાગેજી કે ? ” બાઈએ પુછ્યું.

“ રીનચ, વાધ, સીંહ, બાબર, શુરગ, પાલેનગ જે કહેશે તેવા હું તો લાગેશ ! તું કેશ તો દાહરી ખોરાવેશ, નહીં તો ગામેશ તો નેહી ખોરાવેશ ! ”

“ આ નહીંરે માય, રીંછ જેવો લાગશે તો મહારા ઉકરજીને હારટપર ફેટ છે તે તુને જોઈને તેવણું મદદઈનું હારટ ફેલ થશે તો હું કાંઈ મરવા પરશ ? ” બાઈ ખોલી, અને પછી તેણે સહમન્તવયું “ બેહેરામ, જોની દાહરી ખોરાવે તો જલદી ખોરાવ ! એક મીનીટમાં તો દાહરી સહ કોઈ ખોરે ! ”

“ વાર, બાઈ ” બેહેરામે આસતે રહીને ટાડુકા પુરયો “ હું એમ પુચેશ કે તુને તારા માથાના બાલ સારખા કરતા ને ચોટલા વારતા ખેટલા વાખેત લાગેશ ? ”

“અરે મુઝો તુંતો અક્કલનો દોહર ચતુર છે, દોહર ચતુર “બાઈ બોલી “ મહુને તો બાલ સરખા કરવાના, ને તુને તો કપાવીને ફેંકી દેવાના !”

“તુંબી કાપાવીને ફેંકી દેશ તો સું વાંધા છે? અમથા બે કલાક રૂઝ માથા સાથે માથા ફોરેશ, ને મહીનાના સો કલાક ને વારેસના બેચાર હાઝાર કલાક નકકામાં બગારી નાખેશ તેના ખારતાં એ બાલ કાપીજ નાખેશ તો પીરા નખેશ કેની ?”

“ મુઝા, તુનેજ એ બાલ આંખમાં ખુંચયા કે? જા, અહીંથી ચાલી જા, મુઝાની નજર બજર લાગશે તો પીરા !” તેમ બોલીને બાઈ ફફડીને ચોરડામાં ગઈ, અને બેહેરામ હસતો હસતો રાંધણીમાં ગયો.

૩૬

સ્ટેમપ-ડ્યુટી વધી !

આવાં ડોસાને નવસારીમાં ગયલા પોતાના બેઠાપર કાગજ લખાવવાનું હતું જે તેવણે એક પાડોશી પાસે લખાવયું, અને આગળની મીસાલ બે પઈસાની ટીકટ પરબીડાંપર મારીને તેવણ તે કાગજ પોસ્ટ કરવા જતા હતા તેટલાં તેવણને પેલાજ પાડોસીએ સહમન્નવયું “ આવાંબધ, હવે કાગલ બે પઈસામાં નહીં જાય ?”

“ કાંય ?” ડોસાંએ નાંકપરનો વાંકો થયેલો ચશમે સીધો કરતાં ખુબ પાડી “કાંય ?”

“ કોણ જાણે. કેહેછ કે સરકારને ખોટ આવીછ !” પાડોશીએ સહમન્નવયું.

“ સરકારને વરી ખોટ તે સા વરે આવે? અખખંડ રહ્યાના ખબનામાં મખલખ ને ખીસીયાર-રૂપીઆના દરંગના દરંગ પરેલા છે ને ખોટ સાની આવે?”

“ લોક એમ કહેછ! ને નુસપેપરવાલા એમ લખેછ તેથી ગીયા મહીનાથીજ બે પદસાની દીક્રીટના ચાર પદસા થયાછ.” પેલાએ આગળ સ્હમન્નવયું.

“ એ કંઈ નહીં રે! નસારીના દુબરાઓની હવે મુંબઈનું પાણી પીતા સીખીયાછ કેની, તેની આવે બધી મોંઢકાણુ છે રે, બીજું કંઈજ નથી!”

પેલાના ડોળા તે સાંભલીને વાંકા દીકા થયા અને તે અન્નચખીમાં પડી ગયા! તેણે કહ્યું “ આવાંબઈ, પોસ્ટની દીક્રીટ સાથે નસારીના દુબરાઓને શું લાગે વલગે?”

“ આવે આપરા પારસીઓએજ તે લોકને બગારીયા! જે પારસી લોક એ લોકને અહીં મુંબઈમાં વાસણુ ઉત્તરવા લાવતે નહી, તેા દુબરાઓ તોંહ નવસારીમાં પીઠે ધુધરા બાંધીને હાથમાં કોધારો લઈને પોસ્ટનો ઢેલો ખન ખન ખન ખન અવાજ કરીને ગામેગામ લઈ જતે કેની!! મરેરે! નસારીના દુબરાઓને પારસીઓએ મુંબઈ બતાવીને નજર ઉધારી ને એ બધા દુબરાઓ ઓંહ મુંબઈ ધસરઈ આયા ને તેથી ગામના પોસ્ટવાલા ઓછા થઈ ગીયા તેથી સરકારને વધારે પગારના માણુસો રાખવા પરીયા હોસે ને તેથી બે પદસાની દીક્રીટના ચાર પદસા કરી નાખ્યા હોસે!”

“ અરે કંઈ નસારીના સ્ટેમપનુંજ વધયું નથી, એ તો આખા હીંદુ-સ્તાનની દીક્રીટપર વધારો કીધો છે!”

“ એમ છે!” ડોસાંએ પાછો ચશમો સરખો કરીને કહ્યું, અને પછી વધાર્યું “ ચાલો તેરે હુંજ પોસ્ટ આબીસમાં જઈને કેર ખખર કાઢારી આઉંછ. જે હોસે તે આય માલમ પરી જસે.”

એમ કહીને ડોસાં તો લાગલા ખસર ખસર સપાટ ધસકીને પોસ્ટ ઓફીસમાં ગયા, અને ત્યાં સ્ટેમપ વેચનારના બેન્કનું દહી કરી નાખ્યું!

“ બાવવા, નસારીની એક દીક્રીટ આપોની મરે.”

“છકરે કાય રેલવેચા સ્ટેશન નાહી” કે નવસારીચા દીક્રીટ માંગતે.”
તાતીચો છેડાયો !

“અરે પણુ તે હુંબી બાણુંછની જે રેલવેલચા ઇસ્ટેશન નાહી આહે
તે.” આવાં ડોસા બોલ્યા “તુમી અસા ડોચક્રી ગરમ કરન કસાલા વાત
કરતે ? એ પોસ્ટ આબીસ આહે કની ?”

“હોહ.” તાતીચાંએ ટુંકમાંજ પઠાવયું.

“વાર, તે અસા સાંગની ! મલા નસારીચા પોસ્ટ આબીસચા દીક્રીટ
પાહીચે.” ડોસાંએ મીઝાજ થઈ રાખીને કહ્યું.

“તે અસા મનાવા કેની કે એક આનેચી દીક્રીટ આપો !” તાતીચાની
સ્ટ્રીમ ગરમજ હતી !

“કાય ?” હવે ડોસાંએ બવાં ચઢાવયાં ! “એક આના કસાલા પાહીજે ?
જે પધસા તુલા ડેવાયલા કાય ?”

“આમી કાય ચોર આહે ? તાજ રજ એપ્રીલસી સ્ટેમપ ડ્યુટી બસતી
ઝાલી તે તમને નથી માલમ તો કસાલા ઇથે એઈન ક્રીટ ક્રીટ લાવતે ?”

“અરે મરેરે હવે ક્રીટ ક્રીટ લાવલા ! મોટા બતલીમનચા કાકા પરલા
તે ક્રીટ ક્રીટ લાવલા !”

આવાં ડોસાં એમ બોલ્યા કે તાતીચાની સ્ટ્રીમની ડીગરી વધારે વધી
ગઇ, અને મોટા મોટા લખોટા જેવા ડોળા કરીને આવાં ડોસાંને બાણે
ઓચ ગલી જવા માગતો હોય તેટલો બધો ગુસ્સે થઇ ગયો !!

“સરકારી માનુસ બલા ને લોક દીક્રીટ જેવાકા આવે તેરે તુમી એમ
દમ ભરાવીને વાત કરતે તે તુમાલા કેટલા છહારા નોકરી કરવાકા વીચાર
આહે ?” ડોસાંએ કહ્યું “ભલા માનુસ, જરા ઠંડા મીબસસી વાત કર !
તુમચી આઇ આઇ સરખી માહતારી માનસચી સંગતી એવી તુંદઇથી વાત
કરેછ તે તુલા માહિત નાહિ કે તુંદઇ ને મગરરી કોઇની હે દુનીયાચી

અંદર નહીં ચાલેછ તે ! આતાજ તુસપેપરવાસા જમરોદ પાદશાહચી મગફરી પર બધા મરદ પીખધને છુંદઈ ગીયા તે શું તુમી નાહી જાણતે ?”

“એ બાઈ, આમી કેન જમરોદલાખી નાહી ઓલખતે ને રસતુમલાખી નાહી ઓલખતે ! તુમલા એક આનાચી ટીકીટ પાહીજે તે લેઓ એહ ટીકીટ ને ચાલતા હુઆ.”

એમ બોલીને ચાર પઈસાવાલી એક લાલ ટીકીટ મુખીને પેલાએ છુટકારાને દમ ખેંચવા ચાહયું, પણ છુટકારો થાય કયા સુહલામાંથી ! ડોસી તો હવે ટીકીટના કલરને જોઈને બટબટ કરવા લાગી “મરેરે ! અખખઈ રહયા જીભ-રાયા મહારા નવરોજી પર સુભ સમાચારકા કાગલ લખવા હય ને એનીપર લાલ ટીકીટ ? લાલ રંગ અમાલા તો પસંદ પણ માન નવરોજીલા પસંદ નાહી.”

“લાલ રંગ પસંદ આહે ને નાહી આહે તે સાથી મી કાય કરે ? સરકારની જસા રંગ છાપલા તસા મી દેતે !”

“પણ સરકારની દોન પઈસેચા ચાર પઈસા કેલા, તો ચાર પઈસાકી ટીકીટચા રંગખી કસા સાથી નાહી બદલ કેલા ? લાલ રંગચા બદલે મહારા નવરોજીને ગમેછ તેવા લીલા રંગ કાય નાહી કેલા ?”

તાતીયાએ જોયું કે ડોસી સહવારથી સ્હાંજ સુધી “લીલા કાય નાહી કેલા ? ને પીલા કાય નાહી કેલા ?” કરીને માથુ ખાઈ જશે, નકામું તેના બેબંનું મીનગઈ ખસી જશે, તેથી સ્ટેમપ બોક્ષને કળ દઈને ઝપાટાખંધ હઠીને તથાંથી નહાસી ગયો !

ધરવાલાનું એક ઘર, વગર ઘરનાના હુઝાર ઘર!!

તેહમુરસ તુરીયાને મસતકમાં એવીજ ધુન સમાઈ ગઈ કે પદસાવાળા એકાદ જે ઘરના માલેક છે તેઓ તો તેટલીજ મીલકત ધરાવે છે!

પોતાના જેવા કરકબંગાલીઓ જેઓ ધરબાર વગરના છે, કુલ્લો મીલકતની જમીન અને ઘરના માલેક છે! એવી ધુન મગજમાં ફરતા ફરતા તુરીયાનું નહીયું ખસી ગયું, ભેળું ધસી ગયું, અને તેણે હાલતમાં નીચડું વીલ બનાવી નાંખ્યું:—

“હું તેમુરસ તુરીયું જે રોજ બહેરામ ઈંદ માહે દય દાદાર હોર-અને રવીવાર અમસાસપંદને દહાડે જનમેલો તે તેમુરસ તુરીયું આ થી મારું છેલ્લામાં છેલ્લું આ વીલ કરું છું, અને આ અગાઉ જે વીલો ભુલચુકમાં ગફલત ઉંઘમાં મેં જો કીધાં હોય તો તે ખોટાં અને બતાવટી સમજવાં, અને આજ રોજે લખેલા આ વીલને ખરા સમજીનેજ જે પ્રમાણે હું વારસો હીરસો વહેંચી નહિ છું તે પ્રમાણે ૧ કળ રત્ન બાદ મારા સગાંઓને વહેંચી આપવા સહી.”

“મહારી પહેલી બઘરીના દીકરા કાવસ કંટોલાને બીલીમોરાની મારી તાવાડી અને મુંબઈનું બોરીબંદરનું સ્ટેશન આપી દેવું.”

“મહારી બીજી બઘરીની દીકરી નવાજને આ બાપ તરફની તેની રીની યાદમાં મુંબઈની પતથર બેંકની બાહરની ચાર દીવાલ અને તેની ૧૧ રાજબાઈ ટાવર એમનો એમ આપી દેવો.”

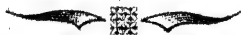
“મહારી ત્રીજી બઘરીના પેંગા પાણ બાપની સુજધુજના બેટા દીન-મુંબઈનો રાણીનો બગીચો, વડોદરા અને દીલ્લીના સ્ટેશનો, અને દખણ હુદદરાબાદ આપી દેવું અને એ લાણુનાર ગણુનાર હોવાથી તળાવથી ચીરાબબર સુધીની તમામ સુખડની દુકાનો સોંપી દેવી.”

“મહારા કુદના કીકરા આદર આંખોસીને ડાકઠર થવા ગમેછ તેથી તેને મુંબઈની તમામ ઇસ્પીતાઓ આપી દેવી, પણ મહારા બીજા દરજી હમદીને માટે તેમાંની એકાદ બે ઇસ્પીતાઓ ખાસ સીઝરવડ રાખવી, તે ઉપરાંત એને પાના પાસાને શોખ હોવાથી માહરબાવરીની પોલીસ ચોકી અને મુંબઈ ને બાહરગામની તમામ તુરગોળી આપી દેવી.

“મહારા ભાઈ દોરાબ મીઠઈવાલાને મુંબઈ ભરૂચ અને ખંબાતામાં જેટલી વાસી કુસી મીઠઈની દુકાનો હોય તે બે હાથે ઉંચકીને સોંપી દેવી.

“મહારા કાકાના છોકરા નવલને જરા જરામાં ચાહેની ને તપકીરની તલબ થયા કરેછ તેથી તેને મુંબઈના ઈરાનીઓની દુકાન પરના બધા સમાવર ને પચાલા રકાબી આપી દેવા, અને તમાકુની જેટલી વખારો કરાંચી અને કલકતામાં હોય તેટલી એના નામ પર ચઢાવવી.

“મુંબઈની સઘલી દારૂની દુકાનો અને નયુસપેપરવાલાના છાપખાનાઓ મેં પોતે રાખી લીધા છ કે જેથી બેહેસ્તમાં નાંક સુકાય ત્યારે જરાજરા છાંટો પાણી ચલાવીને પછી ગામે ગામ અને શહેર શહેરની ખબરો ઇત્રીચરમાં લેટીને વાંચ્યા કરે-તથાસ્તુ ! સહી દસ્તખત પોતે ! લખનાર તેમુલજી તુરીયુ !”

વીમા કંપનીનું લક્ષ્મી!

વીમા કંપનીનું લક્ષ્મી! વીમા કંપનીનું લક્ષ્મી એટલે વીમા કંપની સાથે વહેંચી લીધું એમ ની સહમજતા! પણ એ લક્ષ્મી તે એવી કંપનીઓના ટલાક નોકરો હોય છે જે જી જેમ માથામાં ચીટકી ખેસે તેમ જીની માફક મહારો પીછો પકડે છે! અલખત પેટ તો સડને હોય છે પણ પેટને માટે દાંતર ખુસમુધવારનાંખી વાંસમાંધા જણાય તેવા લક્ષ્મી મેં જોયા છે અને માંના એકનું વરણન આપું છું:

આદરજી અંદુસ જેવણ પહેલા અંદુસ વેચવાનો ધંધો કરતા હતા. જાણે અંદુસના ધંધામાં “છાલેલા ખોર” ની કમાણી થતી જોઈને ગભરાઈને પાર અંધ કીધો અને નવા વેપાર તરીકે તેણે એક છાંદાવાલા દોસ્તને પસંતમ પસંતમ સ્હમજવીને એક લાઇફ ઇનશયોરનસ કંપની કાઢી! તે છાંદાવાલા દોસ્ત જેનું નામ કાવસ કાંદાવાલા કરીને હતું તે બહુ શરમાલ તો જોઈ તેણે મયુચયુઅલ એગ્રીમેન્ટ કરીને વીમા કંપની અંદુસને મામેજ કાઢવા દીધી!

અંદુસ અને કાંદાની ભાગીદારીની નવી વીમા કંપની નીકળી, અને તેનું નામ આપવામાં આવ્યું “ધી અંદુસીયા લાઇફ ઇનશયોરનસ કંપની.” ‘કંપનીનું’ કામ પહેલેથીજ ધમધોકાર ચલાવવાનું હોવાથી નોકરો અને એજન્ટો કામ કરે તે અગાઉ આદરજી અંદુસે પોતેજ કામ કરવા માંડ્યું.

મહારા ભોગ લાગ્યા તે અંદુસે પહેલા મહનેજ પકડ્યો, અને હું ખડો હોવાથી કોઈ મોટો કુટીયાંવાલો હોઇશ કરીને તે મહારી પુઠે ચાંચડાની માફક ચીટક્યો! એક સ્હવારે તે મહારી ઓફીસમાં ફેરાપર ફેરા મારી ગયો, અને તે દહાડે હું મોટો થયેલો હોવાથી તે પંદર ધકેલા ખાઈ ગયો! તેણે મહને રસ્તામાં રોક્યો અને ધરે જતી વખતે સપાટામાં લીધો, પણ હું સપાટામાં આફજી શાનો? મેં તો વીમા ઉતરાવવા સાફ ના કહ્યું!

મેં ના કહ્યું પણ તે માને શાનો? એક દહાડે આતશબેહરામ જતી વખતે હું સુખડની દુકાન પર સુખડ લેવા ગયો તેટલાં બેઠું છું તો કોઈ મહારા કાન આગલું ગુન ગુન ગુન કરે છે! હું સહમજ્યો કે રસ્તા પર ખુરસી ટેબલ માંડી ખેસનાર કોઈ સુખડવાલો મહને સુખડ ખરીદવા કહેતો હશે જેથી હું ગળવામાં હાથ નાખીને તેને ખટાવવા ગયો અને તેની તરફ ફરીને જોયું તો કોઈજ નહીં પણ અંદુસ જણાયો! “જેઓ, મહાર માનો, દસ હજારનો હતરાવો, કાલે હડીને કંઈ કસું થયું તો બેઠાં દસ હજાર મલસે!”

“તહારા દસ હજારને ચુલામાં નાંખ!” મેં રસ્તામાંજ એક ખરાડ પાડી “દસ હજારને લીધે શું તું મહને ચાલવાળી નહીં દેશે કે? દસ હજારને—”

પણ હું વધારે ખુબ ખરાડ મારું તેટલાં તો અંદુસ છુ થઈ ગયો! પણ તે કેટલા વખતને માટે? આપણને જી કરડતી હોય અને તેને દાખી દેવા આપણે ધવડ ખવડ કરીએ તેટલોજ વખત, કેમજે થોડાજ વખતમાં જેમ જી પાછી માથામાં સવર વવર થવા માટે તેમ અંદુસોળી સવરવા માંડ્યું! હું ત્રામમાં બેઠો અને ઠરીઠામ થઈને ડોકું એમ તેમ ફેરવીને બેઠું છું તો પાછો જણાયો અંદુસ!

હું સહમજ્યો કે રસ્તામાં ખખડાવેલો છે તે મુંઝો મરશો! પણ શાનો? તેણે તો ચપક દેતીકે ગળવામાંથી ઇનશાયુરનસ ટેબલ ખુક કાઢી અને મહને હીસાળ કીતાબના આંકડાં સહમજ્જવા માંડ્યા! ધોરીખંદર આવવાજ માંડેલુ બેઠેલે મેં ત્રામમાંથી કુદકો માર્યો, અને ફરલા જતી ત્રેન પકડી!

મેં છુટકારાનો દમ ખેંચીને બાયબલે હતરી ગઈને ફરીથી ત્રામ મારફતે ધરે જવાનો મનમાં વીચાર કીધો! અને હજી તો ત્રેનમાં બસેબર ગોઠવાઈંછ તેટલાં અંદુસ પાછો કુત જેવો તથાંળી ફુટી નીકળ્યો!

હવે તો મેં અંદુસ પર મોટા મોટા ડોળા ધરક્યા! પણ અંદુસ બંદો બીહે શાનો? તેણે ખીરે રહીને મહને સહમજ્જયું “જેઓ તમહે બરા માણસ

હોયો તે એમ ત્રામમાંથી બુસકો નહીં મારીએ, એમ બુસકો જે મારશે ને બિંદો ના કરે બુસકાની સાથેજ આરીઆ ધધને ખાપરી જશે તો પછી વીમોળી ઉતરાવેલો નહીં એટલે કંઈજ નહીં મલસે! તેનાં કરતાં મહારાજ માનો તો દસ હજારનો ઉતરાવો! દસ હજારનો નહીં તો સાત હજારનો ઉતરાવો! મહારાજ માનો—”

“અરે માને કોણને? હરમાનને!” મેં દાંત કચ્ચકચાવીને બરાડ પાડી “મીઠા બંદુસ, આઈ મીન, મીઠા બંદુસ! જે તમહે હવે મહારાજ પીછા નહીં મુકશે તો હું કેઠેથીજી એક બંદુક લાવીને તમને મારીને પછી હું પોતેજી મરી જઈશ.”

“મહારાજ તો વીમોળી ઉતરાવેલો છે.” નક્કર બંદુસ ઠંડે કલેજે બોલ્યો “તમહારાજ તો વીમોળી નથી! બંદુક મારવાની અગત મકુજે વીમો તો ઉતરાવી લેઓ.”

ત્રેનમાં જેમ તેમ કરીને પીછા છોડવયા તો રેસતોરામાં બંદુસ પાછો મલ્યો! હવે કેમ કરું? વીમાની માનુ પેટ બળે! આ તો વીમા અને પાગલ બંદુસની સુજમાં હું પાગલ બની જઈશ!

રેસતોરામાંજી જરા રહમજવયો, પછી વહી દમ ભરાવયો, અને છેલ્લે બેઝાર થઈને હુંજ આધસકીમ મકરન અરધું છોડીને ઉઠી ગયો! મહારાજ ઘણો વીચાર હતો કે બંદુસને રેસતોરામાંજ એકુ બે સોલતમ ખેંચી દઈ, પણ વહી એ લક્ષ્મી જે કોરબનું લક્ષ્મી કરી દે તો ક્યાં આપદા? તેથી અખાડા કરીને હું ઉઠી ગયો!

રાતના નાટકમાં ગયો તો તયાંજી બંદુસ આવયો! અને વહી મહારાજ પાસેજીજ ખુરસીપર બેઠેલો!! મહને એક વાતે ગુસ્સોજી આવે, અને એક રીતે શાખાશી આપવાનોજી વીચાર થાય! ગુસ્સો એમ આવતો હતો કે બંદુસ જલાની માફક ચીટકતો અને હું જયાંજી જઈ તયાં પુઠે પડતો!—જ્યારે તેને શાખાશી એ માટે આપવા ગમતી હતી કે તેના ધંધામાં તે ઘણો ચીવવટ હતો!!

આખરે અંદુસે એવું કરી મુક્યું કે હું કંટલધને મુંબઈ અંદેરી નહાસી ગયો !! અંદેરીના સ્ટેશનથી ત્રણ માઇલ દુર જઈને છુંપડામાં ઘડેલા ખાંધ ફાંફાં મારીને બેઝાર થઈને “હવે અંદુસે છોડ્યોજ હરો” કરીને છેક બે મહીના પછી હું મુંબઈ પાછો ફર્યો !

મુંબઈ પાછો ફરીને જોઈશ તો “મુલો નહીં ને ભુતનો ભુત !” તો જોવા ને તેવોજ મુલો !!

મુંબઈ પાછો ફર્યો તેજ રાતના હું સુવા જવાની તઈયારીમાં તેટલાં કોઈએ ખારણું ઠોક્યું, અને હું ખારણું ખોલીને જોઈશ તો એક ખીજ માણસ સાથે ભુત જોવા સામે હમ્મેલો ! “શું છે ?” મેં કડકડાવીને બરાડ પાડી.

અંદુસે બરાડના જવાબમાં ઠંડા પાણીના માટલાની માફક કહ્યું “આએ એવણુ ડાકટર છે, એવણુ તમને તપાસશે ને હું ત વીમો ઉતારશા.”

“મેં એક વખત, બે વખત, દસ વખત, પચાસ વખત, સો હજાર વખત ના કહ્યુંની કે મહારે વીમો ઉતરાવવોજ નથી કરીને બાંજ પાડી.

“તમહે મહારે માનો—”

અને તેનું માનવા માટે તે વધારે બોલવા ગયો કે મેં દરવાજો ખંધ કીધો અને ખીજાનાપર જઈને સુઈ ગયો !

સહવારે ઉઠીને રાંધણીમાં આ માટે જવા સાથે મેં ખારણું ખોલ અંદુસ ને ડાકટર ત્યાંજ મુલો !! આખી રાત બેઠ જણુ ખારણા પછવાડેના બાંકપરજ જગતા બેસી રહેલા !! —મેં દમા રાંધણી તરફ ચાલી જવાનો અને એ લોક કાંઈખી બોલે તે તરફ નહીંજ આપવાનો વીચાર કરીને રૂબરૂમાંજ ઘસાડાબંધ ચાલવા માં

મહારો એક હાથ ડાક્ટરે પકડ્યો અને બીજો હાથ અંદુસે ! તે પછી બેઠે હાથે મહને અંદુસે પકડ્યો અને મેં જોટલા અછાડ પછાડ કરવા માંડ્યાં છતાં ડાક્ટરે મહારા કપડાં ઉતારવા માંડ્યાં !!

મેં તે જોઈને ગભરાઈને જીમ પાડી “ ડાક્ટર તેમુરસ, એ તમહે સું કરોછ ? ”

“ તમહારો વીમો ઉતારવાનો છે તેથી તમુમે હું તપાસવા માગુંછ ” ડાક્ટરે જીલસો કીધો.

જે સાંભલીને મેં આખું ઘર ધડછ રહે તેવી બરાડ મારી “ અરે કોણુ એવો તેવો વીમો ઉતારવા માંગેછ ? ”

“ મીં અંદુસની કંપનીનો હું ડાક્ટર છું. અને મીં અંદુસ કહેછ કે તમો પાંચ હબરનો ઉતારવાના છેવ તેથી કરીને— ”

“ અંદુસનું તો ખીસી ગીયુંછ ! ” મેં કહ્યું, “ તમહે કાંય અંદુસની સુજમાં તમહારા વરસ વેચોછ ? અંદુસને તો થાણે મુકી આવવાનો છે. તમુનેબી ને એની સાથે જવાનું હોય તો પછી— ”

“ પણ તમે ઉતારાવવાના છેવ કેની ? ” ડાક્ટર બોલ્યો “ મીં અંદુસ કહેતાંતા કે પાંચ હબરનો ઉતારાવવાના છેવ તેથી મેં તમહારાં કપડાં ઉતારવા— ”

“ અંદુસને મેં એક લાખ વખત ના કહ્યું પણ એ પીછો છોડતોજ નથી ” મેં બરાડ પાડી, અને મહારી બરાડથી બધા બર ભાડુતો ઉતરી પડ્યાં ! ડાક્ટર તે જમ્લો જોઈને મુંગો મુંગો પોબારા ગણી ગયો ! અને તે ફીવસ પછીથીજ અંદુસેબી મહારો પીછો છોડ્યો !!

હું ડાક્ટર થયો !

મહારા ક્યાં ભોગ લાગયા કે હું ડાક્ટર થયો ! ખીલ ડાક્ટરો ખુબ કમાય છે તે લોકને જોઈને હું ખી ડાક્ટર થયો, પણ ડાક્ટર થઈ તો ફસી ગયો ! કેમકે નસીબમાં કાણું હતું એટલે માંખ મારવાથીજ વાત

ડાક્ટર થઈને મેં દવાખાનું પહેલાં હીંદુઓના લતામાં 'ખાલ્યુ', હીંદુઓની વસ્તી વધારે એમ જાણીને ધમધમ કમાણી કરવા 'પાંજરા' ગલી આગળ એક લાંબી પહોળી ખોલી ભાડે લઈને તે કોઠરીમાં ખુરસી ને દવાદારની અભરાઈ ગોઠવી દીધી અને દવાખાનાની પ કરતાંખી વધારે લાંબુ એક લપકાદાર પાટીયું બાહર માર્યું ! વળી, રીલી દવાનો ખાસ સ્પેશયાલીસ્ટ છું કરીને એક ખાટલીમાં સાંપ અને દવાની ખાટલીમાં મેં દેડકો મુકી દીધો અને બધાંને છક્ક કરી દેવાનો કીધો ! હું શું જાણું જે સાંપ ને દેડકો કામ લાગવાને બદલે ઉલટા ભારી પડી જશે !

પહેલેજ દહાડે એક હીંદુ ડોસી નવ દશ વરસના છોકરાને આવી અને મેં માન અકરામથી તેમણે ખેસાડીને ખબર અંતર પુછી તો ડોસી પેલા છોકરા માટે કાંઈ બોલવા જય તેટલાંજ તે છોકરો ઉઠ્યો "એ મોટી મા, હેંટો ! આ ડાજતર તો મહંસની દવા આ આ ખાટલામહી સરખ અને દેડકું મારી મેલ્યું છે !"

તે સાંભળીને 'હાય ! હાય !' કરીને ડોસી છોકરાનું 'પાંખડું' નીચે ઉતરી ગઈ અને વળી દવાખાનાની બાહર ઉલી રહીને બડબડવા ડોસીને બડબડતી જોઈને એક ભટ આવ્યો જેણે "શું છે ?" કરીને તો ડોસીએ મરી મર્યું ભભડાવીને ખુલાસો કીધો, અને ભટ દવાખ અધવચે આવીને દુરથી ખાટલીમાંના સાંપ ને દેડકાને જોઈને બોલ્યો :

“હે શીવ શીવ શીવ ! આ ઠાઠતરે તો અભડાવવાનું કીધું છે, મહારા તો શીરો પુરી બાહુર નેકલે છે !” અને ખરેખરજ તે તો દવાખાનામાં ઉલટી કરવા લાગ્યો !

તે લોક ગયા પછી કોઈજ નહીં આવ્યું ! અને ઘણા દીવસ સુધી માંખ મારીને પછી હું મુસલમાનોના લત્તાપર ગયો અને ત્યાં એક ઓટલાપર દવાખાનું બોલ્યું.

પહેલેજ દાહાડે એક મોગલ આવ્યો, મેં મોગલને પુછ્યું “ આગા, કયા હય ? ”

“ બુખાર આતા હય, અઓર જુલલાખ હોતા હય ! ”

“ અરે તાહરી ! બુખારની સાથે જોલાખ ? જોલાખ નહીં આવે તો બુખાર આવે એમ જાણીને હું એપસમ સોલટમાંજ પતાવવાનો હતો, પણ આને તો નવાઈ જેવી વાત કીધી ! વાઝ કાંઈ નહીં કરીને મેં મહને પોતાને દીલાસો આપીને આગાને પુછ્યું “ આગા, જુલાખ કીતના આયા ? ”

“ પચચીસ જુલાખ હુઆ ” હાંફતો હાંફતો આગો બોલ્યો.

બાપરે ! પચીસ જોલાખ ? એ તો મોગલ મુવેલો તેથીજ દવાખાનામાં ચાલીનેબી આવ્યો, નહીં તો બીજે કોઈ હોય તો ખાપરીજ જાય !! મેં ખાહું પુછ્યું “ કીતના કલાકમે પચચીસ જુલાખ હુઆ ? ”

“ હુ કલાકમે.”

બાપરે આગો જખરી છાતીવાલો ! મહારા જેવો હોય તો એક દગલુંબી ચાલી નહીં શકે ! વાઝ, પછી મેં આગાને પુછ્યું “ તુમ કયા ખાયા કે પચીસ જુલાખ આયા ? ”

“ કુચ્છ નેહી ખાયા. એક હુ કેલીનગર ખાયા, ચાર આનાકા દેહી ખાયા, એક હુ આનેકા ચણા ખાયા, અઓર ઠેંડા પાણીસે ખુબ નાહયા ! ”

મોગલ બોલતો જ્ય તેમ તેમ મહારી છાતીના પાતીયાં બેસતાં એ દવાખાનામાં રહે જીએ કરે !! કેમજે બે કલીંગરપર ચાર આનાર ખાઈને પછી ચણા ખાઈને ઠંડા પાણીએ નાહે તે માણસ આપરી ન તો શું થાયે ?

મેં મંગોલને કહ્યું “ અગર તુમકો આપઘાત કરનેકા હોતા તે ગુપચુપ કુવા નહીં તો દરીયામે કાયકુ નહીં ગીરા ? કલીંગર અચ્ચેર ઉપર ચણા ખાના ને પછી ઠંડા પાણીસે નાહતા અંતો બોત બુલમકા ઘાત હુઆ !”

“ આપઘાત ? આપઘાત કીયા ?” મોગલે જેમ તેમ ભવાં ચઢાવીને મેં જોયું કે મંગોલને આપઘાતનો મીનીંગ સ્હમજવવાનું અખાઃ જોઈએ કેમજે તે ઠંડી અને બોખારથી ભરેલો હતો ! મેં દવા દે આપી અને દયા ખાઈને કમપાઉનડરને સાથે મોકલ્યો !

કમપાઉનડર ગયો ને અરથે કલાકે તે દોડતો દોડતો આવીને મહને લાગયો “ સાબ ! દોવાખોના બોન કરો અચ્ચેર ચલો આપુન ભાગ ! એ મોગલ ઇદરસે આપના ધોરકુ ગોચા કે ઉદરજ સખ ચાર દો બખત પી ગોચા અચ્ચેર પાંચ મીનીટકા આંદેર મોર ગોચા ! સગાવાહલા આમકુ ઓર તુમકુ દોનોકુ માર દાલનાકુ આનાવાલા આ

તે મોંહકાણના સમાચાર જાણીને લાગલું દવાખાનું બંધ કરીને ઉંડરને લઈને હું તેજ વખતે નહાદો !!

પાંચ સાત દહાડા પછી એક બીજા ગોવાનીસ સાથે કમપાઉનડરને ને ગુપચુપ બધી દવાની બાટલીઓ ફરનીચર ત્રગચરા ઉંચકાવી મંગ અને તે પછી પારસીઓના મોહલ્લામાં દવાખાનું ખોલ્યું.

જ્યાં મેં દવાખાનું ખોલ્યું હતું ત્યાં બીજા ડાક્ટરોના દવાખા અને હું જયારે તેઓના દવાખાનામાં દરદીઓની હારની હાર જતી

ને મહારે તયાં કોઇ મુઠું મુરદુંખી નહીં આવતું ત્યારે ક્રીસમતને એક ટપલો મારીને અફઝોસનો, આઇસક્રીમની એક પલેટ જેવો ઠંડો, નીસારો નાંખીને ખેંસતો!!

રોજ સહવારે દવાખાનું ખોલું અને સ્કાંજ મુઠી ખેસીને ઢગલાખંધ માંખ માફ તોખી એક રૂથોં જુથોં એટલે જાણે કે પેલા મોગલની માફ અથા તથા થઈને આંખી રહેલો ઘરાકખી ઝાંઝીને જોય નહીં! જે જોઇ જોઇને રોજ મહારે સવારોર લોહી ને બરોર દીલપરનું માંસ સુકાવા લાગ્યું, અને દવાખાનું ખોલ્યા પછીને ખીજે મહીને હું કાંટાપર તોલાયો તો એક મણ ને અઠાવીસ રતલ ધરીને બધો સુકધ સોહરધ ગયલો!!

ખીજે મહીને પુરો થયા પછીને એક દહાડે એક બાઇ એક ડોસી સાથે આવી જે ધણી ફેશનેબલ લાગતી હતી! હાથમાંની છત્રી મહારીજ ટેબલપર મુકી દઇને છેલ્લામાં છેલ્લા દમ લેતી હોય તેમ જોશમાં કાંસ કુંસ કરીને તે બોલી “ ડાક્ટર, જેવનીજ, દુશમનની માયને સરદી થઇજ!”

“ દુશમનની માયને સરદી થઈજ એટલે શું?” હું વીચારમાં પડી ગયો! પણ ખીજજ પળે સોચ વીચાર કાઢી નાંખીને હું તે ફેશનેબલ બાઈની સાથે આવેલી પેલી ડોસીની પાસે દોડ્યા અને તેનો હાથ મહારા હાથમાં લઇને તેની નાડ તપાસવા લાગ્યો.

“ બોવાય મરેરે!” ફેશનેબલ બાઈ છછળી પડી “હું સીક છે” ને તમહે મહારા મમઇને સ્ના તપાસવા ગીયા? મરેરે! ઓ! ઓ! ઓ! ડાક્ટર જરા પકડો તો, મહારે માથું ફરી આયું!”

ફેશનેબલ બાઈ તો તેમ “ઓ! ઓ! ઓ!” કરીને ખેસુધ થઇને મહારીજ ખુરસીપર ઢબ દઇને પડી ગઈ, અને તેની પાસે હું તથા પેલી ડોસી દોડી ગયાં.

“ બાવવા ” ડોસી મહારી તરફ જોઇને બોલી “ એતકીનસનનું વાઇટ રોઝ સેનટ છે કે?”

“ કાંય?” એ મોટી આતુરતાથી પુછ્યું.

“ મહારી અખખઈ રહી એ છોકરી જેણી ખેસુધ થાયછ કની આવવા, તેરે એને કોલાંવાટરખી નહીં, ને કાંદોખી નહીં, ને તપકીરખી નહીં, પણ ફક્ત એતકીનસનનું વાઇટ રોઝ સુંઘાડીએ કની કે તરત પાછી સુધ્ધીમાં આવે ! ”

ઓ તહારો દહારો ખરે નહીં તહારો !! આએ તો વહી નવી જતની બેહોશી ! જે બેહોશી વહાઈટ રોઝના સેંટથી દુર થતી દેખું !

“ ધુળ વાળી એના નામપર ” કરીને કમપાઉનડરને મોકલીને એક વહાઈટ રોઝની બાટલી મંગાવી, અને તે આ નવી જતની દરદીને સુંઘાડી ! સેનટ નાંક આગલ ધરયું કે જાણે ખેસુધ થયલીજ નહીં હોય તેમ ઘોરા જેવી ટટાર થઇને ઉભી !

તે પછી ધીરે રહીને મેં તેને પુછ્યું “ બાત, તમુને શું છે ? ”

ધીમેથી તે બોલી “ મહને બે દાહારા થયા સરકમ થયાછ ! ”

આએ વહી તેવીજ વીચીત્ર વાત હતી ! સરકમ થયો તેથી ડાકટરને ત્યાં જવું એ તો મેં મહારા બાપ જનમમાં આજેજ જાણ્યું ! તોખી મેં અખાડા કરીને કહ્યું “ સરકમ તો લોકને ઘડી ઘડી થાય ! ધીરજ ધરો, સાર થશે. ”

“ તમહે મહને ધીરજ ધરવા કહેાછ કે દવા આપવા માંગોછ ? ” ફેશ-નેબલ બાઇ છત્રી હાથમાં લઇને બોલી, અને મેં જોયું કે નકકામું આ પહેલવહેલું દરદી ધરાકળી છોડી દઈશ તો સદંતર હું મુરબ કહેવાઈશ !

તેથી મેં “ હા હું દવા આપુંછ ” કરીને કહ્યું, અને એપસમ સોલટનું પાણી બાટલીમાં ભરીને આપ્યું !

એક આનાના મીઠાના પાણીના બાર આના લઇને મેં વીચાર કીધો કે હું કમાયો કે મેં બોટમાં ધધો કીધો ? કેમજે એતકીનસનનું વહાઈટ રોઝ લગલગ પા બાટલી તો ખલાસ થયલું ! ફેશનેબલ બાઇએ સુંઘવા પછી તે

થોડુંક પોતાના કમાલપરખી રેડી લીંચેલું !—કમાયો કે ખોટ કીધી તે વાત મેં છોડી દીધી, કેમ ને પહેલા ધરાકમાં કમાયા ને નહીં કમાયા એ બધું સરખુંજ હતું ! !

દવા આપીને હું તો બાણું ને ચાલ પીડા પડી ! પણ નહીં, થોડેવારે ફેરાનેબલ બાઈ લહેકા કરીને લાડે લાડે ચાલીને અને પેલી ડોસી દરીયામાં ડોલા ખાતા મછવાની માફક હીલી હીલીને દવાખાનામાં આવી !—હું ગભરાયો કે રખે પેલી પાછી બેસુધ થવા આવી હોય !

પણ પાક પરવરદેગારના શુકરાના કે તેમ નહીં હતું ! ડોસીએ ખીરે રહીને મહને પુછ્યું “ બાવવા, સરકમપર ચાવલ ખવાય કે ? ”

“ હાજી, કંઈ નહીં, એવણ થોડા ચાવલ ખાસે તો વાંધો નથી. ” મેં કહ્યું.

પછી ડોસીએ પાછું પુછ્યું “ બાવવા, જરા જરા મચળી લે તો ચાલે કેની ? ”

“ કંઈ નહીં રે માય, મચળીખી થોડી ખાસે તો કંઈજ વાંધો નથી. ” મેં કહ્યું.

ડોસી પાછી જવાન બાઈ પાસે ગઈ અને જવાન બાઈએ ડોસીના કાનમાં કાંઈ કહ્યું એટલે ડોસી પાછી મદ્દારી તરફ આવીને પુછવા લાગી “ બાવવા, જરા રાઈનું આંધર ખવાય કે ? એવણને મરે રાઈનું આંધરજ ધણું ગમેછ. ”

“ હાજી, તેખી જરા ખાસે તો વાંધો નથી. ” મેં જોયું કે એ બુધવા-રનો વાંધો ક્યારે પડે તો સાડ તેથી બધામાં વાંધો નથી એમ કહીને ટુંકમાં પટાવ્યું !

વધી એક મીનીટ ડોસી પાછી આવીને પુછવા પડી “ બાવવા, મરે મરે, જરા ખીસો ને કવાબ ખાયે તો ચાલે કેની ? ”

“ હા ચાલે ! તેમાંખી વાંધો નથી ! ”

“વાંધો નથી કની ? હું મકુંજે ચીકાસથી સરકમ વધી બધી નય તેથી મકુંજે પુછતીંતી. વાંધો નથી કની ?”

“હા, હા, વાંધો નથી !” હવે મેં સહેજ ગરમ થઇને કહ્યું, અને મેં પછી મનમાં બબડી લીધું “ખીમાનો વાંધો નથી, પણ તમહારાં બેઠનાં ભેળનો તો વાંધો છે !”

નખખોદ ગીયા બાર આનાની દવામાં બારસો સવાલ પુછીને મહારા ભેળનું દહી કરતા હતાં !

હું બાલું જે ઠોસી પટ્ટી હશે, પણ નહીં ! થોડે વારે પાછી ફરી “બાવવા ! પનીર ખવાયે કે ?”

મેં હવે લખોટા જેવા ઠોળા કરીને ધુરકતા બુમ પાડી “પનીર ખવાય, મલછ ખવાય, ગોર ખવાય, ઘી ખવાય, ધુર ખવાય, ઘેર ખવાય, પતથર ખવાય, પાહનકા ખવાય, બધું ખવાય, હવે ખોદાયને વાસ્તે નાઓ અહીંથી.”

“બાવવા, જરા ધીરા થાઓ ! એમ તપી જઈને ધંધો કરસો તો પછી ધંધો નહીં ચાલસે.” ઠોસી વલી શીખામણ દેવા લાગી !

“ધંધો નહીં ચાલસે તો ધુળ વાળી ! પણ ભેળું તો સલામત રહેસે !” મેં તેટલીજ ગરમ સ્ટીમથી કહ્યું, અને ઠોસી ગઇ !

હવે તો મેં નકકીજ માન્યું કે ઠોસી ચાલી ગયલી હોવીજ નેહએ, પણ નહીં ! થોડેવારે તે પાછી આવી અને બોલી “બાવવા, સરકમ પર સોડા પીવાયે કે ?”

મહને જે ચીડ ચઢી તે ખાનું ખોલીને તેમાંથી બાર આના કાઢી ઠોસીના દીક્ષ પર ફેંકતા બુમ પાડી “લેઓ આવ્યે તમહારા બાર આના, ને મરો અહીંથી ! બાર આનાની દવા લીધી તેમાં બારસો ને બાવન તો સવાલ પુછ્યા ! તમહારા જેવા બે ચાર બીજા ધરાક આવે કેની તો મહને થોડાજ વખતમાં ચાણે જવું પડે ! ચાલો નાઓ અહીંથી.” કરીને મેં તો દવાખાનાનો દરવાજો બંધ કરીધો !

દીવસથી દવાખાનાનો દરવાજો જે ખંધ કીધો તે આજ સુધી !
 વીચાર કીધો કે મુંબઈના કોઈબી લત્તા પર મહારે કાંઈજ વલ્યુ
 ! હવે કેઠે મહારી જગાજ નથી ! તેથી ગુપચુપ દુમ દવાખીને ઘરમાં
 છું, ને ખાવાના કુટીયાપર ચમન હડાવું છું !

૪૦

એક વીચીત્ર ઝાડ !

હારી બધરીની કુદનો છોકરો એટલે મહારી કુઆણુ સાસુનો ફલધ
 સાથે સાનતા કુરસના અમારા બંગલા “ નાનુ વીલા ” માં થોડાક
 ગરમીની મોસમ ગુજરવા આવ્યો ! ફલઈ ઘણો ચાલાક છોકરો છે,
 બ ઘણી ચાલે છે, અને તે એમ સહમજ છે કે તેના જેવો અકકલ-
 બીને કોઈજ આ દુનીયામાં નથી !! તે નાનુ વીલામાં ગરમીની મોસમ
 ને મરો એક બીજા કામસર ઘણું કરીને આવ્યો હતો, તે કામ એજ
 “ ફલઈની માશુક ” કોઈ સાનતાકુરસમાં ઉગી નીકલી હતી ! હું ને
 બધરી તે વાતને જાણતા હતા પણ નહી જાણતા હોઈએ તેમ અખાડા
 ૧૧ હતાં કેમ જે “ આવશે વહુ તયારે જોશે સઉ ” લગન થશે તયારે
 ઉ દાખીને બે પાતરાં સફાચટ કરશું !! બીજું શું ?

ફઈ આ વખત આવ્યો અને એક નવું ધતીંગ સાથે લાવ્યો ! તે
 તરફ આવવા નીકલ્યો તેજ દહાડે કોલાખાના સ્ટેશનપર તેને કોઈ
 લ્યો જે નવી જાતનું વીચીત્ર એક ઝાડ ખાસ ચીનથી લાવ્યો હતો !
 ચીનાએ સહમજવેલું કે તે ઝાડ તેના (ચીનાના) બપાવાના બપાવાએ

રોપેલું અને તે એટલું તો વધમાં કમતી હતું કે વીસ વરસે ફક્ત અરધો ઇંચ ઉગતું હતું !! અને સો વરસે એક વખત ફુલ આપતું હતું !!! તેના (ચીનાના) બપોવાના વખતમાં એટલે ૧૮૨૫ ના સાલમાં તે ઝાડે ફુલ આપ્યું હતું અને હવે ૧૯૨૫ ના સાલમાં બીજી વખત તે પર ફુલ ઉગનાર હતું !!”

ચીનાએ તેમ સહમન્યવીને ફલધને તે વીચીત્ર ઝાડ પોતાની ગરીબાઈને લીધેજ રૂપીઆ પચાસની નજીવી કીમતે વેચતો હતો એમ કહેલું ! ના હા કરતા, ખેંચતાણ ચલાવતા, ફલધએ ઝાડ રૂપીઆ પચીસમાં ખરીદ્યું હતું. અને વીસ વરસે અરધો ઇંચ ઉગતું અને એકસો વરસે ફુલ આપતું તે વીચીત્ર ઝાડ અમારે વાસ્તે તે ખાસ ભેટ તરીકે લાવ્યો હતો !

અકકલમંદ ફલધ ખુબ ઉફલાઈ જતો હતો કે તે ગરજવાંતા ગરીબ ચીનાને ફસાવીને આવું એક કીમતી ઝાડ રૂપીઆ પચીસમાં લાવી શક્યો હતો !! જ્યારે મહારી બઈરી જે ઝાડ પાનની વીંદ્યામાં જરા ભેળું ધરાવે છે તે મનમાં બડબડવા લાગી “ફરામે સદંતર પોતાના વેચેલાં લાગેજ !”

જે હોય તે ! પણ મેં અને ફરામે મહીને તે વીચીત્ર ઝાડ અમારા “નાનુ વીલા” ની દક્ષીણ તરફની દીવાલ સાથે અઠડાવીને રોપ્યું, અને બે દીવસ પછી મેં ફલધનું ધ્યાન ખેંચ્યું કે સો વરસે અરધો ઇંચ વધનારં તેનું ઝાડ ફક્ત બેજ દીવસમાં લગભગ ત્રણ સાડા ત્રણ ફુટ વધી ગયું હતું !! ફલધને જરા અકડવકડ તો થઈ, પણ તેણે ફેરવી તોલ્યું “એ તો તહારી સાનતાકુશલની જમીન ઘણી ફલદરૂપ તેને લીધે એ એમ વધી ગીયું ! પણ હવે પછી તે એવી રીતે નહીં વધશે.”

તે પછીને દીવસે એકાએક અમને બધાને માથેરાન જવાનું થયું અને માથેરાનમાં અમે એક મહીનો હવા ફેર માટે એક સગાને તથાં રહ્યાં.

માથેરાનથી જ્યારે પાછા ફર્યાં ત્યારે ફલધને બધો જીવ પોતાના પેલા વીસ વરસે અરધો ઇંચ ઉગતા વીચીત્ર ઝાડમાં ભરાયેલો એટલે તે અમને ચાલવા માટે ઉતાવળ કરવા કહેતો અને જતાને વાર પહેલા તે ઝાડને

જેવાની મરજી રાખતો પોતેખી ખુબ જોરથી ચાલવા લાગ્યો ! તે રસ્તામાં જોઈયો “ રખે માલીએ મહારા તે પચીસ રૂપીઆનાં જાડને બરોબર પાણી નહીં આપયું હોય ને તે મરી ગીયું હોય ! ”—મેં ફલઇને સંધીયારો આપયો કે માલી સારો હતો અને તેણે તદ્દનજ તેના સંબંધમાં બેટીકર રહેવું.

અમે બંગલાપર પહોંચીને ફલઇની બહોંસને લીધે પહેલા તે જાડને જોયું તો તે માલીની બેદરકારીથી મરી તો નહીં ગયલું, પણ વીસ વરસે અરધો ઇંચ ઉગવાને બદલે એકજ મહીનાના બસો પાંચસો ઇંચ ઉગી નીકળેલું !!!

તેનું થઈ મહારા પગની બંગ જેટલું બહુ થયલું ! અને તેની ડાણી ડાંખલીઓ ધરતી ચારો તરફ ફેલાઈ ગયલી ! ધરનો દક્ષીણ ભાગ અને દક્ષીણ તરફનું છાપર ને બારી બારણાં તો તે વેલાથી સદંતર ઢંકાઈ ગયલાં !

મેં મોટેથી ખુબ પાડી “ ફલઇ ! એ આએ શું મોંહકાણુ ઉંચકી લાયો ! નખખોદગીયા ચીનાએ તુને બનાવયો ! વીસ વરસે અરધો ઇંચ વધવાને બદલે આએ તો વીસ મીનીટે અરધો ઇંચ વધેલું લાગેલું ! ને આએ બધા એના જંગલી કુલ જોયાં કે ? ૧૯૨૫ માં કુલ ઉગવાના હતા તે તો આજથીજ બધા એટલા બધાં ઉગી નીકળ્યાજ કે ૧૯૨૫ નું વરસ આવતા તો આખું સાનતાકરસ એના કુલથી બરાઇ જશે ને મહને ને તુને ચાલવાની જગાખી નહીં મલશે ! ”

“ એ ચીનો મહારે હાથે બની ગયો ! ” ચાટ પડેલા ફલીએ ફેરવી તોલ્યું “ નખખોદગીયો આવી સારી રીતે ફેલાવો ધરાવનાર જાડ ફકટ પચીસ રૂપીઆમાં વેચી ગયો તેમાંજ મહને તો એ ચીનાના બુધવારનાં વાંધા દેખાયજ ”

“ અરે બુધવારનાં વાંધા તો તહારા પોતાનાજ દેખાયજ ! ” મહારી બઈરી છેડાઇ “ આદમજી ગીયા ને ગધેરો વસાવી આયા ! તેમ ઉખરા જેવાને કંઈ આવડ નહીં ને વેપલો કીયો ! ચીનાએ તુને બનાવીને જંગલી વેલો આપયો ને ચાર આનાનું જાડ તું પચીસ રૂપીઆમાં લઈ આયો તે તહારા પોતાના બુધવારના વાંધા નહીં તો કોણના ? બોલની ? ”

મેં મહારી બઢરીના બોલવાને ટેકો આપયો “ હા મેંબી આજ સુધીની મહારી આગે છત્રીસ વરસની ઉમરમાં વીસ વરસે અરધો ઇંચ ઉગતો વેલો તો કદી સાંબળેલો નહીં ! ફલઇ તું ચીનાને બનાવતા પોતે બની ગયો ! ”

અને ફલઇએબી બોચી બજવાલી અને એક મોટો કુહાડો લઇને પેલો જંગલી વેલો ચપાચપ કાપીને બાહર ફેંકી દીધો !

૪૧

બાપની શીખામણ અગાસી સુધી !

અરદેશર ખરીયામુંડી ચીચોરાવાલા હતા, પણ ચીચોરાવાલાઓને ઘર જેમ બાજે વખત પહોંચા હોય છે અને બચ્ચાં નથી હોતાં તેમ અરદેશરને છોકરો તો એક હતો પણ તે “ નહીં ” મામાના કાણા મામા ” જેવો ! અરદેશરને ખુબ બળાપો થતો હતો કે બોદાયજીએ એક છોકરો આપયો તેબી અકકલનો દોઢ ચતુર !

આખરે અરદેશર એક દીવસે સખત બીમાર પડી ગયો અને તેણે જોયું કે બે ચાર દીવસ પછી બોદાયજીને ઘેરનું તેડું આવશે તેથી પોતાના તે ધન ધન ચોરી જેવા ઉજમારા છોકરાને બીજાના આગલ બોલાવયો. તેને ખેસાડયો અને તેને મરતી વખતે શીખામણના બે બોલ કહયા ! થોડુંક પીજણ કીધા પછી તેણે કહયું “ દીકરા ખસડ, તેં તો મારી આખી જીંદગી દરમ્યાન મોંઢામાં ખાસડજ આપયુંછ ! પણ હવે હું મરતી વખતે આગે તુને સુનેરી શીખામણ દઇ બહુજ તે પર અમલ કરજે ! ”

“ બોલો બાવાજી, હું તમહારા બોલ પાલસ. ”

તે સાંભલીને અરદેશરે ધીમે ધીમે કહ્યું “ દીકરા, તહારેથી મોટા માણસને હંચે દરજ્જે બેસાડજે.— બીજી શીખામણ એકે સદા નીભે તેવા સાદા જડા કપડાં પહેરજે.— ત્રીજું તો એ કે મીઠી ચીઝ ખોલજે ! ” એટલી ત્રણ શીખામણ આપીને અરદેશર ખાવાએ તો ડોકી જુભાવી દીધી, ત્રણ ચાર આંચકી ખાધી, ને પછી ગરોથમાન બેઠેસત તરફ ચાલુ મુક્યું !

અરદેશરના ગુજરવા પછી તેવણનો એક ખુઝારમ દોસ્ત ખશરને મલવા અને દીલાસો દેવા આવ્યો ! ખશરએ તેને બારીએથી જોયો કે માણસોને તુરતજ હુકમ આપ્યો કે “ પેલા મહારેથી મોટો ખુટો માણસ ઉપર આવે કે તેને ઉપરની છેક હંચી અગાસીપર લઈ જઈને ત્યાં અગાસીની પાળપર તેને બેસાડજે, ના કહે તો ધરી પકડીને બેસાડી રાખજે, હું તેને મલવા હમણાં આઉં છું.” આ રીતે ખશરએ પોતાના મરહુમ પીદરની પહેલી શીખામણ પોતે અમલમાં મુકવાની કોશિશ કીધી છે એમ ધારીને મનમાં ખુશાલી વસાવી !

પેલી તરફ નોકરો તો ફરમાવેલા ખંદા ! તે લોકો પેલા ઝંઈક માણસને પકડી ધરીને ધરની છેક ઉપરની અગાસી પર લઈ ગયા અને વહી અગાસીની પાળપર તેને બેસાડ્યો ! પેલાએ જુમ બરાડા પાડીને કહ્યું કે તે પડી જશે ! તો નોકરોએ તેને પડશે નહીં તે માટેનો સઘયારો આપ્યો !!

એવી રીતે નોકરો પેલા ખુટાને છેક હંચી જગ્યા પર બેસાડીને પકડી રાખીને ઉભા રહ્યા, કે નીચેના ચોરડામાં ખશર પોણા પાગલે પોતાના મરહુમ બાપની બીજી શીખામણ અમલમાં મુકવા માંડી !!

સાદા અને જડા કપડાં તો કોઈ તરત ને ભરત નહીં મલ્યાં તે બાઈએ જમીનપર પાંચરેલો જડામાં જડો ગાલીચો દીલપર નાંખી લીધો !!

એ રીતે મરહુમ પીદરની બે શીખામણ તો દીકરાજીએ માની ! હવે રહી ત્રીજી શીખામણ, તે પેલા ખુટાની પાસે જાય તો પુરી થાય કેની ? તેથી ખશર ગાલીચો ઓઢીને અગાસીપર પેલા ખુટાને જ્યાં ધરી પકડીને જોર જુલમથી બેસાડેલો ત્યાં ગયો !!

બુઢાએ ખશરને બેઠને નોકરોની ઝબરદસ્તીની ફરીયાદ પહેલા કરવ બદલે તે પોતે શા કામ માટે આવયો હતો તે કામ બજાવવાનું શરૂ કર ચાને ખશરને દીલાસો આપતાં કહ્યું “ભઈ ખશર, તમહારા બાવા ગુજ ગીયા તેથી તમહાં કાંઈ ગમ ફીકર ના કરતા.”

ચહાં ડોસાનો દમ બોલતા બોલતા બરાઈ આવયો જેથી થોભરે ખશરએ ડોસાના બોલવાના જવાબમાં મરહુમ પીદરની “મીઠા સરૂ બોલવાની” ત્રીજી શીખામણ અમલમાં મુકતાં જોરથી કહ્યું “સાકર!”

તે સાંભલીને ડોસાના ડોળાજરા આસમાનસે ચઢી ગયા, પણ કાં મુલ થઈ હશે જાણીને ફરીથી દીલાસો આપવા માંડયો “અએ મહા મેહેરબાન દોસ્તના દીકરા, આ દુનીયામાં બધાં મરવા સારજ આવેલાં માટે કાંઈ ગમ ના કર”

ખશરએ તુરતજ જવાબમાં મોટેથી કહ્યું “મધ!”

ફરીથી ડોસાના મેહેરામાં તે સાંભલીને ફેરફાર તો થયો, પણ તેાં ફરીથી ધીરજ રાખીને દીલાસો લંબાવયો “ગમ ન કર, બચચા આ દુનીય એક મુસાફરબાનું છે! એમાં અબજો આવયાં અને અબજો ગયાં.”

ખશરએ તુરતજ મોટેથી ખુમપાડી “ગોર! ખાન! બદામી હલવે! ખાસુદી દુધપાક! પુરનપોલી! લાડુ શાક!”

બુઢો હવે સહમજ ગયો કે ખશરનું નલીયું ખસી ગયું છે! તેથી તે એક ઝટાક મારીને પેલા ગાફેલ જેવા ઉભેલા નોકરોને આંચકાથી ખસેડી નીચે કુદયો અને ખશરના માથાપર હાથ મુકીને બોલ્યો “દીકરા ખશર અફસોસ, બાપના મોતના ગમમાં તહારાં ભેજનાં મીઠગરાનાં ઇસકોરાંબ ધીલાં થઈ ગીયાં! સદ હુબર અફસોસ!”

પણ ખશરએ પોતે દીવાનો નથી થયો ને બાપની ત્રણ શીખામણ પ્રમાણે ચાલ્યો છે એવી સહમજણ પેલા બુઢાને આપી તયારેજ બુઢે

સહમજી શક્યો કે ખશરના તો કેઠાં બેળનાં વાંધા હતાં ! આપે કહ્યું શું ને તેણે કીધું શું ? મરહુમ પોતાની શીખામણીથી શું મતલબ રાખી ગયો હતો તેની વીગતે બુદ્ધિએ જ્યારે પાગલ ખશરને સહમજ આપી ત્યારથી ખશરએ તે શીખામણુ માનવાનીજ માંડી વાલી.

૪૨

“ Know Thyself. ”

હું એક શોખીન માણસ છું, અને કોઈ કોઈવાર મહને વીચીત્ર શોખો થઈ આવે છે ! એક દાહાડે મનમાં આવ્યું કે મોટી મોટી દાઢી રાખું તો કેવો લાગુ ? તો મનહુનો લાગુ, પણ દાઢી રાખું કેમ ? બધાં મશકેરી કરીને તુપી નાંખે ! કાવસજી પટેલના પુરી નાંખવામાં આવેલા તલાવ જેટલો પોહલો ને ઉંડો વીચાર કરતાં આખરે થીઓસોફીસ્ટ બની જવાનું પસંદ કીધું ! થીઓસોફીસ્ટ અને ને પછી દાઢી રાખે તો કોઈ નામ નહીં રાખે, એવા વીચારથી થીઓસોફીક્લ સોસાયટીની બીલડીંગમાં ગયો. દાદરપર ઘણા દાઢીવાલા મલયા, જેઓમાના કેટલાની દાઢી લાંબી હતી, તો કેટલાકોની ટુંકી હતી, અને કેટલાકે વળી ઠુંમકી રાખી હતી ! બધા મનહુના ખોદા રાખે વાપર વખાતા નાંખીએ અને પાંસરાપર આંગલાં મુકીને પાંસરી ગણી શકીએ તેવા “ બનામે ઇચ્છ ” જેવા જડા જડા (!) ને ગોરા ગોરા હતા ! “ માથાપર બોલો પડવાથી જરા સુકધ સોહરધ ગયા તો તેમાં થઈ શું ગયું ? પણ કોઈ શીખશું તો

ખરા!" એવા વીચારથી હું ચોરડામાં દાખલ થયો અને મેં પહેલે ભાજ તરફારીની હીમાયત કરીને પછી સેક્રેટરીને મારો વીચાર જણાવી દીધો! તે ભલા માણસે મારું નામ લખી લીધું ને મારા હાથમાં એક ચોપડી મુકીને કહ્યું "સધાવી આવો."

ખચારાએ પાછા જવાનું કહી સધાવવા કહ્યું એટલે હું ઘરે આવીને ચોપડી ખોલીને જોઉં છું તો પહેલાજ પાનાપર લખેલું "Know Thyself!" હું મારી વગર ઉગેલી દાઢીપર જમણા હાથના પાંચે પાંચ આંગણા મુકીને મોટી ફીકરમાં પડ્યો કે "નો ધાઇસેલ્ફ" માં નવું શું બરચું છે કે ઉકમઠથી ને મોઠા મોઠા ફફડા બમરડા જેવા ટાઇપમાં છાપયું છે? અરે વળી હું પોતે પોતાને નહીં જાણજી તો મને કોણ જાણખે કીકો કાહણુ? જાણે કે હું પોતે મીઠો સોહલી બટકી, પુરવઠી પરાચીમ તરફ આટો ફાટેલો, બે હાથ-બે પગ-બે કાન-બે આંખ-ને એક નાંખનો માણસ, સવારના ચા નાશતો-બપોરે પેટ ભરીને કોમેસતા-રાત્રે વહીસકી સોડા ચુસવા સાથે જરા થોડું સોજી-સાડ પકાવેલું હોય તે હજમ ખાશદ કરનાર, માથામાં આંગળી ખોસો તો આંગળીની નહીં ખુંચે તેવો નેકમાં નેક પાક પરહેઝગાર જરથોસ્તી. ખોલો, હવે વળી "નો ધાઇસેલ્ફ" વાળાએ નવું શું કહ્યું? "અમથો નકામે ભાજ ને વાલ ખાઇને સુકઈ સોરઘને દાઢીવાળા બકરા જેવો બનીને આવ્યે આવું 'ચાઇલડીશ' વાંચવાનું!" કરીને એક દોસત આગળ હું ફફડ્યો, તો તેણે ડોળા આસમાનપર ચઢાવીને રાજ હરીચંદરના પેલા વીશવામીત્રની માફક કહ્યું "અરે નાદાન! નો ધાઇસેલ્ફ એટલે કે તું ઇનસાનની ઉતપત્તીનો ખયાલ કર!"

આજવેર મેં મીણબત્તી ને અગરબત્તીનો ખયાલ કીધેલો, પણ આ 'ઉતપત્તી' નો ખયાલ ખરેખર મને કદીની નહીં આવેલો! ઇનસાનની ઉતપત્તી? હું પાછો દાઢી ઉગ્યા વગરની દાઢીપર (હડપચીપર) આંગણા ખુબ જોરમાં દાખી દઇને હવે ઇનસાનની ઉદબત્તી, અરે નહીરે, ઉતપત્તી ઉપર ફીકરમાં પડી જઇને કોટના મેદાનમાંના રેહેંટના કુવા જેટલા ઉંડા વીચારમાં પડ્યો!

એ હાથમાં માથું જોરમાં દાબી દઈને વીચાર કરતા કરતા વીજળીના એક ચમકારાની માફક મારા ધ્યાનમાં વાત ઉતરી ગઈ કે માણસની ઉતપત્તી બાવા આદમથી થઈ. હા, માણસની ઉતપત્તી બાવા આદમપરથી થઈ અને બાવા આદમની ઉતપત્તી-ઉતપત્તી —? હવ તારી ! મગજ પાછું ચક્રભ્રમ થઈ ગયું ! માણસની ઉતપત્તી તો મેં શોધી, પણ હવે બાવા આદમની ઉતપત્તી કેમ થઈ તે કોણને પૂછવા નહીં ? ફરીથી પેલાજ દોસતને પકડયો ને સલાહ પુછી તો તેણે વળી પાછી તારા સીતારા તરફ નીગાહ કરીને કહ્યું “ માણસની ઉતપત્તી ખોદાએ પેદા કીધી. ” વાહ ! આએ તો તદનજ નવી વાત ! મેં પેલા ફીલસુફને કહ્યું “ અરે ભઈ, એ વાત તો હું જોરીમાં હીંચ ખાતો હતો તયારથી નાહું છું ! તમે મને ખરેખર કહોની કે માણસને ખોદાએ શામાંથી પેદા કીધાં ? ” પેલા વીસમી સદીના વીશવામીને પાછું એક ખગોલવેતાની માફક આકાશ નીહાલીને કહ્યું “ અએ દોસતે મીત્રે અઝીઝે મન, ચેરા નર્મી દાની ? ” મેં તેનો હાથ પકડી લઈને કાલાવાલા કરતાં કહ્યું “ અરે ચાર ચેરાં કોણ કહાડેછ જો ! હું તો તમને ખરેખર પુછું છું કે માણસને ખોદાએ શામાંથી પેદા કીધા ? ” પેલાએ વાંકા વળીને જમીનપરથી થોડીક ધુળ ઈંચકીને બાંગ પાડી “ વળી શામાંથી ? આએ મટોડાંમાંથી ! મટોડાંમાંથી ખોદાએ બાવાઆદમને બનાવયા ને બાવા આદમની પાંસળીમાંથી મમા હવાને બનાવી. ” એમ બોલીને પેલો પોતે હવા થઈ ગયો ! તે ચાલી ગયો, ને હું પાછો ઈંડા વીચારમાં પર્યો ! “ મટોડાંમાંથી માણસ બને તો પછી પાણી પીતી વખતે આપણે કાદવ નહીં થઈ જતા તેનું કારણ શું ? ” આ મહાન ભયંકર વીચાર કરતા કરતા હું ઘરે જઈને ખાધાપીધા વગર સુઈ ગયો તો મારી અરધાંગનાએ બહોંસ છુદ કરીને પહેલે હસીને ને પછી રડીને મારા અંદેશોના સંદેશો પહોંચાડવા કહ્યો, એટલે કે નાણે હાથની ધરતીએ કારણ પુછ્યું.

“ બધરાંઓની અકક્કલ માથાંબાનામાં ” એમ સહમજી હું અખાડા કરવા નો હતો, પણ આજ કાલ તો બધરાંઓ વકીલને બેરીસ્ટર થાય છે તેથી મકુન્ને હરો, કરીને ખુલાસો કીધો તો બધરીએ સહમનવયું “ જોવની, મટોડા

માંથી બાવાઆદમને ખોદાએ બનાવયા, તે પછી તેવણની પાંસરીમાંથી મમા હવાને બનાવી—” તે સાંભળીને મેં બધરીને અટકાવીને જુમ પાડી “અરે પણ એ વાત તો પેલા મારા દોસ્તે કીધી તેજ તું મારું સાંભળીને પાછું બોલેછ !”

“આગળ સાંભળોની તો !” બધરીએ કહ્યું “ખેડ માટીબધયેરને અકકલ નહીં હતી, અને શરમ લાગની વાત તો તેઓ જાણતા હતાજ નહીં ! એક દહાડે નાપાક સેતાને તે લોકને ફરેબમાં ફસાવયા અને અનદુસ ને સપરચંદના ફળો ખવાડીને લાજ શરમમાં નાંખયા !”

“એટલે ? હું સમજયો નહીં” મેં મારી બધરીને કહ્યું “અનદુસ કોણે ખાધું ? ને સપરચંદ કોણે ખાધું ?”

“કોણે ખાધું ને કોણે નહીં તેની સાથે તમને શું પંચાત ?” મારી મીસીસ છેડાઇ “હોરે ! બાવાઆદમે સપરચંદ ખાધું ને મમા હવાએ અનદુસ ખાધું.” પણ તેમ બોલતાની સાથેજ મારી હાથની ધરતીએ ચપક દઈને પોતાની જામ કહાડી લેતાંજ સુધાર્યું “અરે નહીં, નહીં, મમા હવાએ સપરચંદ ખાધું ને બાવાઆદમે અનદુસ ખાધું.”

“મમાએ સપરચંદ ખાધું કે બાવાએ અનદુસ ખાધું તેમાં એટલી બધી બલરાયછ શાની ? ને જામ શાની કહાડેછ !”

“વાત એમ છે” મારી બધરીએ સમજાવ્યું “કે સપરચંદના બીજ ખાતાં ગળામાં ખુટે નહીં, ને અનદુસના બીજ લાગ આવે તો અટકીબી બેસે !”

“અરે પણ બીજના અટકવા સાથે માણસની ઉતપત્તીને લાગેવળગે શું ?” મેં કંટાળી જઈને કહ્યું “માણસની ઉતપત્તીપરથી સપરચંદ ને અનદુસના બીજપર શાની ઉતરી પડી ?”

“વાત એમ છે” પાછો ખલાસો આગળ ચાલ્યો “કે માટીડાઓના ગળામાં જે હાડકી જેવું જણાય છે તે પેલા અનદુસનું અટકી બેઠેલું બીજ છે,

ને બધરાંની ધાંટી જે સાફ સપાટ છે તે એમ કે સપરચંદના ઝીણા ઝીણા ખીજ તેમા અટકેલા નહીં તેથી ”

તે સાંભળીને હું પહેલે હાથ પછી પગ, ને પછી માથું બવડવા, લાગયો ! અને બેઉ હાથે માથું જ્વેરમાં પકડીને પાછો ઉંડો વીચાર કરવા લાગ્યો કે શું એ વાત ખરી હશે કે માટીડાના ગળાની હાડકામાં અનદુસનો ઠરીયો અટકેલો છે !

આ બાબતમાં પેલા વીસમીસદીના વીશવામીતરની સલાહ લેવાનું મને વાજબી જણાયું નહીં કેમજે તે શરીર રચનામાં પોતેજ કાંઈ સમજે નહીં તેા મને ક્યાંથી સમજ પાડે ? આખરે મેં થોડે વારે બધરીને પુછ્યું “ હું ! પછી ? ”

“ પછી શું ? અનદુસ ખાઇને બનદુસ ઓઢી લીધો ! ”

“ બનદુસ કાંય ઓઢયો ? ” મેં પુછ્યું.

“ સેતાનના ફરેબથી ફસીને શરમના ઝાડના ફળ ખાધા જેથી બાવા આદમ ને મમા હવાને અકક્ષ આવી કે તે લોક નાગા છે, જેથી તયાં પાસેજ અચાનક કુદરતી રીતે આવી પડેલો બનદુસ ઓઢી લીધો !

“ પણ તું હવે દુકમાંજ પઠાવની કે માણસની ઉતપત્તી કેમ થઇ ? ” મેં મારી બધરીને સમજાવી. ”

તો તેણે ખુલાસો કીધો “ માણસની ઉતપત્તી મેં કહ્યું તેમજ થઇ ! મટોડામાંથી બાવા થયા, બાવાની પાંસલીમાંથી મમા થયા, બાવા ને મમાએ શરમના ઝાડના ફળ ખાધાં, તે પછી લાજ શરમ આવી તે બનદુસ ઓઢીને તે બાદ કપડાં બનાવીને પહેરયાં ! આએ એમ ઉતપત્તી થઇ. ”

“ અરે પણ મટોડામાંથી માણસ થાયછ તો પાણી પીએછ તયારે કાદવ કેમ નથી થતાં ? ” મેં પુછ્યું.

“ તે તો કોણ જાણે બા ! ” બધરી બોલી.

“કોણ જાણે ખા ?” મેં અન્યથા સાથે લવાં ચઢાવીને
 “તયારે મેં શું ધુળ મુકવા તારી સાથે તયારની માથાફાળ કીધી ?
 તો જાણું જે તું મને માણસની ઉત્પત્તિ કેમ થઈ તે સમજ
 “Know Thyself” નાં ઉંડાણમાં ઉતરશે ! તું મને—”

પણ મારી બધરી ઉભી શાની રહે ? તે તો અપાઠાબંધ તયાંથી
 ગઈ ! ને તે ગઈ અને હું મોટા ને ઉંડા વીચારમાં પાછો ફર્યો !

વીચારના દરીયામાં ધણો વખત સુધી હુબકીઓ મારી, ને પછી
 જોયું કે તેમાંજ હું હુબીને પુરો થઈ જવશ એટલે લગલગ જલદીથી લે
 અરુદરાપ ખસી જશે તેથી અખાડા કરી ગયો !

તે દીવસથી હું માનું છું ! હું બહુ મોટા માનથી માનું છું કે ૨
 સોફીસ્ટોના “નો ધાઇસેલ્ફ !” માં કોઈ ઉંડો ભેદ સમાયલો છે,
 “માણસને પોતાને જાણખવું” એ વાત તે કાંઈ દમ સાંસ વગરની વાત નથી

૪૩

હું બટાલીયનમાં જોડાયો !

નવી પારસી બટાલીયન ઉભી યાય છે એમ જાણીને હુંબી એક સ
 સકાલે ઉઠીને હોંસ ઉમંગે તથયાર થયો અને મેદાનમાં ગયો ! મને ખ
 ચનમાં જોડાતો જોઈને કેટલાકોએ લાંબો દમ ખેંચ્યો, કેટલાકો જરા દ
 કેટલાકો કાંસ્યા, ને કેટલાકો મુછમાં હસ્યા !! તમે ખુશરો કે એમ કાંઈ
 મારે એકદમ જાણવી દેવું જોઈએ કે તમારો સેવક પુરવેથી પશચીમ
 આઠો ફાટલો એક બફેલાની બરણી છે !! આવા એક બધેથી ગોલ ગોલ ફુટ
 પોતાની સાથે જોઈને ખેરાક કોઈનેબી કાંસવું કાંસવું હસવું આવેજ તો !

જે હસે તેની સાથે કુદરતી રીતે ફુગેલા ગાલો સાથે હુંબી હસું, ત્યારે ખરીયાની જેલીની માફક માફ પેટ હીલે! ને જેઓ ગંભીર હોય તેમને હુંબી ગંભીર બનીને સવાલોપર સવાલો કરે. જે ચાર વખતની પ્રથમદરશક પેરેડ પછી હું ગયો હતો તેથી “એટેન્શન” શું ને “સ્ટેનડ એટ ઇઝ” શું તેના સવાલ જવાબો મેં કીધા. ડાબા હાથપર એક કરાકરી ખીસકોટ જેવા ભાઈ ઉભેલા હતા, જેમને પુછતાં કાંઈ અગરમ અગરમ સમજવયું તેટલાં નંબર પુકારવામાં આવયા કે મેંબી દમામ અને ડબાબથીજ સોલજરી સાહે ખુમ પાડી “નાઇન.” મારી ખુમની સાથેજ નંબર ટેનને હું દબને હસતું આવી ગયું, જેથી તે બોલતો અચકચો અને ભોંય માપતો બચ્યો!

“સર્ઈટ ટરન”ની ખુમ પડી કે હું જમણી તરફ તો ફર્યો, પણ “હીલ” પર ફરતાં પડોશીના “ટો” નો મેં આગળ વધી જઈને કચડધાણ કાઢી નાંખ્યો. “રાઉનડ અબાઉટ ટર્ન” નો સાદ સાંભળતાંજ ભમરડાની માફક ફરતાં બેલનસ ગુમાવી દઇ પડતાં પડતાં બચી જઈ જે બેઠ હાથ ફરરરર દબને ફેરવયા કેની તે પછવાડે ઉભેલા પારસીની ટોપીજ જેબ! બોચી ધવડીને એક નરમાનરમ “એક્સક્યુઝ મી” કરીને તેની ટોપી મેંજ ઢંચકી આપી. ભાઈ બલો માણસ હતો તે કાંઈબી બડબડયા વગર કેમ “રાઉનડ અબાઉટ” થતું તેની ધીમે સાહે ઉલટી મને સમજ આપવા લાગ્યો.

જેમ તેમ કરીને તે પેરેડ તો કીધી, પણ પછી “ફેલોઆન” થવાનો હુકમ થયો, કે મારાં લપપાં લેવાયાં! ઇનસ્ટક્ટર જે જોય નહી તો અગાઉથીજ અરથો અરથ દોડી નહીં કરીને વીચાર કીધો પણ તે વીચાર અમલમાં મુકી શક્યો નહીં. બધા દોડયા અને હુંબી દોડયો. દોડતો નહીં ને વીચાર કરતો નહીં કે પછવાડેથી કોઈ જોતું હશે કે? જે કોઈ જોતું હોય તો જરૂર મારી ટળક મરધીની ચાલને એકાદ સીનેમેટોગ્રાફની ફીલમ માટે ઉતારી લે!! આખરે મેદાનમાંના તે એક હજાર બસતે કુસતીઆન સીપાહો પહોંચી ચુક્યા કે એકાદ બે મીનીટ પછીજ હું ટુસુક ટુસુક બટકની માફક દોડતો પુગી ગયો!

તેથી વાત એમ છે કે પેરેડ તો મળહની છે, પણ આ ફોલોઓન મારા જેવા માટે બહુ ખુરી છે ! મારા જેવા જડાઓને જો ખુરસી કે માચીપર બેસાડી ને પેરેડ કરાવે તો મુંબઈના તમામ જડા પારસીઓ બટાલીયનમાં જોડાય.

પેરેડ પછી તા. ૪ થી જનવારીએ પાછા બોલાવયા. પણ હું તા. ૪ થીએ જઈ જ શાનો ? ત્યાંના ત્યાંજ જોલાળ મલી ગયો કે “કેમપીનગે લઈ જશે ત્યારે તો તમારો હુઓ નીકળી જશે !” અને કોઈ વલી સલાહ આપવા લાગ્યું કે “પાછલથી ફેલ કરે તેના કરતાં તમે હમણાથીજ અખાડા કરો !” — મનેથી લાગ્યું કે મારા જેવા ડફકુસોનું બટાલીયનમાં કામ નથી ! તેથી ફોરમખી નહીં ભર્યો, અને મેદાનમાં તે બાદ પગખી નહીં મુક્યો !!

મગર, નહીં ! મારે ક્યાની લોહી રોઝ બરોઝ દરીયાના મોળની માફક ઉછલી ઉછલીને જોરાપર જોશ ખાવા લાગ્યું !! વાહ, ખીજ પારસીઓ જ્યારે બંદુક ફોડે, તો હું શું એક નાની પીસતોલના પીસ્તાંથી ખી બાકાત રહી જઈ ? ઉફ ! રસતમ અને સોહરાબના પહેલવાની ખમીરનો થઈને ખી હું શું પછાત પડું ? આ, નહીં, નહીં ! મરહુમ પહેલવાનો જડા હતા તેથીજ તેઓ આગળ વધ્યા હતા, અને હું શું જડા હોવા છતાં પાછલ હઉં ? પાછી પાની કરે ? અફસોસ ! વીસ હજાર, પચીસ હજાર અફસોસ ! !

આખરે એક દહાડો મારા ફરેંડ મી. અરદેશર ઇરાની ડોક્ટર મને મલ્યા અને તેવજો એ બાબતપર સલાહ આપી કે “નહીં ! તમે ત્રણ ચાર મહીના સુધી ઘરમાં કસરત કરો, અને પછી જઓ બટાલીયનમાં જોડાઓ.”

ડોક્ટરની સલાહ મેં મારા માથાપર અને માથાનાં ફેંટાપર ચઢાવીને ખીજે જીવસથી કસરત કરવાનો ઇરાદો મળખુત કીધો ! કસરત કરવાનું તો નકકી થયું પણ કઈ કસરત કરવી તેની મને સમજ પડી નહીં ! શું કસરત કરવી ? કેવી કરવી ? તેના લાંબા લાંબા શનખાઈ ટાવર જેટલા ઉંચા વીચારો કીધા, અને જ્યારે કાંઈજ નહીં ધ્યાનમાં ઉતર્યું ત્યારે કસરતને લગતી એક ચોપડી ખરીદી ને વાંચવા બેઠો જેમાં નીચે મુજબ લખેલું હતું :

“જો શરીર પાટલું અને ફેફસું પહોળું કરવું હોય તો થાંભલાને સીધા ઉભા રહો-માથું સીધું રાખો-સીસોડી વગાડવા માંગતા હોવ હોઠ લાંબાયા બંધ કરો, મોંદેથી નહીં પણ નાંકનાં નસકોરાંથી અને દમ નય તથા સુધી ધમન કુલાવો, અરે નહીં ! ધમન કુલે ત્યાં એક લાંબો દમ ખેંચો ! પછી આંખ બંધ કરો-હાથ પોહળા કરો-અને બંધજ રાખીને બંને હાથની મુકકી વાલીને એક બીજાપર એકદમ ! ! હાથ અફાલીને ખેંચેલો દમ છોડીને-આસતે આસતે આંખ ઉઘાડો ! છી જેટલું વાંકું વલી શકાય તેટલું વાંકા વલો ! આ કસરત ખુલ્લી માત્ર લંગોટ બાંધીને કરો તો ફેફસાં પોહોળાં થશે, અને તમે પોતે થશો.”

મુલ્લી હવામાં ? લંગોટ બાંધીને ? રસતાપર કસરત તો કરાય નહીં ! લંગોટ બાંધુ તો અસહકારીમાં ખપું ! તેથી ઘરમાં, પણ ખુલ્લે ખારી અને લેંધાના પાચળ ઉંચે ઉપર ચહાડાવીને કસરત કરવા માંડી !

ારના છોકરાં બહારગામ ગયલા તે તકનો લાભ લઇને થાંભલો નહીં ! ખારણાની સામેની ઘોલયાની છત્રીને અટેલીને ઉભો રહ્યો ! લખતાં ગરદન જરા વાંકી થઇ ગઇ છે તેને જેમ તેમ છત્રી સાથે લગાડીને રાખી-અને હોઠ મજબુત બીડીને લાંબાયા કીધા, અને પછી નાંકના માંથી કુંકારો જે ખેંચવા માંડ્યો કેની તે-તેટલાં બીજે માળનો મારો અને દોસત પેસુ પોણાપંદર કાંઇ કામ હશે તે મલવા આવ્યો ! મેં તે વખતે દરકાર નહીં કીધી કેમ જે કસરતમાં ખતરો નાખવાથી કામ બગડી નય ! મેં તો ખસ દમ ખેંચીને કુંકારા પર કુંકારા માર- માંડ્યા ! પેસુ મને એકતો નવા અવતારમાં જોઇને વીચારમાં પડી ને વળી પોતાના હાથની કોણી દીવાલને અટેલીને હડપચીપર પાંચે માંગળીઓ મુકી દઇને ફાટે ફાટે ડોળે મારી કસરત તરફ ટગર ટગર ગયો ! તે એમ સમજ્યો કે મારા માથાપર કાંઇ અસર થઇ છે !

તે પછી આંખ બંધ કરીને હાથ પોહળા કરી મુકકી એકબીજાપર અક્ષાલવાની કસરત આવી ! પેસી મને ઢગર ઢગર ઉભો રહીને જોતોજ હતો તેની કાંઠળી દરકાર હજીની કરચા વગરજ મેં તે બીજી કસરત શરૂ કરી ! પહેલાં આંખ બંધ કરી, પછી ધીરે રહીને હાથ પોહળા કરી, અને પછી મુકકી વાલીને એકદમ હાથ અક્ષાલ્યા કે તેજ વખતે કોઇએ “ઓ બાપરે ! મરી ગયા રે મહારા બાપ ” કરીને યુમાયુમ કરી મુકી !

મેં તે યુમ સાંભલતાંજ આંખ ખોલી નાંખી, અને જોયું તો પેસુ પોણાપંદર ભોંયપર પડીને કલવધ કલવધને બરાડા પાડતો હતો ! “શું છે પેસુ ? શું છે ?” કરીને મેં વાંકા વલીને તેને હાથ આપીને ઉઠાડવા માંડયું !

“અરે તહારા પેસુને શું કેહું, ને તુનેળી શું કેહું ? નખખોદના ગીયા ! મુકકી મારીને મહારે માયું મોંદુ બધું ભાંજ નાંખયું ને અસતો પુછેછ કે શું છે ?”

“પણ તુંતો સામભે ઉભેલો તે અહીં શું ધકેલા ખાવા પાસે આયો ? પોણાપંદર !”

“અરે હું તો પોણાપંદર છેડં, પણ તું તો સાહરા ચક્રવર્તીની અંદર મુઓછની !” પેસુએ ચીરડાઇને ધાંટો તોડયો “તું તો પોણાઆઠ છે પાગલ ! હું જાણું જે તહારી આગરી ખસી ગઇછ કે શું તે આંખ બંધ કરીને હાથ પોહળા કરી કંઈ બડબડતો હોસે ! એમ સહમજીને હું તારી કદર ખાતો છેક પાસે આવીને જોવા લાગો તો ઘેરના ખાધાએ જે ચહરા-વીને જે સામટી પહેરાવી કેની તે નાંક નસકોડે બધું કાહારી નાંખયું ! ઓ બાપરે ! કોઈ આવોરે !—”

પણ પેસુને વધારે વાર યુમ પાડતો અટકાવવા સાડ મેં તેના મોંઢાપર હાથ દાખી દેતાં કહ્યું “અરે ફેરતા ના કર ! ફળેતી ના કર ! એ તો હું પટલો થવા સાડ કસરત કરેછ ! પેલા સવરાજવાલા—”

“તારા સવરાજને શું કેહું ? મહારે બધું કનોડે અવરાજ કરી મુકયું ને તું સવરાજને કાંઠાં સેકો તાણેછ !”

“પેસા!” મેં તેની લાંબી દાઢીમાં હાથ ધાલીને કાલાવાલા કરતાં કહ્યું. “જે પેસા, ખાદાચને વાસ્તે મુગો રેહ! નહીં તો આએ તહારો સુઝીયાનો સાદ જે પેહેલે માલની આસી ને બીજે માલની આસી સાંભલશે તો ધણુંજ ખરાબ લાગશે!”

“ખરાબ લાગશે? અરે કોઇ મારી માફક આવીને તારો આએ અવતાર જશે તો જરૂર થાણે કે કોલાખે મુકી આવશે! હસતો કેહેછ જે ખરાબ લાગશે!” પેસુએ મારી બીજ પાડતા કહ્યું. “મારૂં માને તો “ફરસ્ટ એટક” છે તેટલાંજ લાવ તુને કોઇ સારા ડાક્ટરને તયાં લઇ જઈ, નહીં તો વાત વધી જશે! મને લાગેછ કે તારૂં “મેડનેસ” હજી “માઇલ્ડ ફોરમ”માં છે! તેટલાં ચાલ કોઇ ડાક્ટરની સલાહ લઈએ, તે તો જે હોસે તે કહી દેશે.”

“અરે પાણુ હું કેહુંછની કે અસહકારીઓની ખટપટથી પેલી આપણી પારસી ખટાલીયન ઉભી થઈછ તેમાં હું જોડાવા માંગુછ, પાણુ જડો છેલ્લે તે તહારી માફક સુકકો થવા કસરત કરેછ.”

“આએ એવી રીતે કસરત કરે?” પેસુ લાલ પીલો થઈને છેડાયો. “લોકનું નાંક નસકોરૂં ને સીન સીનરી બધી કાઢી નાંખવા જેવી કસરત કરે? એ કસરત તુંને શીખવી કોણે?”

“પાણુ તું વચમાં આયો તયારે નાંક લાંગુ કેની?” મેં બીજા જરા સુકકો દમ કીધો!

“અરે પાડ પાડોશી ને મામખાપ ખરોખર! વચમાં નહીં આઈ તો પછી તારા જેવા એક પાડોશીને થેલો થઇ જવા દેઈ એમ? કદી નહીં.”

“જે પેસા, છાડ એ અદેશા—”

પણ તેટલાં તે પાછા છડાયો! “પાધડ” પેસોતન કરીને બોલ! વહી આજે “પેસા-પેસા” સાનું કરચા કરેછ! જો, સાંભળ, એવા બેલા ગાંડા કરવાના મુકી દે, એમ મુકી મારે તેથી કંઈ પટલા નહીં થવાય! સમજ્યો કે? હવેથી એવી કસરત કરશે તો હું પાંચ પાંચ માલના બાહુતોને તેડી લાવસ ને તહારા ઘેરનાંઓનેળી તાર કરીને બોલાવસ.”

“પેસોતન! એ કસરતથી મહાડં ફેફસું ખીલસે, ને—”

“ફેફસું તો નથી ખીલવાનું, પણ માથાના મીંજગરા ખસી જસે! હવેથી એવી કસરત કરસે તો હું આખા ઘેરને અહીં મેલવશ!”

અફસોસ! અફસોસને એક અફસોસ!! કેમજે કસરતખી પહેલાં પોણા પંદરની અને તે પછી ધરનાંઓની પંચાતીથી માંડી વાલી!

પણ, મને બટાલીયન વગર ચેન પડતી નથી! કોઈ જો મને સીધા ને સરલ રસતો બતાવશે તો હું ઘણો ઉપકાર માનશ. પેલી બટાલીયન કમીટી-વાળાઓ કાંઈ મારા જેવા નડાઓ માટે બટાલીયન માસતરો ને ઈનસ્ત્રક્ટરોના કાનમાં ફુક મારીને અમોને વગર દોડવે બંદુક ફોડતા નહીં શીખવે? નડાઓની આંતરડીની દુઆ લાગશે, કેમજે અમો શીખવા માંગીએ છીએ છતાં શીખી શકતા નથી, “સેલ્ફ ડીફેન્સ” કરી શકતા નથી!

સોનામોહર જેવી એક સુચના મારી પોતાની તરફથી કડં છું જે જો ધયાનમાં ઉતરે તો અમલમાં મુકવી: મારા જેવા નડાઓને પડધમ વગાડવા માટે આપવા! એક તો પેટ મોટું, તેમાં વળી ઉપરથી પડગમ!! ફની તો એવું લાગશે કે ચાર ધડી બે માણસો જોયા કરશે!!

મને જો પડધમ આપવામાં આવે તો સાથે એક ખુરસીખી આપવી કે તેનીપર બેસીને “બરરરરર બરરરર બરરરર” કરચા કરે! અને જો કેમખીનજો જવાનું હોય તયારે ધીમી ચાલે લટક મટક ચાલતી એકાદ ફીઆટ મોટરકાર હશે તો ઓરખી બેહતર! પડધમ માસતર મોટરમાં હોય, પછવાડે બેંડ ચાલે, ને પારસી સીપાહો બંદુક અને બેયોનેટ લઇને અમારી પાછળ દોડે! અહહહાહા! કેવો સુખી સવખનો!!

તયારે શુરા સીપાહો સાથે જો આવી સલાહ સંપન્ન થી સમજી સુઝીને
ઓને જોડવામાં આવે તો આજે હું બટાલીયનમાં જોડાવા તૈયાર છું !
ધણી મુશકેલીની વાત નથી, ઈનસુફ્ટરો જો જાડાઓને ખાસ હક બક્ષે
મજી “એક ને એક અગીયાર !” થઈ જાય : બટાલીયન કુલીને ડપક દેતી
હી બની જાય !

૪૪

જુરી હાઉસમાં ગડબડ !!

આપણું શહેરમાં જુરી ભરવાની રીત ધણીજ વીચીત્ર છે ! એક માણસ
પાત્ર કે અકસમાતથી મરી ગયું હોય તો તેના મરણનું કારણ નહીં
પરો માણસોને ધણીવાર પોલીસ સીપાઇઓ ઝબરદસ્તીથી લઇ જઇ
છે અને એવા અજાણ માણસોની બનેલી જુરીથી કામ ચાલે છે ! સીપાઇના
નહીં સપડાય તેથી તો ધણી માણસો આસ્પીતલ કે જુરી હાઉસ
થી ચાલવાને બદલે કોઇ લાંબો ચકરાવો લેવાનો વધારે પસંદ કરે છે !
એક વખતે એક મોગલ એવા એક બનાવમાં પોલીસ સીપાઇના હાથમાં
પા ! મોગલે ગમે તેટલું ના કહ્યું કે તેને કોઈ વાતની ખબર નથી
પોલીસ તેને ઘસડી ગયો ! જુરીનું કામ થોડું ચાલ્યું કે કોરોનરે મોગલને
કીધો “એ આદમી કેયસા મર ગયા ?”

! સાંભળીને મોગલે આસ્તે રહીને પોતાનો દગલો ને ટોપી સરખાં કીધાં,
૧૬ રૂબાહ ખીસામાંથી ખેંચીને નાકપર દાખ્યો, અને પેલા મુરદાં આગલ
પોલીસ તેને પુછવા લાગ્યો “એઈ મુરદા, બાલો, તુમ કેયસા મર ગીયા ?”

જ્યારે જવાબ નહીં મળ્યો ત્યારે મોગલે કોરોનર તરફ પાછા ફરીને કહ્યું “ સાબ, મુરદા કુશ નેહીં ખોલતા ! ”

તે સાંભળીને કોરોનરે દમ દીધો “ તુમ દીવાના હય ? મુરદા કયસા ખોલેગા ? ”

મોગલેખી હવે રૂબાબમાંજ કહ્યું “ મુરદા નેહીં ખોલેગા તો પીછુ અમ કયસા જનતા કી ઉ કયસા મર ગીયા ? અમ નેહીં જનતા કી ઉ કયસા મર ગીયા આર તુમ પુછતા હય કી ઉ કયસા મર ગીયા !! વલલાહ, ખુદા ખાસેમ, ખાખા અમ નેહીં જાણતા ઉ કયસા મર ગીયા ! ”

તેટલાં એક હોરો ઉઠી ઉભો થયો “ ઇ મુગલ કેસ તે ખરાખર કેસ, કરનર સાબ ! હુંએ પણ સીપાઇને બહુ કીધુંસ કે આ મુરદાની વાતમાં હું કુછખી જાણતો નથી તોએ મુને ધરી પકરીને જબરજસ્તીથી ઇ અંદર લાવોસ ને મરેલા મુરદાની સામે બે કલાક બેસારી રાખોસ ! હું ખજરમાંસી આવોસ તીનીખી સીપાઇએ દરકાર નહીં કીધીસ ને મહારી ખજર બધી વાસી કરી નાંખીસ ! ”

“ બયઠ જાઓ, બયઠ જાઓ ” કોરોનરે જુમ પાડી “ એ કયા ઢોંગ મચાયા ? ”

કોરોનરના “ ઢોંગ મચાયા ”ના બોલ સાથેજ, પોતાનાં પાલીસ કીધેલાં ટાલકાંપર હાથ ફેરવીને એક રોડીયારાવ ઉઠ્યો અને ચોટલી પખોડતાં પખોડતાં તેણેખી ફરીયાદ કીધી “ હા કાહે જુલમાયી વાત આહે ? આમાલા કાછીજ માછીતી નાહી તરી તુમી વીચારતા “ હે મુરદા કસા મેલા ને કાય ગાલા ? ” ખી આતાજ પુછેચી ગાડીતુન ઉતરલો, માઝે દીવસ ફીરલે તે ખી આસપીતલચે રસ્તેસુન આલો, આણી હીયા ઘોઠાલેત ફસલો ! સાબ માલા સોરા, તુમચી મોઢી મેહેરખાની હોઇલ. ”

“ અરે સાના મેહેરખાની ? ” બૂરીમાં બેઠેલો એક ધરાની હવે ઉખડી ગયો ! “ ચાર કલાખ મુધી ખોદી કીધારા ને હેજુલ મેહેરખાની કરેસ ?

હા, બેદરમ ચાલી જાયશ. સું ખોઈના બાપના ચોરી કીધાશ કે એહી શી રેશ ? મહારા હુખોનના બાગીદાર સીક ચે, નોકર નાસી ગેઈશ, ને ઇસકીરીનના હુધ ચુહલાપર બેદરમ બેરીને કોલસા થઈ ગીયા હોસે, તો બેદરમ તુકસાનના પઘસા કોણુ આચે સોચેળ આપેશ ? કે આચે પીરા ધરાવાલા સીપોઈ આપેશ ? કે આચે નીચે સુતેલા મુરદા આપેશ ? ઇણુ આપેશ ?”

ધરાની ચાલી જવાનું કરે તેટલાં તો એક ફરંગો તેનો હાથ પકડીને લ્યો. “ ચેંચે ! ધરાની ઈનગા ઇયો ! ખંઈ વોઈતા ? ”

“ અરે તહારા માથામાં મારેશ કોઈતા ! ” ધરાની છેડાયો. “ એઈ નહુર, તું સું થેલાની માકુક મહને પકરેશ ? તહારા ચેં, ને ચેં, ને વોઈતાં, કોઈતાંને ચુલામાં નાંખ ! હું દુકાન સમાલેશ કે તહારા સાથે એહીં બેરીને ને ચું કરેશ ? ”

“ તુકા સાચબા દંડ કરતલા—

“ જા, જા, દંડ કરેશ ! સું ખામ દંડ કરેશ ? તું જા, કારીશાવોલ ખા ! ”

પણુ ધરાની જવા ચાલી જાય કે સીપોઈએ તેને પકડીને બેસાડયો, જે ઈને ફરનીચર બજારનો એક ખોળે જે જુરીમાં પકડાયલો તે માથું ગરમ ! નાંખીને બોલ્યો “ હે કેરી ગાલ આય ? હે જોર જુલમજ ગાલ આય ! રસ્તા મીંજરા વીણાતો, ને હી સીપોઈ ચુંચતો “ હીડા અચ. ” આંકે અતો “ કુરો આય ? ” સીપોઈ ચુંચતો “ હીડા હકરો માફ મરી વીયો ય. ” માફ મરી વીયો તો આંકે કુરો કરનાસી ? મરી વીયો તો મરી વીયો ! ને ધરજી અચી વઈ ! ખુદાકે ચેં, આંકે કુરો ચેંચતો ? સાળ, સાળ, બા, મુકે ખાલી ઝલીને ઇડા ગીની આવ્યો, મુકે છડી દીઓ ! બાપા મુકે ખર નહીં, ખોદાકે ખખર. ખોદાને કામ ખુદા કરે તો. હ માફ મરી વીયો ! ઈનજી સાથ કુરો ઈ મરે માફ મરી વીણના સી ? આંકે સુખાને બુખો યાસો હીંચો ! મરે માફકે છડી દીઓ સાળ, છડી દીઓ . ”

કોરોનરે જોયું કે બધાજ જુરીના મહસ્થો એવી બહોંછીપર આવી ગયલા હતા કે હવે તેઓ મહસ્થાઇ છોડીને ત્યાંથી પસાર થઈ જવાનોજ રસ્તો શોધતા હતા ! એટલે બીજા માણસોની નવી જુરી બોલાવવા કહીને તેણે સીપાઇને હુકમ કરીધો કે આ જુરી બરખાસ્ત કરવી, અને ફરીથી એવા પાગલોની જુરી બનાવવી નહીં !!

૪૫

ગુલાબ-અંબેલીની શાદી !

ધરરરર ધુમ તરરરર તુમ, ધુમ ધર ધુમ ધર તુમ તર તુમ તર, ધુમ ધુમ ધુમ તુમ તુમ તુમ ! શું છે બાઈ ? પારસીઓની પતેતી છે, અને નવા વરસની ખુશીમાં ઢોલ તાસા વાજાનો એ આવાજ છે ! હું જાગી ઉઠ્યો—કુસ્તી કરી પાક પરવરદેગારની બંદગીમાં શામીલ થઈ—આ નાશતાને ઈન્સાફ આપવા લાગ્યો.

ધંધાપર તો સારે સળકતે દીવસે જવુંજ જોઈએ તેથી નવા કપડાં પહેરી ધંધે જવાની અગાઉ આતશબેહેરામ પાદશાહની મુલાકાત લીધી, મુખડ ચઢાવી—પાદશાહને નમી—રૂખસત ચાહી.

બાગબગીચાનો ધંધો એટલે બાગમાં ગયો—બેઠો—ચાર દોસ્તો મહ્યા—“સાલ મુબારક” ઈચ્છી સ્વીકારી તેટલાં બપોર થઈ એટલે ધાન દાલ પાટીયો—સમતની સેવ ને દહીપર હાથ ચલાવ્યો, અને પછી “ પાક ખુદા ત્હારી મદદ ” કરીને હાથ પગ લાંબાં કરીને બાંકડાપર આરામ લેતો પડ્યો.

બાગમાં બાળ શું જોઈ છે ? જોઈ છે એલીના લગન થવાના છે ! લગનને લાયકની થઈ છે. તેનો બાપ મોટો માણસ નથી, ન્હાની એક વેલ છે—જેને અનેક બીજાં બેટીઓ છે ! પહેલાં તો ઘણું ઠેકાણું વાતચીત થઈ, પણ લગન કોઈ સાથે નક્કી થાયજ નહીં : બાગનો રાત્રી ગુલાબ તે તો મોટે ઘેરનો પડ્યો બાઈ, એટલે તે કેમ દરજ્જેથી ઉતરીને પરણી શકે ?—“ પેશાન ફલાવર ” નામની વેલના કુલ સાથે લગનની વાત થઈ, ઇનકાર તો નહીં હતો, મગર કુલ એકદમ લાલ ગુસ્સાબાજ હોવાથી ચંબેલી સાથે કાશી સંધ કેમ જશે તેની ફીકર પડી ગઈ !—કેવડા તરફ ધ્યાન ગયું પણ તેનું તો દીમાગજ નહીં, બેનકા પત્તા નદારદ ! આખરે એક ભમરાએ કાજ વસતારા કરવા માંડ્યા, અને લગન કરાવી આપવા માટે તે વચ્ચે પડ્યો ધુંઢ—ધુંઢ—ધુંઢ કરતો તે પુછવા પડ્યો, “ છોકરી છે ? ”

ચંબેલીના ઝાડે પાંદડાં હીલવીને જવાબ દીધો “ હા. ”

ભમરાએ પાંદડાંપર બેસીને પુછ્યું “ છોકરીને જોઈ શકીશ ? ”

ચંબેલીના ઝાડે ડાહી બુકાવીને, સંકોચથી આંખો બંધ કરતા કરતા, છોકરીના ચહેરાપરથી ધુંધટ હટાવવા માંડ્યો, પણ છોકરી શરમાળ હતી એટલે ચહેરો બતાવ્યો નહીં ! મચકાઈને બોલી “ ઢંઢંઢં ! ”

ભમરો જે ચહેરો જોવા માટે ઉડતો રહ્યો હતો તેણે એક ચકકર ફરીથી ફરી લઈને કહ્યું, “ છોકરીનો ચહેરો મને જોવાજ જોઈશે—માટે ધુંધટ ખોલો. ”

લાજવાળી છોકરીએ ચહેરાપરથી પરદો દૂર નહીં કીધો ! ઝાડે ભમરાને કહ્યું, “ મ્હારી છોકરીઓ બહુ શરમાલ છે ! તમ્હે જરા થોખી નાઓ, હું બેટીને સ્હમનવી સ્હમનવીને સીધે રસ્તે ઉતારીશ. ”

ભમરો તે સાંભળીને ઉડી ગયો, અને ગુલાબની પાસે જઈ ટાહેલાં ચલાવવા લાગ્યો ! ચહાં ચંબેલીની બીજાં બહેનો તેને સ્હમનવવા લાગી “ બહેન, જરા ધુંધટ તો ખોલ, નહીં તો વર નહીં આવશે—મ્હારી પ્યારી,

મહારી બહાલી, મહારી અઝીઝ, એમ નહીં શરમા. ” ચંબેલી કળી
 “ તું જાણ્યા બહેન, ચાલી જા, હું શરમાઈ છું. ”—મગર ઘણી રહ્યા
 પછી આખરે ચંબેલીની કળીએ ચહેરો ખોલ્યો. ભમરો ગુલાબના રાજ
 લથી ઉતરીને આવ્યો, છોકરીને જોઈ, ખુશી થયો, જેવું રૂપ હતું
 સુગંધ હતી ! ભમરો ખોલ્યો “ છોકરી ગુણવંતી છે. પણ ઘરમાં મધ
 છે, મધ ? ”

છોકરીના બાપ તે ચંબેલીના ઝાડે કહ્યું, “ જોડવાનો કરાર
 તેટલું આપીશ, એક રતીભારની કમતી નહીં ”

ભમરો ખોલ્યો “ ઠીક ! ત્યારે હું કાજ કરી આપું તો મહારી મહેનતનું

ઝાડે ડાળી હીલવીને કહ્યું “ તેખી આપીશ. ”

“ આપીશ બાપીશ નહીં. ” ભમરો બઝીદ થયો, “ મહેનતની
 થોડી પેશગી આપવી પડશે. તમ્હે પેલી કહેવત તો જાણે છે કે
 દાન, મહા કલ્યાણ ! ” એ ગુણ રાખશે તો બહુ સાર. ”

ત્યારે ઝાડે બધી ડાલીઓને હીલવીને પુછ્યું “ ભમરાજી, વર કે
 તે તો પહેલા બતાવો, તેના ઘરનો હાલ તો સુનાવો. ”

“ વર સારો છે. તેનામાં ઘણા ગુણ છે. ”

“ પણ તેનું નામ ? ”

“ મીસતર ગુલાબજી ખુશખુદારજી એસકવાયર, બી. દી., બી. એ

“ એ બી. દી. અને બી. એસ. તે શું ? ”

“ બી. દી. એટલે બહુ દેખાવલો, અને બી. એસ. એટલે બહુ
 મવાલો, ” ભમરાએ ખુલાસો કીધો, “ તમ્હારો જમાઇ ગુલાબ બહુજ દે
 અને બહુજ સોહરમવાલો છે. ”

આખરે ચંબેલીનું ઝાડ પોતાની સુંદર કલીને ગુલાબ સાથે પરણાવવા તઈયાર થયું અને ભમરો તે ખુશ ખબર લઈને ગુલાબ તરફ ઉડ્યો. તે વખતે ગુલાબજી તો હવાની સાથે નાચી નાચી હસી હસી કુટી કુટીને ગેલ ગમ્મત કરતા હતા. ગુલાબે તે ખુશ ખબરી સાંભળીને છોકરીની હંમર પુછી. ભમરાએ તેના જવાબમાં કહ્યું, “આજ કાલમાં ખીલી ઉડવાની હંમર છે.”

લગનનો દીવસ નજી થયો અને ગુલાબ પોતાને હાથેજ લગનની બધી તઈયારી કરવા લાગ્યો. લગન વખતે ભમરો ખીલ ભમરાઓને લઈ આવ્યો અને તેઓએ ગાયલોની તાણુ અલાપ ખેંચવાનું શુર કીધું! ભમરા ગાતા થાકી જાય કે મધમાખીઓ નવા નવા સુરે નવા નવા ગાયલો ગાઈને લગનમાં આવેલાં પહોરોળાંઓના છવને ખુશી રાખે!

નઈ-નેવાલી અને ગુલછડીએ છોકરી ચંબેલી તરફથી છોકરીના લગનનો વાગો ધર્યો અને ગળે લગાડી તેને આશીરવાદ દેવા લાગી!—સીંગલ અને દબલ મોઢરાએ અને તગરના કુલોએ છોકરા ગુલાબ તરફથી ફરજ બજાવી તેની સાથેના સાથે ફર્યા કીધા! સફેદ, લાલ, અને પીળી કનેરના કુલોએ સ્હાજનને પોતાના ઉચા રૂબાળથી આબરૂ આપી! પીલો ચંપો જો કે સાધુ સંત થઈને પીલાં કપડાં પહેરી લગનમાં આવ્યો હતો પણ સ્હાજનીજ તેણે “કેનલીન” ના ખુલવા સાથ “નાંખ, નાંખ, નાંખ” કરીને ખુબ એન્ડી લીધેલો એટલે તેના મોંઢામાંથી ગંધ આવતી હતી!! કેવડો સ્હાજનમાં મસ્ત બનીને ફરતો હતો! સ્હાજના “બાર” ખોલવોજ નહીં જોઈએ, કેમ જો અશોકખી શરાબના નશાથી લાલ લાલ બની ગયો હતો! કમળ શાહઝાદો પાણીની સરદીથી પટકાઈ પડ્યો હતો અને તે જો કે લગનમાં આવી શક્યો નહીં હતો પણ તેણે તલાવની આસપાસ ઉગેલી સદાકુલીને પોતાને બદલે લગનમાં મોકલી હતી! પણ લગનમાં ધાઈમાર્યા જમ હાડમાર થાય છે તેમ વગર તેડાંએ લગનમાં ધાઈ આવેલી સદાકુલી ત્યાં પોતાની સફેદ અને લાલ રંગની સાડી ખતાવવા સીવાય કોઈખી જતની ખુશખુ ફેલાવી શકી નહીં!

ગુલાબાસ, બસુંદી, ખટકવેલ, પેશનફલાવર, અને અલામેનદાના ધાંધલ ધરપચ કરીને બધાં લગનનાં પહોંચાણોને સાથે લઈ ગુલાબોટલેથી છોકરી ચંબેલીનાં ઓટલા તરફ ચાલુ મુક્યું. ત્યાં જઈને જોયું તો છોકરી ખુશીથી ખીલી રહી છે, ચહેરાપરથી સાડીનો સોડ નાંખીને સુગંધ ફેલાવતી મુખનું હસતું હસી રહી છે. ચંબેલીના ઝાંખ કાંઈ કમી નથી, કેમજે એકેક પાંદડું એક ખીન્નને ગળે શાદમાનીમાં છે! આખરે રાત પડી અને આગીયા કીડાઓએ ઉડી લાઇટ કીધી! તે લાઇટ તળે લગનની કીચા શુર થઇ-મંદ મંદ પવન લહેકી લાગવા માંડી! પીલા મેઘનોલીયાએ છોકરી અને છોકરાના હાથ તેમના લગનના ગાંઠ બેડી આપ્યા, અને સફેદ મેઘનોલીયાએ આડ છાંટ્યા!

એવી રીતે ગુલાબ અને ચંબેલીના લગન થઇ ગયાં અને હવે ઓટલાપર સાડા સાત રૂપીયાનું ‘પાંતરું’ જમવા જવાનું હશે કરીને દાંત ધસી લીધા, તેટલાં જોડેં જીંડું કે કોઈ મહુને હીલવી દોલવી નાંખે “સોરાબજી, હઠો. મશરૂક, હઠો. સારે સપરમે દહાડે સુધ રહ્યાછ!”

કાણુ છે કરીને હું ઉંઘમાંથી ઝળખી ઉઠ્યો! ઉઠીને જોડેં જીંડું તો મીત્ર હોમી આગે આવેલો! સાલ મુબારક કરીને પછી મેં કહ્યું તો સ્હમજ્યો કે કોઈ ઘરાક પામના ઝાડ લેવા આવ્યું હશે!”

“ઘરાકખી આવેલું છે.” મીં હોરમજશાહ આગા બોલ્યા, “શું પેલો ગુલાબના ઝાડ જોયછ તે?”

“એમ!” મેં કહ્યું, અને પછી વધાર્યું, “હું એટલો બધો પડ્યો તેવું એજ કારણુ છે કે ઉંઘમાં મેં ગુલાબ અને ચંબેલીના જોયાં!”

(૧૯૭)

અને તે ગુલાબ-ચંબેલીના લગનની વાતનો બધો ખુલાસો હું કરી
રહ્યો કે મ્હારો આગલો એક જીનો માલી “ પપેતીની પોસ ” લેવા આવેલો,
અને તેના હાથમાં એક તુરો ને ગજરો હતો જે મ્હારે માટે ભેટમાં લાવેલો.

મેં તે ગજરા તરફ જોયું તો તેમાં મ્હારાં વર અને વહુ બેઠા બીરાજેલાં:
ગુલાબની પાસેજ ચંબેલી દબાઈને બેઠેલી !

પાક પરવરદેગાર એ શુભ લગન સદા કાયમ રાખે, અને એવાં ખુશબ-
ખતી ભરેલાં લગનો આજથી અનેક થાય !

સ મ મ .

પાક પરવરદેગાર નામદાર શહેનશાહ જયોર્જને

સલામત રાખે.

“મશરેફ”ની આજસુધીમાં લખાયેલી નોંધેલ:

૧. પરસ્તાને ચકરમ ! *
૨. બેચેન દુનીયા ! *
૩. ઘેલા ઘાંચીનું કુદુંબ ! *
૪. હમશીર કે શમશીર ? *
૫. તકલીરની તકલીફ. *
૬. તલવારની ધાર. *
૭. અક્કલમંદ બેવકુફ ! *
૮. કીસમતની કીસ્તી. *
૯. જેહાંગીર નામું. *
૧૦. અક્કલનો ખઝાનો (ભાગ ૧) *
૧૧. અક્કલનો ખઝાનો (ભાગ ૨) *
૧૨. હીન્દની ખુબસુરત પાદશાહબેગમો. *
૧૩. તકલીફી તાજ ! *
૧૪. જગતની ચકકી. †
૧૫. આતશે ખામેશ ! †
૧૬. દોઝખી ઇન્સાન ! †
૧૭. પરસ્તાને પાગલ ! (કીંમત રૂ. ૨.)

* આવી નીશાનીવાલી ચોપડીઓ બધી ખપી ગઈ છે.

† આ વાર્તા પુસ્તક આકારે છપાવાની છે.

“ચાંસ” માસ્તરોને હંફાવનાર પારસી કંપની !

કુમી કાતર્યું—(જમીનપર જોરમાં પગ ઠોપીને અને ભોંયનો પોપડો ઉડાડી દઇને) આહવાય ! મરેરે ! બધામાંજ ચાંસ ! દરજી કપરામાં ચાંચસ મારે ! બાબી કપરામાં ચાંચસ મારે ! ઘાટણુ ઘેરમાં હાથનું મુકેલું પગે સેરવી લઈને ચાંચસ મારે ! વેલ, બહેર ઈજ ધ લીમીટ આવ ધીસ ચાંચસ ?

આઈ એસડી—નો લીમીટ ! નો એન્ડ ! નથીંગ ! આએ દુનીયાજ ચાંસની છે તો પછી ચાંસને નામે રહીએમી કેટલું ? આજેજ સહવારે એ ચાંસની મોંઢકાણુમાં તો અમારે ઘેર મોટી પંચાતી થઇ.

કુમી કાતર્યું—એટલે ? તે કેમ ? મહને સહમજવની.

આઈ એસડી—રામો મસાલામાં ચાંસ મારીને સેરને બદલે પોણાસેર લઇ આયો ને પાસેરના પદમ્યા પોતે હજમ કરી ગીયો ! માયજીએ ચોરી પકડી અને ખાવાજીએ બજારમાં જઈને તપાસ કીધી તો ગોસમાંથી, મચ્છીમાંથી, તરકારીમાંથી બધામાંથી રામાએ ચાંસ મારેલી ! !

(તેઓની વાત પાછલ ઉભી રહીને એક સઘ સાંબલી સામે આવેછે.)

એમી અક્કલમંદ—તમહારી બુલ છે, ચાંસ બજારમાંથી કોઇ મારીજ નહીં શકે અને રોજનું બજાર સાર રોજનું અને પ્રીકાયત ભાવનું મલે તેથી તો કાફૂં મારકીટમાં એક કંપની નીકલી છે જેનું નામ કાપડયા કંપની છે. તેમની સાથે ગોઠવણુ કરો તો થોડાજ કમીશનમાં રોજના બજાર ભાવે તમહે જે માંગો તે બજારની હુમા ચીઝા મોકલી આપશે. વલી એ બાબતમાં તેઓ ઘણા કુશલ હોવાથી માલ મસાલો ખોરાકી સામાન વીગેરે ખાવાલાયક ઉત્તમ અને ઉમદા મોકલશે. એક કાર્ડલખી ગોઠવણુ કરો તો બતે આવીને બધી સહમજ આપશે, ને રોજ વાયદાસર ખરાબર તાનું બજાર સપલાય કરશે.

કુમી ને આઈ—એમ ? ત્યારે તો અમે અકેક કાર્ડ લખીએ.

ધરની તમામ બજાર
થોડા કમીશનથી પુરી
પાડનાર પ્રમાણીક
પારસી બજાર સપ-
લાયર્સનું ઠેકાણું :

કાપડયા કંપની

બજાર સપલાયર્સ

દુકાન ના. ૧૫, કાફૂં મારકીટમાં, મુંબઇ.

કુલ ને ફલના ઝાડ.

બાગ બગીચા ધરાવનારાં કીસ્મતદારો માટે ચીકુ અને જાતજાતના આંબાંની કલમો, પપૈનાસ, મોસંબી, સંતલા, પેર, ત્રણ જાતના જાંબુ, સીતાફલ, રામફલ, મામાફલ, દાડમ, અખરોટ, પીચ, નાસપતી, શેખ, ફાલસા, કમરખ, બીલમરી, લવંગ, તજની કલમો ને ચવરા, સોપારી અને નાલીયરીના ઝાડ એ ઉપરાંત બીજા તરેહવાર ફળના ઝાડની કલમો મલી શકશે. ગુલાબ, મોઘરા, જાંબુ, ચંબેલી, તગર, કનેર, કેવરા, પીલા અને સફેદ મેઘનોલીયા વીગેરે વીગેરે તરેહવાર ફલની કલમો તથ્યાર મળશે.

બાગબગીચા નહીં ધરાવતા હોય તેઓ માટેબી તરેહવાર ઝાડ મલી શકશે, રૂમની અંદર શેડમાં મુકવાના નેપાળીસ, ચાઇનીસ, આરીકા, બ્રેનલીસ વીગેરે પામસ, તરેહવાર જાતના રંગ બેરંગીન કોતનસ, અરેલીયા, દ્રેસીના, કેલેડીઅમસ, કોલીઅસ, વીગેરે અનેક તરેહના ઝાડ અગાસીપર અને ઘરમાં રાખવાને લાયકના હુમેશા મલી શકશે.

બાહરગામ માલ રોકડેથી મોકલશું, વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે નહીં. ઝાડ રોપવાની સહમજ આપવામાં આવશે.

મટોડી, ખાતર, અને ઇંગલીશ કુલ ઝાડના તરેહવાર બી ના પડીકાં મલી શકશે.

સોહરાબ શહેરિયાર ઈરાની

ઠેકાણુ :

માલેક : “ શહેરિયાર ઈરાની ગારડન,”

કાફૂર્ડ મારફીટની અંદર,

(કુવારાની સામે)

મુંબઈ.

